

European Commission
Commission européenne

Council of Europe
Conseil de l'Europe

CARPO regionalni projekt

Bosanski jezik

Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi

Strasbourg, septembar 2006. godine

CARPO projekt ("Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog djelovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih atkivnosti i jačanje policijske saradnje") je projekt tehničke saradnje koji zajednički finansiraju Vijeće Evrope i Evropska unija. Predviđeno vrijeme izvođenja ovog projekta je 30 mjeseci (od marta 2004. do septembra 2006. godine). Za realizaciju projekta zaduženo je Vijeće Evrope, u partnerstvu sa Belgijom, Finskom, Mađarskom, Italijom, Slovenijom, Španijom, Švedskom i Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM).

Za dodatne informacije molimo da se obratite:

Odjeljenje za probleme kriminaliteta

Generalna direkcija I – Pravna pitanja

67075 Strasbourg CEDEX, France

Tel +33-3-9021-4506

E-mail: jean-charles.decordes@coe.int

Web-stranica: www.coe.int/economiccrime

Ref. br. : PC-TC(2006)9

Ovaj dokument je nastao uz finansijsku pomoć Evropske unije i Vijeća Evrope. Stavovi izneseni u ovom dokumentu ne mogu se shvatiti tako da odražavaju zvanični stav Evropske unije ili Vijeća Evrope.

Sadržaj

1	IZVRŠNI REZIME	5
2	ORGANIZIRANI I PRIVREDNI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EVROPI: OKVIR	9
2.1	UVODNE INFORMACIJE I SVRHA OVOG IZVJEŠTAJA	9
2.2	POJAM ORGANIZIRANOG KRIMINALA	11
2.3	POLITIČKO I EKONOMSKO OKRUŽENJE.....	13
2.4	ORGANIZIRANI KRIMINAL I NJEGOVA TIPIČNA OBILJEŽJA	14
3	KRIMINALNE AKTIVNOSTI	21
3.1	TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA	21
3.1.1	<i>Stimulansi vrste amfetamina</i>	23
3.1.2	<i>Metamfetamin</i>	24
3.1.3	<i>Proizvodi kanabisa (hašiš, marihuana, ulje hašiša)</i>	26
3.1.4	<i>Uzgoj maka za dobivanje opijuma i proizvodnja heroina</i>	28
3.1.5	<i>Kokain</i>	30
3.1.6	<i>Droge i kriminal</i>	31
3.1.7	<i>Droge i AIDS</i>	32
3.2	TRGOVINA LJUDIMA.....	35
3.3	KRIJUMČARENJE OSOBA	45
3.4	PRIVREDNI KRIMINAL.....	51
3.5	PRANJE NOVCA	61
3.6	KORUPCIJA.....	65
4	PROFILI PROJEKTNIH PODRUČJA	69
4.1	ALBANIJA.....	69
4.2	BOSNA I HERCEGOVINA	80
4.3	HRVATSKA.....	85
4.4	CRNA GORA.....	92
4.5	SRBIJA.....	98
4.6	KOSOVO.....	105
4.7	“BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA”	113
5	ZAKLJUČCI	121
6	LITERATURA	124
7	SKRAĆENI NAZIVI	129

1 IZVRŠNI REZIME

Prvi izvještaj o organiziranom i privrednom kriminalu u Jugoistočnoj Evropi izrađen je u ljeto 2005. godine u okviru CARPO projekta, zajedničkog projekta za razvoj sistema policijskog djelovanja koji finansiraju Vijeće Evrope i Evropska komisija.¹ Sadržaj ovog prvog izvještaja predstavljen je ministrima unutrašnjih poslova i sigurnosti Jugoistočne Evrope na sastanku na visokom nivou održanom u septembru 2005. godine na Brijunima u Hrvatskoj.

Ovaj izvještaj o stanju u ovoj oblasti pruža značajnije noviju verziju u odnosu na izvještaj od prošle godine. Radi se o finalnom proizvodu rada na kojem su blisko saradivali predstavnici različitih institucija (policijskih organa, finansijskog-obavještajnih i informacionih odjela, poreske i carinske uprave, specijaliziranih tužilaštava i ureda generalnog revizora) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova², Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (u daljem tekstu: "projektna područja"). Izvještaj se bazira na informacijama i ocjenama koji su dobiveni putem dva upitnika (iz 2004. i 2006. godine) i ocjena koje su popunili i dali navedeni stručnjaci, ali i na velikom broju nedavno objavljenih vladinih izvještaja kao i otvorenim izvorima.

Organizirani i privredni kriminal blisko su povezani motivom sticanja dobiti i ostvaruju ogroman nezakonit profit. Predstavljaju ozbiljnu prijetnju razvoju demokratije, vladavine zakona, i ljudskim pravima, ali i državnoj sigurnosti i privrednom razvoju u Jugoistočnoj Evropi i šire.

U skoroj prošlosti, Jugoistočna Evropa je, uprkos ogromnim naporima u ovoj oblasti i nizu obećavajućih rezultata, čak i više pogođena organiziranim i privrednim kriminalom nego ostali dijelovi evropskog kontinenta.

Prevenција i suzbijanje organiziranog i privrednog kriminala u velikoj mjeri zavise od dobrog poznavanja ovih transnacionalnih fenomena, jasne i stroge političke volje, domaće krim-politike i strategija u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima, kao i dosljedne provedbe. Bez potpunog razumijevanja transnacionalne dimenzije kriminala i njegovih mreža, države će neizbježno podbaciti u svojim naporima da spriječe i suzbiju organizirani i privredni kriminal.

Vijeće Evrope se već dugo vremena bavi problemom dugoročnog uticaja organiziranog i privrednog kriminala, posebno u Jugoistočnoj Evropi. Ova problematika i buduće pristupanje ovih projektnih područja Evropskoj uniji (EU) zahtijevaju opsežnu i redovnu ažuriranu analizu obima, prirode i karakteristika organiziranog i privrednog kriminala u ovoj regiji. Zbog toga su ciljevi ovog izvještaja sljedeći:

- Dati ažuriran izvještaj u odnosu na 2005. godinu o stanju organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, s naglaskom na osnovna pitanja vezano za ovu regiju;
- Naglasiti najnovija dešavanja, prijetnje, analitičke propuste i druga pitanja vezano za organizirani kriminal koja se tiču Jugoistočne Evrope;
- Pomoći kreatorima politike u Evropi i regiji da donose bolje pripremljene odluke u borbi protiv kriminala i riješiti još uvijek otvoreno pitanje mjera;
- Poboľšati svijest javnosti i povećati učešće javnosti u strategijama borbe protiv organiziranog i privrednog kriminala.

U globalnom smislu, organizirani i privredni kriminal je jedan dinamičan koncept koji se stalno prilagođava promjenljivoj okolini. On je sve više multinacionalan, heterogeno strukturiran i veoma fleksibilan. To isto važi i za organiziran kriminal u Jugoistočnoj Evropi, koji uključuje veoma raznovrsne kriminalne aktivnosti, kao što je nezakonit promet drogama, trgovina ljudima, krijumčarenje osoba i privredne kriminalne aktivnosti:

¹ "Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog djelovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje".

² Trenutno pod privremenom upravom UNMIK-a prema rezoluciji Vijeća sigurnosti UN-a br. 1244 (1999).

- Tradicionalna balkanska ruta krijumčarenja droge postala je dvosmjerna ruta s povećanim obimom krijumčarenja. Uglavnom heroin i kanabis kreću se prema EU, gdje je najveće tržište konzumenata nezakonitih narkotika, dok se prekursori i sintetičke droge kreću prema istoku, sve više u formi nezakonitog prometa više droga ("koktel"). Organizirane kriminalne grupe Turaka i etničkih Albanaca preovladavaju u ovoj oblasti, ali sve organizirane kriminalne grupe pojačano sarađuju. Organizirane kriminalne grupe etničkih Albanaca sve više se kreću ka kontroliranju evropskog kokainskog tržišta. Zapljene droge i hemijskih prekursora, iako sve veće, još uvijek su na neznatnom nivou. U nekim projektnim područjima domaće tržište droge brzo raste, zajedno sa brojem korisnika droga, koji su sve više uživaoci više droga. Potrebno je povećati ne samo represivne, nego prije svega preventivne mjere i nivo znanja o HIV-u odnosno AIDS-u.
- Trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije postaje sve prikrivenija i sofisticiranija. Ona predstavlja nove izazove u smislu interne trgovine i lokalnog angažovanja, te sve veće domaće klijentele. Ovo ima političke implikacije ne samo na suzbijanje, nego i zahtijeva bolju prevenciju i društvene strategije za rješavanje zdravstvenih pitanja koja stvara domaće seksualno tržište. Pokazuje se da se žrtve tretiraju manje nasilno a s više psihološkog pritiska, posebno putem prijetnji po život porodici žrtve kod kuće, prisilnog braka i zahtjevima za azil kako bi se garantirao duži boravak. Posebno je zabrinjavajući broj djece (mlađe od 18 godina) koje su žrtve trgovine, za koji se očekuje da će još rasti, jer trgovci i njihovi saučesnici sve više za cilj imaju sve mlađe žrtve, djelimično i zbog straha od HIV-a i AIDS-a. U nekim projektnim područjima zabilježena je trgovina djecom radi prosjačenja ili u još mračnije svrhe kao što su nezakonito usvajanje ili uzimanje organa.
- Ilegalne migracije su već neko vrijeme na vrhu domaćih i međunarodnih problema, između ostalog i u vezi sa nedavnim i daljim proširenjem EU, slobodom kretanja ljudi i pristupom tržištima rada, kao i u pogledu ekonomskih zahtjeva izazvanih smanjenjem aktivnog stanovništva u zemljama EU. Usklađeni naponi regulatornih organa i organa za provedbu zakona u borbi protiv ilegalne migracije su doveli do pozitivnih pomaka u smanjenju broja krijumčarenih osoba preko granice. Međutim, to je još uvijek profitabilan posao za međunarodne organizirane kriminalne grupe koji nosi relativno nizak rizik i iskorištava slabu graničnu policiju u Jugoistočnoj Evropi i činjenicu da novi sistem kontrole granice u proširenoj EU još uvijek ne funkcioniše bez poteškoća. Kompleksnost kretanja velikog broja ljudi na dugim relacijama zahtijeva složene multinacionalne kriminalne organizacije. Međutim, osobe koje olakšavaju operacije duž neke dionice koja se nalazi u Jugoistočnoj Evropi na ruti krijumčarenja često su stanovnici te regije.
- Privredni kriminal, koji ozbiljno utiče na sva projektna područja u regiji, i dalje se razvija. Ukidanje sankcija Srbiji i kasnije prekidanje kanala krijumčarenja naftom i cigaretama, kao i drugi naponi regulatornih organa i organa za provedbu zakona, značajno su doprinijeli boljem prikupljanju prihoda. Tako su uklonjene određene mogućnosti za ilegalnu trgovinu. Međutim, ostale su druge, kao što je intenzivno krijumčarenje svim vrstama robe (cigarete i duhan, oružje, eksplozivi, alkohol, dragocjeni metali), raspačavanje falsifikovanog novca, krivotvorenje dokumenata i fiktivna preduzeća – osnovni instrumenti za izbjegavanje poreza i pranje novca – što je, čini se, prisutno u svim projektnim područjima i nastavlja da utiče na povjerenje javnosti u tržišnu ekonomiju i sistem krivičnog pravosuđa. Ostali oblici privrednog kriminala, kao što je piratska proizvodnja i kompjuterski kriminal, čine se manje zastupljeni i nije im posvećena dovoljna pažnja u nekim projektnim područjima.
- Iako su organi vlasti u projektnim područjima prepoznali negativni uticaj težih oblika kriminala na privredu njihovih zemalja, društvo i demokratski razvoj, procjena gubitaka javnih prihoda zbog privrednog kriminala ili troškova izazvanih domaćim tržištem droga još uvijek nema. Sa prihodima kao zajedničkim nazivnikom za različite oblike organiziranog i privrednog kriminala, ključne su finansijske istrage i obavještajno djelovanje, kao i korištenje svih zakonitih mogućnosti za oduzimanje sredstava stečenih kriminalnim djelovanjem. U

skladu sa zahtjevom EU, Vijeća Evrope, Finansijske udarne grupe i Ujedinjenih naroda (UN), i uz podršku putem CARPO projekta, sva projektna područja su uspostavila finansijsko-obavještajne jedinice (FOJ) ili slična tijela, izvršile razmjenu standarda, provele ocjenjivanje od strane istih tijela i pojedinaca i provele programe intenzivne obuke, a u određenoj mjeri sada kreću sa provođenjem finansijskih istraga u vezi sa krivičnim istragama. Ove instrumente, međutim, treba primjenjivati na sistematičiji način.

- Kako kriminalno tržište sazrijeva, kriminalne grupe pokušavaju da objedine postojeće aktivnosti, da ih pretvore u druge aktivnosti, kao i da ozakone svoje prihode i položaj u društvu. Korupcija, kako na visokom tako i na nižem nivou, postaje osnovno sredstvo za vršenje uticaja i ulazak u političke i poslovne strukture. U svim projektnim područjima korupcija i dalje predstavlja najveći problem. Činjenica da su sva ova područja uspostavila savremen zakonski okvir, usvojila sveobuhvatne antikoruptione strategije i formirala službe za borbu protiv korupcije, ohrabruje, čak i ako zabrinutost i dalje postoji, na konkretnom nivou provedbe, kao i na nivou punog angažovanja u tom smislu institucija za provedbu zakona. Ovi napori mogu pomoći da se prekine veza organiziranog i privrednog kriminala sa zakonskim i javnim strukturama. Međutim, pouzdani i komparativni podaci o obimu problema korupcije ne postoje.
- Organi za provedbu zakona u Jugoistočnoj Evropi ukazuju na to da je organizirani i privredni kriminal teško spriječiti ili otkriti. Prikupljanje dokaza koji bi doveli do osuđujuće presude je složeno, naročito u slučaju transnacionalnih krivičnih djela. Prevencija i suzbijanje organiziranog i privrednog kriminala će, stoga, morati dobiti veliki prioritet na političkom dnevnom redu, posebno u cilju budućeg pristupanja Evropskoj uniji i potrebi približavanja standarda i prakse projektnih područja konvencijama UN-a, konvencijama i preporukama Vijeća Evrope, direktivama i okvirnim odlukama EU-a, te drugim odgovarajućim međunarodnim standardima.

Mjere koje su projektna područja razvila u okviru CARPO projekta, ali i u kontekstu saradnje sa EU, Paktom stabilnosti, SECI Centrom, UN-om ili mehanizmima za monitoring GRECO i MONEYVAL Vijeća Evrope, pomoći će da se ovi nedostaci prevaziđu na sljedeći način:

- Poboljšanjem prikupljanja informacija i analize organiziranog i privrednog kriminala s ciljem povećanja znanja i razumijevanja ovih pojava u regiji;
- Podizanje statistike o domaćem kriminalu na nivo EU, upotreba zajedničkih pojmova i definicija, uspostavljanje zajedničkog sistema izvještavanja u skladu sa sistemom koji koristi EUROPOL i dvadeset pet zemalja članica (ENFOPOL 35), uz poklanjanje pažnje osiguranju nivoa tajnosti (uključujući provedbu odgovarajućih evropskih pravnih instrumenata o tajnosti i zaštiti podataka), redovnoj izradi godišnjih izvještaja o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala ili procjeni opasnosti, zajedničkim instrumentima za mjerenje kriminala na međuinstitucionalnom i međujurisdikcionom nivou, studijama o slabostima ekonomskih sektora i finansijskom uticaju organiziranog i privrednog kriminala, saradnji organa za provedbu zakona sa nezavisnim istraživačima i akademijama;
- Mehanizmi na osnovu obavještajnih podataka za formuliranje politike na osnovu detaljne procjene, utvrđivanje strategija ili akcionih planova, ciljane i prioritima vođene saradnje među organima za provedbu zakona u regiji. To može slijediti formulu: "Obavještajni podaci su procesuirane informacije namijenjene djelovanju organa za provedbu zakona" i može se provesti slično kao instrument EU-a nazvan "zajednički istražni tim", na osnovu "modela ciljane grupe" koji je razvio Europol, i uključujući policiju, graničnu policiju, carinu i druge specijalističke službe za provedbu zakona. Potrebno je takođe tražiti usku saradnju sa zemljama članicama EU i drugim zemljama, posebno putem ambasada (policijski atašei i eksperti), Europol (mreža službenika za vezu sa EU), Frontexa (u nastajanju), Interpola

(NCB), SECI Centra (nacionalni deskovi) i uvijek kad je to zakonski moguće i adekvatno, putem Eurojusta odnosno OLAF-a;

- Povećavanjem osposobljenosti za provođenje istraživanja u oblasti organiziranog i privrednog kriminala. Ovdje mogu biti uključeni značajni naponi da se prevaziđu jezičke prepreke pomoću odgovarajuće jezičke obuke za službenike za provedbu zakona. Primjena posebnih istražnih tehnika, prikriveno djelovanje, obavještajno djelovanje, sistemi monitoringa za prekursore, mašine za tabletiranje, zaštita svjedoka i žrtava, finansijsko-obavještajno djelovanje, oduzimanje nezakonitog prihoda stečenog kriminalnom aktivnošću, ili drugi posebni metodi rada, npr. operacije visokog učinka (engl. skraćenica HIO), sektorski pristup usmjeren na prioriteta područja (SWAP), standardne procedure djelovanja (SOP), itd;
- Praćenje učinkovitosti mjera za sprječavanje i kontrolu organiziranog i privrednog kriminala na sistematskom osnovu. Ovdje ne mora biti sadržana samo konačna ocjena CARDS programa, uključujući i CARPO projekt i druge projekte koji se realiziraju³. Dobro bi bilo da se nekada u budućnosti, kad god bude adekvatno, uradi cost-benefit analiza i naruči studija u kojoj će se istražiti koji regionalni forumi i projekti dobro funkcioniraju, prema partnerima iz regiona, a koji ne. Stvorene su mogućnosti, ali trebalo bi ih još više iskoristiti da bi postale realnost. Stvaranje regionalnih ili državnih upravnih odbora sastavljenih od predstavnika najvažnijih međunarodnih tijela podrške i domaćih partnera moglo bi dodatno pojačati sinergije i povećati uštedu troškova;
- Ratifikacija i potpuna provedba evropskih instrumenata konačno će pomoći projektnim područjima da ostvare napredak u ovom pogledu i olakšati međunarodnu saradnju. To uključuje posebno Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), Konvenciju o pranju, pretresu, privremenom oduzimanju i trajnom oduzimanju dobiti ostvarene finansiranjem terorizma (CETS 198) i Konvenciju o djelovanju protiv trgovine ljudima (CETS 197), kao i usvajanje i provedbu standarda i regulativa EU-a⁴.

Ovaj izvještaj predstavlja korak više u dugoročnom radu; treba da se izrađuje na godišnjoj osnovi i da se usko povezuje sa procesima Europolu u izradi izvještaja EU o stanju u organiziranom kriminalu. Izvještaj traži povratne informacije, utvrđivanje novih informacija kako bi se ažurirale, potvrdile ili negirale procjene koje daje – kao i opsežnije doprinose budućim upitnicima.

Nadamo se da će ovaj izvještaj kreatorima politike u Evropi i regiji dati smjernice za donošenje bolje na podacima utemeljene javne politike i odluka, dosljedno djelovanje u borbi protiv organiziranog kriminala i da će doprinijeti većem razumijevanju organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

³ Npr. MOLI-MK, PACO-Srbija ili PACO-Uticaj.

⁴ Do sada, sa izuzetkom Albanije koja je potpisala i ratificirala CETS 182, nijedno projektno područje nije izvršilo ratifikaciju konvencija CETS 182, CETS 197 i CETS 198.

2 ORGANIZIRANI I PRIVREDNI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EVROPI: OKVIR

2.1 UVODNE INFORMACIJE I SVRHA OVOG IZVJEŠTAJA

Organizirani i privredni kriminal je tema kojom se bavi Vijeće Evrope najmanje dvije dekade⁵ i kao glavni problem potvrđen je na Trećem samitu šefova država i vlada u maju 2005.⁶ godine. Isto tako, ova problematika se nalazi na visoko na listi problema kojima se bavi EU, što se vidi iz činjenice da su uspostavljena tijela Europol, Eurojust i Frontex, a posebno je u vezi sa pristupom deset novih zemalja članica 2004. godine, pripremom osnove za predpristup Rumunije i Bugarske, te sa početkom pregovora sa Hrvatskom i "Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom".

U Jugoistočnoj Evropi, uprkos nekim uočljivim karakteristikama, organizirani i privredni kriminal izgleda nije dostigao iste kritične razmjere u svim projektnim područjima. Generalno prihvaćeno viđenje je da organizirani i privredni kriminal u Jugoistočnoj Evropi predstavlja prijetnju demokratiji, vladavini zakona, ljudskim pravima, stabilnosti, društvenom i ekonomskom napretku u regiji. Složena i promjenljiva priroda teškog kriminala predstavlja nove prijetnje ovim društvima u tranziciji i ima uticaj izvan Jugoistočne Evrope. Analiza kriminala u cijeloj Evropi pokazuje da nedavno proširenje Evropske unije na EU-25 i sadašnji proces ka Jugoistočnoj Evropi nisu doveli do potpune promjene scene organiziranog i privrednog kriminala, nego su stvorili nova tržišta i izazove za organizirane kriminalne grupe i pojednostavili nezakonitu trgovinu ljudima i svim vrstama robe.

Povećana razmjena informacija među organima za provedbu zakona, poboljšana obavještajna analiza, kao i veća međunarodna saradnja dovode do sve veće zabrinutosti zbog organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. To, kao i buduće pristupanje ovih država Evropskoj uniji, zahtijeva redovnu i opsežnu analizu obima, prirode i karakteristika organiziranog i privrednog kriminala u ovoj regiji, kao i njegovih međunarodnih mreža.

Međutim, uprkos unapređenju domaćih zakonodavstava u ovoj oblasti, čini se da je razumijevanje toga šta predstavlja organizirani i privredni kriminal i naročito šta su prekogranični i međudržavni okviri, još uvijek je ograničeno. Kao odgovor na to, Vijeće Evrope je osmislilo CARPO projekt ("Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog djelovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje") za jačanje kapaciteta policije u borbi protiv teških oblika kriminala u Jugoistočnoj Evropi⁷. Jedan od očekivanih rezultata ovog projekta je bolje razumijevanje organiziranog i privrednog kriminala i prijetnji koje se javljaju.

Svrha ovog izvještaja o stanju u ovoj oblasti, detaljnije obrazložena u okviru CARPO projekta, je u sljedećem:

- Dati ažuriran izvještaj u odnosu na 2005. godinu o stanju organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, s naglaskom na osnovna pitanja vezano za ovu regiju;
- Naglasiti najnovija dešavanja, prijetnje, analitičke propuste i druga pitanja vezano za organizirani kriminal koja se tiču Jugoistočne Evrope;
- Pomoći kreatorima politike u Evropi i regiji da donose bolje pripremljene odluke u borbi protiv kriminala i riješiti još uvijek otvoreno pitanje mjera;
- Poboljšati svijest javnosti i povećati učešće javnosti u strategijama borbe protiv organiziranog i privrednog kriminala.

⁵ Vidjeti, npr. Vijeće Evrope, Preporuka br. R (86) 8 o krim-policiji u Evropi u vremenu promjena.

⁶ Varšavska deklaracija, 17. 5. 2005.

⁷ Ovaj projekt koji zajednički finansiraju Evropska komisija i Vijeće Evrope traje 30 mjeseci (mart 2004 - avgust 2006. god.). Više informacija na adresi: <http://www.coe.int/cards-police>

Izvještaj iz 2005. godine⁸ je bio konačni proizvod nastao na osnovu rada radnih grupa sastavljenih od članova iz odgovarajućih agencija za provedbu zakona (uglavnom policije) iz sedam projektnih područja. Osim predstavnika specijalnih policijskih jedinica, koji su velikim dijelom preovladavali u konačnom sastavu radnih grupa, uključene su bile i druge agencije za provedbu zakona, kao što su finansijsko-obavještajne jedinice (pranje novca), poreske i carinske uprave (privredni kriminal i gubici javnih prihoda), specijalizirana tužilaštva i glavni revizor (javni prihodi i javne nabavke).

Slično kao u slučaju godišnjih izvještaja Vijeća Evrope o organiziranom kriminalu u Evropi⁹, svim radnim grupama u ovih sedam projektnih područja dostavljen je upitnik, u proljeće 2004. godine. Za članove radnih grupa organiziran je niz aktivnosti, u cilju pružanja značajne obuke iz strateške analize kriminala i institucionalnih, zakonodavnih i praktičnih zahtjeva u vezi prikupljanja, analize i upravljanja krim-podacima. Održani su seminari u svakom projektnom području, u periodu septembar 2004. – juni 2005. god. održana su tri regionalna seminara, i ostvarene tri studijske posjete (Velikoj Britaniji – Državna obavještajna služba za kriminal, Policijskoj službi Španije – Centralnoj obavještajnoj jedinici za kriminal i Europolu – Odjel za teže oblike kriminala) u cilju izrade “Izvještaja o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi za 2005. godinu”.

Glavni izvor za izvještaj za 2006. godinu¹⁰ predstavljali su odgovori na drugi (i detaljniji) upitnik upućen u aprilu 2006. godine saradnicima CARPO projekta u svakom od projektnih područja, komentarima vezanim za nacrt profila projektnih područja, kao i javno dostupnim izvještajima o stanju kriminala, istraživanjima i drugim izvještajima i informacijama koje su izradili Vijeće Evrope, Europol, Eurojust, EMCDDA, Frontex, IOM, OLAF, OSCE, SECI Centar, Pakt stabilnosti, Transparency International, UNODC, Vlada SAD-a, izvještaji brojnih univerziteta, istraživačkih instituta i grupa koji se bave ovom regijom, pretraživanja interneta i medija.

Izvještaj za 2006. god. o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi daje najnoviji pregled i analizu obima, prirode i karakteristika organiziranog i privrednog kriminala u regiji:

- Prvo poglavlje sadrži najvažnije nalaze i preporuke u formi izvršnog rezimea;
- U drugom poglavlju dat je pregled okvira u kojem je izvještaj izrađen, uvodne informacije i svrhu, generalni koncept organiziranog kriminala i kratki pregled organiziranog kriminala i njegovih najistaknutijih osobina;
- U trećem poglavlju analizira se niz oblasti za koje se procjenjuje da su značajna kriminalna tržišta za projektna područja u regiji – nezakonit promet drogama, trgovina ljudima, krijumčarenje osoba, privredni kriminal, krijumčarenje zakonitom robom, pranje novca – i nastoje se utvrditi strukture organiziranih kriminalnih grupa i načini njihovog djelovanja, kao i relevantna kretanja (u mjeri u kojoj dati podaci omogućavaju neku vrstu analize);
- U četvrtom poglavlju (“Profil projektnih područja”) nastoji se dati opis i procjena najznačajnijih opasnosti, kako u regionalnoj dimenziji, tako i posebno za svako projektno područje, uprkos teškoćama vezanim za posjedovanje pouzdanih sredstava mjerenja i upoređivanja težine svake od opasnosti;
- Peto i završno poglavlje daje zaključke i određene preporuke koje mogu biti značajne prilikom razmatranja mogućnosti jačanja napora u borbi protiv organiziranog i privrednog kriminala.

⁸ Izvještaj za 2005. uradila je gđa Kristina Hemon (konsultant iz Velike Britanije).

⁹ Vidjeti www.coe.int/economiccrime

¹⁰ Izvještaj za 2006. god. uradio je g. Uwe Kranz (konsultant iz Njemačke).

Organizirani i privredni kriminal je u porastu, proširuje svoje područje djelovanja na različite vrste kriminala i preko granica, iskorištava legalne privredne djelatnosti kako bi ozakonio svoje kriminalne aktivnosti i primjenjuje visoku tehnologiju, posebno za kodiranje i prikrivanje komunikacija. Organizirani kriminal i drugi oblici privrednog i teškog kriminala i dalje će vrlo vjerovatno ostati prioritetno pitanje za evropska društva, posebno u zemljama u tranziciji, kao što su zemlje Jugoistočne Evrope.

Ovaj izvještaj treba da posluži kao osnova za generalno razumijevanje fenomena organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, povećanu saradnju između projektnih područja, dvadeset pet zemalja članica EU i drugih zemalja.

2.2 POJAM ORGANIZIRANOG KRIMINALA

Najstariji multinacionalni pojam organiziranog kriminala (1998. god.), zvanično utvrđen u obavezujućim međunarodnim dokumentima je pojam kriminalne organizacije iz zajedničke akcije usvojen na nivou EU, a koji glasi¹¹:

“Kriminalna organizacija je organizirano udruživanje, koje postoji određeno vrijeme, najmanje dvije osobe, djelujući na usklađen način u cilju učinjenja krivičnih djela za koja se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna, bez obzira da li su ta krivična djela cilj sama za sebe ili su sredstvo za sticanje materijalne koristi i, ako se to može primijeniti, za neprimjereno vršenje uticaja na rad javnih organa.”

Međutim, ovaj pojam, iako je usvojen kao zajedničko djelovanje, nijedna od zemalja članica EU nije ratificirala.

Vijeće Evrope je – u svojoj Preporuci (Rec2001) 11 – usvojilo sličan pojam “organizirane kriminalne grupe” bez ograničavanja predmeta na transnacionalna krivična djela¹².

Konvencija **Ujedinjenih naroda** o transnacionalnom organiziranom kriminalu (UNTOC) može se smatrati do sada najznačajnijim pokušajem da se dođe do globalno usaglašenog koncepta organiziranog kriminala. Ova konvencija je stupila na snagu u septembru 2003. godine. Do juna 2006. god. sva projektna područja su je potpisala i ratificirala, kao i većina zemalja članica Vijeća Evrope i EU (trenutno 19 zemalja). Ona, dakle, predstavlja, najznačajniji pravni instrument za Evropu i predmetnu regiju. UNTOC se odnosi na teža krivična djela, korupciju, pranje novca i ometanje pravosuđa, pod uslovom da je u pitanju transnacionalno krivično djelo po prirodi i da uključuje organiziranu kriminalnu grupu prema definiciji u Konvenciji. Član 2. glasi:

- (a) ‘Zločinačka organizacija’ je organizirana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela utvrđenih ovom konvencijom, radi sticanja, direktno ili inidirektno, finansijske ili druge materijalne koristi,
- (b) ‘Teški oblik krivičnog djela’ je postupak koji predstavlja krivično djelo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;
- (c) ‘Organizirana grupa’ je grupa ljudi koja je formirana a nije spontano nastala radi neposredno sljedećeg učinjenja krivičnog djela i čiji članovi ne moraju imati formalno definirane uloge, koja ne mora imati kontinuitet članstva ni razvijenu organizaciju.

Iz odgovora datih u upitniku vidi se da sva projektna područja primjenjuju ovu definiciju organiziranog kriminala i organiziranih kriminalnih grupa u svojim krivičnim zakonima.

¹¹ Zajednička akcija 98/733/JHA od 21. 12. 1998. god. koju je usvojilo Vijeće Evrope na osnovu člana K.3. Ugovora o EU, o inkriminiranju učesća u kriminalnog organizaciji u zemljama članicama EU.

¹² Preporuka (2001)11 Vijeća ministara zemalja članica u vezi vodećih principa za borbu protiv organiziranog kriminala, koju je donijelo Vijeće ministara 19. 09. 2001. na 765. sastanku zamjenika ministara.

Pa ipak, prevencija i kontrola organiziranog kriminala ostaje nejasan pojam, koji je oblikovan percepcijom toga šta predstavlja najopasniju formu kriminala za društvo i na koji utiču različiti politički i institucionalni interesi. On se odvija u dinamičnom kontekstu koji nudi nove mogućnosti za organizirani kriminal i zahtijeva izvjesnu prilagodljivost kako od kriminalaca tako i od agencija za provedbu zakona. Oblikuje ga društveni, ekonomski i politički kontekst u kojem djeluje, sa složenim odnosima između organiziranih kriminalnih grupa, države i društva. Stari koncept hijerarhijski i kruto organizirane kriminalne grupe promijenio se od ideje organiziranog kriminala u formi poslovnog poduhvata, preduzeća, sa dobro razvijenom strukturom do labavih i fluidnih mreža, koje koriste brza i sigurna sredstva komunikacije, što još više otežava zadatak identifikacije i analize organiziranog kriminala.

Povremeno povezivanje ili čak i miješanje pojmova organiziranog kriminala i terorizma dodatno zbunjuje, što ponekad stvara pogrešnu vezu između terorizma i određenih metoda kojima se on finansira ili provodi. Organizirani kriminal je prije svega usmjeren ka pribavljanju finansijske ili druge materijalne koristi, dok se terorizam oslanja na nasilje koje ne pravi razliku među žrtvama kako bi došlo do promjene vladajućeg pravnog i ustavnog poretka i politike. Većina kriminalnih grupa i mreža u Evropi umješana je u prevaru i druge oblike privrednog kriminala, proizvodnju i promet drogama i krijumčarenje i trgovinu ljudima, ali ne i u aktivnosti vezane za terorizam¹³. Međutim, postoje određene sličnosti i veze između organiziranog kriminala i terorizma, s tendencijom kretanja terorizma prema organiziranom kriminalu – a postoje opravdani razlozi da se sve više provjerava odnos između organiziranog i privrednog kriminala i svjetskog terorizma, što izgleda naročito važi za Al-kaidu¹⁴.

Teroristima su potrebna sredstva da izvrše napade. Mogućnost da stvaraju i premještaju finansijska sredstva, nabavljaju oružje, regrutiraju i obučavaju kadrove i komuniciraju, naročito pomoću interneta, za njih su od ključne važnosti. Dok neke terorističke grupe mogu svoje aktivnosti finansirati pomoću uzgoja droga i ilegalne imigracije, drugi teroristi djeluju putem decentraliziranih mreža koje su nekada prikupljale i premještale novac preko formalnih kanala i drugih zakonitim izvora, kao što su privatna preduzeća i dobrotvorno djelovanje, a sada se okreću metodama koje je teže pratiti, kao što je upotreba kurira s gotovinom i alternativni sistemi upućivanja novca, koji se ponekad nazivaju "podzemno bankarstvo".

Budući da se upitnik za 2006. godinu nije bavio pitanjem terorizma, od projektnih područja je samo zatraženo da primijene sljedeće kriterije¹⁵ kod definiranja kriminala ili kriminalnih grupa kao "organiziranog kriminala":

Obavezni kriteriji:

1. Saradnja najmanje tri osobe.
2. Na duži period ili u neodređenom trajanju.
3. Osumnjičeni ili osuđeni za izvršenje teških oblika krivičnih djela.

¹³ Izvještaj o stanju u organiziranom kriminalu Vijeća Evrope za 2005. god., fokus na opasnosti od privrednog kriminala, decembar 2005. god.

¹⁴ Vidjeti rezoluciju Ujedinjenih naroda br. 1373, koju je jednoglasno usvojilo Vijeće sigurnosti nakon terorističkog napada u SAD-u 11. 09. 2001. godine, kojom se terorizam definira kako glasi: "Svako djelovanje predstavlja terorizam ako je usmjereno ka izazivanju smrti ili teške tjelesne povrede civila ili osoba koje nisu vojnici, u svrhu zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da učini ili se uzdrži od činjenja nekog djela".

¹⁵ Ovi kriteriji su isti kao kriteriji koji se primjenjuju od 1997. god. u EU (ENFOPOL 35 Rev 2, 6204/97) za godišnje izvještaje EU-a o organiziranom kriminalu koji Europol izrađuje posljednjih 10 godina. U skladu s tim, Europolove "Analitičke smjernice" i pravila za razmjenu informacija (kao što je 4x4x3 sistem, za procjenu i klasifikaciju izvora, informacija i rukovanje) korišteni su i na seminarima obuke u OCTOPUS-u.

4. S ciljem ostvarivanja dobiti i/ili moći.

Fakultativni kriteriji:

5. Postojanje konkretnog zadatka ili uloge svakog učesnika
6. Primjena nekog oblika interne discipline i kontrole
7. Primjena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje
8. Vršenje uticaja na politiku, sredstva javnog informiranja, javnu upravu, provođenje zakona, djelovanje pravosuđa ili privredu putem korupcije ili nekim drugim sredstvima
9. Korištenje komercijalnih ili poslovnih struktura
10. Uključenost u pranje novca
11. Djelovanje na međunarodnom nivou.

Pored minimalnih karakteristika ("obavezni kriteriji" od 1 - 4), potrebno je da najmanje dva "fakultativna kriterija" budu primjenljiva da bi se kriminalna grupa ili kriminalna aktivnost okvalificirali kao organizirani kriminal. Na ovaj način se mogu obuhvatiti i pravni subjekti ili stručnjaci umiješani u nove i teške oblike organiziranog ili privrednog kriminala.

2.3 POLITIČKO I EKONOMSKO OKRUŽENJE

Karakter državnih i političkih institucija se javlja kao ključna determinanta organiziranog kriminala. Generalne teme, u smislu politike i upravljanja, su širenje ovlasti i drugačija uloga države. Do ovih promjena došlo je usljed završetka hladnog rata, različitih prijetnji kao što je unutardržavni i etnički sukob, međunarodni terorizam, liberalizacija, decentralizacija i globalizacija tržišta, sloboda kretanja osoba i robe, sve jača uloga nedržavnih subjekata kao što su nadnacionalne strukture upravljanja (EU, Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju i druge međunarodne institucije), transnacionalne korporacije i rastući uticaj i moć privatnih sigurnosnih preduzeća. Takvim širenjem ovlasti postavlja se pitanje premoći države u kontroliranju kriminala.

Nakon događaja od 11. septembra 2001. i 7. jula 2005. godine, mjere protiv terorizma uključuju snaženje međunarodnog pravnog okvira za kontrolu organiziranog kriminala. Već postojeći međunarodni sporazumi su osnaženi i novi usvojeni, kao što su konvencije, odluke, direktive, preporuke i protokoli EU-a, Vijeća Evrope i UN-a, npr. o pranju novca i finansiranju terorizma, i o organiziranom kriminalu, trgovini ljudima i kompjuterskom kriminalu¹⁶.

Posljednjih godina osnovana su nova evropska tijela, kao što su Europol, Eurojust ili CEPOL, koja se sve više usmjeravaju na pitanja provedbe zakona u Jugoistočnoj Evropi, ili slična tijela u regiji, kao što je SECI Centar. Značajan događaj proširenja Evrope ulaskom deset novih članica odigrao se 1. maja 2004. godine, nakon čega u 2005. godini osnovan nova evropska agencija za upravljanje granicama, nazvana Frontex.

Jugoistočna Evropa ima svoje specifičnosti u pogledu izazova politike i upravljanja, kao što je rat u zemljama bivše Jugoslavije, međunarodne sankcije protiv Srbije, pad albanske države devedesetih godina, nezavisnost Crne Gore iz juna 2006. godine i aktuelni razgovori o budućem statusu Kosova. U toku 1990-tih nastale su nove granice i države i bile su im potrebne nove institucije. Nastojanje da se uhvati korak, kako u smislu stvaranja novih institucija i zakonodavnog okvira tako i u reformiranju starih, izazvalo je veliko opterećenje za ionako slabu i ratom oštećenu institucionalnu sposobnost i javnu blagajnu. Za one države koje su bile uspješnije u tom procesu, teškoće su nastale kod upotrebe novih instrumenata uz nepostojanje tehničke opremljenosti za njihovu primjenu. Granice Evropske unije su se pomjerile ka jugu, čime je stavljen veći naglasak na vršenje graničnih policijskih poslova i promoviranje usvajanja *acquis-a* Evropske unije od strane budućih članica iz Jugoistočne Evrope. Neki smatraju da da takav položaj u moru država Evropske unije može još

¹⁶ Vidjeti Vijeće Evrope na <http://conventions.coe.int/>

doprinijeti ionako nesigurnom položaju regije, što zahtijeva angažiraniju politiku EU-a u ovoj regiji.¹⁷

S obzirom da se ne suočavaju ni sa jednim od ograničenja koja su tipična za države, što takođe pruža jedinstvene mogućnosti organiziranom kriminalu da se infiltrira u političke i privredne strukture, kriminalci izvlače korist iz svoje komparativne prednosti ukorijenjene u dugogodišnjim i bliskim regionalnim i međunarodnim vezama, sigurnosnim službama, i privatnim i državnim, graničnoj policiji i carini. Društva u Jugoistočnoj Evropi i dalje smatraju da je korupcija značajan problem. Kako zakonita trgovina postaje sve globalnija, to važi i za prometom na klasičnim kriminalnim tržištima, kao što je promet drogama, oružjem, vozilima, cigaretama, kao i drugim netradicionalnom robom. Imajući na umu nesimetriju u humanom razvoju – faktori guranja i povlačenja kod migracije – ljudska bića postaju sve vrednija roba, koja se krijumčari, kupuje i prodaje i eksploatira za rad ili seks.

Nove mogućnosti za prevare, finansijski kriminal, krivotvorenje i druge oblike privrednog kriminala predstavljaju daleko veći potencijal za zaradu sa manje rizika, u velikoj mjeri se oslanjaju na nedovoljno jasno razlikovanje od legalne ekonomije i finansijske djelatnosti. U Jugoistočnoj Evropi su poreske i carinske prevare, nestanak kapitala i prevare u privatizaciji značajniji od tradicionalnog organiziranog kriminala. Razlog je to što se uticaj privrednog kriminala osjeća u samim zemljama, a ne daleko od njihovih granica. Razlika između legalnog preduzeća koje se koristi nelegalnim sredstvima poslovanja i prihoda od kriminalnih aktivnosti investira u nešto što je naizgled zakonita ekonomska aktivnost, s jedne strane, i organiziranih kriminalnih grupa formiranih s ciljem izvršenja privrednog kriminala kojima se upravlja kao preduzećem, s druge strane, nije veoma izražena. Kasnije investiranje prihoda od kriminalnih aktivnosti u zakonitu ekonomiju prati korupcija, čime se postavlja ozbiljno pitanje legitimnosti upravljačkih struktura.

Velik dio proizvodnih privrednih kapaciteta je uništen u ratu ili ozbiljno zapušten u devedesetim godinama, zbog čega su izgubljena međunaroda tržišta koja su ti kapaciteti nekada snabdijevali. "Izgubljena decenija" stavila je veći naglasak na trgovinu, i legalnom i ilegalnom robom, dok su troškovi regionalne trgovine izuzetno porasli. Porast udjela u krijumčarenju i trgovini pratio je isti trend, nudeći pogodno tlo za organizirani kriminal, što se izgleda pretvorilo u ključne mehanizme za nezakonitu preraspodjelu nacionalnog bogatstva u regiji¹⁸.

Promjena imovinskih prava putem privatizacije predstavlja još jedan ključni doprinos privrednom kriminalu, dok otuđivanje imovine, dovodeći do propadanja nekada uspješnih socijalističkih preduzeća nakon čega dolazi prodaja za male iznose, čini se da izaziva najveći gubitak povjerenja javnosti u institucije vlasti. Zajedno sa gubitkom javnih prihoda izbjegavanjem poreza i carina, i prevarama u oblasti nabavke, mahinacije u privatizaciji predstavljaju veliki izvor problema za neke od projektnih područja u Jugoistočnoj Evropi.

2.4 ORGANIZIRANI KRIMINAL I NJEGOVA TIPIČNA OBILJEŽJA

POZNAVANJE I SARADNJA

ključne su riječi za veću borbu protiv organiziranog i privrednog kriminala. Uprkos unaprijeđenim evropskim politikama za borbu protiv kriminala i osnivanju evropskih tijela kao što su Europol, Eurojust, Frontex, EMCDDA ili OLAF i jake podrške drugih međunarodnih institucija i struktura kao što su Vijeće Evrope, EU, UN, SECI Centar, Pakt stabilnosti ili Međunarodna komisija o Balkanu, organizirani i privredni kriminal u projektnim područjima još uvijek se prečesto posmatra na isuviše državnom nivou. Na taj način se doprinosi širenju i razvoju struktura i društava organiziranog i privrednog kriminala. Samo nekoliko kriminalnih aktivnosti, onih koje se moraju istraživati ili

¹⁷ Za ovaj argument vidjeti Međunarodna komisija: Balkan u budućnosti Evrope, april 2005. god.

¹⁸ Vidjeti: Korupcija, krijumčarenje i organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi (2003) i Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal, (2004), Centar za studij demokratije.

analizirati iz ugla organiziranog kriminala, ugleda svjetlo. Eksperti pretpostavljaju da se odnos organiziranog kriminala prema zabilježenom kriminalu (što ne uključuje tamne brojke o kriminalu) može uporediti sa vidljivim vrhom ledenog brijega.

Stoga razumijevanje ovog fenomena u velikoj mjeri zavisi kako od strategija za borbu protiv kriminala i kasnijih prioriteta u provedbi zakona koji se zasnivaju na uočenim opasnostima u određenom vremenskom trenutku. Komparativno još uvijek slabo uspostavljena međunarodna saradnja tijela za provedbu zakona posebno važi za zemlje Jugoistočne Evrope. Generalno uzevši, mora se istaći da ima mnogo organiziranih zločinačkih društava u Jugoistočnoj Evropi i Evropi¹⁹ koja se razlikuju po svo porijeklu, veličini, sferi specijalizacije i nekim drugim parametrima. Organizirani kriminal je uglavnom nevidljiv i veoma često blisko povezan sa legalnom ekonomijom. Slično kao u drugim dijelovima Evrope, organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi širi svoju mrežu na različite vrste kriminala i preko granica, uključujući veliki broj različitih kriminalnih aktivnosti, sve više miješa niskorizične i visokorizične aktivnosti i stvara veoma fleksibilne, međunarodne odnose, koji se mogu lako prilagoditi i odgovoriti na nove zahtjeve, izazove i strategije u provedbi zakona.

VRSTE ORGANIZIRANOG KRIMINALA

zabilježene su u projektnim područjima kao sve varijacije, posebno krijumčarenje i nezakonite prekogranične aktivnosti koje su procvjetale i dostigle tako visok nivo da se smatraju najvećim kriminalnim problemom u ovom području. Glavna kriminalna tržišta zajednička većini država Jugoistočne Evrope su:

- Nedozvoljena trgovina drogama;
- Trgovina ljudima;
- Ilegalna imigracija;
- Privredni kriminal, kao što je izbjegavanje poreza i carina, prevara, krijumčarenje (uglavnom duhana odnosno cigareta), pranje novca.

U mjeri u kojoj je to bilo moguće na osnovu podataka koje su dala projektna područja, kao i na osnovu statistike, informacija ili obavještajnih podataka prikupljenih iz drugih izvora, u trećem poglavlju "Kriminalne aktivnosti" napravljen je pokušaj analize, zapravo više procjena krivičnih djela i područja, a više detalja dato je na nivou pojedinog projektnog područja u četvrtom poglavlju nazvanom "Profil projektnih područja".

ORGANIZIRANE ZLOČINAČKE GRUPE

jačaju, jer uvijek iskoriste nove mogućnosti i raznovrsna tržišta, korištenjem komercijalnih struktura za djelovanje u zakonitom poslovnom svijetu i primjenjujući savremene tehnologije komunikacije kako bi održale i proširile svoje domaće i međunarodne veze. Stvaranjem saveza sa međunarodnim organiziranim zločinačkim grupama postaju opasnije i pomjeraju se ka međunarodnim, fleksibilnim i fluidnim mrežama. Međutim, kod procjene broja organiziranih kriminalnih grupa i slučajeva dolazi do značajnijih problema. Nepostojanje preciznijih podataka o organiziranim zločinačkim grupama u Jugoistočnoj Evropi potiče iz činjenice da većina projektnih područja još uvijek sistematično ne prikuplja niti evidentira podatke o organiziranom kriminalu. Kao rezultat toga obavještajni sistemi za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalu razlikuju se od jednog do drugog projektnog područja, a neki od njih, prilikom izvještavanja o slučajevima organiziranog kriminala na različitim tržištima nisu u bili mogućnosti dati podatke o organiziranim zločinačkim grupama umišanim u te slučajeve. Stoga jasno prepoznavanje organiziranih zločinačkih grupa ostaje i dalje problem, ali unapređenjem više operativno usmjerene analize kriminalnih mreža i nezakonitog toka novca može se pomoći u prevazilaženju ovih problema.

Općenito, čini se da se organizirane zločinačke grupe kao višenamjenske kriminalne organizacije organizirane etnički, homogeno i hijerarhijski, mijeanjaju. Najuticajnije organizirane zločinačke grupe potiču iz te regije, imaju veoma jake veze u regiji i u nekim slučajevima i u zemljama EU.

¹⁹ Organizirani kriminal u Evropi, koncepti, uzorci i kontrolne politike u EU i šire, C. Fijnaut i L. Paoli, 2004.

Međutim, ekskluzivnost porijekla postala je manje značajna. Osim organiziranih grupa etničkih Albanaca (koje su, međutim, nakon što su ojačale svoju ulogu "davalaca kriminalnih usluga" umreženih sa državljanima drugih zemalja Jugoistočne Evrope, počele preuzimati kriminalna tržišta i time značajno počele angažirati druge kriminalne grupe za određene aktivnosti), postoje prilično labava udruženja, a ne organizacije u stilu mafije. Mnoge organizirane zločinačke grupe su navodno multietničkog sastava i projektna područja bilježe i domaće i strane organizirane zločinačke grupe koje su uglavnom okarakterizirane kao "fluidne", "ravne", "ćeljski organizirane" i "slične mreži".

Organizirane kriminalne grupe sve više angažiraju profesionalce kao što su advokati, računovođe, eksperti za finansijske usluge i drugi specijalisti za njihove aktivnosti. Zajednički nazivnik svih organiziranih kriminalnih grupa ili mreža u Jugoistočnoj Evropi ostaje, međutim, pranje novca uz određeni nivo korupcije (niži do visokog nivoa), čime se povezuju legalne sa ilegalnim strukturama.

U nekim područjima kriminala, iz odgovora na pitanja u upitniku samo se djelimično ili fragmentarno saznalo o broju, veličini i sastavu organiziranih zločinačkih grupa. Stoga je njihova pouzdanost prilično ograničena.

Sudeći prema odgovorima, prema krajnje konzervativnoj procjeni moglo bi se reći da su 2005. godine projektna područja istraživala najmanje 200 do 300 organiziranih kriminalnih grupa. Kako ove grupe variraju u broju izvršilaca (od 3 do 20 i više članova), teško je procijeniti ukupan broj članova organiziranih zločinačkih grupa. Prema izvještajima, organi za provedbu zakona optužili su nekih 2500 osoba. Imajući na umu zabilježene podatke o određenim vrstama kriminala koji obično vrše organizirane zločinačke grupe, vjerovatno stvarni broj organiziranih zločinačkih grupa i izvršilaca iznosi dva do tri puta više od prijavljenog broja, ako ne i više.

Organizirane zločinačke grupe etničkih Albanaca tipično potiču od tamo gdje je kriminal izvršen zahvaljujući tipičnom mentalitetu, odnosima kao kod klanova u cijeloj Jugoistočnoj Evropi i šire, uglavnom sa turskim organiziranim zločinačkim grupama, i često uz posredovanje posrednika iz Egipta, sa azijskim i južnoameričkim kartelima. Neke grupe imaju i domaće i strane članove, uglavnom Italijane. Prema odgovorima Albanaca: 2005. godine, između 40 i 80 organiziranih zločinačkih grupa je bilo predmet istrage (do 20 njih zbog nedozvoljenog prometa drogama, oko 20 zbog trgovine ljudima i približno 13 u vezi sa krijumčarenjem ljudi, bez podataka o privrednom kriminalu, korupciji i pranju novca). Smatra se da je veličina organiziranih zločinačkih grupa između 3 i 5 osoba (kod trgovine ljudima) i 3 do 20 osoba (u slučaju nedozvoljenog prometa drogama).

Za organizirane zločinačke grupe iz *Bosne i Hercegovine* smatra se da nema posebne etničke dominacije. Iako se za značajan broj predmeta i izvršilaca zna da su povezani sa nedozvoljenom proizvodnjom i prometom drogama, trgovina ljudima i privredni kriminal (posebno izbjegavanje poreza, krivotvorenje novca, korupcija i pranje novca), nema podataka o broju organiziranih zločinačkih grupa umiješanih u ta krivična djela.

Hrvatske organizirane zločinačke grupe uglavnom čine domaći državljani i najviše se bave prometom drogama i raspačavanjem (2005. godine od 393 slučaja raspačavanja opojnih droga, u 94 slučaja zabilježena je umiješanost organiziranih zločinačkih grupa). Očekuje se da hrvatske organizirane zločinačke grupe, koje uglavnom nisu hijerarhijski organizirane, pretežno djeluju na tržištima preprodaje, za velike poslove nedozvoljene trgovine imaju bliske veze sa organiziranim grupama etničkih Albanaca, Rusa i Italijana. Zabilježena su samo dva slučaja organiziranog kriminala vezano za trgovinu ljudima i nijedan slučaj odnosno broj grupa u svim drugim kriminalnim oblastima, uprkos povećanju od značajnih 34 procenta krijumčarenja osoba i značajnim povećanjima krivičnih djela protiv intelektualnih prava i korupcije.

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" bilježi ukupno oko 20 organiziranih zločinačkih grupa, obično sastavljenih od 5 do 30 kriminalaca u dobi od 22 do 55 godina, i većina od njih su Makedonci. Uprkos dvije grupe registrirane u oblasti krijumčarenja migranata, nije dato više informacija o tome u koje je oblasti organiziranog i privrednog kriminala umiješano ostalih 18 grupa. Prema podacima o

kriminalu, čini se da se uglavnom radi o drogama, krivotvorenju novca i krijumčarenju osoba i roba. Sve ukupno, i prilično labave strukture i sastav organiziranih kriminalnih grupa mješanog su tipa, veze često uspostavljene putem porodičnih ili drugih bliskih odnosa, međutim, stereotip o monoetničkim i porodično orijentiranim organiziranim kriminalnim grupama je prevaziđen i uočen je i određeni broj kriminalaca iz Albanije, Bugarske, Grčke, Crne Gore, Srbije.

Crna Gora je 2005. godine zabilježila ukupno 14 optužnica protiv 58 kriminalnih osoba koje su izvršile 85 krivičnih djela u okviru organiziranih zločinačkih grupa, uglavnom djela prevare (22 slučaja), krijumčarenja (10 slučajeva), nedozvoljenog prometa drogama (10 slučajeva), zloupotreba službene dužnosti (10 slučajeva), pranje novca odnosno nedozvoljeno posjedovanje oružja i eksploziva (po 7 slučajeva), privrednih krivičnih djela (6 slučajeva), trgovine ljudima (3 slučaja) i pranje novca (2), međutim, nije bilo podizanja optužnica u vezi sa organiziranjem krijumčarenja osoba, korupcijom i kompjuterskim kriminalom.

Srbija nije dala podatke o organiziranim zločinačkim grupama u upitniku za 2006. godinu, osim jednog slučaja trgovine ljudima. Najvjerovatnije najveći dio zabilježenih slučajeva otpada na nedozvoljene droge i krijumčarenje osoba. Prema ranijim izvještajima i novijim informacijama o razvoju kriminala²⁰, reklo bi se da je broj organiziranih zločinačkih grupa i kriminalaca i dalje visok i izosi približno 50 do 70 grupa sa nekih 500 članova.

Osim 3 slučaja organiziranog privrednog kriminala, *Kosovo* nije saopćilo ukupan broj organiziranih zločinačkih grupa i obavještajne podatke o veličini, državljanstvu i sl, kao što je učinilo za 2003. i 2004. god. (27 organiziranih zločinačkih grupa kojima je trebalo dodati približno 830 izvršilaca). Iako su dati podaci za 2005. godinu koji pokazuju povećanje broja krivičnih djela vezanih za nezakonite droge, trgovinu ljudima, krijumčarenje migranata i druga krivična djela, nema dodatne informacije o umiješanosti organiziranih zločinačkih grupa i pojedinaca.

NASILJE I ZASTRAŠIVANJE

se i dalje koriste kao tipični načini djelovanja, ali sve više na jedan promišljeniji i oprezniji način. Uz zastrašivanje i nasilje nad žrtvama idu pljačka, iznuđivanje i reketiranje. To je tipično i za tržište narkoticima kao sredstvo rješavanja konkurentskih potraživanja.

Nasilje se koristi za provođenje discipline unutar organizirane zločinačke grupe ili protiv konkurentskih grupa. Za grupe etničkih Albanaca smatra se da su među najnasilnijim u tom pogledu, iako su nasilne razmjene uočene i među kriminalcima u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U vezi sa trgovinom ljudima i eksploatacijom pojedinaca, nasilje je glavni način da se osigura saradnja žrtava. Najnoviji trendovi, međutim, ukazuju na to da nasilje može privući neželjenu pažnju organa za provođenje zakona i "štetiti poslu", što podstiče kriminalce da pronađu druge metode kojima će osigurati saradnju žrtava, kao što je psihološki pritisak na porodicu koja je ostala kod kuće, prisilni brak, davanje skromne plate i bolji uslovi života što praktiraju trgovci u Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Međutim, projektna područja bilježe sve veću tendenciju ka političkom i ekonomskom uticaju, uglavnom pomoću korupcije. U većini, vjeruje se da su svjedoci slučajeva organiziranog kriminala u opasnosti, naročito ako sarađuju sa pravosuđem. Jugoistočna Evropa djelimično zaostaje za ostalim evropskim zemljama u pogledu provedbe i dobrog funkcioniranja programa zaštite svjedoka, uglavnom zbog finansijskih ograničenja.

POSTUPCI ZAŠTITE

postali su važan metod djelovanja organiziranih kriminalnih grupa u cilju zaštite od provedbe zakona i zadržavanja mjesta na kriminalnom tržištu u odnosu na konkurenciju. Oni su osnovni razlog za toliko trajanje i složenost istraga u slučajevima organiziranog kriminala.

²⁰ Vijeće Evrope, Izvještaj o stanju u organiziranom kriminalu za 2005. god, s naglaskom na opasnosti od privrednog kriminala, decembar 2005. god.

Najčešći postupci zaštite imaju za cilj zaštitu komunikacije između kriminalaca i rasprostranjenu upotrebu mobilnih telefona sa jednokratno upotrebljivim SIM karticama, kao i korištenje promjenjivih sredstava komunikacije i njihova česta varijacija, šifrirana usmena ili u vidu pismenih poruka, te šifriranje podataka.

U jugoistočnoevropskom kontekstu, značajna je razlika između organiziranog kriminala, koji je finansijski sposoban da investira u tehnologiju za praćenje i komunikacije i agencija za provedbu zakona, koje se suočavaju sa mnogo većim budžetskim ograničenjima. Srećom, u nekim slučajevima kriminalci se osjećaju tako sigurno i bez opasnosti da budu otkriveni da se sastaju i dogovaraju "posao" na javnom mjestu, na primjer u slučaju nelegalnog prebacivanja migranata preko granice. Defanzivna zaštita od javnih ograna može podrazumijevati i kontra-nadziranje, mito, strateško umrežavanje, kupovinu informacija ili prisluškivanje istražnih organa. Ofanzivni pristupi izgleda nisu zastupljeni praksi, ali mogu uključivati aktivno praćenje državnih službenika i pripadnika pravosuđa, vršenje pritisaka na njih i njihove porodice, stvaranje uvjeta za ucjenu i druge metode, što je sve zapaženo putem usputno prikupljenih dokaza²¹, koji se rijetko, ili nikako, okončavaju javnom istragom i osuđujućom presudom.

S obzirom na istaknutost privrednog kriminala i pranja novca, zajedničkog za sve vrste kriminala, korištenje legalnih komercijalnih poslovnih struktura od strane organiziranih kriminalnih grupa je tako sveprisutno kroz saradnju a jednom ili više upućenih osoba (službenika u bankama ili uredu za registraciju, itd.), posjedovanjem ili investiranjem u zakonite strukture, i uspostavljanjem fiktivnih preduzeća²².

Još jedan faktor, koji je naročito značajan za borbu protiv pranja novca, je gotovinska ekonomija. Uprkos modernizaciji bankarskog sistema u regiji, veliki dio aktivnosti i finansijskih transakcija još uvijek se odvija u gotovinskom novcu. To otežava finansijske istrage. Sektore poput nekretnina, zastupništava za prodaju automobila, sektor građevinarstva i zabave, kockarska industrija i industrija seksa, zaštitarske firme, transport, uvoz-izvozne kompanije, banke, i svaka unosna mogućnost privatizacije rado biraju organizirane kriminalne skupine budući da su to poslovi sa intenzivnim prilivom gotovine. Kako organizirane kriminalne skupine postaju sve više sofisticirane i profesionalne, može se koristiti svaki sektor, počevši od investiranja u dionice stranih kompanija, kreiranja ili učešća u finansijskim holdinzima, do kreditiranja ili investiranja u neku kompaniju radi njenog eventualnog kasnijeg preuzimanja.

PRIVATIZACIJA U OBLASTI SIGURNOSTI

je od sigurnog značaja za sigurnost i povjerenje javnosti u vlasti i organe za provedbu zakona. Privatizacija u oblasti sigurnosti u regiji početkom 1990-tih odražava globalni trend po kojem ulogu pružanja sigurnosti, koja je tradicionalno spadala u isključivu nadležnost države, postepeno postaje posao privatnih subjekata. Naročito nestalna supkultura u smislu organiziranog kriminala potiče iz veze sigurnosnih službi i kriminalaca, što je uspostavljena u toku ratova u devedesetim godinama.

Niz faktora je zaslužan za potražnju za privatnim uslugama pružanja sigurnosti u Jugoistočnoj Evropi u posljednjih deset godina, od visoke stope kriminala do javne korupcije, lošeg djelovanja policije, pojačano povlačenjem državne sigurnosti i zaštite iz novoprivatizirane imovine. Sve ovo je dovelo do značajnog rasta privatnog sigurnosnog sektora. U svojim prvim godinama ova oblast je bila zakonski neuređena i pokazivala je probleme koji su viđeni i drugim privrednim sektorima koji su nastali od centralno dirigitirane ekonomije.

²¹Razgovori sa službenicima za provedbu zakona iz regije obavljani u periodu septembar 2004 – juni 2005. god.

²² Korištenje komercijalnih struktura služi u različite svrhe kao što je: prikrivanje ili zaštita ilegalnih aktivnosti, pružanje logističke podrške i drugih usluga za kriminalne aktivnosti; omogućavanje pranja novca, veza sa javnim organima vlasti i drugim legalnim strukturama društva, učešće u javnim nabavkama, usmjeravanje posla u druge grane, kontrola ili monopoliziranje tržišta, Vidjeti VE (2005.), str. 57.

Neki dijelovi ove oblasti veoma su povezani sa elementima organiziranog kriminala²³, kao i u nekim okolnostima sa ekstremnom nacionalističkom politikom. U posljednjih deset godina ovaj sektor počinje da se profesionalizira nakon što organi vlasti donose zakone kojima uvode kontrole. Iako u većini slučajeva pripadnici privatnog sektora sigurnosti ne predstavljaju direktnu prijetnju državama ili građanima Jugoistočne Evrope, ostaje i dalje značajna zabrinutost, uključujući i slučajeve neregularne kriminalne, političke ili paramilitarne pripadnosti.

U jednom nedavnom istraživanju, koje bi moglo poslužiti kao početni vodič za kreatore politike, ocjenjuje se situacija u svim projektnim područjima, ispituje pozadina privatizacije u oblasti sigurnosti, savremene opasnosti po sigurnost, usluge koje pružaju privatne sigurnosne kompanije i uređenje i nadzor nad njima²⁴.

EKONOMSKA NESIMETRIJA

globalno se ne može izbjeći, i javlja se i u Jugoistočnoj Evropi. Dinamika ponude i potražnje utiče podjednako na zakonita i nezakonita tržišta, pri čemu i jedna i druga pokazuju slično poslovno ponašanje prilikom razmatranja mogućnosti koje donose zaradu. Proces ekonomske globalizacije mijenja ulsove ne samo za zakonite, nego i za nezakonite djelatnosti. Globalizacija može dodatno pogoršati nesimetrije za koje se smatra da su kriminogene.

Prema indeksu humanog razvoja iz Izvještaja Razvojnog progama Ujedinjenih naroda iz 2005. godine, evropskih je 15 od 20 najrazvijenih zemalja. Međutim, sve Jugoistočnoevropske zemlje, uključujući Rumuniju, Bugarsku i Tursku, spadaju u zemlje srednjeg humanog razvoja. Samo je Hrvatska ušla u zemlje sa visokim indeksom humanog razvoja (HDI)²⁵, iako prednost nad ostalim susjedima nije veoma visoka. Nesimetrija između Evrope i njenih direktnih susjeda je, dakle, uočljiva, kao što pokazuje sljedeća tabela.

²³ Vidjeti Uzorci u kriminalu: rizik simbioze između sektora sigurnosti i organiziranog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, Centar za studiju demokratije (2004.) i izvještaji Međunarodne krizne grupe: Srbija: Okreće svoje točkove (2005.).

²⁴ Lako i malokalibarsko naoružanje i privatna sigurnost u Jugoistočnoj Evropi – uzrok ili posljedica nesigurnosti, 15. 08. 2005. Vidjeti UNDP Izvještaj o humanom razvoju za 2004. godinu.

²⁵ Države rangirane na 1 – 55 mjestu spadaju u države visokog HDI dok zemlje na 55-142 mjestu spadaju u srednje HDI, iza čega dolaze zemlje niskog HDI od 143 dalje. Vidjeti UNDP Izvještaj o humanom razvoju za 2004. godinu.

Table 1: Nesimetrije u humanom razvoju u Evropi²⁶

Država	Broj stanovnika (mil.) 2006.	BDP/ po glavi stan. (US\$) 2005.	Mjesto na HDI ljestvici 2003.	Indeks predstave o korupciji 2005.	Evidentirana krivična djela 2000.	Osuđujuće presude 2000.	Broj zatvorenika 2004.
					Na 100 000 stanovnika u 2000.		
Albanija	3,58	4 900	72	126	149	117	105
Bosna i Hercegovina	4,49	6 800	68	88			67
Hrvatska	4,49	11 600	45	70	1 597	403	68
Srbija	10,83	2 700		97			92
Crna Gora							108
“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija”	2,05	7 600	59	103	*976	*366	78
Andora	0,07	24 000					90
Armenija	2,97	5 300	83	88	360	203	92
Austrija	8,19	32 900	17	10	6 891	512	100
Azerbejdžan	7,96	4 700	101	137	*73	*197	198
Belgija	10,38	31 900	9	19	**8 558	1 446	88
Bugarska	7,38	9 000	56	55	1 779	388	127
Kipar	0,78	21 600	29	37	575	**126	50
Češka Republika	10,23	18 100	31	47	3 811	615	182
Danska	5,45	33 400	14	4	9 447	**767	70
Estonija	1,32	16 400	38	27	4 038	717	330
Finska	5,23	30 600	13	2	10 262	3 351	69
Francuska	60,87	30 000	16	18	6 405	957	91
Gruzija	4,66	3 300	100	130	269	173	165
Njemačka	82,42	29 800	20	16	7 616	1 071	96
Grčka	10,68	22 800	24	47	3 482		83
Mađarska	9,98	16 100	35	40	4 445	1 034	165
Island	0,29	34 900	2	1		*719	40
Irska	4,06	34 100	8	19	1 928	193	85
Italija	58,13	28 400	18	40	**4 123	**484	100
Latvija	2,27	13 000	48	51	2 087	528	339
Lihtenštajn	0,03	25 000					53
Litvanija	3,58	13 900	39	44	2 275	571	234
Luksemburg	0,47	55 600	4	13	5 216		111
Malta	0,40	19 000	32	25	4 345		72
Moldavija	4,46	2 100	115	88	864	360	297
Holandija	16,49	30 600	12	11	8 215	658	123
Norveška	4,61	42 400	1	8	3 278	1 427	65
Poljska	38,53	12 700	36	70	3 278	577	209
Portugal	10,60	18 600	27	26	3 616	534	128
Rumunija	22,30	8 400	64	85	1 578	338	180
Ruska Federacija	142,89	10 700	62	126	2 022	811	532
Slovačka	5,43	15 800	42	47	1 642	399	164
Slovenija	2,01	21 000	26	31	3 614	358	59
Španija	40,39	25 200	21	23	2 308	*254	139
Švedska	9,01	29 800	6	6	13 693	1 338	75
Turska	70,41	7 900	94	65	712	*1 512	95
Ukrajina	46,71	6 800	78	107	1 126	470	415
Velika Britanija	60,60	30 900	15	11	***9 817	***2 684	***140

²⁶ Izvori: UNDP rangiranje humanog razvoja za 2005. god. (na osnovu nivoa obrazovanosti, očekivanog životnog vijeka i bruto nacionalnog proizvoda u paritetima kupovne moći po glavi stanovnika); CIA – Knjiga svjetskih činjenica 2006., za stanovništvo u julu (procjena) i bruto nacionalni proizvod po glavi (PPP) za 2005. god. (procjena); Transparency International: indeks poimanja korupcije za 2005. za korupciju; Međunarodni centar za studije zatvorske populacije 2004: WODC 2003 za podatke o kriminalu za 2000. osim ako nije drugačije navedeno: *UNODC 2002 **u 1999 ***podaci samo za Englesku i Vels;

3 KRIMINALNE AKTIVNOSTI

3.1 TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Međunarodni sistem kontrole opojnih droga zasniva se na tri konvencije Ujedinjenih naroda (iz 1961., 1971. i 1988. godine)²⁷, koje gotov univerzalno poštuju i kojima se ograničava upotreba nekoliko stotina psihoaktivnih supstanci na medicinsku i naučnu upotrebu. Zloupotreba ovih supstanci, prije svega opijata (uključujući heroin), kanabis, kokain i kokain-krek, te stimulansi vrste amfetamina (ATS, uključujući ekstazi, amfetamine i druge sintetičke stimulanse), predstavlja veliki svjetski problem. Prema Svjetskom izvještaju o drogama UNODC-a za 2006. godinu²⁸, vidljiv je napredak u prethodnom periodu, ali su istaknute i neke slabosti u globalnom sistemu kontrole droga, a najizrazitije su ponuda heroina u Afganistanu, potražnja za kokainom u Evropi, i ponuda i potražnja kanabisa posvuda.

Multilateralnim sistemom kontrole droga je, zapravo, ustanovljeno postojanje ovog problema kod 5% svjetske populacije (približno 200 miliona ljudi u dobi između 15 i 64 godine). Od ovih 5% stanovništva koje koristi nedozvoljene droge barem jednom godišnje (godišnja stopa), samo ih približno pola (2,7% stanovništva u dobi od 15 do 64 godine) redovno uživa droge, to jest, najmanje jednom mjesečno. Broj onih za koje se uobičajeno smatra da su ovisnici o drogama ili problematični uživaoci droga je oko 25 miliona u cijelom svijetu, što iznosi 0,6% stanovništva u dobi od 15 do 64 godine. Ova procjena se nije mnogo mijenjala posljednjih godina na globalnom nivou, jer je povećanje u nekim zemljama poništeno smanjenjem u drugim²⁹.

Iako većina uživalaca droga živi u zemljama u razvoju, čini se da proširena Evropa predstavlja najunosnije tržište droga u svijetu, imajući u vidu njenu kupovnu moć i broj uživalaca. Blizina tom tržištu i značaj "balkanske rute" ukazuju na to da trgovina drogama treba i dalje biti u fokusu organa za provedbu zakona Jugoistočne Evrope.

Evropa je i dalje glavno tržište za droge stimulanse, a prema pokazateljima za Evropu u cjelini, trend upotrebe kanabisa, amfetamina, ekstazija i kokaina i dalje raste. Uživanje droga u Evropi i dalje je u velikoj mjeri fenomen mlade generacije, posebno mlađih muškaraca.

Podatke koji više govore o stanju u Evropi dao je Evropski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA)³⁰, a neke najvažnije nalaze treba ovdje istaći:

- Procjenjuje se da je između 3 – 31% odraslih (u dobi od 15 – 64 godine) barem jednom probalo kanabis. Na osnovu nekoliko ispitivanja, može se doći do procjene, prema kojoj je približno 20% ili 62 miliona Evropljana probalo ovu supstancu (u svom životu), i da je 6% ili 20 miliona Evropljana probalo ovu supstancu u posljednjih dvanaest mjeseci (stopa od prošle godine);
- Sintetičke droge su na drugom mjestu supstanci čija se upotreba bilježi u Evropi, naročito je esktazi (na mnogo načina) pretekao amfetamine kao evropska druga droga po upotrebi nakon kanabisa;
- Što se tiče heroina, EMCDDA grubo procjenjuje postojanje 4 – 7 slučajeva u prosjeku na 1000 stanovnika u dobi od 15 – 64 godine. Trenutne procjene kažu da ima vjerovatno između 1,2 i

²⁷ Ovo su: Jedinствена konvencija o opojnim drogama (1961), Konvencija o psihotropnim supstancama (1971) i Konvencija protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988).

²⁸ UNODC Svjetski izvještaj o drogama za 2006. govori u različitim dijelovima o jednom broju regionalnih oznaka, nažalost, to nisu zvanične oznake. One su definirane na sljedeći način (samo Evropa): Zapadna i Centralna Evropa: EU 25 plus EFTA plus San Marino i Andora; Istočna Evropa: zemlje komonvelta i nezavisne države; Jugoistočna Evropa: Turska i balkanske zemlje nečlanice EU; Međutim, UNODC-ov izvještaj za 2006. izričito spominje samo dvije zemlje Jugoistočne Evrope: Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru i Srbiju.

²⁹ Očigledno ovo uključuje upotrebu više droga. Podaci prema UNODC Svjetskom izvještaju o drogama, 2006.

³⁰ Evropski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA), godišnji izvještaj za 2005.

2,1 milion problematičnih uživalaca droge u EU, od kojih vjerovatno 850.000 do 1,3 miliona injektiraju drogu;

- Upotreba kokaina kao dominantne droge značajno varira u Evropi, ali je generalno ovaj trend u porastu. Upotreba kokaina u EU kreće se između 0,5 - 6% (upotreba u životnom vijeku), odnosno 1% svih odraslih (u prošloj godini). Međutim, mora se istaći da mladi češće koriste kokain (1 - 11,6% svih odraslih u dobi od 15 - 34 godine), što znači da oko 3 - 3,5 miliona odraslih Evropljana često koristi kokain.

Prethodni podaci ukazuju na to da je, s jedne strane, proizvodnja i promet drogama velikog obima najčešći oblik kriminala među kriminalnim mrežama koje za cilj imaju Evropu u cjelini. S druge strane, oko 40 miliona uglavnom mladih ljudi u Evropskim zemljama imalo je nedavna iskustva s drogom i oni predstavljaju ogromno tržište na kojem postoji potražnja za drogom.

Slični podaci se mogu očekivati i barem u bliskoj budućnosti za Jugoistočnu Evropu³¹. Stoga je neophodno provesti strateške politike i aktivnosti provedbe zakona koje su međunarodno dokazane, u bliskoj saradnji u regiji, kao što je utvrđeno u dvije Strategije EU-a i s njima vezane planove djelovanja u vezi s drogama³².

Osim toga, aktivnosti vezane za plan djelovanja u vezi s drogama između EU i Balkana koji je donijelo Vijeće EU u junu 2003. godine takođe treba poboljšati. Ovaj politički okvir je u skladu sa tri glavna EU programa o drogama - CADAP, SCAD i BUMAD. Nakon toliko godina iskustva u kontroli droga kako u svijetu tako, posebno, u EU, dobro je poznato da se samo jednom koherentnom, dugoročnom strategijom može smanjiti ponuda, potražnja i trgovina drogom.

Nedozvoljena trgovina drogom je temeljni oblik organiziranog kriminala generalno u Evropi i posebno u Jugoistočnoj Evropi, gdje postoji dobro poznata "balkanska ruta", koju su ranije koristile turske organizirane zločinačke grupe za promet heroinom a danas za sve vrste nedozvoljenih droga i u okviru prometa više droga, gdje se pošiljke nazivaju "kokteli" i uključuju prekursore, hemikalije i sintetičke droge.

Trgovina drogom uključuje uglavnom domaće organizirane zločinačke grupe i čine ih državljani iz polazičnih ili tranzitnih zemalja. Međutim, projektna područja sve više bilježe uske veze između domaćih i stranih zločinačkih organizacija, i u transportu i distribuciji droge, i sve više umiješanosti trgovaca drogom u nekoliko drugih nedozvoljenih aktivnosti, npr. trgovini ljudima. Albanske organizirane kriminalne grupe razvile su se u glavnog snabdjevača herbalnog kanabisa (uzgoj i promet) i podržavaju turske trgovce heroinom i kolumbijske trgovce kokainom, od nedavno pokušavajući potpuno ući u posao s kokainom, što predstavlja sve veću opasnost po Evropsku uniju³³.

³¹ U Jugoistočnoj Evropi podaci o zloupotrebi droga su rijetki i zastarjeli. Opijati (heroin): Hrvatska 0,7% stanovništva u dobi 15-64 godine, Albanija sa 0,5 i Crna Gora i Srbija sa 0,4%. Kokain: Hrvatska 0,2% stanovništva u dobi 15-64, Kanabis: Hrvatska 3,9% (u dobi 15-34), Albanija 2,6% (u dobi 15-24) i Crna Gora i Srbija sa 0,7% (15-34).

³² Strategija EU 2000 - 2004 (koju je usvojilo Vijeće EU, dok. 9283/00, CORDROGUE 32, Brussels, 7. 06. 2000.) i s njom u vezi EU Plan djelovanja u vezi droga (200-2004), koji je usvojila Evropska komisija, dok. COM(2001) 301; EU Strategija 2005-2012 (usvojilo Vijeće EU, dok. 15074/04, CORDROGUE 77, Brussels, 16.-17. 12. 2004. i s njim u vezi EU Planovi djelovanja u vezi droga (2005-2008), usvojeni od strane Evropske komisije, u junu 2005. god. (CORDROGUE 25) i kasnije EU Plan djelovanja u vezi droga (2009-2012).

³³ "Prema informacijama agencija za provedbu zakona, svake godine oko 30 tona kokaina nađe put iz Albanije u Evropu zračnim putem" i "Kriminalne organizacije etničkih Albanaca povećale su svoju ulogu u trgovini heroinom. Bilježi se da one koriste do 80% te trgovine u nekim nordijskim zemljama i 40% trgovine heroinom u drugim zemljama Zapadne Evrope, iako se često oslanjaju na turske kriminalne organizacije za snabdjevanje heroinom. U Grčkoj kriminalne organizacije etničkih Albanaca, zajedno za grčkim državljanima, vladaju trgovinom kokainom. Italija bilježi da etnički Albanci razmjenjuju heroin za kokain i da su umiješani u trgovinu heroinom u Velikoj Britaniji" (za više detalja vidjeti: EU Izvještaj o organiziranom kriminalu, 2005. Europol).

Analitički pristup primijenjen u ovom izvještaju fokusira se na svaku od glavnih supstanci koje su u upotrebi. Ovaj pristup usmjeren ka svakoj supstanci posebno lako je konceptijski razumjeti i ima dodatnu prednost u tome što je većina pokazatelja o uporebi droge zasnovana na behavioralnim mjerama vezano za supstance pojedinačno. Nedostatak ovog pristupa je u tome što ne odražava činjenicu da se upotreba više droga ("nedostajući dio" trgovine više droga zajedno) predstavlja jedan od glavnih faktora u vezi sa problemima droga u Evropi.

Što se tiče analitičkih vještina, instrumenata i s tim u vezi organizacionih struktura, potrebno je reći da su odgovori na upitnik često fragmentarni i nedovoljni. Biće potrebna dodatna tehnička pomoć i obuka da se premoste postojeće analitičke praznine, unaprijede sistemi prikupljanja podataka i izvještavanja i usklade sa informacije i analize trgovine drogama nivoima EU i UN-a:

- Prvi korak bi bio godišnja izrada izvještaja o stanju u oblasti organiziranog kriminala, koji bi bio slično koncipiran i detaljan kao izvještaji Vijeća Evrope ili Europolu o stanju u oblasti organiziranog kriminala, uz naglasak na trgovinu drogama;
- Drugi korak bi bio jačanje podrške Globalnom programu procjene (GAP). Ovaj program je pokrenuo UNODC 1998. godine³⁴ kao odgovor na porebu da se unaprijedi globalna baza informacija o uzorcima i trendovima u proizvodnji, prometu i uživanju droga. Ovaj program takođe podržava razvoj prikupljanja podataka tako što pruža metodološka sredstva za pomoć u prikupljanju visoko kvalitetnih podataka i izgradnju kapaciteta za prikupljanje podataka na državnom i regionalnom nivou. Metode koje GAP primjenjuje razvijene u cilju podrške prikupljanju podataka oko osnovne grupe pokazatelja zloupotrebe droga, koje su usaglasile zemlje članice i nalaze se u drugom dijelu najnovijeg Upitnika za godišnje izvještavanje³⁵;
- Treći korak bio bi donošenje novih domaćih zakona, posebno o zaštiti podataka i krivičnom postupku koji bi bili bliži standardima EU i pripremanje sporazuma o operativnoj saradnji sa Europolom;
- Četvrti korak bi bio veće iskorištavanje Centra SECI za razmjenu informacija i njegovih analitičkih kapaciteta.

3.1.1 Stimulansi vrste amfetamina

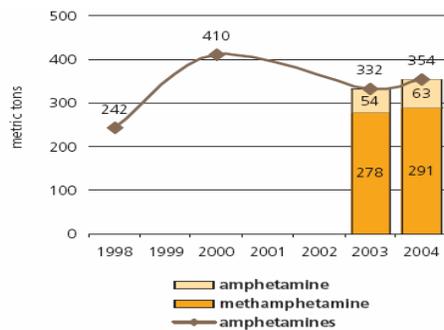
Grupa stimulansa vrste amfetamina obuhvata amfetamine (amfetamin i metamfetamin), ekstazi (MDMA i srodne supstance) i druge sintetičke stimulanse (metkatinon, fentermin, fenetilin itd.). Stimulansi vrste amfetamina najviše se proizvode u Kini, Mijanmaru i Filipinima. Globalna proizvodnja ovih supstanci trenutno iznosi blizu 480 metričkih tona³⁶, od čega tri četvrtine su ili metamfetamin ili amfetamin, a jedna četvrtina "ekstazi".

Nakon što je godinama rapidno raslo, tržište za stimulanse vrste amfetamina se stabilizira. Zapljene su enormno česte, što još jednom dokazuje da popularnost droga u nekim zemljama ima tendenciju da umanjí njihov pad na drugom mjestu, što dovodi do toga da se tržište reorganizira, posebno tako što će se eksploatirati zemlje u tranziciji u kojima je slaba provedba zakona.

³⁴ U tom kontekstu UNODC je radio i sa valdama i nizom organizacija na uspostavljanju normi i standardnih pokazatelja; unapređenju prikupljanja podataka i sistemima izvještavanja, kao što je globalni indeks nedozvoljenih droga (IDI), koji bi pružio jedinstvenu, standardnu i uporedivu mjeru ukupnog problema s drogama jedne zemlje, ponderisanu veličinom njene populacije. Indeks nedozvoljene droge kombinira sve glavne kategorije nezakonitih droga pretvarajući ih u hipotetičku referentnu drogu i obim nezakonite proizvodnje droge, trgovine i zloupotrebe u jednu mjeru potencijalne štete koja se kreće duž tržišnog lanca.

³⁵ UNODC, Svjetski izvještaj o drograma za 2006.

³⁶ UNODC, Svjetski izvještaj o drograma za 2006.

Dijagram 1: Procjena proizvodnje amfetamina

Sources: UNODC estimates based on UNODC, Annual Reports Questionnaire Data / DELTA and INCB, 2005 Precursors, March 2006; UNODC, 2005 World Drug Report and UNODC, Ecstasy and Amphetamines – Global Survey 2003.

Proizvodni proces, koji uključuje nabavku hemikalija, sintezu, tabletiranje, ambalažiranje i odlaganje otpada, bez razlike se odvija na različitim lokacijama. Često uključuje saradnju među kriminalnim grupama koje djeluju preko granica, što smanjuje rizik da se proizvodna mreža pokida. Primjeri za to su promet, od Belgije i Holandije, pudera "ekstazija" u Portugal za tabletiranje i pudera amfetamina u Veliku Britaniju za rezanje i prepakiranje uz stavljanje loga. Istrage u zemljama članicama EU pokazuju ključnu ulogu pomagača u nabavci hemikalija, materijala i opreme koji potiču iz cijele Evrope i šire.

Značajna proizvodnja amfetamina odvija se i u Poljskoj, dok se proizvodnja amfetamina i ekstazija različitog obima bilježi u cijeloj EU, naročito u baltičkim zemljama i Bugarskoj, pri čemu ova zemlja proizvodi tablete amfetamina sa logotipom "Captagon" koje se u velikim količinama krijumčare na arapski poluotok. Sve češće zapljene u EU u toku 2004. i 2005. god. velikih pošiljki amfetamina do 500 kg³⁷ (nedavna zapljena u Srbiji) ukazuju na rast ovog tržišta i proizvodnje amfetamina, kojim se trguje na nivou cijele Evrope.

3.1.2 Metamfetamin

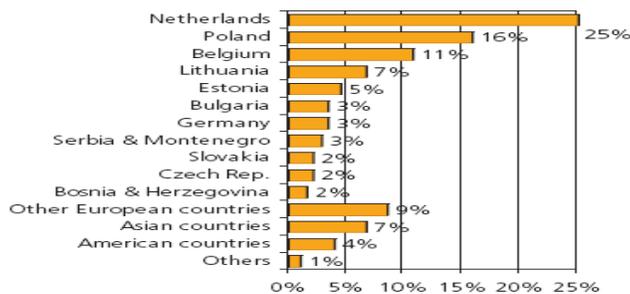
Ova droga je poznata kao posebno vezana za zdravstvene i socijalne probleme. Na globalnom nivou postoji značajna zabrinutost u vezi sa rastućim problemima sa metamfetaminom. Do sada nije došlo do velike proizvodnje i upotrebe metamfetamina u Evropi. Evropska proizvodnja metamfetaminom i dalje je uglavnom ograničena na Češku Republiku i, u manjoj mjeri, susjednu Slovačku, neke baltičke zemlje i Moldaviju. Broj zatvorenih laboratorija za pravljenje metamfetamina u Češkoj Republici znatno je porastao u posljednjoj deceniji, sa 18 u 1995. god. na 28 u 2000. god. i 188 u 2003. i 248 u 2004. god. Veliki broj zatvorenih laboratorija takođe je zabilježen u Moldaviji (136 u 2004. god.), zatim slijedi Slovačka (12 u 2004., u odnosu na 3 laboratorije godinu prije toga).

Na osnovu informacija o porijeklu zaplijenjene droge, 88% odgovora odnosi se na evropske zemlje u periodu 2002 – 2004. god., iz čega proizilazi da je proizvodnja amfetamina i dalje skoncentrirana u Evropi. Holandija, Poljska i Belgija, zatim Litvanija i Estonija, Bugarska i Njemačka, često se navode kao glavni izvori amfetamina. Što se tiče otkrivenih laboratorija amfetamina, na Evropu otpada 77% svih laboratorija u periodu 2002 – 2004. god.

Broj laboratorija amfetamina otkrivenih u Zapadnoj i Centralnoj Evropi povećao se sa 25, u prosjeku u periodu 1995 – 1999. god. na 35 u periodu 2000 – 2004. god. (47 u 2004. godini). Ovo povećanje je čak i veće u Istočnoj Evropi (Bjelorusija, Moldavija, Rusija i Ukrajina) gdje su zabilježena otkrića laboratorija povećana sa 11, u prosjeku, u periodu 1995 – 1999. god. na 94 u periodu 2000 – 2004. god. (141 u 2004. god.)³⁸.

³⁷ Izvještaj o drogama Europol za 2006. god.

³⁸ UNODC, Svjetski izvještaj o drogama za 2006.

Dijagram 2: Porijeklo amfetamina u periodu 2002 – 2004. god.

* Number of times a country was identified by other countries as a source country for amphetamine over the 2002-04 period (n = 175), based on information provided by 40 countries

Source: UNODC, Annual Reports Questionnaire Data.

Ovi podaci i nedavne zapljene ukazuju na postepeno premještanje proizvodnje amfetamina prema Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Projektna područja treba podsticati da daju veću podršku međunarodnim aktivnostima i operacijama, kao što su one koje provodi Europol ili UN INCB (Međunarodni odbor za kontrolu narkotika). Ovo treba posmatrati u skladu sa nedavnim, ali nepotvrđenim nalazima iz 2006. god. koje je dalo Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (Bosna i Hercegovina), navodeći *“da uvezene količine supstanci namijenjenih za industrijsku proizvodnju premašuju potrebe industrije i da nije rijetkost da je promet tim supstancama nedozvoljen”*³⁹.

Iskazana oduzimanja ekstazija povećana su za 87% u 2004. godini i dostigla su 8 tona izraženih u ekvivalentima kilograma, od čega je 51% oduzeto u Evropi, što premašuje i vrhunac iz 2002. godine za 20%. Značaj Holandije i Belgije, tradicionalnih izvora ekstazija, izgleda opada, dok proizvodnja u drugim evropskih zemljama raste⁴⁰.

U većini slučajeva stimulansi vrste amfetamina krijumčare se iz zemalja EU, ali sve više i iz nekih zemalja Jugoistočne i Istočne Evrope, gdje tajne laboratorije rastu kao gljive poslije kiše. Imajući na umu sve veći rast evropskog tržišta stimulansa, potencijal za širenje upotrebe metamfetamina ne može se zanemariti u Jugoistočnoj Evropi, pa tako ovo ostaje značajno područje koje treba pratiti. Tendencija rasta domaćeg tržišta ovih stimulansa već je uočena u Srbiji (odgovor ovog projektnog područja glasi: *“veoma popularni kod mladih”* i *“veoma prisutni”*), Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Kosovu i *“Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”* zbog sve veće potražnje za ovom vrstom droge, ali zbog sve agresivnije ponude koja se mogla uočiti. Osim toga, Turska, sa širenjem turizma, pojavljuje se kao značajna destinacija za ekstazi koji potiče iz Zapadne Evrope. U tom pogledu, očekuje se povećana dvojnupotreba *“balkanskih ruta”* za krijumčarenje heroina u EU i ekstazija iz EU-a. Proizvodnja amfetamina sa logotipom *“Captagon”*, ranije uočena u Bugarskoj, odnedavno se pojavila u Turskoj⁴¹.

Izgleda da postoji trgovina prekursorima koja je u porastu koja se odvija preko Balkana, namijenjena proizvodnji izvan ove regije ili da se prave prvi pokušaji da se uspostavi proizvodnja droge u ovoj regiji. Metamfetamini su sve veći problem u cijeloj Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi, Rusiji i Aziji, sa laboratorijama narkotika koje se premještaju, u mnogim slučajevima, sa zapada na istok i prekursorima koji se generalno kreću sa istoka na zapad i obratno.

Kontrola prekursora je posebno težak zadatak, jer se ove supstance, kao što su efedrin i hemikalije, nalaze u lijekovima koji se prodaju bez recepta. Tone prekursora prevoze se u regije gdje tajne laboratorije rade relativno slobodno, posebno u zemljama gdje nestabilnost, korupcija, i slabi organi za provedbu zakona dozvoljavaju proizvođačima da rade nekažnjeno.

³⁹ BiH Informacija o sigurnosnoj situaciji u Bosni i Hercegovini u 2005. godini.

⁴⁰ UNODC, Svjetski izvještaj o drogama 2006.

⁴¹ UNODC, Svjetski izvještaj o drogama za 2006.

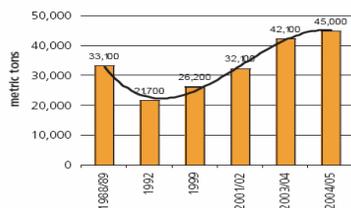
Albanske agencije za provedbu zakona su 2005. godine istraživale dva slučaja, u kojima su oduzete velike količine efedrina iz Kine i Velike Britanije. Bosna i Hercegovina je obavijestila o nedavnom oduzimanju 34 tone acetil-anhidrida (hemijski prekursor za heroin), policija Srbije je otkrila trgovinu hemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke i Rumunije, koji su se zatim krijumčarili u Bugarsku i Tursku. Otkriveno je nekoliko ilegalnih laboratorija za proizvodnju ekstazija i oduzeto 2 miliona pilula ekstazija, kao i 20 tona kiseline.

Projektne područja je potrebno podstaći da se više koriste Europolovim sistemom logotipa kokaina (ECLS), koji povezuje način rada, fotografske i druge informacije o oduzimanju kokaina i logotipima i oznakama na drogama i njihovoj ambalaži. ECLS omogućava utvrđivanje podudarnosti oduzete droge s ciljem da se unaprijedi međunarodna saradnja u provedbi zakona i razmjena informacija. Godišnja izdanja Europolovog kataloga sa logotipima kokaina izdaju se na CD-u i kao dokument.

3.1.3 Proizvodi kanabisa (hašiš, marihuana, ulje hašiša)

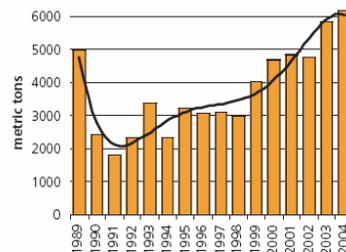
Proizvodnja kanabisa u suštini obuhvata tri različita proizvoda: biljka, (marihuana), smola (hašiš) i ulje kanabisa. Globalna proizvodnja kanabisa je u porastu i procjenjuje se na 45.000 metričkih tona (u 2003: 40.000 metričkih tona, u 2004: 42.000 metričke tone)⁴². Postoje i drugi pokazatelji da je globalna proizvodnja kanabisa u porastu. U posljednjih desetak godina povećane su i procjene broja uživalaca kanabisa u svijetu i količine kanabisa koje su oduzeli organi za provedbu zakona.

Dijagram 3: Proizvodnja biljke kanabisa (procjena) kanabisa 1999-2004

Sources: UNODC, World Drug Reports 2004 and 2005, UNODC, Annual Reports Questionnaire Data, Government Reports and UNODC estimates.

Dijagram 4: Zaplijenjene biljke

Source: UNODC, Annual Reports Questionnaire Data.

Evropa je najveće svjetsko tržište smole kanabisa, na koje otpada više od 70% svjetskih slučajeva oduzimanja smole kanabisa 2004. godine. U periodu od 2002 – 2004. god. zemlje članice su navele Maroko kao glavnu zemlju izvor, nakon koje su slijedili Pakistan i Afganistan. Učešće Maroka je, međutim, nešto smanjeno, sa 31% u toku 1999 – 2003. god. na 28% u periodu 2002 – 2004. godine.

Ostale zemlje koje su navedene kao značajni izvori smole kanabisa su Albanija i Holandija. U nekim slučajevima nije uvijek jasno da li je smola kanabisa proizvedena u tim zemljama ili je tamo samo kupljena, a potiče iz Maroka. Međutim, proizvodnja smole kanabisa cvjetala je u Maroku. Prema istraživanju iz 2003. godine, ukupna proizvodnja smole iznosila je oko 3.060 metričkih tona, uzgojenih na 134.000 hektara zemlje u regiji Rif, čime se bavilo približno 96.600 porodica. Iz izvještaja iz 2004. godine pokazalo se smanjenje od 10% za zemlju posvećenu uzgoju kanabisa (120.500 hektara), uz procjenu proizvodnje od 2.760 metričkih tona. Izvještaj iz 2005. godine utvrdio je daljih 37% smanjenja na 72.500 hektara i pad proizvodnje na 1.070 metričkih tona, što jasno pokazuje pojačane napore marokanskih vlasti u borbi protiv proizvodnje droge⁴³.

Uprkos ovim naporima u Maroku, u Evropi je sve veća zabrinutost zbog negativnog uticaja upotrebe kanabisa⁴⁴. Maroko i dalje snabdijeva više od 80% sve smole koja se konzumira u Evropi⁴⁵, što je

⁴² UNODC Svjetski izvještaj o drograma za 2006.

⁴³ UNODC Svjetski izvještaj o drograma za 2006.; Europol Izvještaj o drogama za 2006.

⁴⁴ EMCDDA Izvještaj za 2005; Španija, Italija, Danska, Finska i Irska bilježe da gotovo sva smola kanabisa potiče iz Maroka.

najveće svjetsko tržište od kojeg je procijenjena godišnja zarada 10 milijardi eura. Osim toga, Pakistan i Afganistan takođe daju doprinos međunarodnom tržištu smole. Prema procjenama o oduzimanju i konzumaciji smole, može se reći da se dugoročno globalna proizvodnja kreće ka 7.500 metričkih tona i više (za 2004/2005. godinu).

Raspoloživi podaci o traženju liječničkog tretmana zbog droge u Evropi stavljaju kanabis na drugo mjesto iza opijata, iako na kanabis otpada samo 12% svih traženja liječničkog tretmana i na ukupnu sliku u velikoj mjeri utiče stanje u relativno malom broju zemalja. Iako podaci ukazuju da u Evropi čak tri miliona ljudi, uglavnom mlađih muškaraca, uživa kanabis svakodnevno, nije poznato u kojoj mjeri ova grupa eventualno ima problema zbog uživanja droge. Očekuje se da se sličan razvoj ustanovi i u Jugoistočnoj Evropi.

Jačina proizvoda kanabisa određuje se prema sadržaju tetrahidrokanabinola (THC), primarnog aktivnog sastojka. Prema istraživanjima Kanade, SAD-a i Holandije, na primjer, prosječan sadržaj THC-a (potencija) značajno je porastao (u SAD-u: od manje od 2% 1970-tih, do 6,3% 2003. godine)⁴⁶. U zemljama iz kojih postoje podaci, 2003. godine je zabilježeno da smola kanabisa na nivou veleprodaje ima prosječan sadržaj THC-a između manje od 1% (Poljska) i 25% (Slovačka), dok je potencija biljke kanabisa varirala od 1% (Mađarska, Finska) do 20% (Slovačka)⁴⁷. Samo je Crna Gora dala okvirni pregled kanabisa koji se krijumčari iz Albanije, koji "se smatra da je visokokvalitetan (*visok stepen THC-a*)".

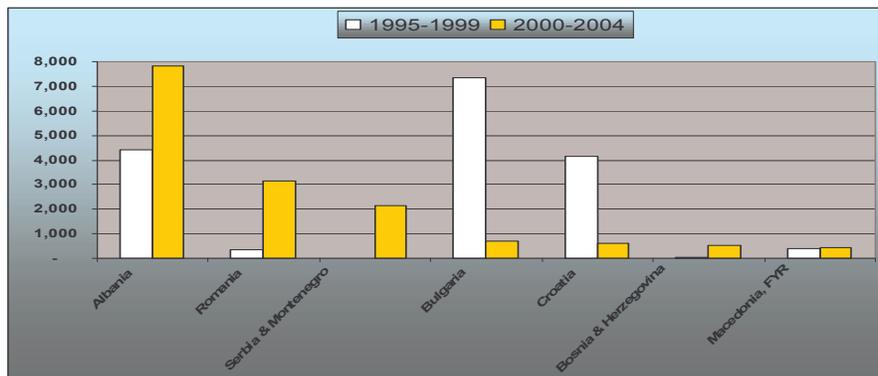
Proizvodnja biljke kanabisa (marihuane) izrazito je raspršena i zemlje Jugoistočne Evrope bilježe određeni uzgoj kanabisa, kao što su Srbija (2003: uzgoj manjeg obima 2.000 biljaka), Kosovo (2004: policija Kosova i UNMIK uništili su 12 polja kanabisa) i Albanija, koja je i dalje jedina zemlja u regiji koja proizvodi proizvode kanabisa (hašiš, marihuanu i ulje hašiša) za izvoz (2004: uništeno nekih 74.000 biljaka; 2005: uništeno 333.000 biljaka; 2006: uništeno nekih 2.000 biljaka u toku pet mjeseci).

Zemlje kojima su namijenjeni hašiš i marihuana iz Albanije uglavnom su Grčka i Italija, ali ima informacija i o krijumčarenju na Kosovo, u Crnu Goru, "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", i, u manjem broju slučajeva, u zemlje EU, u zamjenu za heroin. Uvoz marihuane uglavnom organiziraju kriminalne grupe iz Kolumbije, Jamajke, Južne Afrike, Nigerije i Albanije. Albanske zločinačke organizacije razvile su se u glavnog dobavljača biljke kanabisa. Veće količine hašiša i marihuane uglavnom stižu morskim putem kroz međunarodne krijumčarske kanale (kontejner) iz zemalja Sjeverne i Zapadne Afrike u luke Italije i Slovenije i odatle u projektna područja kopnenim putem. Hašiš i marihuana dolaze i morskim putevima iz Albanije ili direktno iz sjevernoameričkih zemalja u morske luke u Hrvatskoj za dalju distribuciju ("morski kanali balkanske rute"). Transport hašiša i marihuane kopnenim putem uglavnom dolazi sa teritorije Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

⁴⁵ Europol, 2005 EU Izvještaj o organiziranom kriminalu, oktobar 2005.

⁴⁶ UNODC Svjetski izvještaj o drograma za 2006.

⁴⁷ EMCDDA godišnji izvještaj za 2005.

Dijagram 5: Zaplijenjeni kanabis (kg/godišnji prosjek)

Izvor: Ured za droge i krivična djela Ujedinjenih Naroda (UNODC)

Što se tiče potražnje, Evropa je vjerovatno najprofitabilnije tržište kanabisa na svijetu. Blizina ovog tržišta i značaj "balkanske rute" ukazuju na to da nedozvoljeni promet drogom treba i dalje da bude u fokusu pažnje organa za provođenje zakona. Ilegalni proizvodi kanabisa su najrasprostranjenija droga u svim zemljama regije, i u većini projektnih područja smatraju se najvećim problemom.

3.1.4 Uzgoj maka za dobivanje opijuma i proizvodnja heroina

Eksperti su 2005. godine uočili nekoliko pozitivnih dešavanja: ukupno područje pod uzgojem maka za dobivanje opijuma je smanjeno, kao i globalna proizvodnja opijuma, dok su globalne zapljene opijata (heroin, morfij i opijum) povećane, posebno u Jugoistočnoj Evropi. Procjene su da je u svijetu područje na kojem se nezakonito uzgaja mak za opijum smanjeno za 22% (sa 195.940 na 151.500 hektara), uglavnom zbog manjeg uzgoja u tri glavne zemlje izvora⁴⁸. Globalna proizvodnja opijuma procijenjena je na 4.620 metričkih tona.

Afganistan učestvuje velikim dijelom u tome: količina od 4.100 metričke tone (89%) proizvedena je u glavnim zemljama izvorima za Evropu. Afganistan je u prošlosti konstantno povećavao proizvodnju opijuma od 2002. do 2005. god.⁴⁹, što je čak nadmašilo ranije proizvedene količine prije nego što su Talibani proglasili "fetvu" na uzgoj maka, čime su drastično iskorijenili područja uzgoja krajem 2000. i u proljeće 2001. godine. Uzgoj maka za opijum i dalje se širi u Afganistanu, pokazujući da naponi međunarodne zajednice u post-talibanskom režimu još uvijek nisu dovoljno uspješni. Čak pola miliona ljudi smatra se da je umiješano u trgovinu afganistanskim opijatima, od koje je godišnji prihod procijenjen na preko 40 milijardi US dolara godišnje.

Iako UNODC procjenjuje da se u Afganistanu područje pod makom smanjilo po prvi put od 2001. godine za 21%, sa 131.000 hektara (2004.) na 104.000 hektara (2005.)⁵⁰, ipak je nivo ukupne proizvodnje opijuma samo blago opao⁵¹. Od najvećeg značaja je zabrinjavajuća činjenica da se uzgoj maka za opijum pojavio na područjima na kojima ranije nije postojao, te se sada može naći u sve 34 provincije te zemlje. Pored toga, tim domaćim trendom maskiraju se značajne razlike među provincijama. Dok se u nekim od njih može uočiti nagli pad (npr. Nangarhar, od 28.213 na 1.093 hektara), u drugim uzgoj raste (npr. Kandahar, od 4.959 do 12.989 hektara).

⁴⁸ Afganistan, Mijanmar i Laoska Narodna Demokratska Republika (Laos).

⁴⁹ UNODC Svjetski izvještaj o drogama za 2006.; 2004. god. 67% globalnog uzgoja maka za opijum otpadalo je na Afganistan.

⁵⁰ U odnosu na podatke iz 2004., ovo bi se moglo nazvati godišnjim padom, ali u odnosu na 80.000 hektara iz 2003. god., oko 104.000 hektara je još uvijek previsoka brojka.

⁵¹ UNODC Svjetski izvještaj o drogama za 2006; Uprkos 21postotnom smanjenju uzgoja maka, pogodni uslovi za uzgoj doveli su do većeg prinosa opijuma, dovodeći do ukupnog smanjenja proizvodnje od samo 2%.

Analizirajući dugotrajne opservacije koje je iznio UNODC, ova skorašnja smanjenja se ne smiju isuviše naglašavati: rast i pad krim-statistike, kao što su "plešuće" cifre zahtijevaju održive programe i izazove da se pad zabilježen u jednog godini pretvori u dugoročne strukturne promjene.

Prema procjenama UNODC-a, 72% opijuma pretvori se u heroin u Afganistanu. 2005. godine je proizvedeno oko 410 metričkih tona heroina, najveći dio tog otišao je u Evropu i Rusiju⁵². Oko 10.000 tona hemikalija, uključujući 1.000 acetil-anhidrida potrebno je za taj proces. Tadžikistanska Agencija za kontrolu droga procjenjuje da ima više od 400 laboratorija za dobivanje heroina u Afganistanu, od kojih je 80 smješteno duž granice sa Tadžikistanom⁵³. Gotovo sav heroin koji se konzumira u Evropi u osnovi ima opijum iz Afganistana (90%), za što je balkanska ruta i dalje glavni kanal za krijumčarenje.

Krijumčarenje heroina u EU i dalje je pod dominacijom turskih i s njima povezanih kriminalnih grupa. Ove grupe se služe pomagačima iz Jugoistočne Azije koji ih povezuju sa domaćim kriminalcima ili posrednicima koji mogu kupiti velike količine heroina direktno iz zemalja izvora. Veoma rijetko pošiljke heroina putuju cijelim putem od Afganistana u Evropu u jednom putovanju; prodaju ih i kupuju različite kriminalne grupe duž te rute⁵⁴. Generalno, nagli rast nedozvoljene trgovine robom i putnicima u Evropi smanjuje rizike i stvara velike investicije za trgovce drogom, koji posebno u trgovini drogama slijede preduzetnički moto: "Mali rizik - veliki profit".

Dok čeka nastavak puta u Zapadnu Evropu, heroin se često pohranjuje u zemljama duž balkanske rute. Dvostruka upotreba balkanske rute za krijumčarenje heroina u EU i ekstazija iz EU, od velikog je značaja⁵⁵. Albaniji je suđeno da bude jedna od najvažnijih tranzitnih zemalja za trgovinu heroinom iz Afganistana preko Turske i drugih zemalja Jugoistočne Evrope, bez obzira na brojeve koji pokazuju rast ili opadanje (2004: 91 slučaja sa 152 počinioca; 2005: 67 slučaja sa 116 počinitelja). Omjer zapljena opijata, izražen u ekvivalentima heroinu, duž krijumčarskog puta Afganistan-Evropa, povećan je sa 78% na 85% u periodu od 2002. do 2004. godine, što odražava povećanje nivoa proizvodnje opijuma u Afganistanu i povećanje obima trgovine iz te zemlje.

Kriminalne grupe etničkih Albanaca⁵⁶, izvještava se, igraju ključnu ulogu, posebno u veleprodajnoj distribuciji heroina u Evropi. Turska ostaje, zbog svog geografskog položaja, glavni koridor za trgovinu heroinom ka EU. Ova država služi kao polazna tačka za balkanske rute. Većina heroina iz Jugozapadne Azije stiže u Evropu ovim putevima.

Albanski kriminalci uvoze heroin blisko sarađujući sa turskim, makedonskim i kosovskim trgovcima. Obično se prevoz organizira kamionima, autobusima, automobilima preko dvije glavne kopnene rute, Turska-Bugarska -"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Albanija, ili Turska - Bugarska -"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"- Kosovo -Albanija. Većina heroina nađe put do Grčke, Italije, i Bosne i Hercegovine (koja nije dala podatke za 2005/2006.), Hrvatsku, Kosovo, Crnu Goru, Srbiju i dalje na tržišta drugih EU članica.

Samo mala količina heroina, uglavnom lošeg kvaliteta, ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" procjenjuje da je količina heroina koja se godišnje konzumira oko 300 kg. Crna Gora saopštava da se heroin na domaćem tržištu obično razrjeđuje i miješa s različitim supstancama. Heroin je druga najprisutnija droga na tržištu Srbije, a većina heroina dolazi sa Kosova gdje je zabilježeno da je heroin najprisutnija droga. Krijumčarenje hemijskim prekursorima u Afganistan, koji se koriste za ilegalnu proizvodnju heroina, druga je

⁵² UNODC Svjetski izvještaj o drogama za 2006.

⁵³ Europolov izvještaj o drogama za 2006.

⁵⁴ Europolov izvještaj o drogama za 2006.

⁵⁵ Europolov izvještaj o drogama za 2006.

⁵⁶ U ovom kontekstu "Albancima" se smatraju osobe koje se tako izjašnjavaju na osnovu svoje kulture, historije, jezika, tradicije ili porijekla, bez obzira da li žive u Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori, Srbiji ili negdje drugo.

strana ovog "prljavog" posla. Oduzimanje 34 tone acetil-anhidrida (hemijskog prekursora za heroin), kako izvještava Bosna i Hercegovina 2005. godine, svjedoči o postojanju trgovine hemijskim prekursorima koji se koriste za proizvodnju droge koja ide preko Jugoistočne Evrope.

Uprkos svim naporima preduzetim do sada i zabilježenim uspješnim oduzimanjima, prema procjenama ogromnih količina heroina koji se transportuje preko Jugoistočne Evrope, droga koja se zaplijeni mjeri se u mili-količinama.

Zbog tog dešavanja, UNODC je po prvi put zemlje Jugoistočne Evrope u svom Svjetskom izvještaju o drogama za 2006. god. označio kao zemlje sa "određenim porastom" zloupotrebe heroina i drugih opijata. Ovo ima značajan uticaj na Evropu i Balkan, ne samo u vezi sa dostupnošću heroina, nego i u smislu sigurnosti i stabilnosti, kao i kredibiliteta međunarodne zajednice vezano za obnovu osjetljivih postratnih društava.

Procjene o upotrebi droga u jednom periodu su nejednake i ne dozvoljavaju čak ni da se odrede srednjeročni trendovi. Slično kao nove članice EU, zemlje Jugoistočne Evrope iskusile su kasnije probleme vezane za heroin i kod njih je stanje više promjenljivo. U većini projektnih područja, heroin je i dalje glavna droga zbog koje klijenti traže liječenje. Prema zdravstvenim organima Makedonije, između 600 i 700 osoba svake godine traži medicinsku pomoć zbog zloupotrebe droga. Prema centrima za liječenje od ovisnosti od droga Albanije, 2000. godine 968 osoba je zatražilo liječenje, dok je u 2003. godini ovaj broj narastao na 1.360 osoba. U odgovoru na pitanja iz upitnika za 2006. god. ne daju se brojevi, ali se kaže da postoji stalni rast broja osoba koje traže liječenje. Osim nekoliko podataka⁵⁷, nijedno drugo projektno područje nije pružilo nikakav statistički materijal.

3.1.5 Kokain

Kokain se dobiva od listova koke koja se uzgaja u Južnoj Americi. Područje na kojem se uzgaja koka (159.000 hektara) u 2005. god. je u suštini bilo nepromijenjeno, što je 28% ispod najvišeg nivoa zabilježenog 2000. godine (221.300 hektara). Većina koke se i dalje uzgaja u Kolumbiji (54%), nakon koje su Peru (30%) i Bolivija (16%)⁵⁸.

Iako prvenstveno namijenjen tržištu Sjeverne Amerike, značajan dio kokaina krijumčari se iz Južne Amerike u Evropu preko Atlantskog okeana zračnim ili morskim putem, uglavnom preko Španije i Holandije, dok kokain u Jugoistočnu Evropu stiže preko jadranskih luka i kopnom i sa sjevera i sa juga. Brzi čamci, teretnjaci i kontejnerski brodovi i dalje su najčešće sredstvo za prevoz droge kroz ovu regiju, ali trgovci koriste i avionski promet da svoj teret bace u međunarodne vode. Kolumbijske vlasti su 2005. godine prijavile da su čak zaplijenile podmornicu u izgradnji⁵⁹.

Svjetska proizvodnja kokaina uglavnom se zadržala na istom nivou 2005. godine i praktično se nije mijenjala u odnosu na nivo od prije jedne decenije. Potencijalna proizvodnja kokaina dostigla je 2005. godine 910 metričkih tona. Potencijalna proizvodnja kokaina u Peruu iznosila je 2005. godine 180 metričkih tona, a u Boliviji 90 metričkih tona. Zbog bolje saradnje među službama za provedbu zakona i unaprijeđenoj razmjeni obavještajnih podataka, zapljene kokaina stalno rastu: 34% 2003. god. i 18% 2004. god. (588 metričkih tona), najveća količina ikada zabilježena. Prema indicijama, ovaj trend je nastavljen i 2005. i vjerovatno će se nastaviti i 2006. godine.

Upotreba kokaina na globalnom nivou je blago opala. Međutim, za razliku od najnovije situacije u Kanadi ili Sjedinjenim Državama gdje je nedavno objavljena studija za učenike srednjih škola

⁵⁷ Danas cijena heroina u Albaniji varira od 11.000 do 14.000 eura po kilogramu. Zarada od makedonskog tržišta dostiže između 10-12 miliona eura.

⁵⁸ UNODC, Svjetski izvještaj o drogama za 2006.

⁵⁹ Europolov izvještaj o drogama za 2006. god. Ovo plovilo bi bilo u stanju prevesti 15 tona kokaina kroz Karipsko more.

pokazala da, i za kokain i kreka kokain, godišnja stopa opala je u 2005⁶⁰, u Evropi upotreba kokaina je još uvijek u porastu. Uživanje kokaina u Zapadnoj i Centralnoj Evropi (1,1% stanovništva u dobi 15 – 64 godine) još uvijek je na nižem nivou nego u Sjevernoj Americi (2,3%), ali u Evropi se kreće naviše. Gotovo 25% uživalaca kokaina u svijetu (više od 3 miliona ljudi) živi u Zapadnoj i Centralnoj Evropi. Sve se više traži medicinski tretman zbog kokaina. Iako postoje velike razlike među zemljama, na kokain otpada oko 10% svih traženja liječničkog tretmana u cijeloj Evropi. Uživanje kreka, vrste droge koja je posebno vezana za zdravstvene i druge probleme, u Evropi je i dalje ograničeno.

U sva projektna područja kokain stiže uglavnom preko kurira zračnim putem, skriven u koferima i odjeći, zatim brodovima i čamcima, ili urgentnim poštanskim pošiljkama.

Nedozvoljena trgovina kokainom putem morskih luka (u Grčkoj, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Albaniji i Italiji), obično uključuje velike količine (i viši kvalitet) ovog narkotika. Veći transporti kokaina uglavnom su tranzitnog karaktera, prevoze se kopnenim putem kamionima, često zapakirani u boce i namijenjeni tržištima EU.

U Albaniji je sadašnja cijena kokaina oko 35.000 eura po jednom kilogramu. Policija Srbije, u zajedničkoj istražnoj operaciji s drugim policijskim snagama, uglavnom organima za provedbu zakona Italije, pomagala je pri zapljeni 200 kg kokaina (190 kg je oduzeto u Italiji a u Srbiji 10 kg). Kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje kokaina dobro su organizirane i imaju efikasne strategije prevoza.

3.1.6 Droge i kriminal

Na nivou Evrope u velikoj mjeri nedostaju uporedni podaci o većini aspekata veze između droga i kriminala. Glavni izuzetak su krivična djela vezana za droge, što su zabilježena krivična djela protiv zakona o kontroli droga. Iako bi trebalo biti oprezan u poređenjima između država, čini se su u periodu između kasnih 1990-tih i 2003. god. krivična djela vezana za droge zabilježila rast u mnogim zemljama EU-a i da su zemlje Jugoistočne Evrope veoma profitirale od toga. Svi krivični zakoni u projektnim područjima sadrže odgovarajuće odredbe protiv droga.

Malo toga se zna o cijenama, zaradama i upotrebi dobiti stečene kriminalom, što je osnova za buduće istrage, npr. pranje novca ili konfiskaciju. Imajući na umu činjenicu da se od proizvodnje, prometa i ulične prodaje zarade milijarde eura (ili US dolara), čini se da još uvijek ima mnogo prostora za unapređenje rada organa za provedbu zakona.

Srbija je zabilježila najveću organiziranu kriminalnu grupu, "Zemunski klan"⁶¹, koja je imala šest podgrupa koje su vršile prodaju preko vlastitih dilerskih mreža. Vođe klana su ulagali zaradu, procijenjenu na stotine miliona eura u pokretnu i nepokretnu imovinu i luksuznu robu. Da bi zaštitio svoj posao, korištenjem ogromne finansijske moći procijenjene na stotine miliona eura, klan je podmićivao zvaničnike u pravosuđu i policiji i osnovao medijsku kuću za vršenje uticaja na javno mnjenje. Nezakonita zarada se najvjerovatnije ulagala u procesu privatizacije, u nekretnine, komercijalna preduzeća, itd. Zarada od makedonskog tržišta dostigla je između 10 – 12 miliona eura. Ukupna dobit od kriminala vezanog za droge nije se mogla preciznije utvrditi s obzirom da nije bilo istraga vezanih za pranje novca.

Hrvatske kriminalne grupe uključuju mješovite strukture koje često vodi osoba koja ima krivični dosje. Disciplina se postiže prijetnjom i nasiljem uglavnom kako bi se klijenti natjerali da plate dugove i zadržavanjem zarade od kriminalnih aktivnosti. Članovi grupa su skloni drugim kriminalima, kao što je krijumčarenje oružja i cigareta i iznuđivanje. Zarada se uglavnom troši na

⁶⁰ UNODC, Svjetski izvještaj o drogama za 2006; Prema ovom istraživanju, stopa kokaina je oko 20% niža nego 1998. godine.

⁶¹ Zemun jedan dio Beograda.

pokretnu i nepokretnu imovinu, kao što su nekretnine u turističkim središtima, te na upadljiv način života. Hrvatski organi za provedbu zakona saopštavaju da kriminalne organizacije koriste različite metode zaštite svojih aktivnosti, kao što je kontranadzor, često korištenje kodiranih pouka i šifri u telefonskim razgovorima, međunarodne aktivnosti, nedozvoljen transfer nezakonito stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Prema vlastima Albanije, vrijednost droga koje se proizvedu ili prometuju preko Albanije iznosi oko 50 miliona eura godišnje.

3.1.7 Droge i AIDS

Krajem 2005. godine, procijenjeno je da 38,6 miliona ljudi u svijetu ima HIV/AIDS. Te iste godine zabilježeno je, prema procjenama, 4,1 milion novih zaraženih i oko 2,8 miliona je umrlo. Jedna trećina ljudi sa HIV/AIDS-om je u dobu između 15 i 24 godine. Zloupotreba droga injektiranjem jedan je od osnovnih uzroka zbog kojih se ova epidemija pripisuje približno 5% prenosa HIV-a⁶². Preventivne aktivnosti na ograničavanju širenja HIV/AIDS-a među uživaocima droge injektiranjem, i preko njih, na njihove partnere, djecu šire stanovništvo, od ključnog su značaja.

Općenito je pojava AIDS-a zbog injektiranja droga u padu već neko vrijeme. Heteroseksualni kontakt je nadmašio injektiranje droge kao najveći faktor rizika za razvijanje AIDS-a u Evropi. Ovo se može pripisati sve većoj dostupnosti veoma aktivne antiretroviralne terapije (HAART) od 1996. godine u zemljama EU-a u kojima je najizraženiji ovaj problem. Međutim, procjenjuje se da je obuhvat dosta slab u zemljama Baltika i Jugoistočne Evrope. Može se tvrditi da bi se to moglo odraziti u većem broju novih slučajeva AIDS-a među uživaocima droge injektiranjem u barem nekim zemljama iz ovih regija. Projektna područja su dala veoma malo informacija o ovom problemu. Treba naglasiti da je ovdje potrebna stalna opreznost.

Evropa i Centralna Azija su zadnjih godina iskusile u svijetu najbržu epidemiju HIV/AIDS-a. Pa ipak, u zemljama Jugoistočne Evrope stopa preovladavanja HIV-a je manja od 0,1%, što je među najnižim. Razlog tome može biti nizak nivo infekcije među stanovništvom ili djelimično. Svi najvažniji faktori koji doprinose izbijanju epidemije HIV/AIDS-a postoje u ovoj regiji. HIV i AIDS nesrazmjerno pogađaju mlade (80% ljudi zaraženih HIV-om imaju 30 godina ili manje)⁶³. Većina zemalja ima veoma mladu populaciju koja je pogođena procesom socijalne tranzicije, ratovima, nezaposlenošću i drugim faktorima. Među mladima je sve više zloupotrebe droge i rizičnog seksualnog ponašanja.

Stoga je za očekivati da će broj slučajeva HIV-a u svim projektnim područjima rasti i već je u poratu, naročito u Srbiji. Pojava hepatitisa C je takođe vidljivo u porastu, što ukazuje na to da uživaoci droge injektiranjem praktičiraju dijeljenje igle.

Osim što dovodi do ljudske patnje, epidemija HIV/AIDS-a značajno utiče i na troškove brige za pojedince, domaćinstva, zdravstvene službe i društvo u cjelini. Studija Svjetske banke ustanovila je da su sistemi javnog zdravlja slabog kapaciteta i da postoje praznine u finansijskom i institucionalnom kapacitetu neophodnom za provođenje na dokazima zasnovanih i racionalnih Strategija za HIV/AIDS. Političko opredjeljenje mora biti veće da bi se odmah djelovalo. Preventivne intervencije za zemlje su racionalne, i kratkoročno, finansijski izvoldjive vlastitim sredstvima.

⁶² UNODC, Zloupotreba i potražnja droge, juni 2006.

⁶³ Svjetska banka, HIV/AIDS na Zapadnom Balkanu, oktobar 2005. god. str. 1-199.

Tabela 2: Zapljene droge na "balkanskoj ruti" između 1998. i 2004. god. u kilogramima i jedinicama

Zemlja	Droga	2000.	2001.	2002.	2003	2004*	2005.	2006 (I-V)
Albanija	Heroin	47 000	4.500	71.714	114.475	155.925	40.9	77.6
	Kokain	4 000	0.266	0.006	1.286	2.4	2.8	1.0
	Biljka kanabisa	6 604.0	6915.0	13717.8 99	7760.17 0	4544.15 4 (marihuana) 73757(biljaka)	8,332.0 332,186+ biljaka	379.9 1,915 + biljaka
	Smola kanabis	-	-	-	-	1.185		
	Ekstazi	-	-	-	-	10 u		
Bosna i Hercegovina	Amph.	-	-	10 jed.	50 jed.	-		
	Heroin	0.375	1.900	3.265	-	5.036	68.53	
	Kokain	164.392	-	0.240	-	-	30.86	
	Biljka kanabisa	127.982	467.585	919.545	-	168.192	318.51+ 1,956 biljaka	
	Smola kanabis	-	0.060	-	-	-	11.86	
Hrvatska	Ekstazi	-	-	1212 jed.	-	-	3,387	
	Amph.	-	-	117.000	-	-	4.71	
	Heroin	7.041	19.569	46.359	85.727	114.4	27.1	
	Kokain	913.127	1.487	3.365	380.769	17.6	9.0	
	Biljka kanabisa	797.501	737.911	608.070	435.037	428.2	983.2	
"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"	Smola kanabis	1.041	4.559	2.107	2.281	5.9	53.4	
	Ekstazi	9979 jed.	12906 jed.	110632 jed.	29840 jed.	27.048 jed.	33.601 jed.	
	Amph. (kg i jed.)	2.124	0.931	28.026	3.814	7.2	14.3	
	Heroin	90.789	110.882	28.572	66.145	242.000	69.3	
	Kokain	4.689	5.860	0.342	0.342	0.131	11.0	
Srbija i Crna Gora Crna Gora ⁶⁴	Biljka kanabisa	1333.39 9	99.115	29.234	180.681	550.000	203.2 + 3,077 biljaka	
	Smola kanabis	427.519	309.846	258.406	423.564	-	3.2	
	Ekstazi	280 jed.	45 jed.	0.002 kg 18 341 jed.	-	-	2.857jed.	
	Amph.	-	-	7.015	-	-	1.8	
	Heroin	-	62.518	43.462	262,995. 0	469.604	342.010	
Crna Gora ⁶⁴	Kokain	-	3.723	1.962	5,336.1	15,468.0	5,321.0	
	Biljka kanabisa	-	1230.22 4	774,284	1464.95 5	3901,87 0	1142,004	

Crna Gora	Smola kanabis	-	4.534	6.814	648.1	3,350.1	8,020	
	Ekstazi	-	0.079 kg 10811 jed.	10 000 jed.	76,194jed. d.	9,260 jed.	7,539jed.	
	Amph.	-	0.087	-	113.1 kg	6.1 kg	1.1 kg	
	Heroin						17.6	
	Kokain						0.03	
Kosovo	Biljka kanabisa						367.5	
	Smola kanabis						10.5	
	Ekstazi							
	Amph.							
	Heroin	-	0.82	6.11	46.78	23.28	36.48	5.81
	Kokain	-	0.04	1.41	8.48	0.01	3.79	
	Biljka kanabisa	-	30.72	48.05	30.82	23.29 + 7,983 biljaka	55.30 + 31,158 biljaka	16.16
	Smola kanabis	-	-	-	-	0.95	0.21	0.26
	Ekstazi	-	4jed.	50jed.	40jed.	56jed.	39.5jed.	
	Amph.	-	0.03	0.02	-	12.0	13.12	

*Podaci za 1998-2004 uzeti iz UNODC Svjetskog izvještaja o drogama za 2005. Podaci za 2004 uzeti iz Izvještaja Stejt Departmenta o međunarodnoj strategiji za kontrolu narkotika za 2003 i2004., djelimično i podaci za 2005 - 2006 uzeti iz odgovora projektnih područja na pitanja iz upitnika za 2006. (vidi Četvrto poglavlje).

3.2 TRGOVINA LJUDIMA⁶⁵

U jednom novijem izvještaju ističe se da još uvijek postoji manjak informacija o obimu ovog kriminala i da su naponi u borbi protiv trgovine ljudima do sada bili manje ili više neusklađeni i neuspješni⁶⁶. Trgovina ljudima predstavlja temu kojom se bave vlade mnogih evropskih zemalja već nekoliko godina. To se očituje i, između ostalog, u broju međunarodnih konvencija i odluka donesenih posljednjih godina:

- Konvencija o pravima djeteta (1990)⁶⁷;
- Konvencija Europol-a (1998)⁶⁸;
- Udarna grupa Pakta stabilnosti o trgovini ljudima [SPTF] (2000)⁶⁹;
- Preporuke Vijeća ministara o "Djelovanju protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja" (2000) i o "Zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja" (2001)⁷⁰;
- Direktiva Vijeća EU o dopuni odredaba člana 26. Konvencije za provedbu Šengenskog sporazuma od 14. juna 1985. "Odgovornost prevoznika" (2001)⁷¹;
- Okvirna odluka Vijeća EU o borbi protiv trgovine ljudima (2002)⁷²;
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta i prodaji djece (2002)⁷³;
- Evropski nalog za hapšenje (izručenje) (2002)⁷⁴;
- UNOHCHR, Preporuke principa i smjernica o ljudskim pravim i trgovini ljudima (2002)⁷⁵;
- OSCE Plan djelovanja za borbu protiv trgovine ljudima (2003)⁷⁶;
- 'Protokol o trgovini ljudima' uz Konvenciju UNTOC (2003)⁷⁷;
- Okvirna odluka Vijeća EU o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije (2004)⁷⁸;
- Direktiva Vijeća EU o dozvolama za kraći boravak (2004)⁷⁹;
- Konvencija Vijeća Evrope o djelovanju protiv trgovine ljudima (ETS 197).

Iako je neizbježno da neke od žrtava trgovine ljudima uđu u zemlju kao ilegalni imigranti, zbog metoda koje trgovci koriste, ovo su dva veoma različita kriminalna područja⁸⁰. Za razliku od

⁶⁵ U ovom izvještaju namjerno se ne bavimo pitanjem ilegalnog usvajanja djece, trgovinom ljudskim organima ili dječijom pornografijom, što su sve aspekti trgovine ljudima.

⁶⁶ UNODC Izvještaj o "Trgovina ljudima: globalni uzorci", objavljen 24. aprila 2006. godine

⁶⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, usvojena rezolucijom Generalne skupštine br. 44/25 20. 11. 1989, stupila na snagu 2. septembra 1990. god. Zemlje koje pristupaju EU, Bugarska i Rumunija i zemlje kandidati Hrvatska i Turska već su potpisale i ratificirale ovaj protokol.

⁶⁸ Konvencija, temeljena na čl. K.3 Sporazuma o EU, o uspostavljanju Ureda evropske policije (Konvencija o Europolu), aneks iz člana 2., 1998.

⁶⁹ SPTF je formiran da se podstakne i ojača saradnje među zemljama Jugoistočne Evrope (SEE) i djeluje pod okriljem Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), na žalost, aktivnosti koje su dokumentirane okončane su 2004. god.

⁷⁰ Vijeće Evrope, R(2000)11 i R (2001)16.

⁷¹ Direktiva Vijeća EU 2001/51/EC, OJ L 187/45.

⁷² Okvirna odluka Vijeća EU 2002/629/JHA, OJ L 203/1.

⁷³ Fakultativni protokol o prodaji djece, dečijoj prostituciji i dječijoj pornografiji postao je pravno obavezujući 18. 1. 2002. Do danas ga je potpisalo i ratificiralo više od 100 država (vidi: www.ohchr.org).

⁷⁴ Okvirna odluka Vijeća EU 2002/584/JHA, OJ L 190/1.

⁷⁵ UNHCHR, Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima, dopuna izvještaju visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih naroda Ekonomskom i socijalnom vijeću, str. 2, E.2002.68.

⁷⁶ Na temelju ministarske deklaracije o trgovini ljudima, donesene u Portu, 2002.

⁷⁷ Protokl o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kao dopuna Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, donesenarezolucijom A/RES/55/25 od 15. 11. 2000. god. na 55. sjednici Generalne skupštine UN-a, stupila na snagu 25. 12. 2003. Sva projektna područja su potpisala i ratificirala UN "Palermo" konvenciju i uz nju vezan protokol o "Trgovini ljudima".

⁷⁸ 2004/68/JHA, 22. decembar 2003.

⁷⁹ Direktiva Vijeća EU 2004/81/EC, 29. april 2004, (OJ L 626/19, 6.8.2004).

⁸⁰ Trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije u EU: Europolova perspektiva, januar 2006.

koncepta krijumčarenja migranata koji se fokusira na ilegalne prelaske granice, trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava pojedinca putem eksploatacije, često djelovanjem mreža organiziranog kriminala⁸¹. Zbog toga je to manje problem politike migracije, a više zaštite žrtava i njihovih prava i kažnjavanje trgovaca i njihovih saradnika. Trgovina ljudima je višestruki, sve veći problem globalnog domena⁸².

Kao posljedica toga, potrebno je istaći šest glavnih zadataka koji stoje pred vladama:

- Provesti i dobro iskoristiti usklađene zakonske propise za borbu protiv trgovine ljudima;
- Smanjiti potražnju, bilo za uslugama koje pruža seksualno roblje ili za robom ispod cijene koju proizvode potčinjeni ljudi u fabrikama, farmama i rudnicima;
- Intenzivirati saradnju agencija za provedbu zakona;
- Usmjeriti se na kriminalce koji zarađuju na osjetljivosti ljudi koji pokušavaju pobjeći od siromaštva, nezaposlenosti, gladi i ugnjetavanja;
- Zaštititi žrtve trgovine, naročito žene i djecu;
- Pružiti pomoć žrtvama trgovine u programima repatrijacije.

Trgovina ljudima, iako teško krivično djelo i ugrožavanje ljudskih prava, u mnogim zemljama smatra se lakšim krivičnim djelom, za koje se izriču blaže kazne, i nije potrebna posebna oprema niti složene mreže nalik na preduzeća. Srećom, slično kao i većina evropskih zemalja⁸³, projektna područja su se rano fokusirala na ovu problematiku, zahvaljujući podršci evropskih tijela i programa, kao što su CARDS⁸⁴, Vijeće Evrope⁸⁵, SECI Centar, Pakt stabilnosti, OSCE, ODIHR i UN.

Projekt LARA Vijeća Evrope je 2003. godine utvrdio zemlje u kojima ova kriminalna područja nisu bila zakonski uređena. U upitniku Vijeća Evrope za 2006. godinu većina projektnih područja je navela značajne zakonske izmjene i dopune, posebno u krivičnom zakonodavstvu⁸⁶, nove strategije, planove djelovanja, organizacione ili strukturalne promjene i druge aktivnosti (osim Bosne i Hercegovine). Nedavno je IOM uspješno okončao dvogodišnji projekat kojim je data podrška Jugoistočnoevropskim zemljama u uvođenju privremenih dozvola boravka za žrtve trgovine, u što su u potpunosti bile uključene nevladine organizacije, uključujući i izradu mehanizma "psa-čuvara". Sva projektna područja u regiji su donijela potrebne propise i složila u podršci regionalnom pristupu⁸⁷.

Iako je svakako došlo do mnogih poboljšanja na zakonodavnom nivou⁸⁸, ostaje i dalje problem konkretnog izostanka implementacije međunarodnih standarda od čega trgovci ljudima izvlače ogromnu korist.

⁸¹ Prema članu 3(a) UNTOC Konvencije "Trgovina ljudima podrazumijeva regrutiranje, prevoz, prebacivanje, smještanje ili prijem osoba, korištenjem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otimanjem, prevarom, obmanom, zloupotrebom moći ili osjetljivog položaja ili davanjem ili primanjem plaćanja ili koristi za dobijanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili postupke slične ropstvu ili uklanjanje organa".

⁸² UNODC, Izvještaj o Trgovini ljudima: globalni uzorci, 24. april 2006. god., utvrđuje 127 zemalja porijekla, 98 tranzitnih zemalja i 137 odredišnih zemalja i zaključuje: "Doslovno nijedna zemlja u svijetu ne postoji koja nije pogođena kriminalom trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije ili prisilnog rada".

⁸³ Europol, "Zakonodavstvo o trgovini ljudima i krijumčarenju ilegalnih imigranata", oktobar 2005.

⁸⁴ Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilnost.

⁸⁵ Na primjer: Vijeće Evrope, projekt LARA, Reforma krivičnog zakonodavstva u Jugoistočnoj Evropi u pogledu trgovine ljudima, juli 2002 - oktobar 2003.

⁸⁶ Za razliku EU, nivoi i vrste kazni ne razlikuju se značajno među projektnim područjima, koje su u potpunosti u skladu sa UNTOC Konvencijom i ciljem politike EU o usklađivanju zakonodavstva.

⁸⁷ Konferencija o regionalnoj saradnji u suzbijanju trgovine ljudima, Stokholm, 9. juni 2006., McKinley, generalni direktor IOM-a, u uvodnom govoru, istakao je da "ovo daje primjer za neke zemlje članice EU".

⁸⁸ Sva projektna područja su potpisala "Palermo" konvenciju i uz nju Protokol o trgovini ljudima 12. 12. 2000. god. Ratifikacija ove konvencije izvršena je u septembru 2001 (Srbija i Crna Gora), aprilu 2002. (Bosna i

Trgovina ljudima i (seksualno) iskorištavanje osjetljivih osoba u velikoj mjeri je "podzemni zločin", što objašnjava teškoću u tačnom kvantificiranju veličine problema vezano za različite elemente ovog oblika organiziranog kriminala. Mnogi napori agencija za provedbu zakona fokusiraju se samo na vidljive dijelove trgovine ljudima, uglavnom zanemarujući neformalne i organizacione strukture koje su u pozadini. Širom Evrope još uvijek se ne zna koliko krivičnih prijava, npr. zbog silovanja, nezakonitog hapšenja i zatvaranja, teških tjelesnih povreda, pljačke i krađe (dokumenata), predstavlja skrivene elemente organizirane trgovine ljudima. Dodatni problemi u otkrivanju trgovine ljudima javljaju se zbog činjenice da žene žrtve trgovine vrlo često šute o trgovcima kako bi zaštitile porodicu kod kuće kojoj prijete kriminalne organizacije.

Trgovina ljudima često uključuje kriminalne organizacije koje se koriste prijetnjama ili silom, prisilom, prevarom, obmanom i drugim sredstvima. Trgovina ljudima obuhvata nekoliko jasno odvojenih, ali međusobno povezanih djela, kao što su regrutiranje, transport, smještanje i eksploatacija, što nije jednokratni događaj, nego se odvija u određenom periodu. Organizirane grupe iskorištavaju tržišne prilike za seksualnim uslugama i jeftinom radnom snagom s jedne strane (potražnja) i tešku situaciju žena i djece u mnogim zemljama na drugoj strani (ponuda). Osim toga, računaju na visoke zarade i, uprkos zakonodavnim promjenama, na relativno nizak rizik kontrole i sankcija⁸⁹, kao i na činjenicu da novi sistem kontrole granica u proširenoj EU još uvijek ne funkcioniše bez teškoća⁹⁰.

Niski podaci koji se bilježe i niska stopa osuđujućih presuda za počinioce krivičnog djela trgovine ljudima predstavlja zabrinjavajući problem koji treba rješavati. Ovaj izvještaj ima za cilj da popuni praznine u projektnim područjima otvaranjem pitanja trgovine ljudima u pogledu usklađenih i adekvatnih kazni, procesnog zakonodavstva, prevencije, uključujući povećanje svijesti o problemu, prikupljanja podataka i intenziviranja procesa reintegracije.

Nije jasno da li je došlo do stvarnog povećanja osoba kojima se trguje iz Jugoistočne Evrope ili preko nje u EU, jer još uvijek nema centralnog prikupljanja podataka koji bi omogućio da se utvrdi stvarni obim problema.⁹¹ Nepostojanje tačnih podataka i statistika o ovom fenomenu, organizacione manjkavosti i relativno slab angažman agencija za provedbu zakona u ovoj problematičnoj oblasti, očigledno je spriječilo projektna područja da daju sveobuhvatne i detaljnije odgovore.

Informacije koje su dale i stavile na raspolaganje one međunarodne organizacije koje djeluju u ovoj oblasti, međutim, sugeriraju da nema smanjenja trgovine, nego da je to možda promjena trenda u tome što je više "unutrašnje trgovine" u nekim zemljama izvorima i više "skrivenog tržišta".

Svake godine na stotine hiljada muškaraca, žena i djece bude žrtvom trgovine i krijumčarenja u cijelom svijetu. Informacije o stvarnoj veličini problema su ograničene i razlikuju se od izvora do izvora. Na primjer, Izvještaj US Stejt Departmenta "Trgovina ljudima" za 2005. godinu⁹² procjenjuje da u cijelom svijetu ima približno 600.000 do 800.000 osoba kojima se trguje godišnje preko međunarodnih granica radi seksualne eksploatacije i prisilnog rada, 70% žena i 50% djece. IOM procjenjuje da se svake godine 500.000 žena proda na tržišta prostitucije u Evropi⁹³. OSCE je čak

Hercegovina), avgustu 2002. (Albanija), januaru 2003. (Hrvatska) i januaru 2005. ("Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija).

⁸⁹ Europol je 2006. obavijestio o zatvorskim kaznama od 18 i 23 godine koje su izrečene osuđenim trgovcima ljudima u Velikoj Britaniji. Znači, trgovina ljudima nije više kriminalni poduhvat koji asocira na "nizak rizik".

⁹⁰ Europol, EU Izvještaj o organiziranom kriminalu za 2005. 25. oktobar 2005.

⁹¹ Vidjeti veoma opširne izvještaje za 2002, 2003 i 2004. Barbare Limanowske o "Trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi - fokus na prevenciju u: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", Srbiji, Moldaviji, Rumuniji, Crnoj Gori i provincijom Kosovo pod upravom UN-a", koji su objavili UNICEF, UNOHCHR i OSCE/ODIHR u martu 2005.

⁹² U.S. Stejt Department (2005), "Izvještaj o trgovini ljudima"; Međutim, potpuno ista procjena je data u izvještaju za 2002. god. (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2005/>).

⁹³ www.iom.int/en/news

došao do procjene da se godišnje u svijetu trguje sa 1,2 miliona djece (osoba mlađih od 18 godina), koja se prodaju i kupuju da bi bila eksploatirana u poljoprivredi, industriji, rudnicima i u komercijalnoj seksualnoj industriji, te za prosjačenje i sitni kriminal.

Iako nisu dostupni čvrsti podaci, neke nevladine organizacije koje djeluju u ovoj oblasti procjenjuju da do 30% žrtava trgovine u Jugoistočnoj Evropi čine djeca. Vjeruje se da ovaj broj može narasti jer trgovci traže načine da osiguraju mlađe djevojčice za seksualnu eksploataciju, posebno one koje se kupuju ili prodaju kao djevice, zbog straha od HIV/AIDS-a. Odgovori koje su dala projektna područja u vezi sa trgovinom djecom nisu adekvatni i brojevi su nepotpuni i fragmentarni. Osim toga, tretiranje djece žrtava trgovine na potpuno isti način kao odraslih nije odgovarajuće, posebno u slučajevima kada su djecu prodali vlastiti roditelji.

Iz tog razloga udarna grupa Pakta stabilnosti pozvala je države u regiji da izrade opsežne državne planove djelovanja protiv trgovine djecom i da ih što prije provedu⁹⁴. Projektna područja, međutim, treba da izrade te planove i u skladu sa standardima EU, kao što je Okvirna odluka Vijeća EU o borbi protiv trgovine ljudima i o borbi protiv seksualne eksploatacije djece i dječije pornografije⁹⁵, kao i Direktivu Vijeća EU o dozvolama za kraći boravak žrtava trgovine koje sarađuju sa nadležnim organima.

Imajući u vidu značaj "balkanske rute" za krijumčarenje i trgovinu različitim robama koje su tražene na evropskim tržištima, nije čudno da veliki broj žrtava trgovine, naročito žena, prolazi ovom rutom⁹⁶. Trgovina ljudima je ozbiljan problem u Jugoistočnoj Evropi već neko vrijeme. Ova regija se koristi kao tranzitna ruta i mjesto porijekla, ali i sve više kao odredišno mjesto.

Osim toga, blizina zemalja odakle trgovina polazi, kao što su Moldavija, Rumunija, Ukrajina s jedne strane, te zemalja EU-a, kao što su Grčka i Italija, s druge strane, dozvoljavaju kriminalnim mrežama trgovaca iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" da usko sarađuju.

Posao trgovine ljudima obično funkcioniše na sljedeći način:

- **Regrutovanje:** Žene se javljaju na oglase za posao bejbisiterke, manekenke, frizerke, plesačice, konobarice, i sl. objavljen u novinama ili na internetu. Isto tako ih prijatelji ili rođaci pozivaju ili ohrabruju da traže prilike za "posao na Zapadu"
- **Prevara vezano za lične dokumente:** Za prevoz i dokumente staraju se organizirane kriminalne grupe.
- **Vezivanje dugom:** Lični dokumenti im se često po dolasku oduzimaju i žene se suočavaju sa velikom sumom novca koji duguju trgovcu za prevoz koji treba vratiti prostitucijom.
- **Prisila:** Često se pribjegava nasilju kako bi se žene prisilile na prostituciju. Brojna su izvještavanja o ženama koje se drže u izolaciji, premlaćuju, siluju, prisiljavaju na upotrebu droge kako bi ih se "sломilo" i natjeralo da rade. U tu svrhu se i prijete njihovim porodicama.
- **Dalja eksploatacija:** Žrtve se dalje prodaju ili razmjenjuju između kriminalnih grupa ili zemalja kako bi se osigurala "svježa roba" na tržištu, spriječilo otkrivanje i žrtve dezorijentirale tako da ne mogu uspostaviti kontakt koji bi im pomogao da pobjegnu.

Međunarodno prisustvo, posebno na Kosovu i u Bosni i Hercegovini,⁹⁷ na početku je stvorilo značajnu potražnju za seksualnim uslugama krajem devedesetih i početkom 2000-tih godina i

⁹⁴ Udarna radna grupa Pakta stabilnosti o trgovini ljudima, 6. sastanak za suzbijanje trgovine ljudima, Beograd, 23-24. mart 2004, Zaključci i izvještaj o napretku, Portorož, 7. juni 2004.

⁹⁵ Vijeće EU, "Trgovina ljudima", okvirna odluka, 19. juli 2002.

⁹⁶ Među ostalim razlozima, "balkanska ruta" podstakla je evropskog šefa policijske radne grupe da obaveže Europol na izradu posebnog Akcijskog plana o trgovini ljudima iz utvrđene problematične zemlje (Bugarska), koji je usvojen u maju 2003.

⁹⁷ Krajem 2005. KFOR je na Kosovu imao oko 16.000 vojnika iz 36 država (<http://www.nato.int/kfor>); trenutni broj trupa EUFOR-a je 7.000 (<http://www.euforbih.org>) i više od 250 međunarodnih organizacija i NVOa.

pretvorilo Kosovo i Bosnu i Hercegovinu u glavno odredište za žene žrtve trgovine⁹⁸. Do januara 2004. godine UNMIK-ov spisak barova i drugih sličnih mjesta koja su bila "zabranjena" za osoblje UNMIK-a i KFOR-a, zbog sumnje da su neka od njih umiješana u trgovinu ženama povećan je na preko 200 do januara 2004⁹⁹. U međuvremenu u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, mnoga javna mjesta gdje se nude seksualne usluge zatvorena su zahvaljujući naporima EUFOR-a, KFOR-a i agencija za provedbu zakona.

Odgovorina na upitnik Vijeća Evrope za 2006. godinu pokazuju da ostaje još mnogo toga da se uradi kako bi se dodatno poboljšali rezultati rada vlada i provedbe zakona u ovoj oblasti i ukazuju na sljedeće:

Tabela 3: Podaci o trgovini ljudima koje su dala projektna područja

2005.	Albanija	BiH	Hrvatska	Kosovo	CrnaGora	Srbija***	"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"
Slučajevi	40 (MUP) 409 (UGT)	-	6	45	3	-	12
OK sluč.	-	-	2	-	-	-	-
OK grupe	3 (MUP) ili 21**	-	-	-	-	-	-
Počinioci	65 (MUP) 439 (UGT) 75 **	-	-	90	3	-	40
Žrtve	-	-	-	-	23	44	-

* MUP (Ministarstvo unutrašnjih poslova) – GPO (Ured glavnog tužioca)

** Trgovina ženama, oružjem i ljudima;

*** 2000-2006: 314 slučaja, 286 počinioca, 2002-2006: 190 žrtava.

Albanija navodi da su 2003. godine krivično gonjene 24 kriminalne grupe umiješane u trgovinu ljudima (nema informacija o broju slučajeva i počinilaca). U prvih devet mjeseci 2004. god. razbijeno je 13 kriminalnih organizacija u 73 evidentirana slučaja trgovine ženama radi seksualne eksploatacije, sa 115 počinilaca. Devet slučajeva trgovine djecom je takođe zabilježeno, u koje je umiješano 11 počinilaca. Nisu dati podaci za posljednja tri mjeseca 2004. godine. Za 2005. godinu policija bilježi 30 slučajeva trgovine ženama sa 49 počinilaca i 10 slučajeva trgovine maloljetnicima, sa 16 počinilaca. Drugi policijski izvor bilježi 21 organiziranu kriminalnu grupu sa 75 počinilaca krivičnog djela trgovine ženama radi prostitucije, oružjem i ljudima. U istom periodu Ured glavnog tužioca Albanije (UGT) bilježi 409 slučajeva trgovine ženama, koje uključuje 439 počinilaca. Uprkos ovako različitim podacima, koje ne dozvoljavaju ozbiljnu analizu, Albanija tvrdi da je trgovina ljudima problem koji je u opadanju. Međutim, prema UNODC-u, Albanija je prije svega tranzitna zemlja ("veoma visoko"), uglavnom za žrtve trgovine iz Moldavije, Rumunije i Ukrajine u Grčku, Italiju i Veliku Britaniju. Drugo, ona je zemlja porijekla ("veoma visoko"), a zemlje odredišta su uglavnom Belgija, Francuska, Grčka, Italija, Holandija, Velika Britanija, i u manjoj mjeri, Njemačka. Treće, Albanija je zemlja odredišta ("srednje") za žrtve iz Moldavije, Rumunije i Ukrajine. Posebnu pažnju treba

⁹⁸ Vidi obavještanje za štampu Amnesty Internationala *Kosovske žene i djevojke žrtve trgovine imaju ljudska prava* od 5. juna 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>) i *Kosovske međunarodne mirovne snage rasplamsavaju eksploziju u seksualnoj eksploataciji, trgovini i ljudskoj bijedi*, 6. maj 2004: *Nade Human Rights Watch-a izdane: Trgovina ženama i djevojkama u postkonfliktnu Bosnu i Hercegovinu radi prisilne prostitucije*, Svezak 14, br. 9, novembar 2002; i *Trupe UN-a na Kosovu "rasplamsavaju seksualnu trgovinu"*, BBC vijesti, 5. juni 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm.

⁹⁹ Broj "zabranjenih" mjesta može dati samo približnu sliku stope rasta trgovine i prostitucije. Jedinica za istraživanje trgovine i prostitucije UNMIK-a, Izvještaj na kraju godine 2003., Amnesty International (2004.) i razgovor s službenikom UNMIK-a, juli 2005.

posvetiti trgovini djece, posebno romske, ciganske i egipatske djece. Službeni podaci su očigledno fragmentarni, razlikuju se i predstavljaju samo manji dio ukupnog problema i ovoj kriminalnoj pojavi treba posvetiti više pažnje.

Bosna i Hercegovina (BiH) u svom odgovoru na upitnik za 2005. godinu navodi da se za seksualnu eksploataciju smatra da je postala tajnija i sofisticiranija (privatni stanovi, eskort usluge, internet). Međutim, BiH nije dala nikakve podatke niti materijal za 2004. i 2005. godinu. Međutim, prema UNODC, BiH je prvo zemlja tranzita ("visoko"), uglavnom za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine u Italiju i druge zapadne zemlje. Drugo, ona je i zemlja odredišta ("visoko") za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine, ali i Bjelorusije, Kazahstana i Ruske Federacije. Konačno, BiH je i zemlja porijekla ("srednje") žrtava trgovine u Hrvatsku, Njemačku, Italiju, Holandiju, Španiju i Veliku Britaniju. Žrtve su uglavnom žene i djevojke za seksualnu eksploataciju.

Hrvatska navodi da je njeno tržište za trgovinu ljudima maleno, u odnosu na ostala projektna područja u regiji. 2004. godine bile su 3 organizirane kriminalne grupe sa 11 počinitelja umiješanih u 3 zabilježena slučaja. 2005. godine ukupno 6 slučajeva trgovine ljudima bilo je predmet krivične istrage, od kojih su samo dva povezana sa organiziranim kriminalom. Ovi podaci govore o tome da je Hrvatska i dalje zemlja tranzita, iako je zabilježeno i da "svi statistički pokazatelji jasno govore da Hrvatska postaje i zemlja odredišta". U stvari, prema UNODC-u, Hrvatska je općenito ocijenjena ocjenom "srednje" kao zemlja odredišta (za žrtve iz Ukrajine), tranzita (za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine i drugih zemalja Centralne i Jugoistočne Evrope u veliki broj EU zemalja) i porijekla (posebno u Austriju, Italiju i Španiju).

Kosovo navodi da su se do 1. novembra 2005. god. okončale različite promjene u policijskim strukturama i da je sektor za regionalnu trgovinu ljudima (THBS) u potpunosti stavljen pod komandu Kosovske policijske službe (KPS), u Odjelu za organizirani kriminal. Međunarodnim policijskim službenicima pretao je status supervizora i otada obavljaju posao posmatrača i oficira za vezu. U maju 2005. donesen je Kosovski plan akcije protiv trgovine ljudima, sveobuhvatan okvir svih akcija i subjekata koji učestvuju u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima. Kosovo je uspostavilo funkciju obavještajnog koordinatora odsjeka protiv trgovine ljudima i u 2006. godine dalo unaprijeđenu analizu. 2003. godine IOM je zabilježio značajan broj Kosovara žrtava unutrašnje trgovine (83), posebno maloljetnika oko 15 godina starosti¹⁰⁰. U 2004. utvrđeno je 48 žrtava, od čega 11 djece (mlađih od 18). Većina žrtava je došla iz Moldavije (17), Albanije (13) i samo 11 sa Kosova. Prema službenoj i pouzdanoj analizi UNMIK-ovog THBS sektora¹⁰¹ za 2005. godinu, zabilježeno je ukupno 95 krivičnih djela, oko 90 počinitelja i 34 je uhapšeno. Većina počinitelja su etnički Albanci (45). Bilo je 49 žrtava trgovine, od čega 14 djece. 38 žrtava (11 djece) prihvatilo je pomoć u formi skloništa i djelimično repatrijaciju (14)¹⁰². 2005. godine provedeno je nekoliko opsežnih javnih i skrivnih operacija. Do danas (juni 2006. god), THBS je pregledao 603 objekta, zatvorio 15, izvršio 20 hapšenja zbog trgovine ljudima i prostitucije, identificirao 20 žrtava, od kojih je 13 dobilo pomoć od "DAS-a" (Direktna pomoć žrtvama trgovine, partnerstvo više agencija, uključujući THBS, Ministarstvo pravosuđa, CSW, IOM i nevladine organizacije). UNODC je prvo označio Kosovo kao mjesto tranzita ("visoko") za žrtve iz Bjelorusije, Moldavije, Rumunije, Ruske Federacije i Ukrajine koje se prebacuju dalje u Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Italiju i druge zemlje Zapadne Evrope i Crnu Goru i Srbiju. Drugo, Kosovo je mjesto odredišta ("visoko") za žrtve iz Moldavije, Rumunije, Ukrajine, ali i Bugarske i Ruske Federacije. I na kraju, Kosovo je i mjesto porijekla ("srednje") žrtava trgovine u Italiju i Austriju, ali i u Veliku Britaniju.

¹⁰⁰ Vidjeti Amnesty International (2004) i IOM (juli 2004) str. 63 - 64.

¹⁰¹ THBS - Izvještaj na kraju godine 2005., Međutim, međunarodni tužioc koji rade zajedno sa Odjelom pravosuđa UNMIK-a, za isti period obavještavaju o samo 17 slučajeva, sa 37 počinitelja, od kojih je samo 17 osuđeno.

¹⁰² UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR (2002, 2003) i 2004: *Trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi u 2004. - Fokus na prevenciji*. Potrebno je istaći da, međutim, podaci potiču iz različitih izvora i često su kontradiktorni. Stoga se svaka konstatacija o pozitivnim ili negativnim trendovima mora pažljivo razmotriti, mart 2005.

Crna Gora bilježi 28 slučajeva u 2003. god, u 10 slučajeva umiješanih ukupno 31 počinitelac, koji navodno djeluju u 7 organiziranih kriminalnih grupa za period od 2000. do 2004. god. i samo 3 slučaja sa 3 počinioca trgovine 23 žrtava u 2005. godini. Izvještaj o trgovini ljudima UNODC objavljen je u aprilu 2006. god, tako da je analiza koja se odnosi na Crnu Goru urađena za Državnu Zajednicu Srbije i Crne Gore (vidi u nastavku).

Srbija za 2003. godinu bilježi ukupno 17 slučajeva trgovine koje je počinilo 106 osoba koji čine 16 organiziranih kriminalnih grupa. Policija je u Srbiji otkrila 49 žrtava trgovine u 2003¹⁰³, od kojih je većina iz Rumunije, Moldavije, Ukrajine i Ruske Federacije. Fenomen domaćih žrtava unutrašnje trgovine, posebno maloljetnika, čini se da je u porastu. Uporedni podaci za 2005. god. nisu dati (osim činjenice da je broj žrtava trgovine u padu i da je od ukupno 44 žrtve u 2005. godini, 21 je strani državljanin, uglavnom iz Moldavije, Ukrajine i Rumunije). U prvoj polovini 2004. godine, lokalna nevladina organizacija ASTRA pomogla je 30 žrtava trgovine, od kojih je 22 domaćih stanovnika, a samo 8 stranih. Prema Izvještaju o trgovini ljudima UNODC-a, Srbija i Crna Gora su, prvo, zemlje tranzita ("visoko") za žrtve iz Centralne i Jugoistočne Evrope u Bosnu i Hercegovinu, posebno iz Moldavije, Rumunije i Ukrajine u Italiju i druge zemlje Zapadne Evrope. Drugo, one se navode kao zemlje odredišta ("srednje"), uglavnom za žrtve iz Ukrajine, i, u manjoj mjeri, Moldavije, te kao zemlje porijekla ("srednje") za Holandiju i Španiju.

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" saopštava, s jedne strane, da je između 2000 i 4000 žena predmetom trgovine u toj zemlji, što donosi godišnju zaradu od kriminala od oko 30 miliona eura. S druge strane, međutim, bilježi samo 21 slučaj za 2004. godinu, u koje je umiješano 13 kriminalnih grupa sa 52 počinioca i samo 12 slučajeva sa 40 počinitelaca za 2005. godinu. Prema UNODC-u, ova zemlja je prvo zemlja tranzita ("visoko"), uglavnom za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Ukrajine u Albaniju i djelimično odatle preko Italije u Francusku i Veliku Britaniju, ali i iz drugih centralno- i jugoistočnoevropskih zemalja na Kosovo, Crnu Goru i Srbiju. Osim toga, ona je zemlja ocijenjena ocjenom "srednje" kao zemlja porijekla za žrtve trgovine u Italiju i kao zemlja odredišta za žrtve trgovine iz Bugarske, Moldavije, Rumunije i Ukrajine.

O trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi može se zaključiti sljedeće:

- U pogledu kvantiteta, trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi je "marginalno" područje kriminala, koje se, pored toga, smanjuje ili barem postaje manje vidljivo. Manje žrtava se vraća iz ovih zemalja u zemlju svog porijekla, ali više se žrtava vraća iz zemalja EU-a u svoje zemlje¹⁰⁴. Manje žrtava traži pomoć. Takođe, manje je prijava trgovine ljudima u ovoj regiji. Međutim, većina zemalja daje saopštenja koja su fragmentarna, pravi podaci su nepoznati, nejasni, razlikuju se od izvora do izvora, i čak i odgovori koje daje jedan izvor nisu adekvatni i, generalno su upitni. Holandski "Državni izvještaj o borbi protiv trgovine ljudima" procjenjuje da samo 5% žrtava prijavi da su bili žrtve ili bude predmetom pažnje organa vlasti¹⁰⁵, a identične analize postoje i u drugim zemljama članicama EU.
- Većina žrtava trgovine postupaju u skladu sa dobro poznatim "faktorima guranja i povlačenja", što odgovara i fenomenu ilegalne migracije. Razlozi koji ohrabruju ljude da napuste jedno područje i odu u drugo poznati su kao faktori "guranja" (kao što su visoka stopa nezaposlenosti, tržište rada koje nije otvoreno za žene i spolna diskriminacija, siromaštvo, nepostojanje mogućnosti da se poboljša kvalitet života, spolna ili etnička

¹⁰³ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), p. 116.

¹⁰⁴ Ovo je potvrdio i IOM Njemačke, koji saopštava samo manji broj žena koje potiču iz projektnih područja, npr. uhapšene u Njemačkoj i vraćene u svoje zemlje (2003/2004: bez podataka, za 2005: 1 u Albaniju, 1 u Hrvatsku i 1 u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", ali 19 u Bugarsku i 23 u Rumuniju).

¹⁰⁵ Biro NRM (2005), Trgovina ljudima, Treći i Četvrti izvještaj holandskog nacionalnog izvještača, Hag: Biro NRM (<http://www.victimology.nl/onlpub/national/NL-NRMEngels>); Takođe: Četvrti izvještaj Vlade Holandije o implementaciji UN Konvencije o eliminaciji svih vrsta diskriminacije protiv žena (CEDAW), 2000-2004.

diskriminacija, bježanje od progona, nasilja, zloupotrebe ili ugrožavanja ljudskih prava i drugi socijalni i okolišni faktori). Razlozi koji privlače ljude ka određenom području su poznati kao faktori "povlačenja" (kao što su potražnja za radnicima u seksualnoj industriji, potražnja od strane velikog broja bogatih klijenata koji traže komercijalni seks, bolje mogućnosti zapošljavanja, veće plate i bolji uslovi rada ili bolji standard i kvalitet života)¹⁰⁶.

- Profil žrtava je jasan: obično su to žene i djevojke koje su uglavnom stranci u zemlji u kojoj se eksploatiraju. U nekoliko slučajeva se radi o djeci i muškim žrtvama, posebno iz Albanije i sa Kosova. Daleko najviše iz je iz istočnih i jugoistočnih evropskih država: Moldavija, Rumunija, Ukrajina, Ruska Federacija, Bugarska. Uočena je i promjena u profilu žrtava: sve je veći broj žrtava regrutovanih na lokalnom nivou iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije i Kosova za neku vrstu "regionalnog tržišta", djelimično kao prva faza dugačkog puta za žrtve prema seksualnoj industriji na Zapadu. Zapadnoevropske zemlje (uglavnom Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Holandija, Velika Britanija) su, manje-više, zemlje odredište.
- Trgovina djecom nikako nije sporedni proizvod trgovine ljudima. Od nje se ostvaruju velike zarade i zato je u rukama organiziranog kriminala i samim tim se dramatično širi. Kriminal koji se definira kao trgovina djecom znači komercijalnu seksualnu eksploataciju djece, uključujući i dječiju pornografiju. Ali označava i druge forme komercijalne eksploatacije djece tako što ih se prisiljava da krađu, prosjače i rade u uslovima prisilnog ili dužničkog rada. Djeca predstavljaju veliki dio žrtava. U nekim zemljama Jugoistočne Evrope, zabilježeno je da je 50% ili više žrtava osobe mlađe od 18 godina, što znači da se radi o djeci¹⁰⁷. Očekuje se da će ovaj broj još rasti, jer trgovci i njihovi saučesnici se sve više okreću ka mlađim žrtvama, djelimično zbog straha od HIV-a i AIDS-a¹⁰⁸. Neke zemlje bilježe trgovinu djecom radi prosjačenja, prostitucije ili još mračnije ciljeve, kao što je ilegalno usvajanje i uzimanje organa. Posebnu pažnju treba obratiti trgovini ciganskom, egipatskom i, posebno, romskom djecom, radi seksualne eksploatacije, prosjačenja i usvajanja¹⁰⁹.
- Većinu regrutiranja žrtava obavljaju osobe koje su istog državljanstva kao ona, nakon čega se žrtva prebacuje na strana tržišta. Čini se, međutim, da u regrutiranju koje obavljaju osobe istog državljanstva ima promjena. Taj novi trend bi mogao ukazivati na veću potražnju na ovim tržištima ili na to da su organizirane kriminalne grupe iz tih zemalja postale moćnije. Iako se regrutiranje i dalje zasniva na dobro znanim utvrđenim metodama (vidjeti gore), primijećeno je regrutiranje od strane žena koje su i same bile žrtve trgovine¹¹⁰. Ovakvo regrutiranje se temelji na suptilnijim sredstvima kontrole time što se zna odakle žrtva dolazi i ko su članovi njene porodice¹¹¹. U poređenju sa ranijim godinama, žrtve kojima je IOM pomogao, na primjer, ukazale su na to da postoji sve veća svijest o mogućnosti da bi mogle biti žrtve trgovine, ali su svejedno bile spremene preuzeti rizik kako bi napustile svoju zemlju.
- Pored nasilja i zastrašivanja, psihološki pritisci na žrtvu i korupcija i dosluh javljaju se kao široko rasprostranjena sredstva kojima se olakšava trgovina ljudima i štiti posao. Za trgovinu ljudima potrebno je da vlasti zatvore oči pred ovim problemom ili da aktivno sarađuju (od

¹⁰⁶ Europol, Činjenice o trgovini ljudima, 2005. (www.europol.eu.int).

¹⁰⁷ Save the Children (2004).

¹⁰⁸ OSCE visoka konferencija o "suzbijanju trgovine djecom", Beč, 18. mart 2005. god. (http://www.osce.org/documents/cTHB/2005/03/15338_en.pdf).

¹⁰⁹ Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE): "Podizanje svijesti romskih aktivista o problemu trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi, Varšavska konferencija, april 2006. i publikacije Evropskog centra za prava Roma (www.errc.org).

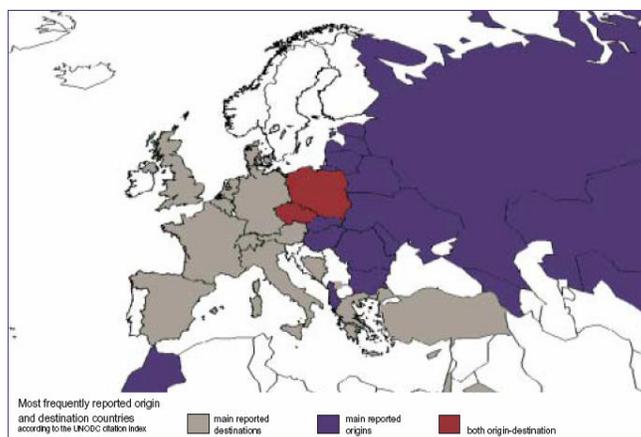
¹¹⁰ Odgovori na Kosovu spominju da se osobe koje vrše regrutaciju su gotovo u 50% slučajeva žene i obično su ranije žrtve eksploatacije u seksualnoj industriji.

¹¹¹ Na primjer, u Njemačkoj od 1110 osumnjičenih trgovaca, 31% osumnjičenih je iz Centralne i Istočne Evrope, 21% žene, često i same ranije prostitutke, sada regrutiraju žene u domovini ili posreduju u njihovom dolasku u bordele ili ih tamo nadziru (BKA, *Izveštaj o stanju organiziranog kriminala o trgovini ljudima*, 2003.)

političkih nivoa i osoba od uticaja do službenika za vize, službenika zaduženih za imigraciju, osoblja ambasada, carine, policije, lokalnih službenika koji izdaju radne dozvole, službenika u krivičnopravosudnim organima, i drugih)¹¹².

- Trgovina žrtvama preko jedne granice je u porastu, kao i unutrašnja trgovina domaćih žrtava, što ukazuje na sve veće domaće i regionalno tržište seksualnih usluga, koje se oslanja na regrutiranje iz reda domaćeg stanovništva. Nakon što takve žrtve steknu "iskustvo" mogu se dalje prebacivati preko granice. Osobe koje su žrtve unutrašnje trgovine doživljavaju se kao dio staromodnog biznisa prostitucije i vlasti tek treba da ih priznaju kao sve veću kriminalnu pojavu. To ima posljedice po žrtve (kojima se uskraćuje zaštita i pomoć) i službe za provođenje zakona (u slučaju kad se protjerivanje povezuje sa dugoročnim istragama o organiziranom kriminalu). Time se može objasniti zašto u cijeloj Evropi ima malo istraga o organiziranom kriminalu u vezi sa trgovinom ljudima.

Dijagram 6: Zabilježena trgovina ljudima u Evropi

Izvor: UNODC Izvještaj o trgovini ljudima za 2006.

- Na Kosovu i u Bosni i Hercegovini žene žrtve trgovine uključene u komercijalni biznis seksualnih usluga izgleda da imaju bolje životne uslove – malu ali redovnu platu i bolji privatni smještaj. Čini se da je manje nasilja u kontroliranju žrtava i da ga je zamijenilo bolje postupanje prema žrtvi da se izbjegne neželjeno privlačenje pažnje, što djeluje u kombinaciji sa nenasilnim oblikom kontrole – narkomanijom i alkoholizmom¹¹³.
- Domaća klijentela i domaća tržišta rastu i razvijaju se. Zatvaranje mnogih barova i klubova u Bosni Hercegovini izazvalo je pomjeranje tržišta pri čemu se seksualne usluge sada nude u privatnim stanovima i kroz uslugu pratnje, što je mnogo teže pratiti i kontrolirati. Isto tako, imajući na umu restrikcije koje su uvedene stranim trupama u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu, as well as in Kosovo, tržište ukorijenjeno u seksualnoj eksploataciji sada prije svega opslužuje domaću klijentelu¹¹⁴. Bolje djelovanje agencija za provedbu zakona i uspješne istrage u kvartovima gdje se pružaju seksualne usluge vjerovatno su doveli do smanjenih brojki. Pa ipak, to smanjenje se može objasniti i očitim trendom da se posao obavlja "iza zatvorenih vrata", što otežava intervenciju policije. Žene i djevojke se smještaju u zaključane stanove gdje se primaju klijenti ili ženske žrtve idu sa jednog sastanka na drugi koji se ugovaraju telefonom ili preko interneta.

¹¹² Vijeće Evrope (2002): *Trgovina ljudima i korupcija* (PACO program, TP 28 rev). Strasbourg.

¹¹³ IOM (juli 2004) str. 10-12.

¹¹⁴ Do 90% klijentele na Kosovu su muškarci Kosovari, IOM (juli 2004), str.67 navodeći UNMIK-ov TPIU.

Preporuke:

- S obzirom na složenost ovog problema i međusobnu povezanost različitih faktora koji omogućavaju i održavaju trgovinu ljudima, potreban je jedan holistički, višeslojni i integrirani pristup. Takav pristup treba da se zasniva na multidisciplinarnoj saradnji i koordinaciji svih subjekata i zainteresiranih, uključujući nevladine organizacije, organizacije rada i druge bitne subjekte civilnog društva¹¹⁵. Zemlje polazišta, tranzita i odredišta treba da dodatno povećaju saradnju kako bi se postigao značajan napredak. Nevladine organizacije takođe igraju ključnu ulogu ne samo u pružanju pomoći žrtvama trgovine, nego i u praćenju i zagovaranju ostvarivanja obećanja koje su države dale u vezi s poštovanjem ljudskih prava.
- Projektna područja treba ohrabriti da uvedu jedan centralni punkt gdje će se sistematski prikupljati i analizirati informacije iz različitih izvora i subjekata. To bi mogao biti "državni izvjestilac" kao što je to u Holandiji, ili neki sličan mehanizam. Cilj bi bio nezavisno praćenje i ocjenjivanje državnih strategija i planova djelovanja, prikupljaju podaci od svih uključenih agencija, uključujući i one za provedbu zakona, aktivno traže informacije od nevladinih organizacija i međunarodnih tijela, provodi analiza na nivou države, razmjenjuju obavještajni podaci sa drugim projektnim područjima u regiji, i, konačno, daju izvještaji vladi ili državnim parlamentima.

¹¹⁵ Evropska komisija, Ekspertna grupa o trgovini ljudima, 2006.

3.3 KRIJUMČARENJE OSOBA

Migracija je veoma kompleksna tema i kao društveno pitanje i kao krivični problem. UN-ov Protokol o migrantima kopnom, morem i zrakom¹¹⁶ ima za cilj sprečavanje i borbu protiv krijumčarenja osoba. Ovo posljednje podsjeća, u nekim aspektima, trgovinu ljudima, ali tu postoji nekoliko važnih razlika. Prije svega, krijumčarenje migranata, iako se često odvija u opasnim i ponižavajućim okolnostima, uključuje migrante koji su pristali na krijumčarenje. U slučaju trgovine ljudima, s druge strane, žrtve ili nikada nisu pristale na to, ili, ako su u početku pristale, taj pristanak je kasnije izgubio smisao zbog prisilnog, prevarnog ili zlorabnog djelovanja izvršilaca. Drugo, krijumčarenje se završava dolaskom migranata na planiranu destinaciju, dok trgovina često uključuje trajniju eksploataciju žrtava u nekoj drugoj državi radi ostvarivanja dodatnog nezakonitog profita trgovcima. Treće, krijumčarenje je uvijek prekogranično, dok trgovina ljudima to ne mora biti ("unutrašnja trgovina").

Globalizacija doprinosi značajnom porastu krijumčarenih osoba i trgovine ljudima, pri čemu su krijumčarenje i trgovina postali globalni poslovi organiziranih kriminalnih grupa. Slično kao kod trgovine ljudima, osnovni uzroci su tipični "faktori guranja" za prisilno preseljavanje stanovništva, kao što su prirodne nepogode, ratovi, vjerski i etnički sukobi, politički progon, građanska borba, kao i siromaštvo, ili katastrofalna ekonomska situacija, koji motiviraju migrante da napuštaju svoje zemlje. Tipični "faktori povlačenja", kao što je potreba za jeftinom radnom snagom, kompletna socijalna zaštita i stabilna ekonomska situacija, barem relativan prosperitet u određenoj zemlji, demokratski sistem vlasti, politička i socijalna stabilnost, i, najvažnije, kriterije izbora zemlje odrednice izrađuje postojeća dijaspora, a to su najčešće zemlje članice EU.

U Evropi, krijumčarenje osoba – kao jedan od izraza ilegalne migracije – predstavlja pitanje visokog političkog naboja¹¹⁷ i nalazi se na samom vrhu dnevnog reda Evropske unije već neko vrijeme, među ostalim stvarima koje su vezane za proširenje EU-a, slobodu kretanja ljudi i pristupa tržištima rada ili ksenofobiju i rasizam, kao i za ekonomske zahtjeve izazvane smanjenjem aktivnog stanovništva EU¹¹⁸, što još više naglašava potrebu za zakonitom i bolje kontroliranom ekonomskom migracijom¹¹⁹.

Teško je opisati obim ilegalne migracije¹²⁰. Procjene se uglavnom baziraju na zahtjevima za azil koji mogu biti samo okvirni pokazatelj, ali ne i osnova za ocjenu stvarne veličine ilegalne migracije.

¹¹⁶ Član 3. Protokola za borbu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kao dopuna UNTOC Konvencije, koji su potpisala i ratificirala sva projektna područja, definira krijumčarenje kao "... nabavku, kako bi se direktno ili indirektno ostvarila finansijska ili druga materijalna korist, ilegalnog ulaska osobe u državu potpisnicu čiji ta osoba nije državljanin ili stalno nastanjena osoba". Prema Konvenciji Europola, zemlje članice EU definiraju organiziranu ilegalnu imigraciju kao "... aktivnosti koje imaju za cilj namjerno omogućiti, radi finansijske koristi, ulazak, boravak ili zaposlenje na teritoriji zemlje članice EU, u suprotnosti sa pravilima i uslovima koji se primjenjuju u toj zemlji članici". rmanent resident". According to the Europol Convention, EU Member States define organised illegal immigration as: "...activities intended deliberately to facilitate, for financial gain, the entry into, residence or employment in the territory of the Member States of the EU, contrary to the rules and conditions applicable in the Member States".

¹¹⁷ Evropski parlament, nacrt mišljenja Odbora za razvoj za Odbor za građanske slobode, pravosuđe i unutrašnje poslove o vezama između legalne i ilegalne migracije i integracije migranata (2004/2137(INI)), februar 2005; Plan politike o legalno migraciji Evropske komisije, Brisel, 21. 12. 2005; Zelena knjiga o "pristupu EU upravljanju ekonomskom migracijom" (COM(2004)811 final. Austrija kao predsjedavajuća Vijeća EU (prva polovina 2006.), objavila je veliku političku inicijativu sa zemljama susjedima EU za promociju koherentnih i kooperativnih politika i postupaka o migraciji i pitanjima vezanim za sigurnost.

¹¹⁸ Očekuje se da će broj stanovnika EU-a pasti za 20 miliona po broju radnika između 2005. i 2030.

¹¹⁹ Prema IOM-u, od 130 miliona međunarodnih migranata globalno, oko 20 do 40 miliona su neregularni migranti. Oko 500.000 neregularnih migranata vjeruje se da uđe na teritoriju bogatih zemalja Zapadne Evrope. U isto vrijeme, zahtjevi za azil 2003. godine dostigli su najniži nivo u 20 godina, što ukazuje na smanjenje legalnih migranata, ali to ne mora značiti da se smanjuje i broj ilegalnih ulazaka i boravaka u EU.

¹²⁰ Vidi zajednički CMPD-Europol projekt "Ka sveoubuhvatnom odgovoru na mješovita migracijska kretanja" i nedavni sastanak u Libanobu od 26-28. aprila 2006, na kojem su predstavnici 59 arapskih i evropskih država

Podaci o azilu u zemljama EU generalno pokazuju smanjenje i od uvođenja EUODAC-a, baze podataka sa otiscima prstiju tražilaca azila, koji je postao operativan u januaru 2003. godine, "kupovina azila" je takođe smanjena¹²¹.

Stanje u Jugoistočnoj Evropi značajno je popravljeno posljednjih godina, iako još uvijek predstavlja nekoliko problema. Skoro dva miliona ljudi vratilo se u svoje zemlje i domove, ali još oko 1,3 miliona je još raseljeno, uključujući 230.000 etničkih Srba, Roma i drugih manjina koje su napustile Kosovo. Crna Gora, Srbija i Kosovo još uvijek smještaju 390.000 izbjeglica iz ranijih sukoba, što je najveća pojedinačna zajednica izbjeglica u Evropi. Korupcija i etnička netrpeljivost veoma su rašireni u nekim područjima. Ova regija je i dalje na veoma osjetljivoj raskrsnici i predstavlja uglavnom tranzitno područje za krijumčarenje osoba.

Interpol potvrđuje da se "balkanska ruta" u Zapadnu Evropu koristi za krijumčarenje migranata iz azijskih i srednjeistočnih zemalja preko Irana, Turske i Bugarske¹²². Sve veći broj evropskih zemalja bilježi organizirani kriminal u vezi sa krijumčarenjem osoba. Prema Eurostatu, Europolu i Frontexu¹²³, oko 500.000 ilegalnih migranata godišnje uđe u EU, pored približno 300.000 - 400.000 registriranih tražilaca azila, od čega veliki dio dolazi "balkanskom rutom".

Pored detaljnije analize Europol¹²⁴, područja trenutno od najvećeg interesa za EU zemlje su još uvijek značajni brojevi ilegalnih migranata iz "balkanske regije", Ruske Federacije, Kine, Iraka i subsaharskih zemalja, Indije, Afganistana i Pakistana. Neke od najbližih zemalja susjeda EU koriste se kao glavni punkt veze prije završne tajne dionice putovanja u EU. Geografska blizina i socio-kulturni odnosi između zemalja izvora, tranzita i odredišta, postojeći legalni i ilegalni sistemi prevoza i postojeće dijaspore, prirodno definiraju glavne rute koje koriste krijumčari. Omogućavanje ilegalne imigracije je posao malog rizika za organizirane kriminalne grupe, koje dijele različita djela ilegalne imigracije unutar različitih zemalja na različite organizirane kriminalne grupe, što otežava kontrolu i otkrivanje organiziranih kriminalnih struktura. Ilegalna imigracija stvara značajna kriminalna sredstva, cijenu ilegalne imigracije određuju državljanstvo i bogatstvo migranata, rizik koji putovanje predstavlja, stepen profesionalnosti "pružalaca usluga" i, manje važno, zemlja destinacije.

Kao rezultat identifikacije i eksploatacije slabosti postojećih režima kontrole imigracije od strane organiziranih kriminalnih grupa, određene omiljene rute koje su djelimično povezane, uključuju:

- Istočnomediterranska ruta;
- Sjevernoafrička ruta;
- Balkanska ruta;
- Zapadnoafrička atlantska obala;
- Centralno i istočnoevropska ruta;
- Baltička ruta.

Sjevernoafrička ruta se smatra da donosi najveći obim ilegalne imigracije u EU. Centralno i istočnoevropske rute sve više dobivaju na značaju, dok je uticaj baltičke rute smanjen. Najčešće korištene tranzitne zemlje prije dolaska do vanjskih granica EU su Rusija (Moskva), Ukrajina (Kijev),

partnera (APS-EPS), DCAF, Evropske komisije, IOM; Lige arapskih država, UNESCWA, UNODC i UNHCR i FRONTEX-a imali za cilj da utvrde sastav migracijskih tokova, sadašnje i nastajuće migracijske rute, organizirani kriminal, način djelovanja i pitanja upravljanja granicom. Predstavljen je završni rezultat sveobuhvatne ocjene rizika i analize rizika tri radne sjednice na drugom sastanku pripremne faze koja se fokusira na izazove sistema kontrole migracije održanom od 7-9. juna 2006. god. u Brdu u Sloveniji.

¹²¹ Europol, Organizirana ilegalna imigracija u EU, mart 2006.

¹²² www.interpol.org

¹²³ Frontex je nova Evropska agencija za kontrolu granica, usvojena Regulativom Vijeća (EC) No 2007/2004 od 26. oktobra 2004.

¹²⁴ Europol, Organizirana ilegalna imigracija u EU, mart 2006.

Turska (Istanbul) i, više regionalne prirode, neki gradovi u Jugoistočnoj Evropi (Sarajevo i Beograd), koji se koriste ili kao mjesta polazišta ili okupljanja prije nastavka putovanja u EU.

Što se tiče krijumčarenja osoba i organiziranog kriminala u vezi s tim, treba konstatirati sljedeće trendove i probleme¹²⁵:

Sva projektna područja (osim Kosova) su države potpisnice Konvencije UN-a iz 1951. godine o izbjeglicama i Protokola iz 1967. uz tu konvenciju i donijele su zakone o azilu i izmjenama i dopunama krivičnih zakona uredivši pitanje krijumčarenja osoba i nezakonitog prelaska državnih granica. Do sada su projektna područja, više ili manje, u skladu sa međunarodnim standardima i imaju prilično usaglašene odredbe o kaznama i otežavajućim okolnostima¹²⁶. Međutim, dosta još ostaje da se uradi na prevenciji i suzbijanju krijumčarenja ilegalnih migranata u skladu sa evropskim standardima¹²⁷ ili na zaštiti osnovnih ljudskih prava žrtava trgovine, jer, uprkos težini problema, još uvijek postoji značajno odsustvo preciznijih podataka i statistika o krijumčarenju osoba koje vrše organizirane kriminalne grupe.

U *Albaniji*, zahvaljujući ogromnoj podršci međunarodnih i evropskih tijela, češće i efikasnije kontrole agencija za provedbu zakona zadnjih godina stvorile su nove prepreke za krijumčare. Postignut je značajan uspjeh, posebno u zatvaranju morskih puteva u Italiju i gonjenju velikog broja kriminalaca. Prije zatvaranja morske krijumčarske rute iz Albanije u Italiju, oko 100.000 migranata je vjerovatno koristilo taj put za ulazak u EU, čime je vjerovatno ostvareno između 60-100 miliona eura nezakonite dobiti u periodu od 1998. do 2002. godine. Korištenje kopnenih puteva je od tada dobilo na značaju, posebno granica sa Kosovom (dužine 174 km), koja pokriva prilično nedostupan planinski teren, na kojem policija slabo, ili nikako, djeluje¹²⁸. Što se tiče slučajeva, Albanija navodi 16 slučajeva u koji je uključeno isto toliko kriminalnih grupa, ukupno 58 počinitelaca, u 2003. godini. U prvih devet mjeseci 2004. godine, evidencije pokazuju 365 (ili oko 280 prema podacima Ureda glavnog tužioca) počinitelaca, uključujući 644 (ili 516 prema podacima Ureda glavnog tužioca) počinitelaca, uglavnom po porijeklu Kosovara (potrebno je istaći da se navedeni podaci razlikuju i nisu kompletni). Albanija je 2005. god. zabilježila 123 slučaja koje je počinilo 259 osoba, od kojih je u 13 slučajeva zabilježena umiješanost organiziranih kriminalnih grupa. Čini se da se sjeverna granica Albanije naročito koristi za ilegalno krijumčarenje (ljudi, ali i oružja, droge i druge robe) od strane albanskih grupa u dobroj saradnji sa kosovskim, makedonskim i srbijanskim organiziranim grupama.

Bosna i Hercegovina (BiH) se od nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma iz novembra 1995. god. suočava sa povratkom više od 730.000 izbjeglica. BiH se smatra tranzitnom zemljom kroz koju se državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ilegalno prevoze u zemlje Zapadne Evrope. U BiH ulaze preko Crne Gore i Srbije preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnom dijelu zemlje. Lokalne kriminalne grupe ih prate preko rijeka ili ilegalnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti su zabilježene velike grupe ilegalnih migranata koje su ušle u BiH kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno naseljena zajednica Kineza izgleda da ima veze s organiziranim kriminalcima koji omogućavaju migraciju iz Kine u Zapadnu Evropu. BiH je navela da se postoji dobra koordinacija različitih agencija, posebno se održavaju redovni sastanci međunarodnih i domaćih subjekata, kao što su Međunarodna radna grupa o borbi protiv trgovine ljudima ("Međunarodna

¹²⁵ UNHCR informacija i odgovori na upitnik Vijeća Evrope.

¹²⁶ Europol, Zakonodavni akti o krijumčarenju ilegalnih imigranata, mart 2004, Aneks II, poređenje relevantnih zakonskih akata o ilegalnoj imigraciji.

¹²⁷ EU "Tampere program" [COM(2004)401], nakon kojeg slijedi "Haški program", petogodišnji plan uspostave područja slobode, sigurnosti i pravde u EU (odobrilo ga Evropsko vijeće u nov. 2004.), koji sadrži sljedeće prekretnice: Vijeće EU, okvirna odluka o jačanju krivičnog okvira za sprečavanje omogućavanja neovlaštenog ulaska, tranzita i boravka (2002/94g/JHA, 28. novembar 2002); Direktiva Vijeća o odgovornosti prevoznika (2001/51/EC, 28. juni 2001); Evropski nalog za hapšenje iz 2002. (izručenje); Prijedlog Direktive Evropskog vijeća o kratkoročnoj dozvoli boravka (OJ, 2201/C 126 E/17) i Direktiva Vijeća o postupku azila, usvojena 1. decembra 2005.

¹²⁸ IOM (juli 2004), str. 70.

radna grupa"), koja uključuje, između ostalih, IOM, OHCHR, OSCE, UNICEF i nekoliko domaćih nevladinih organizacija.

Hrvatska daje informaciju da je do aprila 2004. god. oko 210.000 Srba iz Hrvatske i dalje u egzilu, uglavnom u Crnoj Gori i Srbiji. Povrat imovine i obnova najvažnija su pitanja koja utiču na povratak izbjeglica u Hrvatsku, klasičnu tranzitnu zemlju na putu ka EU. Uglavnom su zabilježeni Albanci, Turci i Kinezi, ali i migranti iz drugih zemalja Jugoistočne Evrope, Istočne Evrope, Azije (Afganistanci, Iračani, Kurdi), čak i Afrike. Hrvatska navodi da je krijumčarenje preko njene teritorije organizirano u saradnji hrvatskih krijumčara i krijumčara iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, gdje je uspostavljeno nekoliko skloništa za sklanjanje migranata koji čekaju da se dalje prebace u Zapadnu Evropu. Veliki dio krijumčarenja migranata u Hrvatskoj skoncentrirano je u Zagrebu i ide preko njega. 2004. godine zabilježeno je 194 slučajeva krijumčarenja 223 ilegalna migranta, od kojih 15 slučajeva organiziranog kriminala sa 11 grupa. U 2005. godini zabilježeno je 260 slučajeva 270 ilegalnih migranata, što predstavlja povećanje od 34,02%. Na žalost, nisu dati podaci o umiješanosti organiziranim kriminalnim grupama.

"*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*" je 2003. godine zabilježila 8 slučajeva organiziranog krijumčarenja osoba, u što su bile umiješane 4 grupe, sa ukupno 12 osumnjičenih. Za 2004. godinu nisu dati podaci. 2005. godine zabilježeno je 35 registriranih slučajeva sa 61 počiniocem, od kojih su dva označena kao organizirani kriminal sa 23 počioaca. U jednom slučaju je organizirana grupa sa 31 pripadnikom (iz Albanije, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" prokrijumčarila je putem devet različitih aktivnosti oko 100 osoba preko makedonsko-grčke granice, djelimično uz podršku tri službenika makedonske granične policije.

Evidencije *Crne Gore* pokazuju 257 ilegalnih prelazaka granice 2003. god. i 372 u prvih devet mjeseci 2004. god. Nije zabilježeno koliko je ovih slučajeva okvalificirano kao počinjeni od strane organiziranih kriminalnih grupa. 2005. godine nije bilo optužnica za organizirano krijumčarenje osoba. Krijumčarenje osoba izgleda da se smanjuje usljed liberalizacije regionalnih promjena viznog režima, što posebno važi za krijumčarenje iz Albanije. Strožiji vizni režim prema kojem Albanci i Kosovari moraju imati vize za ulazak u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, s druge strane, neželjeno je stvorio potrebu za krijumčarenjem preko granice.

Srbija je 2003. zabilježila 27 slučajeva organiziranog krijumčarenja, u što je bilo umiješano 16 grupa sa 64 počinioca. 2005. god. te brojke su vidljivo narasle: 37 krivična djela krijumčarenja 219 ilegalnih migranata počinjena od strane 87 osoba, uglavnom Srba (73), ali i Kineza (5), Bosanaca (4), Makedonaca (3) i ostalih. Srbija za 2005. god. bilježi i 1076 stranaca koji su ilegalno ušli na njenu teritoriju. U odnosu na 2004. god, ovo je blago povećanje od 2%. Mnogi od tih ilegalnih migranata su vjerovatno prokrijumčarile organizirane kriminalne grupe, Međutim, kad se posmatra spol ovih migranata, treba istaći da su brojke krijumčarenih žena povećane mnogo više u odnosu na muške migrante (ukupno 115 žena, što je povećanje od oko 100%). Tumačenje ovog značajnog povećanja je da veliki procenat ovih "migranata" su vjerovatno žrtve trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije. Povećano je i krijumčarenje maloljetnika (135 ilegalnih migranata, što je zabrinjavajući porast od skoro 60%) što se može tumačiti na sličan način.

Preko 220.000 pripadnika manjina koji žive u Crnoj Gori i Srbiji čekalo je na reintegraciju na *Kosovu* kada su u martu 2004. god. izbili nasilni neredi na sjeveru pokrajine. Tri dana nereda dovelo je do iseljavanja više od 4.000 pripadnika manjina, uglavnom Srba, kao i nešto Roma i Aškelja. Pod krovom tima za državu Ujedinjenih Naroda (UNTC), međunarodna tijela su u bliskoj saradnji sa Kancelarijom za povratak i zajednice UN Misije na Kosovu (UNMIK), CIVPOL i Privremenim institucijama samouprave Kosova, kao što je Kosovska policijska služba (KPS), na rješavanju svih hitnih socijalnih i krivičnih problema. Zabilježeno je da je tržište krijumčarenja migranata veoma unosno na Kosovu, kao i drugdje, bilo da se radi o organiziranju krijumčarenja ili omogućavanju putnih aranžmana (putne agencije), pružanju privremenog smještaja migrantima ili osiguravanjem lažnih ličnih isprava. Broj krijumčarenih migranata preko teritorije Kosova procjenjuje se na nekoliko hiljada godišnje (odgovor na pitanje iz 2005. godine). Međutim, u odgovoru na upitnik za 2006. godinu, Istražna jedinica granične policije KPS-a navela je za 2005. godinu samo 105 slučajeva

ilegalne migracije. Međunarodni tužilac, koji radi u Odjeljenju pravosuđa UNMIK-a, bilježi čak samo 7 slučajeva, koje je počinilo 27 počinitelja i nepoznat broj migranata iz Pakistana, Bangladeša i Indije. Nema podataka o broju slučajeva organiziranog kriminala.

O krijumčarenju ilegalnih migranata u Jugoistočnu Evropu i preko nje mogu se donijeti sljedeći zaključci:

- Uprkos navodno malim, čak opadajućim brojkama (osim Hrvatske, koja bilježi rast od 34%) i veoma različitim statistikama (npr. ilegalni migranti/krijumčarene osobe/trgovina ljudima, krivični dosjei/optužnice/osuđujuće presude, pravosuđe/policija/drugi izvori i među projektnim područjima u regiji), iz odgovora na upitnik može se utvrditi jaka uloga organiziranih kriminalnih grupa sa sve više sofisticiranosti u sredstvima koja se koriste za krijumčarenje osoba, kao i saradnja između različitih lokalnih kriminalnih grupa duž krijumčarskih puteva i sa globalnim akterima u Aziji i Istočnoj Evropi. Međutim, osnova za ovakvu tvrdnju na osnovu dokumentacije su 13 (u Albaniji) i 2 ("Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji") slučaja krijumčarenja osoba vezana za organizirani kriminal.
- Što se tiče stvarnog broja migranata, postoji tanka linija između trgovine ljudima i krijumčarenja osoba preko granice, što se očigledno nedovoljno razlikuje, uprkos definicijama iz protokola UN Konvencije o transnacionalnom organiziranom kriminalu i na nivou EU¹²⁹. Broj krijumčarenih osoba i žrtava trgovine ljudima često se daje zajedno, djelimično zato što bavljenje krijumčarenim osobama zahtijeva manje resursa i temelji se na deportaciji, dok je za trgovinu ljudima potrebna kompleksna istraga, kao i zaštita žrtava, što podstiče deportiranje žrtava i umanjivanje njihovog broja.
- U odnosu na trgovinu ljudima, krijumčarenje osoba uključuje manje operativne rafiniranosti imajući na umu manje složene ciljeve ovog kriminalnog tržišta. Grupe srednjeg nivoa mogu pružiti kompletne putne usluge, od nabavke lažnih ili krivotvorenih dokumenata do prelaska međunarodnih granica ilegalnim sredstvima ili davanjem mita, oslanjajući se na prevozna preduzeća i putne agente koji su često direktno povezani sa krijumčarima ili su i sami krijumčari. Dejstvo blanketnih mjera provedbe je da u tome što su tražioc azila natjerani da umjesto korištenja sigurnijih formi "lažne" migracije (npr. korištenje regularnih letova i lažnih putnih dokumenata) pribjegavaju "tajnim" sredstvima, koja su i skuplja i opasnija za žene, djecu i muškarce koji putuju (npr. tragična smrt 20 Kineza skupljača školjki otkrivenih u Doveru 2004. godine, koje su prokrijumčarile poznate "Snakehead" bande).
- Putevi kroz Jugoistočnu Evropu, iako više regionalnog karaktera, pripadaju najčešće korištenim tranzitnim putevima prije dolaska do vanjskih granica EU, što je određeno gotovo svih krijumčarenih osoba. Veći gradovi u Jugoistočnoj Evropi, npr. Sarajevo i Beograd, koriste se ili kao mjesta polaska ili sakupljanja za dalje putovanje u EU (slično kao Moskva, Istanbul i Kijev).
- Grupe višeg nivoa mogu osigurati logističku pomoć migrantima u zemlji konačnog odredišta, obično se oslanjajući na veze za zajednicama iste etničke pripadnosti ili državljanstva baziranoj u toj zemlji. Iako su mreže trgovaca koje djeluju u Jugoistočnoj Evropi uglavnom ukorijenjene iz Istočnoj Evropi, krijumčarske mreže potiču čak i iz Bangladeša, Pakistana, Indije i Kine.
- Još jedan trend koji su uočila projektna područja je taj da su neke osobe ranije uključene u trgovinu ljudima prešle na krijumčarenje osoba, oružja i druge robe preko granice. Uočljivo je da se vještine stečene u jednoj vrsti kriminalne djelatnosti lako prenose na drugu kako se mijenjaju i razvijaju kriminalna tržišta. Na primjer, ilegalna imigracija sada često iskorištava

¹²⁹ Da bi se olakšala razmjena informacija i usvojilo zajedničko razumijevanje evropskog socijalnog i kriminalnog problema, projektna područja treba da koriste istu definiciju koju koristi Europol (vidi Europol konvenciju)

ranije postojeće puteve i mreže koje su uspostavljene za nedozvoljenu trgovinu drogama i oružjem. Obje ove "robe" mogu se prenositi paralelno, a ponekad i zajedno.

- Na međunarodnom planu nekoliko puta je negirana veza između imigracije i instituta azila s jedne strane, i međunarodnog terorizma s druge strane¹³⁰. Mjere koje se preduzimaju u kontekstu provjeravanja ulazaka i kontrole granice mogu samo imati malo uticaja na sprečavanje terorizma, dok su druge oblasti mnogo značajnije (npr. obavještajna saradnja, oduzimanje imovine, itd.). Međutim, kao što je pokazalo nekoliko straga kao i terorističkih događaja, teroristi su često radije koristili zahtjeve za azil kao zaklon kao pripreme za terorističke napada, ili da se nakon napada sakriju u sigurnom okruženju (područje odmora).
- Potreba za većom saradnjom među domaćim policijskim snagama, carinskim služabama i pravnim sistemima ogromno je porasla. Slično tome, aktivnosti međunarodnih terorističkih grupa i kriminalnih organizacija sve više izvlače korist iz slobode kretanja osoba, novca i robe i služe se njima za vlastite potrebe. Da bi se efikasno borili protiv toga, agencije za provedbu zakona projektnih područja treba i dalje da sarađuju sa svojim partnerima u regiji i u zemljama Evropske unije.
- Politika protiv krijumčarenja osoba ponekad ima i neželjene negativne posljedice sa stanovišta ljudskih prava. Kako legalni ulazak u EU postaje teži i granične kontrole sve strožije, migranti se sve više oslanjaju na krijumčarske organizacije za organizaciju prevoza. Na žalost, to ne važi samo za "ekonomske migrante", nego i za izbjeglice. U tom kontekstu, potrebno je detaljno razmotriti i odgovarajuće usvojiti Direktivu Vijeća EU iz 2005. godine o procedurama vezano za azil koja ima za cilj ostvarivanje zajedničkog sistema azila, od strane zemalja Jugoistočne Evrope kako bi se utvrdio put za tekuće ili buduće pristupanje EU¹³¹.
- Isto tako, moduli EU CARDS programa¹³² za azil, migraciju i vize da se "uspostave pravni, regulatorni i institucionalni okviri usklađeni sa EU u oblasti azila, migracije i viza u zemljama zapadnog Balkana", s ciljem pružanja pomoći projektnim područjima u usklađivanju nacionalnih zakonodavstava i administrativnih praksi i unapređenja domaćih strategija i planova djelovanja za usklađivanje sa EU, biće ključna prekretnica za dalje zajedničke pristupe kontroli migracije u oblastima ulaska, boravka, povratka, readmisije, neregularne migracije i statističke evidencije.

¹³⁰ Npr. ICMPD, Sekretarijat za posebnu sjednicu Budapeštanskog procesa o ulozi imigracije i granične kontrole u borbi protiv terorizma, 22. 2. 2002.

¹³¹ Direktiva Vijeća o postupku azila, usvojena 1. 12. 2005. predstavlja "prekretnicu" u zajedničkom sistemu azila u EU.

¹³² Uključujući projekt u trajanju 24 mjeseca "Podrška i koordinacija integriranih strategija kontrole granica" koja obuhvata šest projektnih područja (Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Crnu Goru, Srbiju i "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju").

3.4 PRIVREDNI KRIMINAL

Ubrzanom ekonomskom globalizacijom temeljenom na integraciji globalnih finansijskih tržišta i strategija slobodnog tržišta oslabljen je značaj granica i proširene mogućnosti za privredni kriminal u Evropi.

Privredni kriminal, kako je opisan u Preporuci Vijeća Evrope R(81)12 iz 1981.¹³³, desetljećima je veliki problem za evropska društva. Preporuka se zasniva na pretpostavci da privredni kriminal dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posljedice po društvo u cjelini tako što šteti domaćoj i međunarodnoj privredi, i utiče na smanjenje povjerenja u ekonomski sistem. U cjelini, privredni kriminal ugrožava demokratiju, vladavinu zakona, ljudska prava i ekonomski i društveni napredak.

Autori Preporuke Vijeća Evrope (2001) 11 u vezi "vodećih principa o organiziranom kriminalu" ukazali su na "Guiding principles on the fight against organised crime" pointed at the "jaku uzajamnu vezu između organiziranog kriminala i privrednog kriminala, naročito korupcije, pranja novca i prevare"¹³⁴. Međutim, jasno razlikovanje organiziranog kriminala, terorizma i privrednog kriminala izaziva određene probleme, kako pokazuje nekoliko konvencija Vijeća Evrope – o pranju, pretresu, privremenom i trajnom oduzimanju dobiti stečene kriminalnim aktivnostima i finansiranju terorizma (CETS 198), o kompjuterskom kriminalu (ETS 185) i Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ETS 182), kao i slične Direktive i okvirne odluke Evropske unije.

Spajanje analize neizdvojenog "jednostavnog" privrednog kriminala sa "organiziranim" privrednim kriminalom u velikoj bi mjeri otežalo analizu, ako ne i onemogućilo. Osim toga, sam privredni kriminal, kako se obično shvata, čini gomila krivičnih djela, ali uprkos jasnoj definiciji iz Preporuke, još uvijek izaziva probleme, što posebno važi za zemlje Jugoistočne Evrope¹³⁵.

Zemlje ove regije suočile su se s novim oblicima organiziranog kriminala vezanog za privatizaciju i bankarski i finansijski sektor u nastajanju, zajedno sa oticanjem kapitala, izbjegavanjem poreza, carinskom prevaram, stečajnom prevaram, prevaram vezanom za finansijski kredit, korupciju i pranje novca. Privredni kriminal je povećan i izaziva posebnu zabrinutost ovih zemalja zbog svog očiglednog obima, ogromnih gubitaka i ekonomskog uticaja, što je veoma vidljivo javnosti u samim zemljama.

Organizirane zločinačke grupe formiraju kriminalna preduzeća u svrhu činjenja kriminalnih radnji čak i ako ulažu u zakonitu ekonomiju. Privredni kriminal, na drugoj strani, koristi legalna preduzeća za legalno poslovanje, a koja počivaju na prevaram, kartelima, monopolu i korupciji kako bi ostala konkurentna na zakonitom tržištu. I jedni i drugi koriste se sličnim vještinama i tehnikama, organizirane strukture vrše djelatnost i jednih i drugih, i i jedni i drugi uspijevaju na tajnom dogovoru.

Integracija finansijskih tržišta, spajanje transnacionalnih kompanija i neoliberalne tržišne strategije (strogost fiskalne politike, privatizacija, liberalizacija tržišta i smanjenje trgovinskih barijera) umnožavaju mogućnosti za privredni kriminal u razvijenim zemljama, kao što smo vidjeli u skandalima vezanim za Enron, WorldCom, Tyco International, VW, Flow-Tex, ElfAquitaine i Parmlalat. Iako je razlika u obimu privrednog kriminala u smislu uključenih sredstava ogromna između bogatih zapadnoevropskih zemalja i Jugoistočne Evrope, značajan faktor je relativni uticaj ovog kriminala na ova društva s obzirom na veličinu i karakter njihove ekonomije. Vjeruje se da

¹³³ Vijeće Evrope, Preporuka R(81)12 iz 1981. o privrednom kriminalu (usvojilo Ministarsko vijeće 25. juna 1981.) navodi specifična i nespecifična krivična djela koja se smatraju privrednim kriminalom.

¹³⁴ Vidi stav 18 Memoranduma obrazloženja uz Preporuku Vijeća Evrope (2001) 11.

¹³⁵ Kako sve evropske zemlje podrazumijevaju ili nabrajaju slične, ali u konačnici različite vrste krivičnih djela kao privredni kriminal, teško je napraviti poređenje.

prihodi ostvareni privrednim kriminalom mogu umanjiti troškove i štetu od drugih kriminalnih aktivnosti.

Posljednjih desetak godina Vijeće Evrope¹³⁶, Evropska komisija i druga međunarodna tijela daju ogromnu podršku kako bi projektna područja prevazišla nedostatke u prevenciji i suzbijanju organiziranog kriminala i utrla put demokratizaciji i ekonomskom razvoju, jakoj vladavini zakona i zaštiti ljudskih prava. U Deklaraciji i planu djelovanja na Trećem samitu šefova država i vlada Vijeća Evrope¹³⁷ ova aktivna uloga je naglašena i pojačana.

Kao posljedica toga, zemlje Jugoistočne Evrope potpisale su, ratificirale i usvojile skoro sve evropske i međunarodne konvencije i sporazume iz ove oblasti. Takođe su razradile i poboljšale strategije, planove djelovanja i programe, izmijenile domaće krivične zakone i zakone o krivičnom postupku u pogledu efikasne istrage i gonjenja privrednog kriminala u skladu sa evropskim standardima ljudskih prava, uspostavile organizacione strukture slične onima koje postoje u zemljama članicama EU, osnovale posebna tijela (kao što su finansijsko-obavještajne jedinice), razmijenile standarde i prakse i provele ocjenjivanje od strane kolega.

Uprkos tome, ne postoje metode za ocjenjivanje gubitaka i uticaja i još uvijek se malo zna o stvarnoj dimenziji i efektima organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

U okviru godišnjeg izvještaja Vijeća Evrope o stanju u organiziranom kriminalu, objavljenom u decembru 2005. godine¹³⁸, nalazi se odlično obrađeno, detaljno i aktuelno poglavlje o privrednom kriminalu, in December 2005. Stoga se analiza privrednog i finansijskog kriminala u ovom izvještaju može ograničiti na najnovija dešavanja i podatke koje su dala projektna područja, kako slijedi:

Poreske i carinske prevare sva projektna područja bilježe kao glavne kriminalne aktivnosti. Ova vrsta prevare se prije svega zasniva na fiktivnim preduzećima registriranim na osnovu lažnih ličnih dokumenata (krivotvorenih ili ukradenih), koja se koriste za trgovinu, a onda "nestaju" ili "bankrotiraju" kada dođe vrijeme da se plati porez, zatim vode dvostruko knjigovodstvo i koriste druga uobičajena sredstva. Takvim šemama često upravljaju organizirane mreže koje registriraju preduzeća, otvaraju račune u bankama i organiziraju kontakte sa vlasnicima privatnih ili državnih preduzeća da bi im prodali ili od njih kupili robu. Ključna u ovom lancu aktivnosti je proizvodnja lažnih dokumenata i računa, što može koštati između 3-5% od zarađenog prihoda, što je trošak znatno niži od poreza na promet (oko 20%) koji bi svako preduzeće koje se bavi trgovinom na malo moralo platiti državi¹³⁹.

Plaćanje carine izbjegava se tako što se prijavljuje niža vrijednost uvezene robe kao što je nafta, što se prijavljuje tranzit kroz zemlju a roba se prodaje na domaćem "crnom tržištu", te krijumčarenjem robe preko granice. Krijumčarenje nafte i cigareta u regiji, izraženo za vrijeme trajanja sankcija prema Srbiji, još uvijek se odvija, ali u manjem obimu.

Uspjeh u uspostavljanju kontrole nad utajom poreza uvođenjem poreza na dodanu vrijednost (PDV-a) različit je od zemlje do zemlje. Za one zemlje koje nisu tako uspješne, prevare vezane za PDV i dalje se dešavaju i zasnivaju na fiktivnim preduzećima kao paravanu za uvoz/izvoz, postavljenom da prikupi PDV popust ili kao prevari nedostajućeg trgovca unutar društva, takođe poznatom kao "PDV vrteška". Takva promjena na tržištu koja prati mogućnosti od jednog sistema prikupljanja

¹³⁶ Vijeće Evrope, Oktopus programi I i II, različiti PACO programi protiv korupcije i organiziranog kriminala, GRECO, MONEYVAL ili CARPO projekt. Budžet svih projekata Vijeća Evrope za borbu protiv privrednog kriminala u 2004. god. iznosi je 12 miliona eura i 2005. oko 15 miliona eura. Pregled sadašnjih inicijativa dat je u Izvještaju o radu za 2005. o "Tehničkoj saradnji u borbi protiv privrednog kriminala", januar 2006.

¹³⁷ "Varšavska" deklaracija, 16-17. maj 2005.

¹³⁸ Vijeće Evrope, "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005", Fokus na prijetnji od privrednog kriminala, decembar 2005.

¹³⁹ Sva projektna područja u regiji, osim Bosne i Hercegovine, imala su PDV sistem.

poreza (porez na promet) ka drugom (PDV sistem) može poslužiti kao korisno upozorenje onim zemljama koje treba da pređu na sistem PDV-a. U odgovorima na pitanja iz upitnika za 2005. godinu, nijedno projektno područje (osim Albanije s jednim izuzetkom i Crne Gore s jasnim brojem od 15 slučajeva organiziranog krijumčarenja) nisu zabilježila umiješanost organiziranih kriminalnih grupa u izbjegavanje poreza i carinske prevare, čak i u konkretnom slučaju krijumčarenja akcizne robe u kojoj vladaju organizirane kriminalne grupe;

Albanija je dala generalne odgovore u vezi poreske i carinske prevare i izbjegavanja poreza ("oslanjaju se u velikoj mjeri na slabosti u albanskim poreskim i carinskim institucijama"), kao i određene statističke informacije koje, međutim, ne mogu poslužiti za analizu, jer, prema različitim izvorima Ministarstva unutrašnjih poslova i Ureda glavnog tužilaštva, brojke značajno variraju i obuhvataju veliki spektar drugih vrsta krivičnih djela. U oblasti carina, albansko Ministarstvo unutrašnjih poslova navodi 120 krivičnih djela i 33 kršenja poreskih zakona, dok Ured glavnog tužioca, koji ima pouzdaniju statistiku, govori o 247 slučajeva. 2005. godine na carini su oduzete cigarete, kafa u zrnu i mobilni telefoni te druga roba u ukupnoj vrijednosti od skoro 4 miliona eura, a zabilježena je i operacija specijalne policije u kojoj je razbijena jedna kriminalna organizacija, za koju se sumnjalo da je prokrijumčarila 11 kontejnera cigareta u zemlju, i uspješno oduzeta dva vozila korištena za krijumčarenje, kao i dva motorna čamca, dva luksuzna automobila, skladište od 10.000 i stan od 250 kvadratnih metara;

Bosna i Hercegovina je dala veliki opseg detaljnih statističkih informacija o privrednom kriminalu kako o velikom broju različitih vrsta krivičnih djela tako i iz sve svoje četiri jurisdikcije¹⁴⁰ pa i šire, na nivou kantona. Nažalost, ti podaci ne daju odgovor na pitanja iz upitnika. Prema onome koliko su date tražene brojke i ukoliko se mogu sabrati, 2005. godine je bilo 54 slučaja izbjegavanja poreza, i "u oblasti carina", najmanje 580 slučajeva. Nije moguće izvršiti solidno poređenje sa ranijim godinama zbog različitih perspektiva i organizacije izvještavanja (2002-2004: 835 slučaja, koji su izazvali gubitke u prihodu od približno 160 miliona eura), međutim, čini se da brojke opadaju;

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" bilježi 114 slučajeva izbjegavanja poreza koje je počinilo 178 osoba i, generalno navodi da su prevare vezane za PDV i krijumčarenje i dalje ključni problem, posebno krijumčarenje cigareta, alkohola, tekstila, kompjutera, mobilnih telefona i hrane u cijeloj zemlji, što izgleda da je krijumčarski centar u regiji;

Hrvatska, Kosovo, Crna Gora i Srbija nisu dale detaljnije informacije.

Prevare u bankarskom sektoru - Tekuće reforme finansijskih institucija nude niz mogućnosti za organizirani privredni kriminal. Na primjer, vrši se zloupotreba štednih odnosno kreditnih udruženja i banaka tako što se zajmovi dobivaju uz nižu kamatu samo zato da bi se novac pozajmljivao po zelenaškim kamatama; dobivaju se krediti od banaka korištenjem lažnih dokumenata; krediti se dobivaju u namjene za koje prvobitno nisu bili namijenjeni; vrši se krivotvorenje kreditnih kartica, itd. Nepotpune bankarske reforme i neprovođenje normativnih akata doprinose osjetljivosti finansijskog sistema. Međutim, projektna područja su dala isuviše malo informacija da bi se izvršila analiza ili detaljniji uvid poređenjem podataka iz projektnih područja u ovoj oblasti kriminala.

Privatizacija - Prevare u procesu privatizacije uzrokuju veliki problem ovim zemljama. Otudivanje imovine, što dovodi do propadanja preduzeća određenih za privatizaciju, i druge aktivnosti, usko su povezane sa korupcijom u javnom sektoru. Posljedice takvih prevara su gubitak proizvodnih kapaciteta i radnih mjesta¹⁴¹. Osim toga, državne subvencije (npr. osnivanje fondova za općine, državni zajmovi za

¹⁴⁰ Bosna i Hercegovina ima četiri jurisdikcije u krivičnopravosudnom sistemu: državni nivo, dva entiteta (RS i Federacija BiH) i Brčko Distrikt.

¹⁴¹ Iako privatizacija preduzeća može legitimno podrazumijevati i smanjenje radnika zbog povećanja efikasnosti ili promjene namjene preduzeća, države su obavijestile svoju zabrinutost u vezi s tim temeljem istraženih slučajeva.

neuspješna preduzeća, itd.) takođe su podložne kriminalu, u što su u velikoj mjeri uključeni lokalni državni službenik, političari i direktori preduzeća. Iako su ti problemi usko vezani za tranziciju ka tržišnoj ekonomiji i ne moraju se povezivati sa organiziranim (privrednim) kriminalom, postoji generalni konsenzus među državama da kriminal vezan za privatizaciju predstavlja jedinstven izazov za agencije za provedbu zakona i pravosudne organe. Države smatraju da će, s obzirom na to koliko je toga u pitanju, na povjerenje javnosti u institucije mnogo više uticati rezultat složenih istraga koje utiču na moćne političke i ekonomske interese povezane sa privatizacijom. Međutim, projektna područja su dala premalo informacija da bi se mogla provesti neka analiza ili detaljniji uvid poređenjem podataka u ovoj oblasti kriminala.

Privredni kriminal općenito – Što se tiče podataka o kriminalu, postoje neke razlike u tome kako projektna područja broje svoje slučajeve koji se odnose na organizirani i privredni kriminal.

Za izvještaj za 2005. godinu projektna područja, s izuzetkom Crne Gore, dala su podatke o organiziranom kriminalu, a ne ukupnu krivičnu statistiku za 2004. godinu. Za izvještaj za 2006. godinu, neka projektna područja su dala ukupnu krivičnu statistiku, neka su poslala detaljnije informacije o određenim vrstama krivičnih djela, a neka samo općenite navode. Da zaključimo: odgovori na upitnike za 2005. i 2006. godinu su fragmentarni, razlikuju se, ne mogu se porediti i teško ih je iskoristiti za kvalitetnu analizu, što dozvoljava da se izvuku samo određeni zajednički uzorci.

Projektna područja treba dodatno podstaći da uvedu odgovarajući sistem izvještavanja zasnovan na zajedničkim pretpostavkama, definicijama i pravilima (slično kao sistem koji su razvije EU institucije za provedbu zakona) kako bi se postigla detaljna uporedba u pogledu razvoja organiziranog kriminala u Evropi.

Međutim, na osnovu odgovora na oba upitnika, može se doći do sljedećih konstatacija:

- I dalje nije jasno da li privredni kriminal raste ili opada. Iz pažljivog razmatranja svih odgovora na oba upitnika i poređenja rezultata s drugim međunarodnim analizama, čini se da privredni kriminal raste.
- *Albanska* policija bilježi manje krivičnih djela (-22%) i istraženih i prijavljenih Tužilaštvu samo 1024 slučaja¹⁴² privrednog kriminala, koje je počinilo 1227 počinilaca. Najveći procenat ovih slučajeva čini krivotvorenje isprava, sa 718 slučajeva¹⁴³, krivična djela u oblasti carina, sa prijavljenih 120 slučajeva¹⁴⁴ i prevare sa 90 slučajeva¹⁴⁵. Međutim, prema Tužilaštvu, stvarne brojke o privrednom kriminalu rastu i bliže su 10.000 slučajeva. Policija u *Bosni i Hercegovini (BiH)* bilježi nekih 1.342 slučaja na nivou države, što predstavlja pad od skoro 6%, koji je očigledno izazvan ogromnim i iznenađujućim padom u Federaciji BiH (- 62,4 per cent), dok je u Republici Srpskoj (+ 16%) i Brčko Distriktu (+ 28,9%) u porastu. Većina slučajeva odnosi se na zloupotrebu položaja i ovlasti, falsifikovanje novca, krivotvorenje dokumenata, nesavjesno poslovanje i obmanu za dobivanje kredita i drugih privilegija. *Hrvatska* je prijavila oko 6.600 slučajeva (2,35 % manje nego u 2004. god), većina privrednih krivičnih djela odnosi se na zloupotrebu položaja i službeni ovlasti, nedozvoljena upotreba autorskog djela, izbjegavanje

¹⁴² Brojke koje je dao Ured glavnog tužioca značajno se razlikuju od onih koje je prezentirala Generalna direkcija policije. Općenito, podaci koje je dalo Tužilaštvo su sveobuhvatniji jer ovaj organ prikuplja sve krivične prijave od svih uključenih strana (institucija, ili pojedinaca) koje ne moraju nužno proći kroz policiju.

¹⁴³ Prema statistikama koje je dalo Ured glavnog tužioca, broj slučajeva prijavljenih zbog krivotvorenja dokumenata iznosi 1632, podaci koji se odnose na krivična djela u oblasti carina ukazuju na ukupan broj od 454 prijavljena slučaja, sa ukupnim brojem 238 osoba. Podaci Ureda glavnog tužioca o krivičnim djelima u oblasti oporezivanja, za godinu 2005. govore o 247 slučajeva s ukupnim brojem 163 umiješane osobe.

¹⁴⁴ Podaci Ureda glavnog tužioca o krivičnim djelima u oblasti oporezivanja za godinu 2005. govore o 247 slučajeva s ukupnim brojem 163 umiješane osobe.

¹⁴⁵ Podaci Ureda glavnog tužioca govore o ukupnom broju od 218 slučajeva prevare.

carinske kontrole, zloupotreba ovlasti u privrednom subjektu i krivotvorenje službenog dokumenta. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nije saopštila brojke o generalnom razvoju i nije istakla ni pad ni rast, ali je navela koji su najčešći oblici privrednog kriminala, gdje je ponovo zloupotreba službenog položaja i ovlasti sa 275 slučajeva na prvom mjestu, zatim 140 slučajeva krivotvorenja ili uništavanja službenih evidencija, 114 slučaja izbjegavanja poreza i 51 slučaj krivotvorenja službene isprave. Crnogorska policija je 2005. godine evidentirala 1.872 slučaja (+10,4% u odnosu na 2004. god.) privrednog kriminala i prijavila takođe značajan porast gubitka prihoda sa 17,2 miliona eura (2004.) na 30,5 miliona eura (+88,6 per cent). Srbija i Kosovo nisu dali podatke o privrednom kriminalu za godinu 2005.

- Na privredni kriminal otpada značajan broj slučajeva vezanih za organizirani privredni kriminal. Na žalost, dati odgovori pružaju vrlo malo informacija što onemogućava jedan opsežniji ili uporedni pregled kako po projektnim područjima tako i u srednjeročnom periodu. Albanija (17) i Hrvatska (14) bilježe slučajeve organiziranog privrednog kriminala u 2004. godini, ali oba projektna područja nisu dala nikakve informacije ili komparativne brojke za 2005. godinu. Bosna i Hercegovina nije pružila konačni broj kriminalnih organizacija umiješanih u privredni kriminal, ali sudeći po nekim od prijavljenih krivičnih djela (falsificiranje novca, krivotvorenje dokumenata, krivotvorenje trgovačkih marki), koje obično čine organizirane kriminalne grupe, trebalo bi da je u porastu. Crna Gora, koja za 2005. godinu obavještava o značajnom porastu privrednog kriminala općenito (+ 10,4%) od čega je u neka djela vjerovatno uključen organizirani kriminal¹⁴⁶, naročito u oblasti krivotvorenja novca, mogla je samo dati informacije o 6 optužnica za 54 krivična djela iz sfere organiziranog kriminala, naročito krijumčarenje (15), prevare (15), pranje novca (7) i falsificiranje novca (3) ali i 10 slučajeva zloupotrebe službene dužnosti u okviru organiziranog privrednog kriminala. Srbija, koja je u prošlogodišnjem odgovoru istakla dominantnu ulogu organiziranog kriminala u oblasti privrednog kriminala (2003: 12 organiziranih kriminalnih grupa, 38 slučaja organiziranog privrednog kriminala) i godišnji gubici od približno 300-500 miliona eura zbog privrednog kriminala¹⁴⁷, nije dala slične brojke i informacije za 2004. i 2005. godinu. Slično se može reći i za Kosovo. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" saopštava krijumčarenje velikog obima, kao i falsificiranje novca i krivotvorenje službenih isprava, tipična krivična djela organiziranog privrednog kriminala, ali ne daje nikakve podatke ni brojke.
- Privredni kriminal u Jugoistočnoj Evropi u suštini je regionalnog karaktera, i, uprkos razlikama specifičnim za projektna područja, uspijeva na odranije bliskim regionalnim vezama. Sve zemlje vjeruju da privredni kriminal predstavlja glavnu prijetnju njihovoj ekonomiji i društvu. Jedan od razloga je u tome što se uticaj privrednog kriminala uglavnom osjeća u samoj zemlji, što ne mora biti tačno za druge vrste organiziranog kriminala, kao što je nedozvoljen promet drogom, krijumčarenje osoba, itd., čiji se uticaj osjeća u EU i drugim zemljama. Osim toga, privredni kriminal takođe podriva povjerenje javnosti u ekonomski i pravni sistem. U Hrvatskoj, kao i u drugim projektnim područjima, očekivanja javnosti da se preduzmu akcije protiv prevare u privatizaciji i prevare vezane za sticanje unosnih obalnih resursa su visoka. Odsustvom takve akcije moglo bi se ugroziti povjerenje javnosti u sistem¹⁴⁸.
- Sam privredni kriminal izaziva značajne gubitke javnih prihoda i iskripljuje legalno tržište. Samo nekoliko projektnih područja (Bosna i Hercegovina i Crna Gora) prijavljuje gubitke od nekoliko miliona eura, uglavnom u oblasti izbjegavanja poreza, krijumčarenja i prevare.
- Krivotvorenje novca i dokumenata je od velikog značaja u projektnim područjima, posebno krivotvorenje novca predstavlja rastuće tržište u regiji, uključujući i krivotvorenje kovanica.

¹⁴⁶ Pojam "organizirani kriminal" koji je uveden u aprilu 2004. nije postojao u crnogorskom krivičnom zakonodavstvu u vrijeme kad su navedeni krivični slučajevi zabilježeni. Pitanje da li je i u jednom od zabilježenih slučajeva bilo nekog stepena organizacije nije bilo predmet pravne kvalifikacije.

¹⁴⁷ Razgovori sa službenicima za provedbu zakona, septembar 2004.

¹⁴⁸ Hrvatski odgovor na upitnik i razgovor sa hrvatskim službenicima za provedbu zakona, septembar 2004.

Broj krivotvorenih eura raste svake godine. Neophodna tehnologija postaje jeftinija i lakše dostupna i stabilnost eura i činjenica da je široko rasprostranjen kao sredstvo plaćanja, posebno u Jugoistočnoj Evropi, čine ga privlačnijim za krivotvorenje nego US dolar. Prema analizi Europol, vjeruje se da većinu kvalitetnih novčanica eura proizvode kriminalci u Jugoistočnoj Evropi (uglavnom Bugarskoj) i u područjima Baltika¹⁴⁹ i ubraja krivotvorenje eura u ona kriminalna tržišta na koja treba obratiti sve više pažnje sljedećih godina¹⁵⁰. *Albanija* navodi više od 1.600 slučajeva vezano za lažne isprave. *Bosna i Hercegovina (BiH)* kao najznačajnija krivična djela privrednog kriminala navodi raspačavanje falsificiranog novca (u Federaciji BiH i Republici Srpskoj 242 slučaja) i krivotvorenje dokumenata. *Crna Gora* navodi samo 3 slučaja krivotvorenja novca, *Hrvatska, Kosovo i Srbija* ne daju nikakve informacije o krivotvorenju novca. "*Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija*" navodi veliki broj lažnih novčanica (195 slučajeva), uglavnom u manjim apoenima od 100 makedonskih dinara, ali i u apoenima od 500 i 1000 makedonskih dinara, eura i US dolara.

- Veze između privrednog i organiziranog kriminala čini se da se zasnivaju na korupciji, kako na višem tako i na nižem nivou. Mito i druga praksa korupcije koja se primjenjuje za registriranje preduzeća, pokretne ili nepokretne imovine, namještanje tenderskih procedura, prenošenja robe preko granice, plaćanje sudija i tužilaca da umanje optužbe ili odbace predmet, trgovanje uticajem u privatizaciji i bezbrojne druge radnje predstavljaju praksu koja se primjenjuje kako bi se promovirao i jedan i drugi kriminal. Neka projektna područja izražavaju veliku zabrinutost zbog sve veće moći i uticaja organiziranih grupa na zakonite strukture vlasti i društva, opisujući ih kao jedinstvenu najštetniju opasnost u kojoj se povezuju svi aspekti organiziranog i privrednog kriminala.
- U većini projektnih područja krijumčarenje je značajno tržište za organizirani kriminal. Rat u Jugoistočnoj Evropi u 1990-tim godinama općenito, i embargo na trgovinu i uvoz oružja Srbiji posebno, pružili su jedinstvene mogućnosti za krijumčare i stvorili potražnju za visokotarifnom robom, uključujući simbiozu službenika iz sektora sigurnosti, političara, službenika za provedbu zakona i carinskih službenika, i organiziranih kriminalaca. Sankcije su podstakle razvoj regionalnih krijumčarskih kanala preko Albanije, Bugarske, Crne Gore, Rumunije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", kroz koje se krijumčari nafta, cigarete, oružje, vozila i druga roba. Krijumčarenje je tako postalo značajan izvor prihoda za različite grupe, od političke elite do ljudi na rubnim područjima. Iako je obim krijumčarenja smanjen zbog postepene normalizacije u regiji¹⁵¹, krijumčarske mreže uspostavljene u 1990-tim i dalje su veoma aktivne. Granična služba i carinske reforme koje se trenutno provode u regiji, posebno putem programa pomoći EU, kao što je CAFAO Evropske komisije, te twinning programi, doveli su do bolje granične kontrole i zatvaranje ilegalnih graničnih prelaza. Međutim, korupcija carinskih i graničnih službenika još uvijek je od najvećeg značaja za krijumčarske aktivnosti, kao i upotreba nedostupnih, fiktivnih ili paralelnih preduzeća¹⁵², lažnih osobnih isprava i računa za prevoz robe preko granice bez službenika "koji saraduju", na taj način ukazujući na stepen rafiniranosti onog što se čini kao razvijeno i aktivno kriminalno tržište kako bi se otvorio put ka legalnim strukturama.
- Prema procjenama Svjetske banke, MMF-a, EU vlada i drugih tijela, kao što su Europol, Frontex i OLAF, uticaj krijumčarenja cigareta iz Jugoistočne Evrope i u nju i dalje je

¹⁴⁹ EU Izvještaj o organiziranom kriminalu, 2005, Europol.

¹⁵⁰ EU Procjena opasnosti od organiziranog kriminala 2006.

¹⁵¹ Od nedavno uvedeni režimi PDV-a i liberalnije trgovine među zemljama utjecat će na smanjenje – ali ne i potpuno ukidanje – ovisnosti o prihoda od akciza i carine.

¹⁵² "Nedostupna" preduzeća su ona koja su registrirana na nepostojećoj adresi ili koriste lažne dokumente o registraciji; "fiktivna" preduzeća su preduzeća registrirana upotrebom lažnih osobnih dokumenata; "paralelna" preduzeća su ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji s promijenjenim imenima vlasnika. Te se kopije zatim koriste za otvaranje novih, teško otkrivenih, bankovnih računa. 2004. godine Bosna i Hercegovina je okvalificirala 1187 pravnih osoba kao nedostupne, fiktivne ili paralelne.

zabrinjavajućih razmjera, posebno budući da su nedavno organizirane turske kriminalne grupe uključene u krijumčarenje cigareta zajedno sa heroinom¹⁵³. Krijumčarenje cigareta košta zemlje članice EU, kao i projektna područja u regiji, milijarde eura godišnje.¹⁵⁴ OLAF, Evropski ured za borbu protiv prevare, još u svom izvještaju Vijeću i Evropskom parlamentu¹⁵⁵ 2004. god. da krijumčarenje cigareta nanosi ozbiljnu štetu budžetima EU i zemljama članicama i naveo svoje dobre rezultate u borbi protiv krijumčarenja duhanskih proizvoda, kao što je podizanje tužbe pred sudovima u Njujorku protiv proizvođača cigareta RJ Reynolds i drugih zbog umiješanosti u krijumčarenje cigareta i pranje novca ili pregovaranja o sporazumu sa firmom Philip Morris International (PMI) 9. 07. 2004. god, što se već pokazalo boljom saradnjom PMI-a sa odjeljenjima Komisije, posebno sa OLAF-om. Međutim, krajem 2005. god, OLAF je imao još uvijek 33 otvorena slučaja vezana za krijumčarenje cigareta i u svom godišnjem izvještaju za 2006¹⁵⁶ navodi svoju uspješnu operaciju "Fake" iz maja 2005. god. (kontejnerska operacija u saradnji sa DG TAXUD usmjerena na krijumčarenje krivotvorene robe iz Azije) koja je dovela do oduzimanja 140 pošiljki prevoženih zrakom i 60 kontejnera za prekookeansku plovidbu. Ukupna težina krivotvorene robe iznosila je skoro 500 tona. Zaplijenjeno je više od 1,2 miliona paketa cigareta, zajedno sa nekih 0,8 miliona drugih predmeta. Osim cigareta, ostala krivotvorena roba je bila uglavnom tekstil, elektronika i lijekovi. Zapljene su obavljene na globalnom nivou, a u izvjesnom obimu i u Jugoistočnoj Evropi. To je prvi put da je OLAF naveo i otvorene slučajeve krijumčarenja cigaretama u zemljama kandidatima Hrvatskoj (2 slučaja) i u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" (4 slučaja).

Tabela 4: Finansijski uticaj otvorenih i zaključenih slučajeva OLAF-a (krajem 2005. god.)

Sektor	Otvoreno (€ miliona)	Zaključeno (€ miliona)	Ukupno (€ miliona)
Poljoprivreda	112,1	222,2	334,3
Alkohol	0,0	179,8	179,8
Cigarete	344,6	972,3	1 316,9
Carine	216,9	503,1	720,0
Direktni izdaci	175,2	86,9	262,1
ESTAT	102,9	3,1	106,0
Vanjska pomoć	130,0	172,2	302,2
Unutrašnje istrage	18,2	230,2	248,4
Istrage više agencija	0,0	3,7	3,7
Prekursori	0,0	0,0	0,0
Strukturalni fondovi	390,2	1 144,9	1 535,1
Trgovina	0,0	934,7	934,7
PDV	435,1	242,9	678,0
Ukupno	1 925,2	4 696,0	6 621,2

Izvor: OLAF, Godišnji izvještaj 2005.

U oktobru 2005. godine još jedna specijalizirana zajednička operacija carine i policije u Bugarskoj dovela je do zapljene krijumčarenih cigareta i onemogućila krijumčarenje ukupno više od 8,5 miliona komada cigareta engleske marke "Super kings". Kontejneri koji su

¹⁵³ EU Izvještaj o organiziranom kriminalu, 2005, Europol.

¹⁵⁴ Prema Ministarstvu finansija Njemačke, 2005. god. samo je Njemačka, prema procjenama, izgubila oko 2,7 hiljada eura od carine na duhanske proizvode; prema pisanju njemačkog tjednog magazina FOCUS, br. 20/2006; vidjeti i tabelu o uticaju OLAF slučajeva.

¹⁵⁵ COM (2005)323, objavljeno 19. 07. 2005.

¹⁵⁶ OLAF, Godišnji izvještaj 2005, 13.7.2006.

prevozili cigarete (navodno napunjeni kineskom robom od stakla) krenuli su u Kini, prošli kroz Tursku i zatim prevezeni u grčku luku Tesaloniki. Od tamo su cigarete natovarene na voz koji je putovao u Bugarsku za dalju distribuciju u zapadnoevropske zemlje, gdje bi izazvao gubitke u budžetima od oko 3,1 milion eura¹⁵⁷.

U tom svjetlu, regionalna ekonomija i javni budžeti će i dalje trpjeti gubitke¹⁵⁸. Stoga je što hitnije uspostavljanje struktura koordinacije borbe protiv prevare od suštinske važnosti. Ovi centralni kontaktni punktovi za koordinaciju svih zakonodavnih, administrativnih i operativnih aspekata zaštite finansijskih interesa EU već su uspostavljeni u zemljama koje treba da pristupe EU: Bugarskoj i Rumuniji¹⁵⁹.

Albanija navodi za 2004. da je broj evidentiranih slučajeva gotovo dvostruko narastao na 164 slučaja, od kojih je 14 vezano za organizirane kriminalne grupe sastavljene od 62 počinioca. Pa ipak, ne navodi komparativne brojke za 2005. godinu. *Bosna i Hercegovina* obavještava o širenju krijumčarenja i prodaje piratske robe svih vrsta (alkohol, duhanski proizvodi, hrana, itd.) od 2003. godine. 2004. god. bilo je 22 slučaja krijumčarenja što je dovelo do ukupnog gubitka od 28.301.319 eura¹⁶⁰, a u 2005. još 30 novih slučajeva, uključujući jedan ilegalan posao sa naftnim proizvodima u Brčko Distriktu, što je izazvalo štetu od oko 2 miliona BAM. Glavni razlog za sve uspješnije tržište za krijumčarenje leži u podjeli bosanskohercegovačkog unutrašnjeg ekonomskog prostora, što dozvoljava jedinstvene uslove za poresko i carinsko izbjegavanje u regiji i postojanje tržišta koji prodaju krijumčarenu robu, kao što je pijaca Arizona u Brčko Distriktu. Ured visokog predstavnika (OHR) i vlasti Bosne i Hercegovine udružili su napore na ujedinjavanju podijeljenog sistema ubiranja poreza i uspostavili Agenciju za indirektno oporezivanje koja će u budućnosti dati pozitivne rezultate¹⁶¹. *Hrvatska*, koja je 2003. godine trpjela najviše zbog krijumčarenja akcizne robe, bilježeći 18 slučajeva vezanih za organizirani kriminal, uključujući 17 grupa sa 127 počinioca, nije navela nijedan slučaj krijumčarenja u upitniku za 2006. godinu. Posao sa krijumčarenjem duhanskih proizvoda u *Crnoj Gori* kasnih devedesetih, smanjio se, zahvaljujući kombinaciji međunarodnog pritiska i napora lokalnih vlasti¹⁶². Krijumčarenje 2003. godine akcizne robe, posebno nafte i benzina između Crne Gore i Bosne i Hercegovine i krijumčarenje stoke preko albanske granice, dovelo je do gubitka prihoda od oko 9 miliona eura i zapljena, uglavnom cigareta i alkohola, vrijednosti približno 1,7 miliona. Iako Crna Gora nije precizirala podatke za 2005. god., nedavni veliki rast gubitaka prihoda (88,6% ili 30,5 miliona eura) vezano za sva privredna krivična djela najvjerojatnije je izazvalo navedenih 15 slučajeva krijumčarenja, od ukupno 54 slučajeva organiziranog privrednog kriminala. *Kosovo* je odredište za krijumčareni alkohol i cigarete koji potiču iz Slovenije, Austrije, Grčke, Crne Gore, Srbije i «Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije», dok se krivotvorene marke uglavnom proizvode na Kosovu, ali i u susjednim državama odakle se krijumčare na Kosovo. 2004. godine i u prvom

¹⁵⁷ vidjeti: http://ec.europa.eu/comm/anti_fraud/budget/2005/bg.pdf

¹⁵⁸ Vidjeti Centar za demokratske studije, *Izvještaj Korupcija, krijumčarenje i organizirani kriminal u Evropi (2003.)*, str. 8.

¹⁵⁹ AFCO sastanak u Bukureštu, 1. 06. 2006. god., gdje su OLAF i eksperti i istražitelji za borbu protiv prevare iz deset zemalja članica EU koje su pristupile Uniji 2004. razmijenili svoja operativna iskustva sa kolegama iz država koja pristupaju EU Rumunije i Bugarske i sa državama kandidatima za EU Hrvatskom i Turskom, što će se takođe predstaviti jer i oni sami razmatraju uspostavljanje vlastitih AFCOS-a u okviru priprema za buduće članstvo u EU.

¹⁶⁰ Podatke su dale poreske uprave Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta.

¹⁶¹ Za odluke visokog predstavnika u ovoj oblasti vidjeti www.ohr.int/decisions/econdec/archive.asp.

¹⁶² OLAF saopštenje za štampu OLAF/12/2003, *Olaf daje dokaze na suđenju o umiješanosti "Crnogorske veze" u međunarodnu trgovinu cigaretama*, 30. aprila 2003, europa.eu.int/olaf; Članak *Ispitivanje uloge Crne Gore u ilegalnoj trgovini cigaretama* Financial Times, 9. avgust 2001; Članak *Crna Gora: Premijer negira navode o krijumčarenju cigareta* Radio Slobodna Evropa, 7. novembar 2003; i *Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal*, Centar za demokratske studije, Sofija, 2004.

polovini 2005. god, zabilježena su 332 slučaja, međutim, nije dato više informacija u upitniku za 2006. god. *Srbija* je značajno smanjila krijumčarenje akcizne robe. Nekada istaknuta ruta za krijumčarenje cigareta preko Crne Gore sada je zatvorena a novi putevi vode preko Kosova, «Bivša Jugoslovenske Republike Makedonije», Bugarske, Rumunije i Hrvatske. Krijumčarenje robe koja se prepakira i prodaje na tržištu relativno je nov trend u regiji, ne samo u Srbiji. 2003. god. je zabilježeno 17 slučajeva krijumčarenja u koja je bio umiješan organizirani kriminal, sa 9 kriminalnih grupa, međutim, nije data informacija za 2004. i 2005. godinu. «*Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija*» i dalje je tranzitna zemlja za cigarete, alkohol i tehničku opremu, kao što su mobilni telefoni, kompjuteri i kompjuterski dijelovi, krijumčareni na Kosovo i Grčku, i tekstilna roba porijeklom iz Kine, koja se krijumčari preko Turske i Bugarske. Prepakiranje, mijenjanje etiketa i prodaja prehrambenih proizvoda kojima je istekao rok trajanja, zahtijeva veću složenost. Ova zemlja je 2003. godine zabilježila 174 slučaja sa 8 organiziranih kriminalnih grupa. U prvih devet mjeseci 2004. god. domaći organi su zaplijenili akcizne robe u ukupnoj vrijednosti 1,72 miliona. Za 2005. godinu nisu dati nikakvi podaci.

U širem kontekstu Evropa je i dalje najveće tržište duhanskih proizvoda. Zemlje članice Vijeća Evrope učestvuju sa približno 30% u svjetskoj proizvodnji cigareta, 60% globalnog uvoza i više od 50% globalnog izvoza. Imajući u vidu veličinu ovog tržišta i potencijal za zaradu dodatnog profita izbjegavanjem poreza na prihod, oko 25% svjetske proizvodnje cigareta ili više od 210 milijardi cigareta (razlika između evidentiranog uvoza i izvoza) odlazi na crno tržište. Od toga se smatra da se oko jedne trećine krijumčari u zemlje članice Vijeća Evrope i unutar njih. Nedavna zabrana pušenja na javnim mjestima u sve većem broju zemalja EU mogla bi doprinijeti smanjenju tržišta u Zapadnoj Evropi.

- Piratska proizvodnja robe i krivična djela kršenja intelektualnih i vlasničkih prava (IPR), vjerovatno najviše utiču na zemlje članice EU, u pogledu poreskih gubitaka i zaposlenosti¹⁶³ i postaju sve veće kriminalno tržište u Jugoistočnoj Evropi. *Albanija, Kosovo, Crna Gora i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"* nisu dale nove brojke niti informacije o ovoj vrsti kriminala. U *Bosni i Hercegovini* Tužilaštvo je zabilježilo 20 slučajeva krivičnih djela koja se odnose na kršenje autorskih prava, tj. neovlaštena upotreba autorskih prava. Ove aktivnosti se odvijaju u Republici Srpskoj. *Hrvatska* bilježi čak 342 slučaja IPR krivičnih djela i još 7 slučajeva povrede patentnih prava, što izaziva određena razmišljanja u vezi sa razvojem grane piratske proizvodnje robe u Hrvatskoj. U *Srbiji* piratstvo je cvjetalo kasnih devedesetih. U odgovoru na prvi upitnik, *Srbija* je navela zapljenu preko 60.000 video kaseeta i CD-ova i velike količine video i audio opreme koja se koristila za audio i video snimanje, kao i kompjuterski softver. Međutim, za 2004. i 2005. god. nisu dati nikakvi podaci.
- Kompjuterski kriminal i prednosti koje pruža internet u pogledu informacionih i komunikacionih tehnologija izuzetno su pogodni za organizirani kriminal. Podzemna kultura izgrađena oko nekih pojava visoke tehnologije savršena je za podršku, kontakt, šifriranu komunikaciju, regrutiranje i savjetovanje. *Albanijaa, Bosna i Hercegovina i Srbija* ne daju nikakve informacije niti statistiku o kompjuterskom kriminalu u upitniku za 2006. godinu. *Hrvatska* bilježi porast krivičnih djela vezanih za kompjuterski kriminal i djela protiv vlasničkih prava (2004: 928 krivična djela, 2005: 1009 krivična djela¹⁶⁴) što se mora posmatrati kao posljedica povećanja legalnih i administrativnih struktura i nedavno započetih kontrolnih mjera. Procjenjuje se da počinioci krivičnih djela kompjuterskog kriminala ne djeluju kao pripadnici organiziranih kriminalnih grupa i zabilježene brojke su još uvijek niske. 2005. godine bila su dva krivična djela dječije pornografije u kompjuterskom sistemu, 11 krivičnih djela protiv integriteta kompjuterskih podataka, programa i sistema, 6 djela kompjuterskog krivotvorenja i

¹⁶³ Europol, EU Izvještaj o organiziranom kriminalu za 2005.

¹⁶⁴ Kao što izvještava Centar za kompetenciju iz Jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu, Austrija, piratska proizvodnja softvera u Hrvatskoj još iznosi visokih 58 procenata. Šteta nanesena proizvođačima softvera povećala se sa 5 milijardi US dolara na 50 milijardi, kao što pokazuje istraživanje IDC CEMA analitičke kompanije, koje je predstavljeno Udruženju poslovnog saveza (BSA) u Zagrebu, u decembru 2005.

15 krivičnih djela kompjuterske prevare. Međutim, budući da je veliki dio kompjuterskog kriminala tzv. "kriminala kontrole" (nema prijava policiji od strane žrtava, tako da agencije za provedbu zakona moraju ova djela otkrivati praćenjem interneta i provođenjem operativne analize), brojke rastu. *Crna Gora* navodi da kompjuterski kriminal nije značajno prisutan u zemlji. 2005. godine podignute su samo dvije krivične optužnice protiv 7 počinitelja za izvršenje 7 krivičnih djela s profitom od oko 27.000 eura. "*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*" izmijenila je krivični zakon u pogledu kompjuterskog kriminala. Iako nisu date nikakve brojke, iznesen je detaljan pregled sadašnjih trendova i uzoraka. Najčešća krivična djela u ovom projektnom području su, prije svega, kupovina proizvoda putem interneta korištenjem podataka sa nezakonito pribavljenih kreditnih kartica u ranijoj krađi ili nedozvoljenom upadanju u kompjuterski sistem (haking)¹⁶⁵, drugo, ometanje spam-porukama konkurentskog provajdera,¹⁶⁶ i, treće, piratska proizvodnja nezakonitim umnožavanjem, kako privatno tako i korištenjem poslovnih softverskih proizvoda, uglavnom Microsofta (Windows XP i Windows Office). Ostala krivična djela od značaja su slučajevi "*phishinga*", relativno nove tehnike u Jugoistočnoj Evropi koja se koristi za dobivanje ličnih i finansijskih podataka u svrhu krađe identiteta na internetu ili "nigerijski e-mejlovi" (lažno traženje pomoći e-mejlom), krivotvorenje kreditnih kartica, i druga slična krivična djela. Prema informacijama, među počiniocima ima osoba od mlađih Makedonaca do direktora, profesionalaca i stručnjaka iz IT odjeljenja u firmama. Kako su ovakve istrage veoma složene i zahtijevaju blisku međunarodnu saradnju i razmjenu informacija preko Interpola, u okviru SECI Centra, pokrenut je poseban projekt (SCIMER) za povećanje saradnje među agencijama za provedbu zakona i bankarskim tijelima.

¹⁶⁵ Provaljivanje u baze podataka, npr. kompanija, trgovina, procesora trećih strana ili banaka i kopiranje pohranjenih podataka u njima, te kasnije prevarno korištenje podataka za različite namjene, kao što je proizvodnja krivotvorenih kreditnih kartica ili za druge svrhe. 2005. godine provedena je zajednička operativna aktivnost zajedno sa NTHCU iz Velike Britanije protiv jednog makedonskog državljanina koji je pribavio lične podatke sa IP adrese u Vijetnamu i prodao je jednom britanskom državljaninu, koji je oštetiо britanske banke za 1.000.000 britanskih funti.

¹⁶⁶ Na primjer, veoma osposobljeni počinioci razvijaju poseban softver za proizvodnju ogromnog prometa na internetu kako bi blokirali mrežu žrtve dok ne ostvare konačno "odbijanje službe - *denial of service*".

3.5 PRANJE NOVCA

Borba protiv pranja novca je jedno od najefikasnijih sredstava za suprotstavljanje organiziranom kriminalu, jer je zajednički nazivnik za sav organizirani i teški kriminal motiviranost profitom. Solidnost, integritet i stabilnost kreditnih i finansijskih institucija i povjerenje u finansijski sistem u cjelini mogu se ozbiljno ugroziti naporima kriminalaca i njihovih saradnika ili da prikriju porijeklo dobiti stečena kriminalom ili da usmjere zakoniti novac u svrhu terorističkih aktivnosti. Nezakonito stečena korist može se ponovo investirati u kriminalno poslovanje ili legalno preduzetništvo, može se potrošiti ili sakriti. Da bi se spriječilo da budu otkrivena i oduzeta, sredstva stečena kriminalom se peru tako da se ne mogu razlikovati od legitimno zarađenog novca. Pranje novca se odvija na mnogo načina, čemu sve više pomaže elektronsko bankarstvo i elektronski načini plaćanja.

Pranje novca obično se odvija u međunarodnom kontekstu tako da se kriminalno porijeklo sredstava može bolje sakriti. Mjere donesene samo na državnom nivou ili čak na nivou Zajednice, bez da se uzima u obzir međunarodna koordinacija i saradnja, imali bi veoma ograničene efekte. Da bi se izbjeglo da evropske države donesu mjere za zaštitu svojih finansijskih sistema koje ne bi bile usklađene sa djelovanjem, evropskih tržišta, u ovoj oblasti su neophodne zajedničke akcije – u svim okvirima (EU, Vijeće Evrope, UN).

Pranje novca je krivično djelo koje čine sve organizirane kriminalne grupe kako bi ozakonile nelegalno stečena sredstva i globalno predstavlja sve veći izazov, posebno u pogledu finansiranja terorista. U evropskim zemljama sve više istraga organiziranog kriminala vezano je za droge, i moglo bi se pretpostaviti da se većina pranja novca otkrije u vezi sa drogama. Međutim, date informacije o pranju novca stečenog drugim vrstama kriminala, kao što je trgovina ljudima i krijumčarenje osoba, "kriminal komplementaran"¹⁶⁷ pranju novca govore o sve većem značaju pranja novca. Osim toga, s obzirom na značaj privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, pranje novca povezano sa navedenim glavnim oblastima (organiziranog) privrednog kriminala moglo bi biti od istog značaja. U skladu s tim, taj "komplementarni kriminal" i privredni kriminal vezan za pranje novca vjerovatno će činiti veliki dio finansijskih istraga u budućnosti.

Organizirane kriminalne grupe sve više se oslanjaju na komercijalne strukture i, budući da granice između legalnih i ilegalnih struktura postaju sve manje jasne, pranje novca konstantno izaziva zabrinutost zbog ulaska u legalnu ekonomiju putem dobiti ostvarene kriminalom i načinima plaćanja. Kao što je dobro poznato, pranje novca se oslanja na sljedeće tri faze:

- **Plasman** – načini na koje se sredstva neposredno stečena iz krivičnog djela kanališu u finansijske sisteme, obično u vidu gotovinskih uplata;
- **Stratifikacija** – cirkuliranje sredstava kroz niz finansijskih transakcija kako bi se izbrisala bilo kakva veza plasiranog kapitala sa njegovim kriminogenim porijeklom, obično putem gotovinskih transfera ili čekova.
- **Integracija** – ulaganje sredstava koja su prvobitno ostvarena krivičnim djelima u legalne i privredne tokove, obično u nekretnine, poslovni kapital, vrijedne predmete.

Teoretski, od ranih 1990-tih kreiran je prilično nepropusan sistem protiv pranja novca za praćenje i otkrivanje ove vrste kriminala:

- Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988.)¹⁶⁸;

¹⁶⁷ Europol, EU Izvještaj o organiziranom kriminalu za 2005., 25. oktobar 2005.

¹⁶⁸ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima (1988) čiji prvobitni cilj je bio oduzimanje sredstava ostvarenih krivičnim djelima vezanim za droge, dok je usvajanje Konvencije Vijeća Evrope o pranju novca, pretresu, zapljeni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141) i naknadne preporuke Međudržavne radne grupe za finansijske mjere protiv pranja novca (FATF) čiji je cilj ustanovljenje sistema za borbu protiv pranja novca kojem su na udaru sredstva ostvarena iz svih oblika krivičnih

- Konvencija Vijeća Evrope o pranju, pretresu, privrenom i trajnom oduzimanju prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141);
- Radna grupa za finansijske mjere protiv pranja novca (FATF)¹⁶⁹, Četrdeset preporuka (1990), revidiranih 1996. god. i različita obrazloženja uz njih, čiji je cilj da pojasne primjenu pojedinih preporuka i daju dodatne smjernice;
- Izmjene i dopune Radne grupe za finansijske mjere protiv pranja novca (FATF) vezane za finansiranje terorista iz oktobra 2004. god. (40+9 Preporuka);
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1617 (2005) kojom se "strogo pozivaju sve zemlje članice na provedbu sveobuhvatnih, međunarodnih standarda" utvrđenih u Četrdeset preporuka FATF o pranju novca i Devet posebnih preporuka o finansiranju terorista;
- Nova konvencija Vijeća Evrope o pranju novca i finansiranju terorizma (2005)¹⁷⁰;
- Direktiva Vijeća EU iz 2005. o pranju novca i finansiranju terorizma¹⁷¹, u kojoj se traži uspostavljanje finansijsko-obavještajnih jedinica u svakoj zemlji EU do kraja 2007. godine, nadležnih za primanje i analizu informacija u vezi potencijalnih aktivnosti pranja novca i finansiranja terorista što bi dovelo do jednog svjetskog sveobuhvatnog sistema za borbu protiv pranja novca;
- "Izvještaj" FATF-a o tipologijama koji je ranije služio kao osnovni izvor informacija za ovaj sektor za razumijevanje osnovnih metoda pranja novca odnosno finansiranja terorista; U stvari, ovi izvještaji su među najčešće pregledanim dokumentima na javnom web-sajtu FATF-a;
- Uspostavljanje regionalnih tijela u stilu FATF-a, koja su nedavno dobila status "pridruženog člana" (npr. Odabrani odbor eksperata za ocjenjivanje mjera za borbu protiv pranja novca Vijeća Evrope (MONEYVAL), između ostalog za sva projektna područja).

U ovako odličnom okviru izvještavanje o sumnjivim finansijskim transakcijama širom Evrope naraslo je u nekoliko posljednjih godina¹⁷², što možda odražava ne samo povećanje aktivnosti pranja novca, nego i žive aktivnosti na otkrivanju finansiranja terorizma nakon 11. septembra, veći broj tijela koja o tome izvještavaju i unaprijeđene sisteme borbe protiv pranja novca koji su uspostavljeni u mnogim evropskim zemljama sa aktivnijim finansijsko-obavještajnim jedinicama.

Po uticajem ovog zamaha, jugoistočnoevropske zemlje takođe su započele uspostavljanje okvira za borbu protiv pranja novca i finansijsko-obavještajnih jedinica. U svim projektnim područjima postoje finansijsko-obavještajne jedinice, djelimično još u ranoj fazi djelovanja. Međutim, finansijsko istraživanje kao osnovni instrument za otkrivanje prihoda od kriminalne djelatnosti tek treba da se počne primjenjivati u praksi. Kao posljedica toga, osim nesistematskih dokaza i opservacija agencija za provedbu zakona u regiji, nikakvi podaci ili vrlo malo i loših službenih podataka dato je o tome da li i kako sistem borbe za pranje novca djeluje.

djela. Ovi sistemi su prvenstveno usmjereni na sumnjive transakcije koje se mogu odnositi na pranje novca. Vidi Vijeće Evrope "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005." Fokus na privredni kriminal, decembar 2005., str. 45.

¹⁶⁹ Mandat FATF organizacije posljednji put je produžen u maju 2004. god. na ministarskom sastanku FATF na 8 godina (2004-2012). Oktobra 2001. godine, kao odgovor na napade na SAD u septembru 2001., FATF je proširio mandat i izdao Osam posebnih preporuka za rješavanje posebnih pitanja vezanih za finansiranje terorizma. Stalni razvoj tehnika pranja novca doveo je do toga da FATF izvrši drugu reviziju 40 preporuka FATF, što je u junu 2003. dovelo do detaljnog ažuriranja Četrdeset preporuka. Osim toga, u oktobru 2004. god. FATF je objavio devet Posebnih preporuka, čime je njegov ukupni standard - 40+9 preporuka - postao sveobuhvatan okvir prema kojem vlade razvijaju domaće napore protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Za više informacija vidjeti: <http://www.fatf-gafi.org>

¹⁷⁰ Konvencija Vijeća Evrope o pranju novca, pretresu, zapljeni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141), otvorena za potpisivanje u maju 2005.

¹⁷¹ Direktiva o sprečavanju korištenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca i finansiranja terorista, 20. septembar 2005, 3631/05 + COR1, 11443/05 ADD.

¹⁷² Vijeće Evrope, "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005", Fokus na privrednom kriminalu, decembar 2005. str. 47.

Metodi pranja novca u Jugoistočnoj Evropi možda su u nekoj mjeri manje rafinirani nego u Evropi i drugim zemljama sa razvijenijim finansijskim tržištima¹⁷³. Iako većina evropskih zemalja bilježi da je investiranje u zakonito poslovanje postalo redovan dio načina djelovanja organiziranih kriminalnih grupa (i ima značajan uticaj na socijalni, ekonomski i demokratski razvoj u svim zemljama), kao što se vidi, između ostalog, u sve većem broju istraga, krivičnog gonjenja i osuđujućih presuda za pranje novca, ova praksa tek treba da nastane u zemljama Jugoistočne Evrope¹⁷⁴.

U projektnim područjima zabilježene su pojave sve tri faze i dati su primjeri pranja novca sa karakteristikama specifičnim za regiju:

U *Albaniji*, značajna količina "prljavog" novca potiče iz kriminala koje su počinile albanske organizirane kriminalne grupe u inostranstvu. Najdominantniji sektor je izgleda građevinsko preduzetništvo, dok su obalna i urbana područja najatraktivnija, jer nude potencijal za dobru zaradu od početnog ulaganja. Jedna od najvažnijih prepreka kvalitetnom istraživanju privrednog kriminala i pranja novca je nedostatak i nedosljednost podataka. Statistički podaci koji su dati su nedovoljni i fragmentarni: albanske vlasti navode samo dva slučaja pranja novca 2003. god, šest u 2004. god., dok za 2005. god. nema podataka.

Metodi pranja novca u *Bosni i Hercegovini (BiH)* slični su metodima za izbjegavanje poreza. Način koji najviše preovladava za pranje novca od izbjegavanja poreza i carina je korištenje fiktivnih preduzeća, osnovanih na osnovu prevare sa ličnim dokumentima i korupcije. Ovaj metod navodno uključuju visok nivo vertikalne integracije u legalne strukture zahvaljujući dosluhu između političke i ekonomske elite¹⁷⁵. Osnovni element ovog aranžmana je međuentitetska podjela između Republike Srpske i Federacije BiH, prema kojoj su podijeljene agencije za provedbu zakona, bankarski, poreski sistem i sistem registracije. Iznosi od preko 15.000 eura dijele se u manje depozite da se izbjegne otkrivanje i ulažu na nekoliko računa u bankama, za šta se koriste plaćeni kuriri. Prihod se objedinjuje kupovinom nekretnina, luksuzne robe i u privatizaciji. 2005. godine policija državnog nivoa, Tužilaštvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. 2004. god. BiH je zabilježila 16 slučajeva (+ 100% u odnosu na 2003. god.). Iznos novca koji se oprao iznosio je skoro 26,5 miliona eura, od čega je skoro 1 milion eura okvalificiran kao novac koji potiče od izbjegavanja plaćana poreza. Prema odgovoru BiH, u 2005. god. samo dva slučaja pranja novca zabilježena su iz Federacije BiH. Međutim, stvarni broj je možda skriven u drugim vrstama krivičnih djela koje bilježe Republika Srpska i Brčko Distrikt. Pa ipak, do maja 2005. god. Sud BiH izrekao je 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu 690.000 eura. Iznos opranog novca bio je 554.100 eura, dok je vrijednost na koju nije plaćen porez bila 8,13 miliona eura. Izbjegavanje plaćanja poreza je glavno krivično djelo u svih osam slučajeva. Istraga koja je proizašla iz prvih osam osuda zabilježila je 643 pravna subjekta osumnjičena za pranje novca.

¹⁷³FATF je ukazala na sljedeće trendove u pranju novca i njegovim mogućim vezama sa finansijskim terorizmom: "elektronski transferi"; zloupotreba neprofitnih organizacija (što može biti specifičan ozbiljan problem finansiranja terorizma); "ranjivost u sektoru osiguranja"; "PDV-vrteška"; "kazina i igre na sreću"; "fiktivne tzv. shell-kompanije i off-shore banke"; "vratari" (od engl. "gatekeeper"). Dodatno je Europol obavijestio o "alternativnom sistemu slanja doznaka novca". U junu 2005. FATF je objavio izvještaj o "pranju novca putem trgovine", fokusirajući se na podložnost operacija uvoza i izvoza a novi izvještaj o "nekretninama" je u pripremi.

¹⁷⁴ Redovno ocjenjivanje efikasnosti u suzbijanju pranja novca obavlja se putem monitoring mehanizma Vijeća Evrope MONEYVAL (www.coe.int/moneyval).

¹⁷⁵ Smjenjivanje Dragana Čovića, člana Predsjedništva BiH, odlukom visokog predstavnika, lorda Ashdowna, u martu 2005. godine povezana je sa navodnom zloupotrebom službene dužnosti. Gospodina Čovića je optužilo Tužilaštvo BiH za davanje poreskih olakšica svojim poslovnim saradnicima dok je bio ministar finansija između 2000. i 2003. godine. Krivica ili nevinost g. Čovića tek treba da se dokaže pred sudom. Za više informacija vidi članak BBC News *Ashdown Sacks Top Bosnian Croat*, 29. mart 2005, newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm. Odluka visokog predstavnika o smjenjivanju g. Čovića s dužnosti može se naći na adres: www.ohr.int/decisions/removalsdec/archive.asp.

U *Hrvatskoj* mogućnosti za pranje novca date su u privatizaciji, jer upravo taj proces nije zahtijevao nikakvu kontrolu porijekla investiranog novca. Tako se ne zna koliko je novca oprano u Hrvatskoj u fazi privatizacije. Što se tiče integriranja nezakonitog prihoda, hrvatska morska obala je najprofitabilnija (preduzeća i nekretnine) i privlači i ruske i domaće investitore. U prosjeku 50 obavijesti o sumnjivim transakcijama prijavljeno je ovlaštenim organima. U periodu od 1999-2004. god. hrvatska policija je istražila 42 krivična djela pranja novca, koje su mahom učinili hrvatski građani, sa glavnim krivičnim djelom uglavnom vezanim za droge i utaju poreza. U toku ovog perioda izrečene su dvije presude vezano za pranje novca što je dovelo do trajnog oduzimanja 2,5 miliona eura ostvarenih u poslovima s drogom. Hrvatska nije dala detaljnije informacije o pranju novca niti brojke u upitniku za 2006. godinu.

Kosovo je u aprilu 2004. god. donijelo novi privremeni krivični zakon i uspostavilo organizacioni okvir za sprečavanje i borbu protiv pranja novca. UNMIK je osnovao Odjeljenje za privredni i finansijski kriminal, i, u septembru 2004. god, Finansijski informacioni centar (FIC) koji je u svojoj operativnoj fazi. Iako je navodno počela istraga u nekoliko slučajeva, nisu date brojke o tome niti o krivičnom gonjenju. Samo je data generalna informacija u upitniku za 2005. god. tome kako se koriste fiktivne kompanije. U upitniku za 2006. god. nema informacija o pranju novca.

U *Crnoj Gori*, slično kao u Albaniji i Hrvatskoj, sektor koji se čini najpodložniji pranju novca je obala atraktivna za ruski ilegalni kapital, dok obalno područje koje graniči sa Albanijom i okolina grada Ulcinja privlače albanski ilegalni kapital. Konstatirani su izvjesni transferi gotovine preko¹⁷⁶. Za 2005. god. Crna Gora je samo navela ukupno 7 slučajeva pranja novca vezanog za organizirane kriminalne strukture, ali nije dala dodatne informacije o količini opranog novca, osuđujućim presudama, trendovima, itd.

U *Srbiji*, finansijski kriminal koji uključuje pranje novca i korupciju smatra se posebno štetnim za državu. Velike količine ilegalnog prihoda vjerovatno potiču iz utaje poreza i carina, kao i od droga, trgovine ljudima i nasilnog kriminala. Prihodi se peru u procesu privatizacije, i kupovinom nekretnina i pokretne imovine, korištenjem bankovnih računa u zemlji i inostranstvu (off-shore). Jedan slučaj pranja novca otkriven u istrazi slučaja kidnapovanja, uključivao je investiciju ovako stečenog prihoda u kupovinu stanova i luksuzne robe. Inače, odgovori na oba upitnika nisu dali nikakve evidencije/brojke o slučajevima pranja novca.

U *„Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji“*, prvobitna prilika za pranje novca došla je sa promjenom u euro 2000. godine. Od tada su uloženi značajni iznosi novca sa Kosova, sa kojom ova zemlja nema uspostavljeno elektronsko bankarsko poslovanje. Slično kao i u drugim zemljama u regiji, domaći organi su preduzeli samo nekoliko istraga od 1997. godine, međutim, tih nekoliko slučajeva ukazuje na veoma jake međunarodne veze. Većina plasmana i stratifikacije prihoda stečenog kriminalnom djelatnošću obavlja se zloupotrebom nerezidentnih bankovnih računa, elektronskim prenosom novca, sistemom za brzi novca, trgovinom nekretninama i drugom robom, poslovanjem s kompanijama osnovanim u off-shore centrima, zloupotrebom uvoznog-izvoznog kompanija i kompanija s jednim zaposlenim, osnovanim u cilju skrivanja prihoda, i fizičkim prenosom gotovog novca preko granice¹⁷⁷. Projektna područja nisu u odgovoru na oba upitnika dala detaljnije informacije o pranju novca i brojkama.

¹⁷⁶ Na osnovu razgovora sa crnogorskim službenicima za provedbu zakona i CARPO radionica i seminara.

¹⁷⁷ Vidjeti primjere date u Izvještaju o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi za 2005. god, Vijeće Evrope, avgust 2005. god.

3.6 KORUPCIJA

Korupcija nije problem specifičan za Jugoistočnu Evropu. On je star koliko i naša vrsta i raširen je kao naša planeta. Međutim, razlika u ekonomskom smislu između zemalja u regiji, zemalja članica EU i drugih evropskih zemalja može stvoriti pritisak koji lako može odigrati ulogu u korist organiziranih kriminalnih grupa ako se ne rješava. U zemljama u tranziciji ili u krizi¹⁷⁸, korupcija prožima većinu struktura javnog života, uključujući agencije za provedbu zakona i krivičnopravosudne sisteme. Niske plate, nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo i često primjeri koje daju viši zvaničnici, čine javne službenike osjetljivim metama i pouzdanim partnerima organiziranih zločinačkih grupa. Što je veći stepen prisustva u zakonodavnom i upravnom sektoru, to je veća fleksibilnost organiziranog kriminala da se prilagodi novim situacijama i mijenja svoj način djelovanja.

U Jugoistočnoj Evropi Vijeće Evrope i Evropska komisija stalno prepoznaju korupciju kao ozbiljan problem¹⁷⁹. Ona ima uticaja na javnu upravu, političare, poresku i carinsku upravu, graničnu službu, krivičnopravosudni sistem, medije, i privatni sektor korištenjem mita i drugih načina za korupciju, kao što su oslanjanje na odnos protektor-klijent, nepotizam, favorizam, porodične veze, nacionalne odnose, odnose sa osobama na uticajnim položajima ili "politički eksponiranim osobama" – što su osnovni instrumenti za organizirane kriminalne grupe za ulazak u zakoniti sektor. Finansiranje pojedinih političara, političkih stranaka i izbornih kampanja, i u nekim slučajevima ratnih zločinaca igra važnu ulogu u ovom pogledu. Korupcija rađa dugoročne odnose koji su održiviji i pouzdaniji od onih koji se temelje na nasilju i zastrašivanju.

Korupcija i organizirani odnosno privredni kriminal čine se dvije strane jedne medalje. Ona uključuje davanje i primanje mita i druge koruptivne aktivnosti, i cilja kako na javne službenike na nižim položajima za rješavanje operativnih potreba (policijski, carinski i poreski službenici, službenici iz sektora sigurnosti, i iz registarskih ureda, itd.), kao i na više nivoe korupcije (tužioci i sudije, političari, članovi parlamenta, obavještajni sektor, itd.) za postizanje dugoročnih ciljeva.

Korupcija je i značajan metod zaštite aktivnosti organiziranog kriminala. Organizirane kriminalne grupe koje se služe korupcijom za infiltriranje u državne organe, legalnu ekonomiju, provedbu zakona i politiku smatraju se moćnijim i u neku mjeru zaštićenim.

Čini se da su devedesete godine bile posvećene "izgradnji" ilegalnih poduhvata. 2000-tih, organizirani kriminalci se fokusiraju na konsolidiranje svojih poslovnih poduhvata i širenjem na druge aktivnosti investiranjem u legalnu ekonomiju, a korupcija je jedno od glavnih načina koji se pri tom koristi. Projektna područja su preduzela niz mjera, zakonodavnih i drugih, za rješavanje ovog kriminalnog fenomena:

Sva su potpisala i izvršila ratifikaciju UN-ove Konvencije protiv korupcije¹⁸⁰, Krivičnopravne konvencije Vijeća Evrope o korupciji (ETS 173) i njenih dodatnih protokola (ETS 191), kao i Građanskopravnu konvenciju Vijeća Evrope o korupciji (ETS 174). Djelimično su provele razmatranje EU Konvencije za borbu protiv korupcije koja uključuje dužnosnike Evropskih zajednica ili dužnosnike zemalja članica, OECD Konvencije za borbu protiv primanja mita stranih javnih dužnosnika u međunarodnim poslovnim transakcijama, OECD revidirane preporuke protiv mita u

¹⁷⁸ Associated Press, 29. oktobra 2005., citira glavnog istražitelja UN-a, Paula Volckera, koji je predstavio završni izvještaj o skandalu "iračka nafta za hranu" u kojem se jasno vidi obim korupcije u svijetu; istražitelji su otkrili da su preduzeća i pojedinci iz 66 zemalja platili ilegalnu proviziju korištenjem različitih metoda.

¹⁷⁹ GRECO šesti generalni izvještaj o radu za 2005. godinu. U ovom kontekstu, vidjeti i Vijeće Evrope 2004. god: budućnost demokratije (objedinjeni projekt "Osposobljavanje demokratskih institucija za rad"), godišnji izvještaji Strasbourga i EU komisije u zemljama koje pristupaju Uniji.

¹⁸⁰ UN Konvencija o korupciji, uvojena 2003. god.. Konvenciju je potpisalo 140 zemalja i ratificiralo 38. Glavni stubovi sporazuma obuhvataju prevenciju, inkriminaciju, međunarodnu saradnju i vraćanje imovine.

međunarodnim poslovnim transakcijama i Pravilima postupanja u borbi protiv iznuđivanja i principima za borbu protiv mita Međunarodne privredne komore (ICC).

Domaći krivični zakoni projektnih područja su izmijenjeni i dopunjeni ili su doneseni posebni zakoni o sprečavanju i suzbijanju korupcije (često kombinirani sa organiziranim kriminalom). "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" izradila je poseban zakon u kojem je data definicija korupcije¹⁸¹, a sva ostala projektna područja su navela da se korupcija sastoji od nekoliko različitih koruptivnih krivičnih djela. U nekima od njih korupcija u privatnim preduzećima i u vezi sa izabranim osobama predmet je nedavnih izmjena krivičnih zakona.

Sva projektna područja podjednako pokrenula su domaće programe, strategije i planove djelovanja za suzbijanje korupcije i uspostavila centralizirana tijela za anti-korupcijske aktivnosti – od narodnih advokata (ombudsmena) do nezavisnih i samostalnih državnih komisija – i posebnih odjela ili jedinica za istrage u vezi korupcije. Razvoj anti-korupcijskih pitanja stalno je predmet podrške i posebnog posmatranja Vijeća Evrope i OECD-a¹⁸²: U toku 2004. i 2005. god. u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" djelovali su ocjenjivački timovi GRECO-a. Na osnovu godišnjih ocjena zemalja koje pristupaju EU koje provodi EU, kao i ocjena Upravnog odbora Anti-korupcione inicijative Pakta stabilnosti (SPAI), stalno se provode ocjene projektnih područja i pripremaju redovni izvještaji.

Iako postoji generalna predstava – kako izvještava većina projektnih područja – o bliskim vezama korupcije i organiziranog kriminala, gotovo da ne postoje pouzdani podaci, komparativne brojke i detaljnije analize o tačnoj povezanosti slučajeva korupcije sa organiziranim kriminalom. Albanija je čak izjavila da organizirane zločinačke grupe obično ne vrše korupciju, ali uključuju posrednike koji obično djeluju u njihovo ime.

Hrvatska je zabilježila 2 slučaja korupcije povezana sa dvije organizirane kriminalne grupe u kojima je 6 osoba. Zabilježeni su i drugi slučajevi korupcije, uključujući i korupciju sudija i sudskih službenika odgovornih za registarske urede koji izdaju vlasničke listove. Kosovo bilježi 20 slučajeva privrednog kriminala i korupcije. Crna Gora je evidentirala 221 slučaja korupcije u 2004. godine, od kojih ni u jednom nema indicija o vezama sa organiziranim kriminalom. Srbija je zabilježila 18 slučajeva u koja su uključene 4 organizirane kriminalne grupe. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" bilježi 536 slučajeva korupcije. Nije otkrivena veza sa organiziranim kriminalom.

U 2005. godini, prema odgovorima u poglavlju 7 upitnika za 2006. godinu¹⁸³, osim Albanije, koja nije mogla otkriti veze između korupcije i organiziranog kriminala, nijedno projektno područje nije prijavilo nijedan slučaj korupcije vezane za organizirani kriminal, a dva projektna područja nisu dala brojke ili detaljnije informacije o korupciji uopće (Srbija i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"). Sva druga projektna područja dala su općenite odgovore te manje ili više precizne brojke:

Ministarstvo unutrašnjih poslova Albanije navodi 8 slučajeva, a u Bosni i Hercegovini (BiH), samo je Federacija BiH dala broj slučajeva (167). Hrvatska, jedino projektno područje u tom pogledu, dala je podatke o svakoj od relevantnih godina (2002-2005.) i to detaljno. U 2005. godini bilo je 442 slučaja korupcije (+66 per cent). Kosovo je dalo informacije samo generalno o slučajevima nižeg nivoa (podmićivanje u visini približno 250 eura), dok su međunarodni tužioc, koji rade sa UNMIK-ovim

¹⁸¹ Korpcija se smatra iskorištavanjem funkcije, javnih ovlasti službene dužnosti ili položaja za ostvarivanje koristi za sebe ili drugog.

¹⁸² OECD Studijao antikorupcijskim instrumentima i OECD smjernice za multinacionalna preduzeća, septembar 2003. "Smjernice" predstavljaju jedan od devet instrumenata OECD-a za globalno rješavanje problema korupcije.

¹⁸³ U poređenju s detaljnijim informacijama datim u upitniku za 2005. god. za "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. god." Vijeća Evrope, fokus na prijetnju od privrednog kriminala, decembar 2005. god.", čini se da je manje interesa ili nedostaje sposobnosti da se analiziraju organizirane zločinačke strukture.

Odjelom pravosuđa, izvijestili o optužnicama protiv 177 počinitelaca u 62 slučaja. Crna Gora navodi ukupno 207 slučajeva i detaljnije obavještava o različitim oblicima krivičnih djela korupcije.

Prema dva projektna područja koja su dala detaljnije informacije, većina krivičnih djela korupcije predstavljaju zloupotrebu službenog položaja ili službene ovlasti, zloupotreba u vršenju dužnosti u organima vlasti i zloupotreba ovlasti u privredi (blizu 90%). U svakom slučaju, korupcija se smatra najopasnijom u procesima privatizacije, prostornog planiranja, građevinske djelatnosti i javnih nabavki. Klasični oblik korupcije (davanje i primanje mita) izgleda da se mjeri jednocifrenim procentima.

Eksperti procjenjuju da u jugoistočnoevropskim zemljama postoji cijeli niz različitih praksi mita i svih vrsta koruptivnih uticaja: potkupljivanje na najnižem nivou, sistematično potkupljivanje i političko potkupljivanje. Na osnovu ovih malobrojnih i bazičnih podataka, međutim, ne može se dati opširnija analiza karakteristika, prometa – posebno pogođenih sektora, uticaja na društvo, privredu, vladavinu zakona, demokratiju itd. Da bi se to stanje popravilo, potreban je sveobuhvatniji pristup koji će kombinirati i efikasnu prevenciju i suzbijanje korupcije, što je simptom zajednički svim aktivnostima teškog kriminala a ne njihov uzrok, kao i kvalitetan sistem izvještavanja. Ostaju i dalje ozbiljne sumnje u vezi sa efikasnošću politika prevencije i suzbijanja korupcije, kao i njihove implementacije¹⁸⁴.

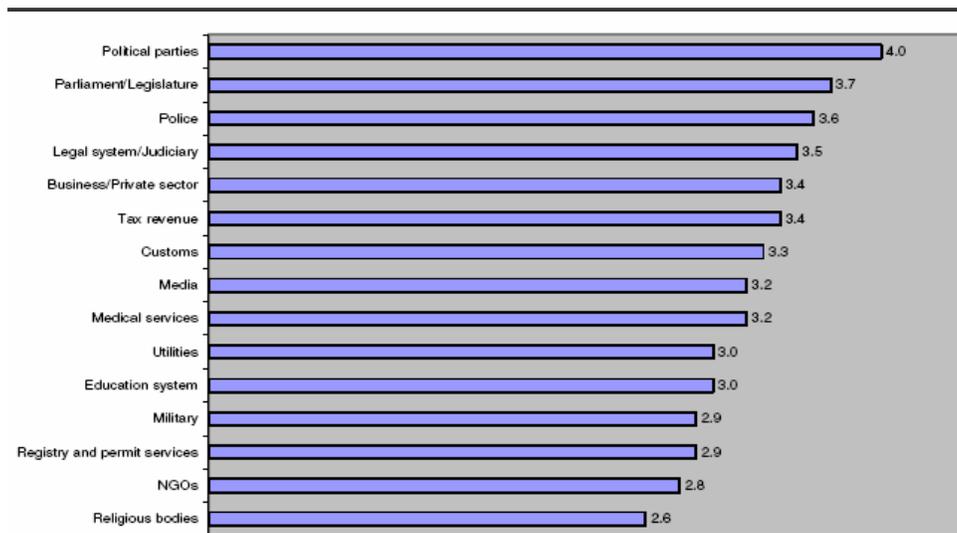
Transparency International (TI), koji ima višegodišnje iskustvo i globalno prihvaćenu i provjerenu statistiku, može se smatrati kao jak i pouzdan "pas čuvar"¹⁸⁵. Prema njegovom indeksu percepcije korupcije za 2005. godinu, projektna područja su zauzela dosta niska mjesta¹⁸⁶.

Nalazi iz Globalnog barometra korupcije TI-a za 2005. godinu, koji daje kratki pregled percepcije i iskustava koje imaju građani u pogledu korupcije u svojoj zemlji, pokazuje nepostojanje povjerenja javnosti u domaći **politički** i pravosudni sistem, a političke stranke, parlamenti, policija i sudstvo vide se kao sektori koji su najviše pogođeni korupcijom.

¹⁸⁴ Antikorupcijska inicijativa Vijeća Evrope "Grupa država protiv korupcije" (GRECO) i njeni evaluacijski izvještaji, npr. o Bosni i Hercegovini, koji je GRECO usvojio 17-20. maja 2005., o Srbiji i Crnoj Gori, usvojen 10-14. oktobra, i o Hrvatskoj, usvojen 5-9. decembra 2005. godine.

¹⁸⁵ Za više informacija o CPI i Indeksu davaoca mita vidi(www.transparency.org).

¹⁸⁶ Vidi tabelu 1 ovog izvještaja. Između 2003. i 2005. god. Albanija je pala sa 92. preko 108. na 126. mjesto; Bosna i Hercegovina sa 70. preko 83. na 88. mjesto; Hrvatska sa 60. preko 67. na 70. mjesto; "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" pomakla se sa 108. preko 99. na 103. mjesto; samo Srbija i Crna Gora se popravila sa 109. preko 100. na 97. mjesto.

Dijagram 7: Sektori i institucije koji su najviše pogođeni korupcijom

Izvor: Globalni barometar korupcije Transparency International za 2005 . god. (1 nije korumpiran – 5 ekstremno korumpiran)

Rezultati na regionalnom nivou malo se razlikuju, građani u Jugoslovenskoj Evropi ističu svoj partijski sistem i policiju kao podjednako korumpirane. Ovaj izvještaj daje dragocjen uvid u to koliko se učestalost korupcije razlikuje po zemljama: građani Srbije (i Crne Gore) navode da su u posljednjih dvanaest mjeseci češće dali mito nego građani Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosovo ili "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije". To se podudara sa rezultatima očekivanja građana: oni koji žive na Kosovu (slično kao stanovnici Ukrajine i Rumunije) bili su najpozitivniji (jedna trećina vjeruje da će se stanje popraviti), za razliku od njih, građani Bosne i Hercegovine, koji su bili prilično optimistični godinu dana ranije, kada ih je 40% vjerovalo da će se korupcija smanjiti, sada su najpesimističniji, njih 40% očekuje da će korupcija narasti u naredne tri godine. S obzirom na rezultate koje su dali evaluacijski timovi GRECO-a (GET) u Prvom i Drugom krugu evaluacije, takve procjene su više vjerovatne.

4 PROFILI PROJEKTNIH PODRUČJA¹⁸⁷

4.1 ALBANIJA

Proces tranzicije u Albaniji od 1991. godine teško je pogodilo nekoliko faktora, kao što su:

- Dramatične promjene političkog sistema, praćene promjenama ekonomskog sistema ka privatnom vlasništvu i uticajem stranačkih preferenci, političkim pritiscima i korupcijom;
- Kriza piramidalnog oblika iz 1997. godine, u kojoj su ogromna finansijska sredstva prešla u ruke malog broja, što je dovelo do javne pobune i promjene vlasti;
- Ogroman priliv kosovskih izbjeglica u Albaniju¹⁸⁸ nakon krize na Kosovu iz 1999. godine;
- Masovna migracija Albanaca, posebno u susjedne Grčku i Italiju.

Momenat dešavanja i različitost ovih izazova izazvali su pritisak na demokratski proces albanskih institucija. Organizirani kriminal u Albaniji, kao i svi drugi faktori koji su uočeni od 1990-tih, u potpunosti je fenomen tranzicijskog perioda. On ostaje nejasan koncept u albanskom društvu koje se još vidi kao etnički homogeno i formalno i hijerarhijski strukturirano.

Tačno je da vlasti od 1998. godine, godine nakon pada finansijskog piramidalnog plana, konstatno čine napore u pravcu zakonodavne i institucionalne reforme. Na primjer, formirane su posebne direkcije protiv organiziranog kriminala, i u Tužilaštvu i u ranijem Ministarstvu javnog reda (sada Ministarstvo unutrašnjih poslova) ili centar za borbu protiv trgovine ljudima. Uprkos svim ovim zakonodavnim obnovama i ratifikaciji UNTOC Konvencije u julu 2002. godine, zakonski akt se često donose ishitreno i bez odgovarajuće integracije sa postojećim zakonima. Zakoni se provode nedosljedno, samo su djelimično prilagođeni i organi za provedbu zakona ih samo djelimično izvršavaju, što dovodi uglavnom do "skromnih" aktivnosti institucija uključenih u borbu protiv organiziranog i privrednog kriminala¹⁸⁹. Da zaključimo, rezultati učinka organa za provedbu zakona i pravosuđa mogli bi biti bolji.

Albanija je također ostvarila poboljšanje međunarodne razmjene podataka ne samo unapređenjem zakonskog okvira, nego i na pojedinačnom nivou, putem intenzivne obuke koju su podržavala različita međunarodna tijela. 2004. godine usvojeno je nekoliko različitih izmjena i dopuna krivičnog zakona u cilju usklađivanja sa međunarodnim i evropskim kriterijima, usvojini su novi zakoni, kao što je Zakon br. 9248 o "sprečavanju i borbi protiv organiziranog kriminala", Zakon br. 9084 o izmjenama i dopunama Zakona br. 8610 o "sprečavanju pranja novca", kao i Zakon br. 9258 o "mjerama protiv finansiranja terorizma".

Danas se Albanija čini mnogo više angažirana u borbi protiv organiziranog i privrednog kriminala. Nakon izbora 2005. godine nova albanska vlada je saopštila da organizirani i privredni kriminal smatra jednim od najozbiljnijih problema s kojima se zemlja suočava:

"Albanija i albanski narod se suočavaju sa organiziranim kriminalom na najvišim nivou; veoma moćne organizirane kriminalne grupe koje posjeduju izuzetne količine novca od kriminalnih trgovina. Ovaj kriminal, mnogo više nego bilo šta drugo, ugrožava albanske građanske slobode i prava. Ovaj kriminal prijeti našim životima i imovini, veoma šteti slici naše zemlje i njenim naporima na integraciji u euroatlantsku porodicu... Želim da vas uvjerim da je program vlade koju ja vodim, borba protiv organiziranog kriminala, trgovina ljudima, biljkama opojnih droga i druga kriminalna trgovina, pranje novca, kao i finansiranje terorističkih organizacija, predstavljaju najvažnije ciljeve koje treba ostvariti. Objavili smo "nultu toleranciju"

¹⁸⁷ Ako nije drugačije navedeno, sve informacije date u "Profilima projektnih područja" zasnivaju se na odgovorima na upitnike.

¹⁸⁸ Kao što pokazuju seminar i nalazi u toku pripreme Izvještaja o stanju u 2005. god.

¹⁸⁹ Vidjeti izvještaj evaluacije Policijske asistencije Evropske komisije u Albaniji i Preporuke za buduću misiju Policijske asistencije Evropske komisije (ECPA), 22. juli 2002.

kriminala. U tom kontekstu smatram odlučujućim kidanje njegovih veza sa političkom vezom. To jeste i biće i dalje moje najjasnije ubjeđenje da organizirani kriminal brani i da ima političke aspiracije u Albaniji, i ne samo u Albaniji, nego u cijeloj regiji, jer neka kriminalna djela organiziranog kriminala su se pokazala u epicentrima zemalja iz regije ... Mišljenja smo da je dogradnja krivičnog zakona, njegovo prilagođavanje borbi protiv organiziranog kriminala, neophodna kako bi kriminal dobio zasluženi institucionalni odgovor. Tako smo se u ovom kontekstu obavezali da razmotrimo krivični zakon i zakon o krivičnom postupku, i mišljenja smo da ćemo na taj način stvarno ostvariti "nultu toleranciju" kriminala¹⁹⁰."

U albanskom zakonodavstvu "organizirani kriminal" je definiran kao:

- "Zločinačka organizacija", što je nasloženije krivično djelo za koje se izriče najstrožija kazna prema albanskom krivičnom zakonu;
- "Organizirana kriminalna grupa", blaži oblik organiziranog kriminala, u kojem pripadnici imaju labavije kontakte, ali su još uvijek organizirani ne slučajno, nego u svrhu izvršenja težeg krivičnog djela;
- "Oružana banda".

ORGANIZIRANI KRIMINAL I NAJVAŽNIJE KARAKTERISTIKE

Prema odgovorima iz upitnika CARPO, organizirani kriminal postaje sve jači u odnosu na svoje početke¹⁹¹ i iskorištava nove mogućnosti. Proširio je djelovanje na nova tržišta i iskoristio nove mogućnosti, kao što su trgovina drogama, krijumčarenje osoba, cigareta, oružja, i druge robe, privredni kriminal, korupciju i ojačao veze u inostranstvu. Ovaj razvoj je ubrzan činjenicom da i dalje prevladavaju stari koncepti i mentaliteti, kao birokratija, apatija, odabir i popunjavanje upražnjenih mjesta u državnim organima na osnovu političkih i koruptivnih kriterija, čime se omogućava korupcija i organizirani kriminal.

Valovi migracije koji su počeli kasnih devedesetih omogućili su i bliske veze između novonastalih dijaspora u EU i drugdje i rodne zemlje, koje služe kao sredstvo prenošenja novih ilegalnih praksi. Zbog zajedničkog mentaliteta (čast, lojalnost), jezika, običaja, prijateljskih i rodbinskih veza, nastale su kriminalne grupe etničkih Albanaca, sa ustrajnim vezama (kao klanovi) i ostvarile saradnju dugoročnim aktivnostima, ne samo u Jugoistočnoj Evropi, nego u cijeloj EU¹⁹² i šire. Te organizirane kriminalne grupe relativno su "staromodne", slično kao struktura italijanske mafije prije četrdeset godina¹⁹³.

Pa ipak, neke grupe imaju i domaće i strane pripadnike, pri čemu su stranci uglavnom Italijani, ali i Belgijanci, Njemci, Grci i Britanci¹⁹⁴. Obične ove organizirane kriminalne grupe povezuju svoje aktivnosti sa nekim legalnim poslovima. Pripadnici ovih grupa obično imaju visoko obrazovanje, čak se radi i o službenicima državne administracije, pravosuđa i vlade. Zabilježeni su čak i službenici

¹⁹⁰ Premijer Beriša u uvodnom govoru na Međunarodnoj konferenciji o prekograničnim izazovima za Jugoistočnu Evropu, "Borba protiv organiziranog kriminala i terorizma", Tirana, 9-10. novembar 2005. godine.

¹⁹¹ Kao što je navedeno u "Izvještaju o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. Vijeća Evrope, - Fokus na prijetnju od privrednog kriminala", decembar 2005. god, 1448 krivičnih postupaka, uključujući 1353 okrivljene osobe u vezi sa organiziranim kriminalom, krijumčarenjem, trgovinom ljudima i korupcijom evidentirano je u Albaniji, a 16 krivičnih gonjenja usmjereno je direktno na kriminalne organizacije.

¹⁹² Kao posljedica toga, Europol je već 2001. god. izradio sveobuhvatnu procjenu opasnosti nazvanu "Kriminalne grupe etničkih Albanaca", pokrenuo poseban projekt, uz podršku tzv. "Londonske konferencije" u novembru 2002. i u procjeni opasnosti za 2003. dostavio Evropskoj radnoj grupi šefova policije ažuriranu i alarmantnu informaciju. Danas je "Kriminalne grupe etničkih Albanaca" jedan od Europolovih najoperativnijih i najuspješnijih projekata. Vidjeti i Izvještaj EU o organiziranom kriminalu, oktobar 2005. koji je pripremio i objavio Europol.

¹⁹³ "Stanje u oblasti organiziranog kriminala u zemljama Jugoistočne Evrope i nedozvoljene aktivnosti koje čine organizirane zločinačke grupe", ocjena za Pakt stabilnosti, koju je pripremio TRANSCRIME, Istraživački centar za transnacionalni kriminal Univerziteta u Trentu, januar 2003.

¹⁹⁴ Ibid, Profil zemalja - Albanija, str. 29 - 36.

poreske uprave, ekonomisti, pravnici, carinski i policijski službenici. Pri obavljanju svojih aktivnosti ove grupe koriste veoma sofisticirane tehnike, kao što je kontranadzor, česta upotreba kodiranih poruka i izraza u telefonskim razgovorima i e-mail komunikaciji, česta promjena "pre-paid" telefonskih kartica, transnacionalne aktivnosti, nezakonit transfer ilegalno stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Bilo bi fer istaći da su nedavna razbijanja grupa i hapšenja nekoliko osoba kriminalno visokoprofiliranih i pripadnika različitih organiziranih kriminalnih grupa zadala su ozbiljan udarac svijetu organiziranog kriminala u Albaniji. Od novembra 2005. godine nije bilo sedmice da nije bilo vijesti o hapšenju kriminalaca, trgovaca ljudima, organiziranih grupa i čak i korumpiranih policijskih službenika. To pokazuje riješenost i strogu odlučnost nove albanske vlade da se uhvati u koštac sa svim vrstama organiziranog kriminala, popravljajući tako reputaciju Ministarstva unutrašnjih poslova i albanske državne policije.

Albanija nije dala općenite brojke o organiziranom kriminalu u upitniku za 2006. godinu. Međutim, službenik albanski izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. god bilježi 2.316 slučajeva organiziranog kriminala koji je izvršilo više od 2.600 kriminalaca, od kojih je skoro 50% uhapšeno. Većina zabilježenih krivičnih djela vezano je za privredni kriminal i pranje novca (49%), droge (28%) i nedozvoljenu trgovinu (20.5%).

NEDOZVOLJENI NARKOTICI

Albanija, kao dio južne dionice tzv. "balkanske rute" smatra se tranzitnom zemljom, a ne konzumentskim tržištem. Međutim, posao s drogama razvio se tako da obuhvata i proizvodnju i distribuciju na domaće tržište. Kao odgovor na ovaj razvoj, Albanija je usvojila sve UN-ove konvencije, izmijene i dopune domaćeg zakona i u maju 2004. god. izradila "Nacionalnu strategiju borbe protiv droga za 2004-2010". U septembru iste godine donesen je "Plan djelovanja" nakon Strategije za borbu protiv droga. Osim toga, nedavne zakonske izmjene, uključujući službenike domaćih organa vlasti u borbi protiv uzgoja kanabisa koji su bili smatrani i zakonski odgovorni zbog propusta da to prijave, iz policijske perspektive, smatraju se dobrom mogućnošću za ostvarivanje željenih rezultata ako se pravilno provedu.

Albanija navodi da sintetičke droge za nju još uvijek ne predstavljaju problem, jer klijenti nisu upoznati s njima. To se takođe jasno vidi iz statističkih brojki (2004: 1 slučaj, 1 počinitelj, 10 pilula; za 2005. nisu dati podaci). Međutim, proizvodnja sintetičkih droga i prekursora treba biti spomenuta. Evropski eksperti za narkotike znaju vrlo dobro da kriminalci ne formiraju nelegalne laboratorije ako u blizini nema tržišta (da bi imali manje faza u lancu distribucije, na taj način omogućavajući više profita u svakoj fazi). Ali, proizvodnja i trgovina sintetičkim drogama ili prekursorima nije stvar velikih kriminalnih organizacija koje nezavisno djeluju. Iskustva EU pokazuju da je trend prelazak na manje grupe vrhunskih kriminalaca sa 5-6 nivoa (npr. finansijeri, laboratorijskih asistenti, dobavljački sirovina, dileri pilula i kuriri) koje ostvaruju ogromne dobiti.

Budući da su ilegalne laboratorije pronađene u gotovo svim zemljama članicama EU, bilo bi iznenađujuće da albanski kriminalci nisu pokušali ostvariti ilegalnu dobit i ovakvim niskorizičnim kriminalom koji ostvaruje veliku zaradu. Stoga bi se moglo postaviti pitanje da li se EU monitoring sistemi prekursora, osnovnih hemikalija (reagensa i solvenata) i katalizatora kupovine laboratorijske opreme, mašina za tabletiranje, posebnih sistema za grijanje itd. u dovoljnoj mjeri provode u ovoj zemlji.

2005. godine zabilježene su samo dvije istrage albanskih kompanija koje su pokušale uvesti značajne količine efedrina iz Kine i Velike Britanije, korištenjem lažnih dozvola i odobrenja. Ovo dokazuje postojanje tržišta sintetičkih droga u Albaniji, barem na nivou proizvodnje. Bolja međunarodna saradnja, uspostavljanje sveobuhvatnijih i kvalitetnih sistema praćenja i jačanje jedinice za borbu protiv nedozvoljenog prometa drogama bili bi savršeni instrumenti za otkrivanje više ilegalnih laboratorija.

Albanija je i dalje jedino projektno područje u regiji koje proizvodi kanabis (hašiš, marihuanu i ulje hašiša) za izvoz, iako se bilježi tendencija pada. 2004. i 2005. god. postignuti su značajni rezultati u uništenje uzgoja kanabisa, što se reflektiralo naglim rastom cijene na albanskom tržištu (od 25-30 eura po 1 kg 2003. godine do 100-130 eura po 1 kg 2005. godine). Ostalo je poznato još samo nekoliko područja uzgoja, kao što su Vlora, Škodra i Fieri, dok je ranijih godina uzgoj mogao biti uočen u cijeloj zemlji. Uprkos ovim zabilježenim rezultatima, statistički podaci pokazuju povećan broj zaplijenjenih stabljika kanabisa (2004: 155 slučajeva sa nekih 74.000 stabljika; 2005: 458 slučajeva sa nekih 333.000 stabljika; 2006: u prvih pet mjeseci 1.915 stabljika kanabisa je uništeno ili 1.453,6 kg), trgovine hašišem i marihuanom (2004: 93 slučajeva, 2005: 228 slučajeva), i oduzimanja (januar - maj 2006: 379,9 kg).

Zemlje odredišta za hašiš i marihuanu su uglavnom Grčka i Italija, ali zabilježena je i trgovina na Kosovo, Crnu Goru, "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" i zemlje članice EU. U nekoliko slučajeva i u razmjeni za heroin takođe i u Tursku. Hašiš i marihuana se obično voze u Grčku i druge Jugoistočnoevropske zemlje i dalje u druge zemlje članice EU kopnenim putem i kamionima. Pojačanim mjerama kontrole granica uspjelo se rasformirati krijumčarske puteve droge u Italiju brzim čamcima, ali za krijumčarenje još uvijek se često koriste različiti trajekti u regiji.

Albanija je i dalje jedna od tranzitnih zemalja za trgovinu heroinom iz Afganistana preko Turske i drugih zemalja u Jugoistočnoj Evropi, bez obzira na povećanje ili smanjenje brojki (2004: 91 slučaj sa 152 počinioca; 2005: 67 slučajeva sa 116 počinitelja). Albanski kriminalci uvoze heroin blisko saradujući sa turskim, makedonskim ili kosovskim krijumčarima. Obično se transport organizira kamionima, autobusima i automobilima preko dvije glavne kopnene rute *Turska-Bugarska-"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Albanija*, ili *Turska-Bugarska-"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Kosovo-Albanija*. Većina heroina nađe put do Grčke, Italije, i sjevernih zemalja Jugoistočne Evrope i dalje na tržišta drugih EU zemalja članica. Samo mali dio heroina ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište.

Prema podacima centara za liječenje ovisnosti od droga, 2000. godine je 968 osoba zatražilo liječenje, dok je 2003. god. taj broj narastao na 1.360 osoba. u nedavnom odgovoru na upitnik za 2006. god. ne daju se brojke, ali se navodi da postoji konstantan rast broja osoba koje traže liječenje.¹⁹⁵ Danas cijena heroina u Albaniji varira od 11.000 do 14.000 eura po kilogramu. Potrošnja heroina je takođe strogo povezana sa pojavama HIV-a i AIDS-a, što je značajan aspekt koji treba istražiti, ocijeniti i unijeti u ukupnu sliku domaće potrošnje droga.

Kokain stiže u Albaniju uglavnom preko kurira zračnim putem ili poštom. Potiče iz SAD-a ili Južne Amerike (Kolumbije, Perua, Paname, Meksika itd.). Zabilježen je samo mali broj slučajeva u kojima je kokain prodavan u Grčku ili Italiju, ali prema obavještajnom djelovanju, istragama i oduzimanju u ovim zemljama potvrđeno je da je kokainsko tržište u Albaniji zanemarljivo. Danas se cijena kokaina u Albaniji kreće oko 35.000 eura po kilogramu.

Godine kriminalne aktivnosti vezane za droge učinile su albanske organizirane kriminalne bande dobro poznate organima za provedbu zakona u EU zemljama. Njihova efikasna organizacija počiva na etničkoj ekskluzivnosti i bliskim vezama sa Grčkom, Italijom i drugim zemljama EU sa značajnim albanskim zajednicama. Ustanovljeno je da albanske bande drže ključne pozicije u trgovini drogom u regiji, gdje zauzimaju vrh hijerarhije i upravljaju nabavkom i distribucijom većih količina droge, dok manje značajne poslove daju organiziranim kriminalcima druge nacionalnosti u drugim zemljama u regiji.

Kriminalna grupa često ima hijerarhijsku strukturu gdje se dobit dijeli prema položaju i ulozi u organizaciji. Saradnja unutar kriminalne strukture je relativno održiva, gdje one koji bivaju uhapšeni lako zamijene drugi. Kriminalci umiješani u trgovinu drogom, često s kriminalnom prošlošću,

¹⁹⁵ Podaci koje su prikupile različite državne agencije i NVOi upućuju na to da ima 30.000 korisnika droge u Albaniji.

možda su pribjegli nasilju (često ubistvo), i ranije bili umiješani u trgovinu ženama i krijumčarenje ljudi. Kriminalne grupe koje se bave trgovinom drogom povezane su porodičnim, regionalnim i socijalnim vezama i pokazuju veliku disciplinu i velik stepen opreznosti u održavanju tajnosti. Iako ove grupe uglavnom uključuju Albance, održavaju kontakte i sa stranim kriminalcima iz Turske, Italije, Crne Gore, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", itd. Albanske agencije za provedbu zakona trenutno prate skoro 20 organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu drogom, sastavljenih od 3-20 pripadnika, u zavisnosti od različitih faza kriminala (uzgoj, nabavka, prerada, transport, distribucija, kurir, itd.).

Kapacitet organiziranih kriminalnih grupa, i finansijski i tehnički, često prevazilazi kapacitet albanskih agencija za provedbu zakona koje su posebno izložene izazovu u pogledu složenih, obimnih i dugoročnih istraga koje zahtijevaju korištenje posebnih istražnih sredstava, međunarodnu saradnju i zajedničke aktivnosti (za koje je potrebno poznavanje stranih jezika), oduzimanje i upravljanje oduzetom imovinom, zaštita svjedoka i efikasniji sudski postupak. Konačno, sadašnja situacija se izgleda kompletno promijenila što se tiče spremnosti i predanosti albanskih agencija za provedbu zakona da se bore protiv kriminalnih aktivnosti, a posebno fenomena vezanih za droge.

U pogledu načina djelovanja, korupcija policije, carinskih i obavještajnih službenika još uvijek se koristi za omogućavanje nezakonite trgovine drogom. Neke kriminalne grupe se odlučuju za proširenje aktivnosti i sve više nastoje da kontroliraju puni krug posla s drogom (finansiranje, proizvodnja, isporuka, transport i distribucija/prodaja).

Vrijednost droge proizvedene ili prodane u cijeloj Albaniji približno iznosi, prema albanskim organima, 50 miliona eura godišnje¹⁹⁶.

Tabela 5: Tabela pregled oduzetih količina opojnih droga (Albanija)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. (jan-maj)
Heroin (kg)	4,5	71,7	114,5	156,0	40,9	77,6
Hašiš/ (kg)				4 544,2	6 332,0	379,9
Marihuana (kg) *						
Kokain (kg)	0,27	0,006	1,3	2,4	2,8	1,0
Amfetamini (kg)						
Ekstazi (MDMA)				10		
Kanabis (biljka)	6 915	13 718	7 760	73 757	332 186	1 915
Mak (biljka)				695		
LSD (doze)						

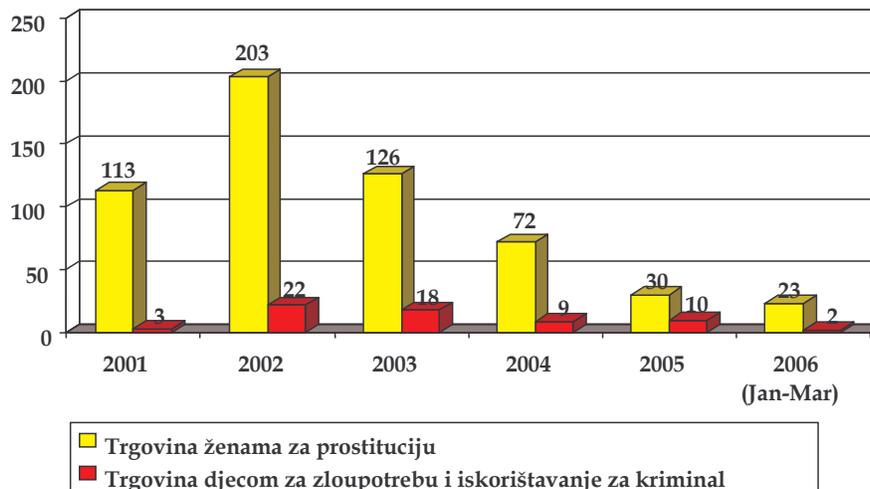
Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova Albanije - juni 2006. (*hašiš i marihuana u jednoj broji).

¹⁹⁶ Ova vrijednost je izračunata na osnovu oduzete droge u Albaniji i inostranstvu (droge kojom je nezakonito trgovano u Albaniji). Marža profita je 20% na 1 kg heroina, dok se u Turskoj cijena kreće između 8.000 i 10.000 €/kg, dok u Albaniji prodajna cijena varira između 11.000 i 14.000 €/kg.

TRGOVINA LJUDIMA

Albanija se sada smatra zemljom porijekla i ne više tranzita za trgovinu ljudima. Ljudi žrtve trgovine se prebacuju preko granice u zemlju i iz nje. 1995. godine usvojene su velike izmjene i dopune albanskog krivičnog zakona, te još poslije 1996, 1997, 1998 i 2004. što je dovelo do povećanja kazni predviđenih za trgovinu ljudima kako bi se izvršilo usklađivanje albanskog zakona sa zahtjevima međunarodnih i evropskih standarda. Ovim amandmanima uvedena je trgovina osobama (čl. 110/a), trgovina ženama (čl. 114/b) i trgovina maloljetnicima (čl. 128/b), svi članovi u istom tekstu. Za teže slučajeve predviđene su više zatvorske i novčane kazne. Ako je učinjenem krivičnog djela izazvana smrt žrtve, kazna ne može biti niža od 20 godina.

Dijagram 8: Zabilježeni slučajevi trgovine ženama i djecom

Uprkos ovakvoj zakonskoj osnovi, koja omogućava davanje razvrstanih podataka i obavještajnih izvještaja za razliku od drugih (jugoistočno) evropskih zemalja, ističući albanske organizirane kriminalne grupe umiješane u trgovinu ljudima, brojke koje se daju su niske, a statistika nedosljedna i fragmentarna:

- 2003: 24 grupe krivično gonjenje, optužene za ilegalnu trgovinu ljudima i krijumčarenje osoba;
- 2004: u prvih devet mjeseci, 74 slučaja trgovine ženama sa 115 počinitelja i 9 slučajeva trgovine djecom sa 11 počinitelja;
- 2005: trgovina osobama (čl. 110/a) – nema predmeta.
 Trgovina ženama i maloljetnicima (čl. 114/b i 128/b) *“brojke koje imamo za 2005. i 2006. god. ne pokazuju stvarnu situaciju i postojeće trendove smanjenja. Većina slučajeva evidentiranih u tim godinama dogodila se u prošlosti, ali žrtve ih nisu odmah prijavile, zbog postojeće socijalne stigme”*.
“Tokom 2005. godine 3 kriminalne organizacije koje su se bavile trgovinom ženama su otkrivene i uništene”.
 2005. godine Ured glavnog tužioca je naveo ukupan broj od 409 slučajeva trgovine ljudima, sa 439 počinitelja, dok su policijski organi prijavili 30 slučajeva trgovine ženama radi seksualne eksploatacije sa 49 počinitelja i 10 slučajeva trgovine maloljetnicima sa 16 autora.

Uprkos nedosljednim brojkama, zbog čega se ne može steći kvalitetna slika razvoja u ovoj oblasti kriminala i dobiti jasan utisak postignuća Albanije¹⁹⁷, smatra se, generalno, da je trgovina ljudima problem koji je u opadanju. Bolje usklađene aktivnosti agencija za provedbu zakona, uglavnom u

¹⁹⁷ 2001. godine Vijeće ministara Albanije utvrdilo je da je broj stvarnih žrtava trgovine ljudima, tj. albanskih žena prisiljenih na prostituciju u inostranstvu, 8.000. U izvještaju U izvještaju C. Fijnauta i L. Paolija, Organizirani kriminal u Evropi, 2004 str. 549.

okviru regije¹⁹⁸, efikasne kontrole granica i otkrivanje nekoliko grupa koje se bave tom trgovinom ključni su uzroci uočenog smanjenja ove pojave. Sada je ruta Durrës/Vlora u Italiju gotovo zatvorena. Međutim, postoji ponuda za udobno i manje rizično trgovanje preko graničnih prelaza upotrebom krivotvorenih dokumenata. Osim toga, uočeno je ti trgovci sve više mijenjaju aktivnost i prelaze na druge kriminalne oblasti, kao što je nezakonita trgovina drogom.

U kontekstu CARDS programa i pomoći IOM-a u Tirani, utvrđena je "Nacionalna strategija za migraciju" koju je utvrdila i odobrila Vlada Albanije svojom odlukom br. 760 od 19. 11. 2004. god. Nakon ovoga slijedio je detaljan "Plan djelovanja za migraciju" pripremljen od strane radne grupe koju su sačinjavali predstavnici nekoliko vladinih i nevladinih institucija, što je Albanska vlada odobrila odlukom br. 296 od 06. 05. 2005. god.

Međutim, posebno stanje trgovine djecom treba ispitati. Djeca su žrtve trgovine i eksploatacije ne samo za seksualne svrhe. Italijanska i grčka štampa redovno javlja a regionalne studije nevladinih organizacija su ustanovile da ima mnogo albanske djece koju kriminalne grupe Cigana i Roma prisiljavaju da prosjače, dok se neku djecu čak prodaju vlastiti roditelji radi seksualne eksploatacije ili nezakonitog usvajanja. Zvanični podaci još uvijek predstavljaju samo mali dio stvarnosti i ovom problemu treba dati više pažnje¹⁹⁹. Činjenica da su romske i egipatske žrtve veoma zastupljene među žrtvama trgovine naglašava akutnu podložnost etničkih manjina i potrebu za naporima na prevenciji i zaštiti usmjerenim ka posebnim potrebama ovog profila žrtava.

UNODC, IOM Tirana, "Save the Children" i druge, analizirale su stanje u vezi trgovine žrtvama i pomoći i zaštite žrtvama u zemlji. Većina provedenih analiza i istraživanja zaključuje da su istaknuti razlozi trgovine ljudima u Albaniji loši porodični odnosi, nasilje i zloupotreba kod kuće, nepostojanje ekonomske prilike, socijalna obespravljenost i siromaštvo. Studije pokazuju da većinom albanskih žrtava trguje neko ko im je poznat²⁰⁰. U slučaju trgovine ženama, žrtve se najčešće regrutiraju lažnim obećanjima braka, s namjerom da se ostvari seksualna eksploatacija ili preko oglasa za zapošljavanje, dok se djecom uglavnom trguje radi prisiljavanja na prosjačenje ili rad (ambulantna prodaja) i delikventne aktivnosti. Ima slučajeva u kojima su trgovci platili mito da bi osigurali prevoz preko graničnih kontrola. Do sada se način djelovanja u regrutiranju, prevozu, transportu, prebacivanju i eksploataciji nije razlikovao od onog u drugim projektnim područjima i sličan je iskustvima stečenim u EU.

U Albaniji strukture kriminalnih grupa koje su aktivne u trgovini ljudima prilično je ravna i organizirana u manje ćelije od 3-5 ljudi. Često su oni generalno povezani sa drugim grupama koje djeluju u oblasti krijumčarenja ljudi, trgovine drogama, krađe i nedozvoljenog prometa ukradenim vozilima itd. Albanske kriminalne grupe koje trguju ljudima takođe sarađuju sa kriminalcima i krivotvoriteljima dokumenata iz susjednih zemalja (Crna Gora i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"). Nasilje je jedna od karakteristika ovih grupa.

Agencije za provedbu zakona navode ogromne teškoće u toku istraga, zbog korištenja neregistriranih mobilnih telefona, šifriranih telefonskih razgovora, lažnih identiteta i brzih vozila koje je teško pratiti.

Zarada od kriminalne aktivnosti investira se u izgradnju vila, hotela, trgovina i druge poslove. Profit makroa procjenjuje se da je između 800 i 1.800 eura po danu.

¹⁹⁸ Kao što je zajednička operacija "Harem" Tužilaštva za teški kriminalitet i italijanske policije koji su koordinirali operacije čuvanja granice i proveli istrage duž albansko-grčke granice u tijesnoj saradnji sa oficirima za vezu grčke policije, ili neke zajedničke operativne aktivnosti sa francuskom policijom i pravosuđem.

¹⁹⁹ Prema izvještaju "Trgovina djecom u Albaniji", koji je 2001. god. napisao D. RENTON za NVO "Save the children", oko 1.000 romske djece iz Albanije eksploatira se samo u Tesalonikiju, drugom po veličini grčkom gradu.

²⁰⁰ Drugi godišnji izvještaj o žrtvama trgovine u Jugoistočnoj Evropi, IOM, 2005.

KRIJUMČARENJE OSOBA

Ogroman priliv kosovskih izbjeglica u Albaniju započeo je u toku kosovske krize 1999. godine i nakon njega i velika migracija Albanaca²⁰¹. Kako su krijumčari postali efikasniji, Evropska komisija u svom izvještaju o stabilizaciji i pridruživanju u Albaniji za 2004. godinu i dalje poziva albansku vladu da preduzme odlučnije korake ako želi da na adekvatan način rješava pitanje krijumčarenja osoba i trgovinu ljudima.

Krijumčarenje osoba uređeno je izmijenjenim članom 298. albanskog krivičnog zakona, koji predviđa novčane kazne ili kazne zatvora od jedne do četiri godine, u težim slučajevima od 3 do 10 godina, a ako je učinjenje krivičnog djela izazvalo smrt oštećene strane, kazna ne može biti manja od 15 godina.

Određene zemlje su u prvoj fazi bile susjedna Grčka i Italija, ali Albanci su tražili bolji život i u Belgiji, Francuskoj, Njemačkoj i Švedskoj i u različitim drugim zemljama EU, gdje su osnovali velike dijaspore. Tako je izgrađena osnova za granu organiziranih kriminalnih aktivnosti koja dobro funkcionira u oblasti ilegalne migracije. Za bolju organizaciju svojih kriminalnih aktivnosti, albanski krijumčari su vrlo rano započeli saradnju sa strancima, prije svega krijumčarima iz Apulije iz organizacije Sacra Corona Unita, te sa korumpiranim policijskim službenicima i drugim državnim predstavnicima.

Češćim i efikasnijim kontrolama organa za provedbu zakona posljednjih godina stvorene su nove prepreke za krijumčare. Značajan uspjeh je postignut, posebno u zatvaranju morskih ruta u Italiju i krivičnim postupcima protiv velikog broja kriminalaca zbog ove aktivnosti.

Nekoliko stotina gumenih čamaca kao i čamaca s motorima koji su prevozili na desetine hiljada migranata zaustavljeni su u Italiji i vraćeni u Albaniju. Boljom koordinacijom aktivnosti agencija za provedbu zakona, uglavnom u okviru regije²⁰²; efikasnijim graničnim kontrolama i otkrivanjem nekoliko grupa za krivotvorenje nastupio je period ozbiljne krize za krijumčare.

Prema albanskim organima vlasti, broj krijumčarenih osoba značajno je smanjen, međutim, brojke koje su date u upitnicima nisu dosljedne i fragmentarne su (2003: 85 osoba, jan. – sept. 2004: 516 osoba i 280 slučajeva, 2005: 259 osoba i 123 slučaja, od kojih 13 slučajeva u koje su bile umiješane organizirane kriminalne grupe).

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Italije, u periodu 1998 – 2005. god, 95.822 osobe ilegalno su se uselile u Italiju (vidi podatke u nastavku), a za svaku od njih se vjeruje da je platila između 500 i 1000 eura za to, što odgovara prosječnom kriminalnom profitu od oko 80 miliona eura. Od tih osoba, 22.815 su bili ilegalni albanski imigranti. Albanija bilježi da se za krijumčarenje plaća organizatorima između 300 i 3000 eura, zavisno od zemlje odredišta. Prema informacijama, zarada od ovog kriminala ulaže se u osnivanje putničkih agencija, građevinska preduzeća i igre na sreću ili kupovinu nekretnina.

Počinioci su organizirani u manje kriminalne grupe, uglavnom imaju jasno definirane uloge i odgovornosti u organizaciji (krivotvorenje osobnih dokumenata, "usluge posredovanja" regrutiranjem migranata, vodiči, finansijski asistenti, itd.). Nasilje i zastrašivanje se ne koriste, ali ostvarivanje uticaja pomoću mita i korupcije ključna je za ovu vrstu kriminalnog poslovanja. Mnoge grupe postupaju kao "turističke agencije" ili organizatori "turističkih putovanja". Drugi postupci zaštite posla česti su takođe, kao što su praćenje mehanizama i učestalosti kontrole granica, često

²⁰¹ U prvih deset godina tranzicije, oko 25% stanovništva je emigriralo iz Albanije. U izvještaju C. Fijnauta i L. Paolija, Organizirani kriminal u Evropi, 2004., str. 546

²⁰² Kao što je SECI inicijativa "Miraž 1 - 3" i "Rad", provedene zajedno sa italijanskom Guardia di Finanza, crnogorskom, srbijanskom i grčkom policijom.

mijenjanje mobilnih telefona, korištenje neregistriranih mobilnih telefona, šifrirana sredstva komunikacije, itd.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Iako je albanski krivični zakon usklađen sa Preporukom Vijeća Evrope R (81)12 o privrednom kriminalu i uređuje mnoge kriminalne aktivnosti u oblastima različitih vrsta prevare (naravno, uključujući i poseban član o prevarnim piramidalnim aranžmanim), krivotvorenju i krijumčarenju, utaji poreza, uređenju valute, stečaju, zloupotrebi položaja i službenih ovlasti i drugima, ne daje jasan koncept privrednog kriminala kao takvog i u odnosu na organizirani kriminal. Osim toga, u upotrebi su različiti pojmovi i različite vrste krivičnih djelatnosti su nabrojane kao "privredni kriminal".

Finansijski i drugi kapacitet koji je organizirani kriminal stekao u protekloj deceniji sada služi za konsolidiranje i širenje operacija u legalni sektor kako efikasnijim ulaskom u državne strukture, tako i kroz proširivanje na različite djelatnosti u komercijalnom sektoru. Privredni kriminal kao što je prevara vezano za PDV, drugi oblici poreske i carinske utaje i krivotvorenje legalnih proizvoda, u velikoj mjeri počiva na slabostima albanskih poreskih i carinskih institucija koje se bave kontrolom javnih prihoda. Uprkos činjenici da se privredni kriminal doživljava kao glavna prijetnja albanskom društvu, još uvijek nema procjena o šteti koju stvara državnom budžetu. Odgovor na upitnik za 2006. god. glasi ovako:

"Privredni kriminal, kao svaki drugi kriminal, uspijeva kada pronade pogodnu situaciju, što znači uglavnom, neodgovarajući i nepotpun pravni okvir i neaktivne državne institucije, posebno one koje su zadužene za borbu protiv korupcije i fiskalne utaje. Iako privredni kriminal predstavlja ozbiljnu prijetnju demokratskom društvu u cjelini, ovdje nema nikakvih procjena o razmjerama štete koju ova vrsta kriminala nanosi državnom budžetu Albanije".

Kao što je već istaknuto, jedna od glavnih prepreka kvalitetnom istraživanju privrednog kriminala je nepostojanje podataka i njihova nedosljednost. Statistički podaci koji su dati su nedovoljni i fragmentarni. 2003. godine ukupno je krivično gonjen 91 slučaj carinske prevare djelo 98 počilaca, dok je taj broj 2004. godine narastao na 163 slučaja u koji su bila umiješana 224 počinioca. Osim toga, 66 krivičnih djela sa 71 počiniocem zabilježeno je u širokoj oblasti povreda poreskih zakona i 852 krivična djela sa 929 počilaca u širokoj oblasti krivotvorenja (uključujući piratsku proizvodnju).

2005. godine, prema Ministarstvu unutrašnjih poslova Albanije, 22% manje krivičnih djela zabilježeno je u odnosu na 2004. godinu. Ukupno u toku 2005. 1.030 slučajeva sa 1.236 počilaca je bilo predmet istrage i prijavljeni su Uredu glavnog tužioca. U tabeli niže u tekstu dat je rezime nekih od krivičnih djela²⁰³ koje su naveli i Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ured glavnog tužioca iz oblasti privrednog kriminala. Podaci koje su dale ove dvije agencije za provedbu zakona pokazuju očitu razliku:

²⁰³ Krivična djela kao što su (i) ilegalno vođenje igara na sreću, (ii) krivična djela protiv države i pravosuđa, (iii) krivotvorenje novčanica i mjenica, (iv) korupcija i (v) krađa imovine takođe navode pod ovom kategorijom krivičnih djela i Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ured glavnog tužioca.

Tabela 6: Zabilježena krivična djela iz oblasti privrednog kriminala

Krivična djela iz oblasti:	Krivotvorenje dokumenata	Carina	Prevara	Poreskih zakona	Ukupno
MUP	718	120	90	33	1 030
GT	1 632	359	218	228	9 678

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ured glavnog tužioca, Tirana

Iako se može uzeti zdravo za gotovo da su brojke Ureda glavnog tužioca potpunije i pouzdanije, mora se uzeti u obzir da su statistički podaci koje su dali za 2005. god. sadržavali informacije o osobama protiv kojih je istraga započela 2005. godine i one o osobama protiv kojih je istraga nastavljena iz 2004. godine. Teško je objasniti ili protumačiti brojke koje se u tolikoj mjeri ne slažu. Stoga Albanija treba nastojati, što prije, da popravi svoje strukture, metode i instrumente za kako bi uskladila državnu krim-statistiku.

Kako se navodi, obično muškarci, albanski počinioci privrednog kriminala uglavnom su dobro obrazovani i profesionalno su često direktori kompanija i održavaju bliske veze sa drugim kriminalnim elementima iz različitih država i različitih državljanstava. Oni uključuju, ili preuzimaju, ucjenom, različite zakonite aktivnosti ili biraju i zapošljavaju osobe pravnog ili ekonomskog profila kao lažne zastupnike da bi postigli svoje ciljeve, ne oklijevaju da pribjegavaju nasilju ili zastrašivanju konkurencije, čak i ubistvima, u mnogo slučajeva je utvrđeno i regrutiranje viših službenika iz institucija za provedbu zakona ili vladine administracije.

Nisu dati podaci o količini kriminalne zarade, ali je navedeno da su nezakonite dobiti investirane u građevinske poslove, igre na sreću i drugo.

Za razliku od onog za 2004/2005²⁰⁴, u upitniku za 2006. godinu ne navodi se koliko je slučajeva saopštenog privrednog kriminala u 2005. god. u stvarnosti, prema definiciji, organizirani kriminal. Efikasna prevencija i istraga privrednog kriminala onemogućena je fragmentarnim institucionalnim okvirom poreske uprave i drugih agencija za provedbu zakona, s uredima u različitim gradovima i regijama koji ostaju nepovezani bez sredstava. Ovo sprečava razvoj politike, unapređenje istrage, usložnjava razmjenu informacija i dovodi u pitanje rezultate analize. I na kraju, ovako se ne omogućava jasan uvid u cjelokupno stanje privrednog kriminala i otežava se isticanje npr. praznina u zakonodavstvu, potreba za obukom i područja u kojima agencije za provedbu zakona treba da ojačaju svoje aktivnosti.

Za područje *komputerskog kriminala* nisu navedeni podaci.

PRANJE NOVCA

Osim operacija prevara i krivotvorenja, albanske kriminalne grupe rutinski investiraju novac nastao od ilegalne trgovine i aktivnosti u zakonitu ekonomiju u svojoj zemlji, ali i inostranstvu (posebno od strane njihove diaspore). U vezi sa prometom od pranja novca spomenuto je nekoliko analiza koje su provele međunarodne organizacije, koje ukazuju na to daje približno 50 procenata BDP-a zemalja Jugoistočne Evrope oprano. Kao rezultat toga, integritet i stabilnost finansijskih i kreditnih institucija i povjerenje u finansijski sistem u cjelini, kao i osnove vladavine zakona, ozbiljno su ugroženi. Među krivičnim djelima koja ostvaruju najviše kriminalnih sredstava, Albanija spominje trgovinu drogama, trgovinu ljudima, prostituciju, krijumčarenje, izbjegavanje poreza i korupcijske aktivnosti.

²⁰⁴ Tabela za 2004: Privredni kriminal: 17 slučajeva vezanih za organizirani kriminal (OK) sa 17 OK grupa i 52 počinioca; trgovina drogama 40 slučajeva vezanih za OK sa 40 OK grupa i 142 počinioca; trgovina ljudima: 17 slučajeva vezanih za OK sa 17 OK grupa i 61 počiniocem; ilegalna imigracija: 16 slučajeva vezanih za 116 OK grupa i 58 počinitelja; krijumčarenje: 14 slučajeva sa 14 OK grupa i 62 počinioca; korupcija: 1 slučaj vezan za OK s jednom grupom i 4 počinioca.

Od kraja devedesetih pranje novca je samo povremeno bilo predmet krivičnog gonjenja albanskih tužilaca. Za 2003. godine navedena su dva krivična djela, za 2004. god. zbog bolje koordinacije novoosnovane albanske agencije za koordinaciju napora na sprečavanju pranja novca (albanska finansijsko-obavještajna jedinica – FOJ), 6 slučajeva pranja novca je saopšteno, tri slučaja pranja “vlastite zarade” i jedan slučaj pranja “u ime trećih osoba”. Uprkos ovako malim brojkama, zabilježeno je da je praksa pranja novca u Albaniji neodvojivo povezana sa kriminalnim aktivnostima. Glavne karakteristike aktivnosti pranja novca u Albaniji uključuju upotrebu još uvijek postojećih pravnih praznina, širok dijapazon neformalnosti albanske ekonomije, sofisticiranost finansijskih transakcija²⁰⁵, i prikrivanje ovih aktivnosti pod legalno poslovanje i preduzeća. Pranje novca uglavnom uključuje investiranje u nekretnine, zemlju i turizam. Mnogi objekti su nezakonito sagrađeni, a neki su i uništeni. Teško je, međutim, razdvojiti koliko nezakonite gradnje potiče od pranja novca (droga, utaja poreza ili doznake novca koje zarade sezonski radnici u inostranstvu), a koliko je rezultat slabo uređenog građevinskog sektora.

KORUPCIJA

Vjeruje se da korupciju ne vrše organizirane kriminalne grupe²⁰⁶ nego da postoje posrednici koji obično nastupaju u ime osoba koji imaju ovlasti. Iako su učinjeni neki naponi, korupcija i dalje utiče kako na državne institucije, uglavnom državnu administraciju i pravosuđe²⁰⁷ tako i na privatni sektor. 2004. godine Ured glavnog tužioca je obavijestio o 443 osumnjičena za korupciju. 2005. godine 442 slučaja u koje je bilo uključeno 237 osoba, bilo je predmetom krivičnog gonjenja. Daleko najviše ovih postupaka (377) vezano je za zloupotrebu dužnosti i proizvoljne odluke. Samo šest postupaka vođeno je zbog davanja mita i 24 zbog primanja mita. 159 okrivljenih su državni službenici centralne i lokalne javne uprave. U svom izvještaju za Parlament u aprilu 2006.²⁰⁸, glavni tužilac Albanije istakao je nekoliko problema:

- Visok nivo poimanja korupcije uglavnom je povezan sa političkim donošenjem odluka u vezi sa upravljanjem javnim fondovima, posebno o direktnim javnim nabavkama s argumentom hitnosti.
- Pravila za upravljanje i rukovođenje komercijalnim preduzećima s državnim kapitalom ostavljaju isuviše prostora za tumačenje i stoga i za korupciju.
- Što se tiče javnih nabavki, iako se sadašnji proces pribavljanja ponuda poboljšava, mnogi vjeruju da je prihvatljivo zaključivati ugovore i primati novac (tangente) prije nego što se održi tenderski postupak.

²⁰⁵ Deponovanje novčanih sredstava u kratkom periodu bez prekoračenje limita nakon čega je potrebno prijaviti izvor.

²⁰⁶ 2005. god. počinioci protiv kojih je vođena istraga nisu bili organizirani ni u jednu zločinačku grupu ili organizaciju.

²⁰⁷ Albanski centar za ekonomska istraživanja navodi u *Albanskom empirijskom izvještaju za 2000. god.*, da se korupcija poima kao najveći problem u zemlji, zajedno sa kriminalom, koja varira od plaćanja mita javnim službenicima, npr. radi izbjegavanja poreza i propisa, prodaje sudskih i arbitražnih odluka, doprinosa privatnih interesa političkim strankama, prodaja parlamentarnih glasova kao što su predsjednički ukazi, imenovanje prijatelja i rođaka na službene položaje (<http://www1.oecd.org/daf/SPAIcom/pdf/AlbEmp.pdf>).

²⁰⁸ Izvor: Izvještaj glavnog tužioca Parlamentu Albanije (27. aprila 2006. god.) o stanju kriminala u Albaniji u 2005. god.

4.2 BOSNA I HERCEGOVINA

Poslijeratnu situaciju u Bosni i Hercegovini (BiH) obilježava preko milion raseljenih osoba, uništavanje imovine i podijeljena država s oslabljenom moći i ovlastima. Politički i pravni vakuum izazvan ratom teškim naporima se popunjava, zahvaljujući međunarodnoj i domaćoj zajednici, od 1996. godine. Kasnih devedesetih, nepostojanje institucija kao što su granična služba, pravni i ekonomski prostor, i regionalne veze uspostavljene u ratnoj ekonomiji, pružali su jedinstven kompleks prilika za organizirani kriminal. Poslijeratni i tranzicijski faktori, kao što su promjena imovinskih prava, ekonomski pad i oslanjanje na trgovinu donijeli su novi niz mogućnosti. UNDP²⁰⁹ je 2004. god. preklasifikovao BiH u tranzicijsku državu. Međutim, još uvijek postoji slab privatni sektor, a na državnu potrošnju otpada skoro 50 procenata BDP-a. Dvadeset posto stanovništva je nezaposleno, 18 posto je siromašno, a 30 posto je veoma podložno šokovima u primanju koji ih mogu gurnutu u siromaštvo. Teški je kriminal, zato, ostvario prednost koju organi BiH pokušavaju da sustignu pomoću mnogih institucionalnih i pravnih reformi, od kojih su neke provedene u prethodnim godinama, ali mnoge su zastale, kao što argumentirano pokazuju GRECO-ov Izvještaj o usaglašenosti²¹⁰, Pregled sigurnosti u 2005. godini, poglavlje "Prijedlog mjera i aktivnosti", dokumenti iz procesa Stabilnosti i pridruživanja i drugi nedavni izvještaji.

Jedna od specifičnosti BiH je veza organiziranog kriminala i optuženih ratnih zločinaca, koja izaziva veliku zabrinutost nekih organa BiH. Finansiranje optuženih ratnih zločinaca koji su na slobodi, posebno Ratka Mladića i Radovana Karadžića, čini se dobro organizirano i povezano sa nizom institucija kao što su banke, vladajuće i druge javne institucije, i političke stranke u Republici Srpskoj (RS). 2004. godine blokirani su bankovni računi osoba osumnjičenih da pomažu optužene ratne zločince i na desetine osoba je smijenio sa javnih položaja visoki predstavnik za BiH, lord Ashdown²¹¹.

Učinjeni su određeni napori na konsolidaciji i usklađivanju glomaznog krivičnopravosudnog sistema BiH²¹² (posebno tužilaštvo i sudstvo) koji su možda već donijeli pozitivne rezultate. Pa ipak, agencije za provedbu zakona još uvijek su fragmentirane, nepovezane i previše razvučene. Isto tako, razmjena informacija u zemlji je nezgrapna.

Trenutna kretanja organiziranog kriminala, međutim, zahtijevaju dobru policijsku obavještajnu aktivnost i efikasnu razmjenu informacija kako unutar zemlje tako i na međunarodnom planu²¹³. U slučaju BiH, reforma policijskog sistema – jedinstvena policijska struktura koja bi mogla pomoći da se uklone mnogi problemi ovdje navedeni – i dalje predstavlja glavno pitanje na dnevnom redu i predviđa se da će biti okončana u 2006. godini najkasnije. Međutim, drugi zvanični krug pregovora za sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) potvrdio je da je ostvaren samo ograničen napredak u većini područja evropskog partnerstva, pri čemu je reforma policije glavni kamen spoticanja²¹⁴.

²⁰⁹ UNDP Izvještaj, 10. juli 2005.

²¹⁰ GRECO Izvještaj o usklađenosti o Bosni i Hercegovini, Greco RC-I (2005) 1E.

²¹¹ 2004. god. lord Ashdown je donio 82 odluke kojima su s javnih položaja smijenjene osobe osumnjičene da pomažu, finansijski ili na drugi način, osobe optužene za ratne zločine, te zatvoreni bankovni računi za koje se sumanja da se koriste u tu svrhu. Odluka se može naći na: <http://www.ohr.int/decisions/war-crimes-decs/archive.asp?m=&yr=2004>. Konačni ishod ove istrage tek treba obznaniti.

²¹² Bosna i Hercegovina (BiH) ima četiri jurisdikcije u krivičnopravosudnom sistemu: državni nivo, dva entiteta (RS i Federacija BiH) i Brčko Distrikt.

²¹³ Ovo je takođe vidljivo i u doprinosu upitniku iz 2006. koji je prvo dostavljen sedmicama nakon roka (tačnije: nekoliko dana prije planiranog datuma finaliziranja nacrtu izvještaja) i drugo, u pregledu sigurnosti za 2005. god. koji je svakako bio veoma opširan i detaljan, i u pogledu sadržaja (pitanja migracije, sve vrste krivičnih djela, prometne nesreće, saradnja sa Sudom u Hagu i provedba imovinskih zakona) i administrativno-geografski (sve četiri jurisdikcije i kantonalni nivo), ali različite brojke nisu objedinjene na nivo države, niti je dat odgovor na upitnik niti je uopće fokusiran na organizirani kriminal.

²¹⁴ Izvještaj o sjednici RPM-a i drugi zvanični krug pregovora za SAA, Sarajevo, 22. juni 2006., posebno ističući odbijanje nacrtu zakona o borbi protiv organiziranog kriminala od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća

Glavne opasnosti koje prijete BiH su droga, trgovina ljudima i privredni kriminal.

TRGOVINA DROGOM

Kao što je navedeno u izvještaju iz 2005. godine, grupe za nedozvoljeni promet drogom nemaju neki poseban etnički faktor, ali imaju jake regionalne veze u susjednim zemljama, u kojima se savez ostvaruje na osnovu zajedničkog porijekla i geografske lokacije. Faktori kao što su relativno porodne granice, zakonski i institucionalni okvir u razvoju, nepostojanje tehničke opremljenosti i interna podijeljenost krivičnog pravosudnog sistema, sve to predstavlja veliku prednost u rukama kriminalaca i čini BiH atraktivnim tranzitnim područjem, pogodnim za prepakiranje i redistribuciju droge.

Iako su date brojke fragmentarne i nepotpune, BiH bi se mogla smatrati "centrom za redistribuciju", tranzitnom zemljom za drogu. Osim trgovine drogom, čini se da postoji i sve veće domaće tržište korisnika, uglavnom sintetičke droge, kao što je ekstazi i amfetamini, kao i kanabis, što se takođe vidi iz sve većeg prevoza kanabisa iz Albanije preko Crne Gore u BiH.

Zapljena 34 tone acetil-anhidrida (hemijskog prekursora za heroin), zabilježena 2005. god. i u to vrijeme nedavno, govori o trgovini hemijskim prekursorima koji se koriste za proizvodnju droge. To se mora posmatrati u skladu sa nedavnim nalazima iz 2006. Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske koje ukazuje "The confiscation of 34 tonnes of acetic anhydrite (a chemical precursor for heroin), reported in 2005 and at that time of recent date, testify to a trade in chemical precursors used for drugs production. This has to be seen in line with the recent findings reported 2006 from the Ministry of Interior of the Republika Srpska indicating "da uvezene količine supstanci namijenjenih za industrijsku proizvodnju premašuju potrebe industrije i da nije rijetkost da je promet tim supstancama nedozvoljen"²¹⁵. BiH bilježi za 2005. ukupno 1.595 krivičnih djela vezanih za nezakonitu proizvodnju, trgovinu i posjedovanje opojnih droga, što je povećanje od više od 13,5 procenata u odnosu na 2004. godinu. Nije saopšteno koliko slučajeva je vezano za organizirani kriminal.

Iako je dato mnogo statističkih podataka, zbog nepostojanja centralne analize i različitih konstatacija i struktura izvještavanja, ostaje nejasno stanje u pogledu razvoja nezakonite proizvodnje i trgovine:

- Federacija BiH: 363 slučaja (+29,6%), koje je počinilo 377 osoba, i impresivnih 12 smrtnih slučajeva;
- Republika Srpska: 199 slučajeva; povećanje (55%) i broj počinitelja uključuje takođe i posjedovanje i uživanje opojnih droga, tako da se ne može napraviti poređenje);
- Brčko Distrikt: 9 slučajeva; smanjenje (44%) i broj počinitelja uključuje i posjedovanje i uživanje opojnih droga, i jedan smrtni slučaj;
- Državna granična služba: 38 slučajeva (-2,5%), koje je počinilo 49 osoba.

Uprkos navedenoj statistici, prema kojoj je svaka jurisdikcija tačno navela broj slučajeva, počiniocima, maloljetnicima i povratnicima u kriminal, ali na drugačije načine, ne postoje analize niti istraživanja za cijelu zemlju o tome koliko bi moglo biti tržište, ko su korisnici droga i trgovci, koliko je otkriveno organiziranih kriminalnih grupa, da li ima ilegalnih laboratorija i druge važne informacije u oblasti organiziranog kriminala. Da bi se adekvatno uhvatila u koštac s ovim problemom, Bosna i Hercegovina bi trebalo da provede ova istraživanja i ustanovi sistem obavještajnih podataka kako bi mogla ispravno analizirati uzorke i strukture organiziranog kriminala.

zbog navodnog kršenja zahtjeva za imenovanjima koje obavlja nezavisno tijelo, što je dovelo do ostavke javnog tužioca RS, specijalnog tužioca i drugih tužilaca u maju 2006. godine.

²¹⁵ BiH "Informacija o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini".

Tabela 7: Tabela pregled zaplijene količine opojnih droga (BiH)*

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					68,53	
Hašiš (kg)					11,86	
Marihuana (kg)					318,51	
Kokain (kg)					30,86	
Amfetamini (kg)					4,71	
Ekstazi (kom.)					3 387	
LSD (doza)						
Kanabis (biljka)					1 956	
Mak (biljka)						

*Brojke koje su dale Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko Distrikt i Državna granična služba su objedinjene, međutim, statistička građa je bila isuviše slaba ili nedosljedna da bi se napravilo poređenje sa 2004. god. ili čak za čitav period.

TRGOVINA LJUDIMA

Što se tiče trgovine ljudima, praksa se promijenila zahvaljujući naporima agencija za provedbu zakona i zatvaranju brojnih striptiz barova i bordela u zemlji. Kao posljedica toga, seksualna eksploatacija je postala skrivenija i rafiniranija, te se odvija u privatnim stanovima i preko eskort službe, kao i širenjem na internet. Isto tako, čini se da i žrtve nemaju više nasilan tretman i žive u boljim uslovima i trenutno uglavnom opslužuju domaću klijentelu. Takva tržišna promjena ukazuje na menadžersku sofisticiranost kriminalaca umiješanih u posao trgovine ljudima, dok sve ovo predstavlja novi izazov za istragu i krivično gonjenje ovih krivičnih djela.

Osobe umiješane u trgovinu ljudima uglavnom su državljani BiH, često vlasnici noćnih klubova ili imaju poslovne veze sa drugim vlasnicima barova. Grupe umiješane u ovaj posao lako prevazilaze etničke, nacionalne, etičke i druge granice, i uglavnom sarađuju sa trgovcima iz Srbije, koji su na glavnoj ruti za trgovinu ljudima iz Rumunije, Moldavije i Ukrajine. Evidentirani slučajevi pokazuju BiH dileri imaju vlastita jaka kriminalna uporišta u Rumuniji i Moldaviji²¹⁶. Regrutiranje na lokalnom nivou, unutrašnja trgovina i dominantno domaća klijentela imaju političke implikacije ne samo na represiju nego i zahtijevaju bolju prevenciju i politiku javnog zdravlja kako bi se riješila zdravstvena pitanja koja otvara domaće tržište seksualnih usluga.

2004. god. IOM BiH bilježi blagu promjenu trenda trgovine ljudima, kao što je premještanje iz noćnih klubova u privatne kuće i stanove, prevoz taksijem do klijenta, prisilni brak i zahtjevi za azil kako bi se zajamčio duži boravak i zakonit status u BiH, te psihološki pritisci umjesto fizičkog zastrašivanja i ozljeđivanja, posebno prijete po život porodice žrtve koja je ostala kod kuće.

Iako je 2003. osnovan "BiH državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnu imigraciju", pripremljen drugi "Državni plan za borbu protiv trgovine ljudima za 2005-2007 (NAP)", zajedno sa IOM-om i drugim međunarodnim organizacijama, 2004. godine, potpisan "Protokol o upravljanju skloništim za strane državljane žrtve trgovine u BiH" između Ministarstva sigurnosti i pet lokalnih nevladinih organizacija početkom 2005. god, potpisan "Sistem upućivanja (procedura) za tretman žrtava trgovine" u julu 2005. god. i ostvaren generalni napredak ka jednom sveobuhvatnom zakonodavnom okviru, BiH i dalje nema održivu operativnu mrežu kao što se vidjelo iz datog "Izvještaja o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini", koji trgovinu ljudima spominje u veoma upitnom broju slučajeva, samo u Federaciji BiH (2 slučaja, 2 počinioca) i Republici Srpskoj (12 slučajeva sa 18 počinitelja). Dodatne informacije nisu date.

²¹⁶ Odgovor BiH na upitnik za 2005. god.

KRIJUMČARENJE OSOBA

BiH se smatra tranzitnom državom kroz koju se državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ilegalno transportiraju u zemlje Zapadne Evrope. U BiH ulaze preko Crne Gore i Srbije preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnoj BiH, stižu u Sarajevo odakle odlaze u zapadnu BiH, često taksijem. Odatle ih tamošnje kriminalne grupe prate preko rijeka ili ilegalnih graničnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti je zabilježeno da su velike grupe ilegalnih migranata ušle u BiH kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno nastanjena kineska zajednica izgleda ima veze sa omogućavanjem migracije iz Kine u Zapadnu Evropu. Tržište za krijumčarenje ljudi prilično je ravno i čini se da u velikoj mjeri zavisi od bliske saradnje organiziranih kriminalnih grupa iz različitih zemalja u regiji²¹⁷.

“Informacija o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini” u velikoj mjeri govori o svim vrstama migracijskih problema, kao što su transport osoba, odbijanje ulaska (uglavnom zbog neposjedovanja putnih dokumenata i viza), ulaska državljana zemalja sa velikim migracijskim rizikom (uglavnom Turske, Libana, Kine i sve više iz Irana, Indije i Sirije), prijem državljana trećih zemalja prema sporazumu sa Hrvatskom, deportacija osoba i pokušaji ilegalnih prelazaka (655 osoba, uglavnom iz Albanije, BiH, Hrvatske, Crne Gore i Srbije, bez daljih informacija). Međutim, iz izvještaja se vidi samo jedna jasna brojka krijumčarenja osoba: dva slučaja u Federaciji BiH. Nema informacija o organiziranim strukturama ili drugih relevantnih podataka.

PRIVEDNI KRIMINAL

Privredni kriminal cvjeta zahvaljujući podijeljenom ekonomskom prostoru, podjeli po jurisdikcijama među BiH agencijama za provedbu zakona i rasprostranjenoj prevari vezanoj za lične isprave što omogućava činjenica da je ogroman broj raseljenih ili ubijenih osoba u ratu i unutrašnje podjele zemlje. Glavni mehanizam za rasprostranjenu utaju javnog prihoda predstavljale su fiktivne kompanije koje je bilo dosta lako registrirati. Prema poreskim organima Federacije BiH, 2004. godine bilo je 1187 legalnih pravnih subjekata u Federaciji BiH koji su okarakterisani kao nedostupni, fiktivni ili paralelni i 835 slučajeva izbjegavanja poreza zabilježenih od 2002. godine, što je dovelo do gubitka od približno 160 miliona eura. Poreski organi Republike Srpske bilježe 464 nedostupne kompanije, 73 fiktivne i 21 “paralelnu” kompaniju u istom periodu²¹⁸.

Pružajući tako jedinstvene prilike, BiH je postala atraktivno područje kroz koje se vrši nezakonita trgovina u regiji. Nedavni napori organa BiH u oblasti poreza i poslovne registracije usmjereni na povećanje unutrašnje povezanosti i jedinstvenost poreskog sistema i registracije poslovnih subjekata već su dali određene pozitivne rezultate.

“Informacija o stanju sigurnosti u BiH u 2005. god” daje djelimično detaljnije informacije. U 2005. godini evidentirano je ukupno 1324 slučajeva privrednog kriminala na državnom nivou kao i pad od skoro 6 procenata, što je očigledno izazvano ogromnim i upitnim padom u Federaciji BiH (- 62,4 procenata), dok su prijavljena povećanja u Republici Srpskoj (+ 16 procenata) i Brčko Distriktu (+ 28,9 procenata).

Većina slučajeva odnosi se na zloupotrebu službene dužnosti i ovlasti, krivotvorenje novca, nesavjesno poslovanje i obmanu radi dobivanja zajmova i drugih privilegija. Prema datim traženim brojkama u mjeri u kojoj se mogu iskoristiti i objediniti, u 2005. godinu bilo je 54 slučajeva izbjegavanja poreza i “u oblasti carina” najmanje 580 slučajeva. Kvalitetno poređenje sa ranijim

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Odgovor BiH na upitnik za 2005. god. “Nedostupna” preduzeća su ona koja su registrirana na nepostojećoj adresi ili koriste lažne dokumente o registraciji; “fiktivna” preduzeća su preduzeća registrirana upotrebom lažnih osobnih dokumenata; “paralelna” preduzeća su ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji s promijenjenim imenima vlasnika. Te se kopije zatim koriste za otvaranje novih, teško otkrivenih, bankovnih računa.

godinama nije moguće, zbog različitih perspektiva i postupaka izvještavanja (2002-2004: 835 slučajeva, što je dovelo do gubitka prihoda od oko 160 miliona eura), međutim, brojke se izgleda smanjuju.

U izvještaju je među najznačajnijim krivičnim djela privrednog kriminala navedeno 256 slučajeva krivotvorenja novca, koji su počinjeni u Federaciji BiH (139 slučajeva koje je počinilo 130 počinitelja, od kojih 37 "povratnici u kriminal ili maloljetnici", smanjenje od 29 procenata u odnosu na 2004. god.), Republici Srpskoj (103 slučaja, 99 počinitelja, povećanje od 26 procenata u odnosu na 2004. godinu), i u Brčko Distriktu (14 slučajeva, nema podataka o počiniocima, povećanje od skoro 29 procenata). Iako se u izvještaju daju još i neka općenita zapažanja u vezi s istraženim slučajevima krivotvorenja ("veoma obrazovani", poznaju štamparske i grafičke operacije) i raspačivačima ("vješti"), nisu date brojke niti dodatne informacije o broju krivotvorilaca, strukturama organiziranog kriminala, ilegalnim štamparskim lokacijama, tehnikama, krivotvorenim valutama i apoenima, oduzimanju itd. ili bilo kakve druge analize.

Nisu date informacije o kompjuterskom kriminalu.

PRANJE NOVCA

Smatra se da su metode pranja novca u BiH slične onima kod izbjegavanje poreza. U Republici Srpskoj broj krivičnih prijava protiv osoba umiješanih u izbjegavanje poreza i pranje novca udvostručio se u periodu 2002-2004. god. (sa 22 na 44 slučaja). 2005. god. policija na državnom nivou, tužilaštvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. Do maja 2005. god. Sud BiH je izrekao 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu od 690.000 eura. Količina opranog novca iznosi 554.100 eura, dok je vrijednost neoporezovanog novca procijenjena na 8,13 miliona eura. Izbjegavanje plaćanja poreza je glavno krivično djelo u svih osam slučajeva. Istrage koje su proizašle iz prvih osam presuda bilježe 643 pravna subjekta osumnjičena za pranje novca²¹⁹.

Prema saopštenju za štampu²²⁰, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) zabilježila je 27 transakcija pranja novca registriranih u 2005. godini počinjenih od strane 52 osobe. Preliminarne istrage pokazuju da je skoro 58 miliona eura uključeno u te ilegalne transakcije. U svom obavještenju SIPA navodi da je pranje novca od strane fantomskih kompanija bilo rašireno, ali negira da postoji oko 4.000 fantomskih kompanija koje vrše pranje novca. Uprkos tim javno izrečenim brojkama, u "Informaciji o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. god." spominju se samo dva slučaja pranja novca u Federaciji BiH i nema drugih informacija.

Što se tiče datih informacija o korupciji, one su takođe nedovoljne, posebno u pogledu nalaza prvog evaluacijskog kruga GRECO tima u maju 2005²²¹ i tamo navedenih mjera koje su preduzeli organi BiH u odgovoru na 18 preporuka.

Uprkos mnogim poboljšanjima od maja 2003. godine, kao što je centralizirano tijelo za sve antikorupcijske aktivnosti (koje se formalno nalazi u Ministarstvu sigurnosti i njegove organizacione jedinice SIPA), osnivanje posebnog odjela za istrage organiziranog kriminala i korupcije, dostavljanje Vijeću Evrope nacrtu odluke o osnivanju budućeg Antikorupcijskog ureda, reforme krivičnog zakona (koji, međutim, ne sadrži jedan član o "korupciji" kao samom krivičnom djelu, nego obuhvata sve koruptivne aktivnosti sa nekoliko odvojenih krivičnih djela, tzv. "koruptivnih krivičnih djela"), osnivanje Mreže kriminalističke analize (CAN), konačni podaci koji su dati izuzetno su slabi: samo Federacija BiH navodi da su podnesene krivične prijave protiv 167 osoba u oblasti mita, i nije dato više informacija.

²¹⁹ Odgovor BiH na upitnik za 2005.

²²⁰ Obavještenje za štampu SIPA-e od 14. 2. 2006., navodi Centar za kompetenciju u oblasti Jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu, 15. 2. 2006.

²²¹ GRECO Izvještaj o usklađenosti za Bosnu i Hercegovinu, GRECO RC-I (2005) 1E.

4.3 HRVATSKA

Kao i sve ostale zemlje bivše Jugoslavije Hrvatska je duboko pogođena ratom koji je izazvao promjene u političkim, društvenim i ekonomskim okolnostima koje su dodatno pojačali izazovi tranzicije u poslijeratnom periodu. Kriminalne organizacije u Hrvatskoj nikada nisu prestale sa aktivnostima koje su već započele u bivšoj Jugoslaviji i zadržali su bliske veze sa svojim kolegama u drugim zemljama bivše Jugoslavije, dok je saradnja među agencijama za provedbu zakona u novoosnovanim državama prestala za vrijeme konflikta i neposredno poslije rata. Ta prednost je omogućila organiziranim kriminalnim grupama da odrede kriminalna tržišta na kojima će ostvariti korist i moć pri tom demonstrirajući veliku fleksibilnost u prilagođavanju poslijeratnim promjenama.

Međutim, država je stekla nezavisnost 25. 6. 1991. i imala je na raspolaganju oko deceniju i po, kao i jaku podršku međunarodne zajednice, da uspostavi čvrste strukture. Tako ojačane zakonodavne strukture, organizaciona dostignuća, obučeni službenici za provedbu zakona i bolja saradnja sa jugoistočnoevropskom, kao i drugim evropskim zemljama, osigurali su i omogućili da se stekne jasnija slika o organiziranom kriminalu u Hrvatskoj. Općenito i slično kao i u ostalim zemljama u regiji, organizirani i privredni kriminal je specifična refleksija ekonomskog, društvenog i političkog razvoja zemlje. Organizirani kriminalci su sposobni da se brzo prilagode izmijenjenim društvenim, ekonomskim i političkim uvjetima, fleksibilni u odgovoru na izazove kriminalnog tržišta, čime stiču destruktivnu prednost nad organima za provedbu zakona, posebno vrhunski kriminalci, koji više omogućavaju i usmjeravaju kriminalne aktivnosti, nego što iz sami čine. Prema odgovoru, organizirani kriminal u Hrvatskoj slabi državnu strukturu i moralne vrijednosti i očekuje se da će ubuduće prijetnja od organiziranog kriminala porasti i uticati (npr. putem korupcije) na čitav tok političkih, društvenih i ekonomskih procesa.

Hrvatska se, međutim, kretala i još uvijek se kreće brže od ostalih u regiji u pogledu uspostavljanja politika i strategija protiv organiziranog i privrednog kriminala²²², donošenjem svih potrebnih zakonskih propisa, uspostavljanjem djelotvornog sistema provedbe zakona s centraliziranom kriminalističkom bazom podataka, kao i dobrim sistemom izvještavanja.

Kao posljedica hrvatskog "Programa posebnih mjera za suzbijanje organiziranog kriminala" iz 2003. i kasnijeg "Državnog plana za borbu protiv organiziranog kriminala", ostvareni su odlični rezultati ne samo u organizacionim reformama i određenim aktivnostima, kao što je uvođenje programa borbe protiv pranja novca i programa zaštite svjedoka, provedba različitih propisa o zaštiti podataka, jačanje međunarodne saradnje (npr. značajni "Sporazum o operativnoj saradnji" sa Europolom, potpisan 13. januara 2006.), ali i u stvarnim istragama, krivičnim postupcima i presudama u slučajevima organiziranog kriminala.

Hrvatska je 2004. godine zabilježila 1.098 krivičnih djela organiziranog kriminala koja je počinilo 540 osoba (1,32% svih zabilježenih slučajeva). 2005. godine Hrvatska bilježi povećan broj (+22,04%) evidentiranih slučajeva organiziranog kriminala (1.340) i osoba (771) od otkrivenih i navedenih krivičnih djela koja spadaju u nadležnost Odjela za organizirani kriminalitet (1,73 procenata od svih navedenih krivičnih djela). Iako postoji značajan porast, ove brojke su niske.

Kao mnoge druge zemlje, Hrvatska ne pravi strogu razliku između privrednog kriminala (kriminala "bijelih kragni" koji čine poslovni ljudi u inače legalnim djelatnostima) i organiziranog kriminala (kriminalaca "crnih kragni" koji inače djeluju na ilegalnim tržištima), koja bi, po mišljenju Hrvatske, bila isuviše vještačka. Što se tiče privrednog kriminala, čini se da glavni problemi potiču ne od

²²² 22. juna 2006. Hrvatska i Evropska komisija su započele pregovore o pristupanju EU. Prema povjereniku za proširenje EU, Ollie Rehn, Hrvatska će vjerovatno "prva ispuniti potrebne uslove" i stoga biti "sljedeća zemlja na spisku". Predviđena godina pristupa, 2010., tijesno je vezana za trenutnu raspravu u EU o Ustavnom sporazumu.

direktnog gubitka javnih prihoda, nego i od drugih oblika privrednog kriminala, kao što prevara u javnim nabavkama, lihvarstvo i bankarska prevara, što dovodi do prevare u postupku stečaja i privatizacije²²³. Ovo drugo je posebno osjetljivo imajući na umu nastupajuću zastaru za istraživanje i krivičnog gonjenje tih slučajeva. Posljedice ovih krivičnih djela vidljive su javnosti. Javnost ih povezuje sa socijalnom nepravdom i ilegalnim bogaćenjem i generalno ima visoka očekivanja od agencija za provedbu zakona i pravosuđa u smislu uspješnog kažnjavanja tog kriminala.

Vjeruje se da povjerenje javnosti u te institucije ovisi o rezultatima tih slučajeva koji su notorno teški za istragu i gonjenje zbog svoje složenosti i političkih veza koje eventualno uključuju²²⁴. Osim toga, šteta koju društvu nanosi ova vrsta privrednog kriminala teško se mjeri i kvantitativno izražava. Kriminalne grupe umiješane u privredni kriminal koriste rafinirane metode koje omogućavaju profesionalno usavršavanje i angažiranje eksperata (finansijskih, pravnih i sl.) i podstiču veze sa javnim strukturama putem finansiranja, npr. sportskih aktivnosti, medijskih tekstova, grantova, razmjene policijskih obavještajnih podataka, zajedničkih ulaganja u obalna područja sa kriminalnim organizacijama iz Italije i Rusije.

Pripadnici ovih kriminalnih grupa mahom su državljani Hrvatske, imaju srednje obrazovanje i prosječan ekonomski položaj. Njihova uloga je obično podijeljena na organizatore, finansijere i krivotvoritelje (npr. dokumenata potrebnih za ispunjavanje kriterija za dobivanje zajmova i kredita), i medijatora (zaposlenici kompanija ili banaka koje su od interesa za kriminalnu grupu).

Sama grupa nema hijerarhijsku strukturu. Zapravo, članovi različitih grupa započnu neki posao zajedno na osnovu zajedničkih osobnih interesa. U većini slučajeva, formiraju se određene kriminalne grupe radi učinjenja određenog krivičnog djela. Te grupe su mahom lokalnog karaktera, i samo povremeno djeluju na cijeloj teritoriji Hrvatske ili se odvažuju i na terorizmu susjednih zemalja, kao što su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Austrija, Italija, Slovenija i Mađarska.

TRGOVINA DROGOM

Što se tiče nedozvoljene trgovine drogom, Hrvatska je od jedne od tranzitnih zemalja na "balkanskoj ruti" postala u određenoj mjeri jedna od zemalja odredišta. Međutim, proizvodnja droge u Hrvatskoj nije povezana sa organiziranim kriminalom. Zapravo je više vezana za manje, individualne proizvođače za lokalnu proizvodnju.

Slično kao kod hašiša i kokaina, ustanovljena je tendencija rasta domaćeg tržišta sintetičkih droga, zahvaljujući sve većoj potražnji za ovom vrstom droge, ali i agresivnijoj ponudi koja se može uočiti. Sintetičke droge se uglavnom krijumčare iz zemalja EU, ali sve više i iz određenih jugoistočnoevropskih i istočnoevropskih zemalja, u kojima stalno niču nove ilegalne laboratorije. Sintetičke droge opslužuju domaće tržište u gradskim područjima i obalnim gradovima, posebno tokom ljetnih mjeseci.

Veće količine hašiša i marihuane, koji su dominantno prisutni na nezakonitom hrvatskom narko-tržištu, uglavnom stižu morem preko međunarodnih krijumčarskih kanala (kontejneri) iz zemalja Sjeverne i Zapadne Afrike u italijanske i slovenske luke i odatle u Hrvatsku cestom, ali hašiš i marihuana, kao i kokain, stižu na obalu i iz Albanije ili direktno iz južnoameričkih država u hrvatske luke i odatle u evropske zemlje ("morski kanali "balkanske rute"). Cestovnim prevozom hašiš i marihuana uglavnom dolaze sa teritorije Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

Što se tiče heroina, jasno je da je tzv. "balkanska ruta", čija centralna dionica ide preko teritorije Republike Hrvatske, još uvijek često korištena za krijumčarenje kopnom (cestom i željeznicom), jer je to najkraća veza između zemalja proizvođača i odredišnih zemalja. Osim toga, nagli rast prometa

²²³ Na žalost, Hrvatska, kao ostala projektna područja, nije dala podatke o krijumčarenju duhanskim proizvodima.

²²⁴ Vidi *Hrvatska: Rad u toku*, autora Anne McTaggart i Draga Hedla, IWPR br. 562, 27. juni 2005.

robe i putnika u "novoj Evropi" smanjuje rizike i znači veće investicije za trgovce drogom, koji posebno u trgovini drogom, slijede preduzetnički moto: "Mali rizik - velika zarada".

Promet droge zračnim putem čini se još uvijek manji problem, ali postoji uglavnom na tržištu kokaina iz južnoameričkih država, krijumčari se u manjim količinama preko kurira i hitnim pošiljkama, kao dio prtljage, itd.

Hrvatska je dugo vremena bila jedina zemlja u regiji koja je preduzela određene mjere za bolje razumijevanje i ocjenu domaćeg narko-tržišta, i sprečavanje i liječenje zloupotrebe droge. Postoje statistički podaci s uobičajenim uzorcima (starost, spol, državljanstvo, itd.) osoba optuženih za zloupotrebu (2005: 5.700), posjedovanje (2005: 5.124) i dilanje opojnim drogama (393). Uprkos evidenciji 94 slučaja organiziranog kriminala vezanog za opojne droge, 2005. god. nijedna veća hijerarhijski organizirana kriminalna grupa nije razbijena, stoga se očekuje da su dobro uhodane strane organizirane kriminalne grupe razvile hrvatske preprodajne mreže koje imaju više piramidalnu strukturu, vidljivu samo u bazi, na tzv. "mravljem tržištu".

Međutim, eksperti navode još u pregledu 2004. god. da ima nekoliko vrsta kriminalnih organizacija koje se bave krijumčarenjem drogom, uglavnom na baziranih na državljanstvu, teritorijalnoj pripadnosti i rođaćkim/porodičnim vezama. Albanske organizirane kriminalne grupe odgovoraju prvom tipu i uključuju Albance sa Kosova i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" koje uglavnom u bliskoj saradnji sa turskim organizirani kriminalnim grupama organiziraju krijumčarenje heroína. Njihova struktura je prilično hijerarhijska i zasnovana na dobrim vezama u drugim zemljama. Za razliku od Albanaca, osobe druge nacionalnosti ne zauzimaju značajan položaj, nego služe kao krijumčari. Glavni organizatori stekli su određeni nivo obrazovanja, uživaju dobar životni standard i često posjeduju preduzeća ili imovinu u koje su investirali zaradu od kriminala.

Druga vrsta je vezana za kriminalne grupe koje se bave kanabisom i uglavnom se sastoje od osoba sa dvojnim državljanstvom BiH i Hrvatske. Ove grupe imaju manje definiranu strukturu, a glavni organizator je poznat ostatku grupe, koja se uglavnom sastoji od izvršilaca koji se suzdržavaju od korištenja uslugama trećih osoba, osim carinskih službenika koji su stacionirani na graničnim prelazima. Ove grupe imaju dobre veze sa drugim grupama koje dominiraju na lokacijama gdje se odvija krijumčarenje, dok pripadnici ovih grupa imaju sklonosti i ka drugim vidovima kriminala.

Posljednja vrsta kriminalnih organizacija smještena je u drugim zemljama, a predvode je osobe s iskustvom u tradicionalnim proizvođačima droge, kao što su Holandija i zemlje Latinske Amerike, organiziranju krijumčarenja sintetičkih droga i kokaina morskim i zračnim putem. Ove organizacije se oslanjaju na kurire koji ili profesionalni krijumčari ili slučajne osobe angažirane za jednokratni posao. Krijumčari se služe hitnom poštom, turističkim i putnim agencijama i pokrivaju konačnu destinaciju kupovinom odvojenih karata za letove.

Domaće kriminalne grupe uključuju mješovite strukture, često imaju na čelu osobu s krivičnim dosjeom. Disciplina se provodi prijetnjama i nasiljem, uglavnom da se prisile klijenti da plate dugove i neisplačivanjem kriminalne zarade. Pripadnici ovih grupa skloni su i drugim vidovima kriminala, kao što su krijumčarenje oružja, cigareta, i iznuđivanje. Zarada se uglavnom troši na pokretnu i nepokretnu imovinu, kao što su nekretnine na turističkim destinacijama, i upadljiv životni stil. Hrvatski organi za provedbu zakona navode da organizirani kriminalci koriste različite načine za osiguranje svojih aktivnosti, kao što su kontranadzor, česta upotreba kodiranih poruka i izraza u telefonskim razgovorima i e-mail komunikaciji, česta promjena "pre-paid" telefonskih kartica, transnacionalne aktivnosti, nezakonit transfer ilegalno stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Tabela 8: Tabela pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Hrvatska)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)	19,6	36,9	85,7	114,4	27,1	
Hašiš (kg)	4,6	2,1	2,3	5,9	53,4	
Marihuana (kg)	737,9	595,2	435,0	428,2	983,2	
Kokain (kg)	1,5	3,3	350,8	17,6	9,0	
Amfetamini (kg)	0,9	28,0	3,8	7,2	14,3	
Ekstazi (kom.)	12 905	11 0632	29 840	27 048	33 601	
LSD (doza)	154	192	14	60	21	
Kanabis (biljka)	-	-	-	-	-	
Mak (biljka)						

TRGOVINA LJUDIMA

U oktobru 2004. god, usklađeni zakon o "trgovini ljudima i ropstvu" (čl. 175 Krivičnog zakona Hrvatske) stupio je na snagu i sada je u potpunosti u skladu sa postojećim međunarodnim standardima i pravnim pojmovima, kao što je opisano u *acquisu* EU-a, Preporuci Vijeća Evrope R (2000) 11²²⁵ i tzv. UN "Palermo protokolom"²²⁶. Tako je sada ostvaren cilj "pristupa iz perspektive žrtve"²²⁷, koji je potreban u ovom specifičnom području kriminala, i pozitivni rezultati su ostvareni od jula 2002²²⁸, kada je pokrenut projekt LARA Vijeća Evrope. Na primjer, trgovina ljudima sada se može kazniti kao teško krivično djelo za koje se izriče zatvorska kazna do najviše 10 godina, a za teže slučajeve (npr. trgovina djecom, veliki broj žrtava, u okviru zločinačke organizacije, ili ako izazove smrt žrtve trgovine) od 5 do 15 godina. Zakonski okvir je uspostavljen i za odgovarajuću pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima, pravnu, medicinsku i psihološku pomoć, od trenutka njene identifikacije, do konačnog pružanja smještaja²²⁹.

Osim toga, Hrvatska je ocijenila usklađenost svog državnog plana aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima sa evropskim principima i standardima, osnovala državni odbor za koordinaciju domaćih i regionalnih aktivnosti u oblasti suzbijanja trgovine ljudima, koji sačinjavaju predstavnici svih relevantnih ministarstava, hrvatskog Sabora, Državnog odvjetništva, nevladinih organizacija i medija.

Iako su potvrđeni slučajevi trgovine ljudima rijetki (2005: 6 slučajeva trgovine ljudima, od toga 2 vezana za organizirani kriminal), može se stvoriti sljedeća slika:

Regrutiranje počinje u zemlji odakle su žrtve, mahom su to Moldavija, Bugarska, Rumunija, Albanija, ali i Ruska Federacija, Ukrajina, Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska. Odredišne zemlje su uglavnom Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Grčka, Italija, Holandija, Španija i Velika Britanija²³⁰. Zbog svog geografskog položaja, Hrvatska je izgleda klasična tranzitna zemlja za trgovinu ljudima iz Centralne, Jugoistočne i Istočne Evrope ka Zapadno Evropskim zemljama. Uz veću slobodu kretanja unutar Evrope neizbježno mreže trgovine ljudima počinju da se okreću i ka projektnim područjima. Hrvatska obavještava da statistički pokazatelji jasno ukazuju na to da ona postaje i zemlja odredišta.

²²⁵ Ministarsko vijeće Vijeća Evrope, Preporuka akcije protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, br. R (2000) 11.

²²⁶ Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kao dopuna Konvencije UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (UNTOC), koju je Republika Hrvatska ratificirala kao jedno od prvih projektnih područja početkom 2003. godine.

²²⁷ Kao što godinama traži VOICE, ad-hoc radna grupa od više od 40 NVOa aktivnih u oblasti trgovine ljudima.

²²⁸ Trgovina ljudima, LARA, reforma krivičnog zakonodavstva u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi, detaljnije vidjeti Izvještaj sa "LARA regionalni seminar", postupak, Zagreb, 1-4. april 2003.

²²⁹ Hrvatska obavještava o identifikaciji, od 2002. godine, 45 žrtava trgovine ljudima ukupno, koje su dobile potpun program pomoći i zaštite.

²³⁰ "Trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije u EU: perspektiva Europol", januar 2006.

Trgovci ljudima u Hrvatskoj uglavnom su državljani Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Italije, ali zabilježeni su i državljani zemalja polazišta, kao što su Moldavija, Ukrajina, Rumunija i Bugarska. U većoj mjeri kriminalci iz ove oblasti umiješani su i druge vidove kriminala, posebno u ilegalnu imigraciju, krivotvorenje dokumenata, seksualne zločine i organiziranu prostituciju.

Hijerarhijska podjela obilježava organizacione strukture grupa umiješanih u trgovinu ljudima, i na međunarodnom i na domaćem nivou. Sve osobe u lancu trgovine ljudima zarađuju različito, zavisno od zemlje iz koje dolazi žrtva, transporta, vrste regrutiranja itd. Precizan i ukupan iznos zarade od ovog kriminala nije znan. Prihodi od zarade se obično investiraju u nekretnine, pokretnu imovinu, korupciju i finansiranje drugih ilegalnih aktivnosti. Rute za krijumčarenje i trgovinu ljudima slične su kao u drugim zemljama u regiji. U svim slučajevima koji su istraženi granice su se prelazile ilegalno ili preko graničnih prelaza upotrebom krivotvorenih ili djelimično krivotvorenih dokumenata.

Regrutiranje, transport, transfer i eksploatacija ne razlikuju se od onih u drugim projektnim područjima i slični su i iskustvima EU država.

KRIJUMČARENJE OSOBA

Za razliku od trgovine ljudima, Krivični zakon Hrvatske u članu 177. opisuje "protivzakonito prebacivanje osoba preko državne granice" kao lakše krivično djelo, za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 3 godine. Ako to krivično djelo učini organizirana zločinačka grupa, zatvorska kazna se izriče od 1 do 10 godina. Hrvatska je klasična tranzitna zemlja na putu ka Evropskoj uniji.

2005. godine otkriveno je i prijavljeno 260 krivičnih djela (sa 270 ilegalnih migranata) iz člana 177. KZ-a. U odnosu na 2004., kada je bilo 194 krivična djela (sa 223 ilegalna migranta), vidljiv je porast 34,02%.

Ilegalna imigracija i prelazak preko Hrvatske uglavnom se odvija preko "zelenih granica" (teškim kamionima, automobilima i terenskim vozilima, često korištenjem modificiranim prostorom za transport, ili jednostavno pješice) u Sloveniju i "plavih granica" (čamcima, gliserima, trajektima), uglavnom u Italiju. Transport preko Hrvatske odvija je iznajmljenim automobilima, taksi vozilima, kombijima i manjim kamionima.

Što se tiče etničkih obilježja ilegalnih migranata, bilježe se uglavnom državljani Albanije, Turske i Kine, ali i migranti iz drugih Jugoistočnoevropskih zemalja, Istočne Evrope, Azije, Afrike i drugih dijelova svijeta.

Organizirane kriminalne grupe u ovoj oblasti vertikalno su ustrojene, s jasno definiranim zadacima i vezama sa međunarodnim kriminalnim grupama od početne do završne faze krijumčarskog lanca. Analiza je pokazala tijesnu saradnju krijumčara iz Hrvatske sa onima iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, gdje se migranti prikupljaju i pripremaju za sljedeću fazu svog ilegalnog puta kroz Hrvatsku.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Hrvatska je osnovala poseban odjel za privredni kriminal i korupciju, koji se bavi svim vrstama krivičnih djela kojima se ugrožava imovina, kako javna tako i privatna, pranjem novca, vlasništvom na intelektualnim pravima i korupcijom. Ukupno je zabilježeno oko 6.600 krivičnih djela, 2,35 procenata manje nego 2004. god. (približno 6.750). Najčešća krivična djela u 2005. godini bila su: zloupotreba službene dužnosti i službene ovlasti, prevara, nedozvoljeno korištenje autorskog djela, izbjegavanje carinske kontrole, zloupotreba ovlasti u gospodarskom poslovanju i krivotvorenje službene isprave.

Porast krivičnih djela vezanih za kompjuterski kriminal i krivična djela protiv intelektualnog vlasništva (2004: 928 krivičnih djela, 2005: 1009 krivičnih djela²³¹) treba posmatrati kao posljedicu unapređenja zakonodavnih i administrativnih struktura i nedavno započetih mjera kontrole. Hrvatska je potpisala "Konvenciju o kompjuterskom kriminalu" još u novembru 2001. god. koja je stupila na snagu tek u julu 2004., kao i Protokol uz tu konvenciju u januaru 2003. god. o inkriminiranju djela rasnog i ksenofobičnog karaktera učinjenog putem kompjuterskih sistema. Osim toga, osnovana je posebna jedinica u okviru Odjela za privredni kriminalitet, koja se bavi kompjuterskim kriminalom i zaštitom intelektualnog vlasništva, a u Krivičnom zakonu Hrvatske unaprijeđen je opis krivičnih djela i doneseni su novi članovi kojima se uređuju nove pojave, kao što su dječija pornografija u kompjuterskom sistemu, oštećenje kompjuterskih podataka, programa i sistema, kompjutersko krivotvorenje i prevara, što je sve tek nedavno stupilo na snagu (u oktobru 2004. godine).

Procijenjeno je da počinioci kompjuterskog kriminala ne rade kao pripadnici organiziranih zločinačkih grupa. Hrvatska je počela da stiče iskustvo, poboljšava svoju osposobljenost i uvodi kvalitetne mehanizme za analizu ovog kriminalnog područja. Zbog činjenice da je veliki dio kompjuterskog kriminala tzv. "kriminal kontrole" (nema prijava policiji od strane žrtava, tako da agencije za provedbu zakona moraju ova djela otkrivati praćenjem interneta i provođenjem operativne analize), brojke su niske (2005: 2 krivična djela dječije pornografije u kompjuterskom sistemu, 11 krivičnih djela protiv integriteta kompjuterskih podataka, programa i sistema, 6 krivičnih djela kompjuterskog krivotvorenja i 15 krivičnih djela kompjuterske prevare).

Krivična djela kao zloupotreba čekova odnosno kreditnih kartica (299) ili povreda intelektualnog vlasništva (342) ili povrede patentnih prava (7) dominiraju i motiviraju razvoj piratske proizvodnje u Hrvatskoj.

KORUPCIJA

Značajan razvoj broja krivičnih djela vezanih za korupciju (2002: 430 krivična djela; 2003: 329 krivičnih djela; 2004: 266 krivičnih djela; 2005: 442 krivična djela) treba protumačiti. Prije svega, to bi moglo biti posljedica zakašnjele statističke evidencije, na taj način dolazimo do izbalansiranog prosjeka (oko 370 krivičnih djela godišnje) i izjednačujemo neobjašnjiv pad u 2004. godini. Drugo, može se vidjeti kao posljedica unaprijeđenih zakonodavnih i administrativnih struktura, provedenih i usvojenih u vezi sa Državnim programom za suzbijanje korupcije iz 2001. godine, kao i programom iz 2006. godine usvojenim u martu 2006. godine, čime se taj razvoj tumači kao unaprijeđenje aktivnosti agencija za provedbu zakona.

Krivični Zakon i Zakon o krivičnom postupku su bili također dopunjeni sa relevantnim članovima a koji opisuju i kažnjavaju djela korupcije, a što je uslijedilo nakon usvajanja UNTOC konvencije, Konvencije Vijeća Evrope o kibernetičkom kriminalu i Krivično pravne konvencije Vijeća Evrope. Državni program za suzbijanje korupcije iz 2006.godine predviđa ustanovljavanje, u toku ove godine, Anti-korupcionog tijela - «Državnog vijeća» - usmjerenog na praćenje provedbe Državnog programa, u isto vrijeme zaduženog za javnu edukaciju i prevenciju korupcije.

Član 21. Akta o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala opisuje šest različitih koruptivnih krivičnih djela koja spadaju u korupciju, kao što su zloupotreba službene dužnosti i službenih ovlasti, nuđenje i primanje mita, zloupotreba u vršenju dužnosti u organima vlasti, nesavjesnost u stečajnom postupku i druga. Osim toga, 2004. godine izmijenjen je Krivični zakon kako bi se predvidjelo kažnjavanje potkupljivanje u poslovanju. Hrvatska je naglasila značaj provođenja pripremljenih zakonskih propisa, kao što je akt o "sprečavanju sukoba interesa u

²³¹ Kao što izvještava Centar za kompetenciju iz Jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu (Austrija), hrvatsko piratstvo softvera još uvijek iznosi visokih 58 procenata. Šteta nanescena proizvođačima softvera povećala se za 5 milijardi US dolara na približno 50 milijardi, kako pokazuje istraživanje analitičke kompanije IDC CEMA, što je predstavljeno Udruženju poslovne alijanse (BSA) u Zagrebu, u decembru 2005.

obavljanju javne dužnosti", "Odgovornost pravnih subjekata za krivična djela", "zaštita svjedoka", "suzbijanje pranja novca", "međunarodna pravna pomoć u krivičnim stvarima" i "pravo na pristup informacijama". Na žalost, nije usvojen akt o finansiranju političkih stranaka. Međutim, brojke su i dalje niske i međusobno različite čak i unutar odgovora Hrvatske na upitnik.

Većina koruptivnih krivičnih djela je zloupotreba službene dužnosti i službene ovlasti (259), zloupotreba u vršenju dužnosti u organima vlasti (10) i davanje i primanje mita (139), što zajedno čini više od 90 procenata svih koruptivnih krivičnih djela.

PRANJE NOVCA

Hrvatska zakonski definira pojam pranja novca u članu 279. svog krivičnog zakona, za koje je predviđena kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina; a kada je krivično djelo učinio pripadnik grupe ili zločinačke organizacije, kazna iznosi od 1 do 10 godina. Finansiranje terorista je posebno krivično djelo koje je definirano u članu 187a.ff Krivičnog zakona.

Na osnovu kriminalističke analize koju provode hrvatske agencije za provedbu zakona, ukupna zarada od kriminala iznosi u prosjeku 1,5 milijardi eura godišnje (nastala od npr. privrednog kriminala i trgovine drogom), što se mora smatrati minimumom (npr. nisu dati podaci o ilegalnoj imigraciji ili trgovini ljudima) i najnižim nivoom "crnog novca" koji treba "oprati da bude bijel", kao što se pretpostavlja, najčešće ulaganjem u nekretnine. Hrvatska, bez sumnje, ima morsku obalu atraktivnu za investitore podjednako legalnih i ilegalnih sredstava, domaće i strane. Ovi resursi su podložni postupku pranja ilegalnog novca putem kupovine ili gradnje nekretnina i zahtijevaju pažljiv monitoring i kombinaciju preventivnih i represivnih mehanizama kako bi se sačuvao njihov integritet i kapacitet ili ekonomski razvoj. Nedavni slučajevi korupcije ureda za zemljišne knjige i pravosuđa ilustriraju tu potrebu²³².

Uprkos ovim procjenama, samo je nekoliko slučajeva pranja novca kako je predviđeno u čl. 279. Krivičnog zakona prijavljeno (8), ali očekuje se da će opasnost od organiziranog kriminala rasti u budućnosti, posebno zbog tendencije kriminalaca da ulaze u političke i ekonomske elitne krugove kao način da poprave svoj javni položaj i utiču na političke, ekonomske i administrativne odluke koristeći pri tom novac zarađen kriminalom. Korupcija koja povezuje organizirani i privredni kriminal predstavlja glavno sredstvo za ulazak u vladajuće strukture.

²³² Vidi član *Zaposlenik državne administracije u Makarskoj pod istragom*, HINA, Jutarnji List, 12. maj 2005. i *Hrvatska: Rad u toku*, autora Anne McTaggart i Drage Hedla u Osijeku, IWPR br. 562, 27. juni 2005.).

4.4 CRNA GORA

Rat i sankcije iz 90ih godina, postojanje državne zajednice Srbije i Crne Gore od 2003. do 2006. godine, te proces sticanja nezavisnosti, bili su praćeni raznim izazovima svojstvenim ovoj zemlji. U te izazove spada i otvaranje prostora i mogućnosti za kriminalne aktivnosti, uključujući i šverc i pranje novca.

Vrlo je malo raspoloživih informacija o opasnosti i prijetnji koju crnogorskoj državi i društvu predstavlja organizirani kriminal. Organi gonjenja nisu prikupljali informacije o organiziranom kriminalu prije definisanja koncepta ovog krivičnog djela u krivičnom zakonodavstvu iz 2004. godine. Ipak, u pregledu stanja u oblasti privrednog kriminala kojeg je pripremila Vijeće Evrope²³³, Crna Gora je za 2003. godinu prijavila ukupno 81 krivični predmet iz oblasti organiziranog kriminala; oni se uglavnom odnose na trgovinu drogama (32 predmeta), trgovinu ljudima (28 predmeta), privredni kriminal (28 predmeta) i reketiranje/iznuđivanje/ucjenu (16 predmeta).

Ministarstvo unutrašnjih poslova i policijska uprava preduzeli su niz raznih mjera kako bi unaprijedili borbu protiv organiziranog i privrednog kriminala – naročito u oblasti krijumčarenja – dajući u Glavi 30. Zakona o krivičnom postupku Crne Gore pravnu definiciju “organiziranog kriminala”, u skladu sa Konvencijom UNTOC i drugim međunarodnim standardima. Organizirani kriminal može obuhvatati bilo koje teško krivično djelo pod uslovom da su ispunjeni organizacioni kriteriji.

Iako su organi Crne Gore poboljšali svoju statističku evidenciju i analizu kriminaliteta, ipak nisu dali nikakve podatke za 2004. godinu. U 2005. godini, posebni tužilac Crne Gore za organizirani kriminal zaprimio je 14 prijave protiv 58 kriminalaca koji su učestvovali u organiziranim kriminalnim grupama. Krivične prijave obuhvataju 85 različitih krivičnih djela, uglavnom prevare i kompjuterske prevare (22 predmeta), krijumčarenje (cca 10 predmeta), trgovinu drogama i slična krivična djela (10 predmeta), zloupotrebe službenog položaja (10 predmeta), pranje novca i nedozvoljeno posjedovanje oružja i eksplozivnih materija (po 7 predmeta). Nadležni sudovi istovremeno su dovršili istrage protiv 35 organiziranih kriminalaca, dok su suđenja protiv njih 13 još uvijek u toku ili tek predstoje. Izvještaji iz ovog projektnog područja u vezi nekoliko vrsta krivičnih djela govore da postoje poteškoće u odgovaranju na određena pitanja zbog manjka adekvatnih ili sveobuhvatnih procjena, podataka i analiza. Dakle Crna Gora tek treba uspostaviti kvalifikovan sistem za prikupljanje podataka i analiziranje oblasti organiziranog kriminala.

Stoga se može zaključiti da je teško izvršiti sadržajnu i svrsishodnu procjenu opasnosti, ali na osnovu dostupnih informacija može se reći da su trgovina ljudima, drogama i oružjem/eksplozivnim materijama, zatim privredni kriminal i korupcija glavni problemi u regionu. Kao posljedica toga teško je izvršiti svrsishodnu procjenu odnosno analizu situacije u vezi sa organiziranim i privrednim kriminalom u Crnoj Gori.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Stiče se utisak da trgovina drogama predstavlja izrazit problem, naročito trgovina marihuanom iz Albanije i heroinom iz Turske. Kriminalne aktivnosti koje se odnose na opojne droge znatno utiču na porast broja ovisnika, kao i na strukturu kriminaliteta, odnosno na porast broja određenih vrsta krivičnih djela, te pojavu novih vrsta krivičnih djela. U 2005. godini, podnesene su 3 krivične prijave protiv 10 počinitelja za 10 krivičnih djela iz oblasti organiziranog kriminala. Crna Gora je uglavnom tranzitna zemlja, ali neke droge, naročito kokain i kanabis, koje se uglavnom prebacuju putevima, konzumiraju se i u samoj zemlji.

²³³ Vijeće Evrope, “Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu sa posebnim osvrtom na privredni kriminal”, decembar 2005.

Sintetičke droge, kao što je ekstazi, relativno su nove u Crnoj Gori, i njihovo prisustvo je registrovano u nekoliko posljednjih godina. U akcijama zapljene i oduzimanja ovih opojnih droga, došlo se do zaključka da one dolaze iz Srbije. Logotipi na zaplijenjenim tabletama ekstazija međusobno se razlikuju, kao uostalom i njihov kvalitet, što pokazuje da izvori snabdijevanja i kanali krijumčarenja ovih droga nisu stabilnog karaktera. Prisustvo "spida (*speed*)" zabilježeno je u nekima od akcija zapljene droge od stranih državljana. Neke druge droge, kao što su opijum, ulje hašiša, te droge tipa amfetamina i LSD, na tržištu droga pojavljuju se samo sporadično.

Proizvodi od kanabisa, uglavnom marihuana, koja u Crnu Goru dolazi preko Albanije, smatraju se vrlo kvalitetnim (visok nivo THC). Na ilegalnom crnogorskom tržištu marihuana je najčešća opojna droga, i uživaju je kako maloljetnici tako i ljudi srednje dobi. Iz do sada procesuiranih predmeta može se zaključiti da je teritorija Crne Gore takođe tranzitna zona, preko koje se prebacuju veće količine ove vrste droga, namijenjenih tržištima u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Tranzitne kriminalne aktivnosti koje se odnose na ovu vrstu droge vrše organizirane grupe krijumčara, najčešće miješanog etničkog porijekla, sa tačno utvrđenim ulogama i hijerarhijom.

Heroin se sve češće pojavljuje u Crnoj Gori. Na domaćem tržištu heroin se uglavnom krijumčari iz Albanije, iako određene količine dolaze i iz Turske morskim putevima. U uličnoj prodaji heroin je obično smeđkaste boje, pomiješan sa različitim supstancama kao što su paracetamol, brašno i ostale.

Kokain u Crnu Goru stiže preko luke Bar, ali takođe i krijumčarskim kanalima iz Albanije. Zabilježeni su i slučajevi transporta kokaina iz zemalja Južne Amerike, korišćenjem morskih puteva, gdje se obično radi o većim količinama ove vrste opojne droge, i to visokog kvaliteta. Veći transporti kokaina obično su tranzitnog karaktera i usmjereni su ka tržištima zapadne Evrope.

Počinioci krivičnih djela trgovine i rasparčavanja droga imaju različite stepene organizacije, u zavisnosti od prostorne orijentisanosti njihovih aktivnosti (lokalna, regionalna, međunarodna). Primijećeno je postojanje određenih hijerarhijskih struktura, ponekad sa jakim rodbinskim vezama, naročito u onim grupama koje djeluju prema međunarodnom tržištu. Takođe je zabilježena i njihova umiješanost u druge oblasti teških krivičnih djela (ubistva, otmice, iznuđivanje/ucjena itd.). Nema detaljnijih podataka o strukturi, sastavu i načinu rada ovih organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu drogama. Ne postoje ni procjene o dobiti ostvarenoj od trgovine drogama u Crnoj Gori²³⁴.

Tabela 9: Tabela pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Crna Gora)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					17,6	
Hašiš (kg)					10,5	
Marihuana (kg)					367,5	
Kokain (kg)					0,03	
Amfetamini (kg)*						
Ekstazi						
LSD (doze)						
Kanabis (biljke)						
Mak (biljke)						

* u 2005. godini ukupno je zaplijenjeno 0,00079 kg sintetičkih droga

TRGOVINA LJUDIMA

Krivični zakon Crne Gore u svom članu 444. definiše trgovinu ljudima u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima, sa predviđenim kaznama u rasponu od 1 do 10 godina zatvora za klasične prestupe, dok se za teška krivična djela iz ove oblasti (ukoliko nastupi smrt lica) kazne kreću

²³⁴ Prema podacima za period 2001-2004. godina, organi gonjenja godišnje zaplijene približno 10-15kg heroina i 1.000 kg kanabisa, sa 250-300 počinitelja.

od najmanje 3 do 10 godina zatvora. Pored toga, član 446. Krivičnog zakona predviđa kaznu za zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu.

Problem trgovine ljudima postao je prisutniji u javnosti nakon slučaja sa jednom Moldavkom iz 2002. godine, što je potaknulo organe vlasti da preduzmu postepene mjere na njegovom suzbijanju²³⁵. U 2003. godini prijavljeno je ukupno 28 slučajeva trgovine ljudima uz umiješanost organiziranih kriminalnih grupa, ali nisu dati nikakvi podaci u vezi broja organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu ljudima. Čini se da je organizirana trgovina ljudima u padu, s obzirom da su u 2005. godini krivične prijave podnesene protiv svega 3 lica za 3 počinjena krivična djela iz oblasti organiziranog kriminala, konkretno trgovine ljudima, gdje je došlo do ilegalnog prebacivanja 23 lica-žrtve ove trgovine.

Tipični počinitelj djela trgovina ljudima opisuje se kao *“nezaposleni muškarac iz Crne Gore ili Srbije, slabog ekonomskog stanja, sa srednjoškolskim obrazovanjem, razne životne dobi”*. U svim ovim slučajevima primijećeno je nasilno kršenje prava pojedinaca i zastrašivanje, a u nekoliko njih i postojanje hijerarhijske strukture.

Detaljniji podaci i informacije o trgovini ljudima nisu dostupni jer nije rađena nikakva analiza.

KRIJUMČARENJE LJUDI

Ilegalni prelazak državne granice kažnjiv je prema članu 405. Krivičnog zakona. Krijumčarenje ljudima je izgleda u padu zbog liberalizacije i izmjena u regionalnom režimu izdavanja viza, što se naročito odnosi na krijumčarenje ljudi iz Albanije. Strožiji vizni režim kojim se nalaže pribavljanje viza za građane Albanije i Kosova prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku nehotice je doveo do povećanog interesa za krijumčarenje lica preko granice. U periodu između januara i septembra 2004. godine²³⁶, zabilježena su 372 slučaja ilegalnog prelaska granice: Nije međutim zabilježeno za koliko se od ovih slučajeva može reći da su počinjeni od strane organizirane kriminalne grupe. U 2005. godini nije podnesena nijedna krivična prijava u smislu krijumčarenja ljudi.

Do ilegalnih prelazaka državne granice u regionu dolazi duž slijedećih pravaca:

- sa teritorije zemalja jugoistočne Evrope (Rumunije, Bugarske i “Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”) preko Crne Gore prema Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i zemljama članicama EU;
- sa teritorije Kosova preko Bosne i Hercegovine, Hrvatske ili Crne Gore prema Sloveniji i dalje ka drugim zemljama EU;
- sa teritorije Albanije preko Bosne i Hercegovine, Hrvatske ili Crne Gore prema Sloveniji i dalje ka drugim zemljama EU;
- iz Republike Albanije preko luke Bar na Jadranskom moru, prema Italiji i dalje ka drugim zemljama EU.

S obzirom da je Crna Gora tranzitna zona za ilegalne migrante, ova pojava izgleda nema nekog očiglednog uticaja na društvo i privredu Crne Gore. Treba međutim primijetiti da bi Ministarstvo unutrašnjih poslova i policijska uprava trebali priznati da ne posjeduju podatke i procjene o eventualnoj zaradi koju ostvaruju kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje lica preko granice, odnosno o kasnijem korišćenju ili zloupotrebi tako stečenih sredstava.

²³⁵ “Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu” Vijeća Evrope, sa posebnim osvrtom na privredni kriminal, decembar 2005.

²³⁶ Za čitavu 2004. godinu nema nikakvih podataka.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Slično kao i u drugim zemljama i područjima u regionu, Crna Gora privredni kriminal ubraja među najveće prijete, jer se zbog njega gube veliki dijelovi javnih prihoda zbog utaje poreza i izbjegavanja plaćanja carinskih dažbina putem falsifikovanja isprava i djelovanja fiktivnih preduzeća registrovanih u inostranstvu, te indirektnim šemama trgovine sa susjednim zemljama. Nestajica određenih strateških dobara ranih 90-ih (energija, hrana, mnoštvo posrednika itd.) poslužila je kao plodno tlo za širenje tzv. sive ekonomije i privrednog kriminala. Pored toga, Crna Gora je okružena zemljama sa različitim privrednom stabilnošću i u odnosu na njih, a naročito na Srbiju, ima potpuno drugačiji sistem oporezivanja, naplaćivanja carinskih dažbina i ostale manje sistemske razlike.

U Glavi 23. Krivičnog zakona Crne Gore definisana su sva krivična djela protiv "platnog prometa i poslovnih aktivnosti". Pored toga, Glava 34. "krivična djela protiv službene dužnosti", Glava 33. "krivična djela protiv pravnih transakcija" i Glava 22. "krivična djela protiv imovine" pokrivaju širok dijapazon krivičnih djela koja potpadaju pod privredni kriminal²³⁷. Međutim, organi vlasti Crne Gore na kraju su bili prinuđeni priznati da nisu u stanju sastaviti objedinjenu i potpunu bazu podataka koja bi im omogućila da izvrše zadovoljavajuću i detaljnu analizu organiziranog privrednog kriminala, ali su ipak bili u mogućnosti da daju neke osnovne brojke:

U 2004. godini, policija je podnijela 1320 krivičnih prijava (u odnosu na 1358 u 2003. godini) protiv 1572 počinitelja (u odnosu na 1811 u 2003. godini) za svih 1707 (u odnosu na 1877 u 2003. godini) registrovanih djela privrednog kriminala (organiziranog i neorganiziranog). Ukupni gubitak prihoda uzrokovan ovim djelima dostiže 17,2 miliona eura (u odnosu na 16,5 miliona u 2003. godini). Falsifikovanje službenih isprava i nezakonita trgovina, praćena djelima zloupotrebe službenog položaja, prevare, i nezakonite eksploatacije šuma dominirala su u oblasti privrednog kriminala u nekoliko posljednjih godina. Nijedan od ovih predmeta nije dobio kvalifikaciju da ga je počinila organizirana kriminalna grupa.

U 2005. godini registrovano je ukupno 1.872 krivičnih djela privrednog kriminala (10,37% više u odnosu na 2004), dok je podneseno 1.437 krivičnih prijava (9,44% više u odnosu na 2004) protiv 1.723 počinitelja (10,16% više u odnosu na 2004). Ukupni gubitak prihoda uzrokovan ovim djelima dostiže približno 30,5 miliona eura (88,6 više u odnosu na 2004). Međutim, u oblasti organiziranog kriminala podneseno je samo 6 krivičnih prijava protiv 36 počinitelja za 54 počinjena krivična djela, uglavnom krijumčarenje (15), prevara (15), zloupotreba službenog položaja (10), pranje novca (7) i krivotvorenje novca (3).

Počinioci krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala uglavnom su preduzeća i lica na visokim poslovnim i državnim položajima. Ne može se povući jasna linija razdvajanja u vezi nacionalne odnosno etničke strukture, socijalnog sloja ili stepena obrazovanja pripadnika organiziranih kriminalnih grupa, ali se ipak može reći da sofisticirani kriminal iziskuje više ili čak visoko univerzitetsko obrazovanje. Umjesto nasilja ili zastrašivanja, koriste se korupcija i ostale prefinjenije metode uticaja.

Krijumčarenje akciznim robama preko državne granice i dalje predstavlja problem, iako je nekada široko rasprostranjeno krijumčarenje cigaretama sada znatno smanjeno. Krijumčarenje naftom i naftnim derivatima s druge strane je dovelo do gubitka prihoda u iznosu od 9 miliona eura u 2003. godini, a primijećeno je i krijumčarenje velikih količina gotovog novca. Pored jedne morske luke, nekih graničnih oblasti i morske obale, većina ekonomskih aktivnosti obavlja se ili ide preko glavnog grada, u kojem živi više od trećine stanovništva Crne Gore, što je možda omogućilo da se finansijske istrage koncentrišu na jedno određeno područje. Iako ne postoje procjene vrijednosti ove sive ekonomije, ipak se može reći da ona ima značajan negativan uticaj s obzirom na relativno malu veličinu unutrašnjeg tržišta Crne Gore. Trgovci krijumčarenom robom drže konkurentne cijene tako što izbjegavaju plaćanje poreza i doprinosa, što bi ukupnu cijenu njihove robe uvećalo za 200%.

²³⁷ Kao što je predloženo u Preporuci Vijeća Evrope R (81)12.

Krijumčari visokotarifnom robom ne djeluju u okviru neke jasno definisane hijerarhijske strukture, već od prilike do prilike sklapaju saveze unutar Crne Gore, a i preko granice sa grupama iz susjednih zemalja. Krijumčarenje visokotarifnih proizvoda (cigareta, nafte i naftnih derivata) znatno je smanjeno nakon ukidanja sankcija i intenziviranja napora usmjerenih ka efikasnijoj provedbi zakona u periodu nakon 2000. godine. Praksa krijumčarenja vremenom se mijenjala kako bi se prilagodila novim prilikama, tako da krijumčari još uvijek uspijevaju da izbjegnu sve napore organa za gonjenje integrišući se u evropske i svjetske krijumčarske tokove i distribuciju zakonito i nezakonito proizvedenih cigareta²³⁸. Krijumčarski kanali iz Crne Gore uglavnom su već presječeni, ali su uspostavljene nove rute preko Bugarske, Hrvatske, Kosova, Rumunije i 'Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije'.

Ustanovljen je i zakonski okvir za *kompjuterski kriminal*, koji bi mogao poslužiti za borbu protiv ove vrste kriminala (Glava 28. Krivičnog zakona), a koji obuhvata širok dijapazon krivičnih djela protiv sigurnosti kompjuterskih podataka. Međutim, organi Crne Gore objavili su da ova vrsta organiziranog kriminala nije značajno prisutna na teritoriji ove zemlje. U 2005. godini podnesene su samo 2 krivične prijave protiv 7 počilaca za 7 počinjenih krivičnih djela, uz ostvarenu nezakonitu dobit od nekih 27.000 eura. Stoga su organi Crne Gore objavili da ne raspolažu dovoljnim informacijama na osnovu kojih bi se mogla izvršiti odgovarajuća analiza karakteristika, prometa i uticaja na privredu, društvo, vladavinu prava itd.

KORUPCIJA

Razni članovi Krivičnog zakona Crne Gore regulišu rastući problem korupcije, koji sve više predstavlja svojevrsan izazov uspješnoj akciji protiv organiziranog kriminala – uključujući krivično gonjenje i sudsko procesuiranje počilaca djela iz ove oblasti.

U 2005. godini, klasični oblik korupcije (davanje i primanje mita) registrovan je u svega 6 slučajeva. Međutim, nijedno od ovih krivičnih djela nije počinjeno niti je bilo povezano sa organiziranim kriminalom, odnosno nije bilo počinjeno na organiziran način. Ovo takođe vrijedi i za prijavljena djela povezana sa korupcijom, kao što su zloupotreba službenog položaja (167 slučajeva), zloupotreba ovlasti u privredi (25 slučajeva) ili nesavjestan rad u službi (9 slučajeva).

Korupcija se smatra nekom vrstom "dopunskog kriminala", i za nju ne postoje nikakve konkretne organizirane kriminalne grupe, već ona manje više predstavlja sredstvo za činjenje drugih krivičnih djela.

Na osnovu ovih skromnih i osnovnih podataka nije bilo moguće izvršiti jednu sveobuhvatnu analizu karakteristika i prometa – naročito u jako pogođenim sektorima, te uticaja na društvo, privredu, vladavinu prava, demokratiju itd. U svakom slučaju, korupcija se smatra najopasnijom u procesu privatizacije, prostornog planiranja, građevinskih poduhvata i javnih nabavki.

PRANJE NOVCA

Iako je koncept pranja novca tek nedavno uveden u pravni i institucionalni okvir Crne Gore (član 268. Krivičnog zakona), smatra se da je ova vrsta kriminala takođe komplementarna drugim predikatnim djelima, uglavnom onima počinjenim u okviru organiziranog kriminala (trgovina drogom) ili u slučajevima zloupotrebe službenog položaja. Pored toga, u Crnoj Gori finansiranje terorizma predstavlja posebno krivično djelo u okviru Krivičnog zakona.

U 2005. godini podnesene su samo 2 krivične prijave protiv 7 počilaca 7 krivičnih djela vezanih za organizirani kriminal. Još jedan prijavljeni pojedinačni slučaj, u kojem je iznos opranog novca bio 287.000 eura, nije bio počinjen u organiziranom obliku.

²³⁸ Vidi takođe Profil projektnog područja za Srbiju.

Crna Gora, dakle, ne raspolaže egzaktnim pokazateljima koji bi omogućili analizu nivoa štetnog uticaja pranja novca na društvo, privredu itd., iako je jasno da ovaj štetni uticaj postoji i da se može pretpostaviti da pribjegavanje korupciji može biti instrument za obavljanje aktivnosti vezane za pranje novca.

4.5 SRBIJA

Rat i sankcije iz 90-ih godina suštinski su uticali na politički, privredni i društveni život u Srbiji, otvarajući jedinstven prostor za rast organiziranog kriminala, ne samo u Srbiji već u čitavom regionu. Smjena Miloševićevog režima u 2000. godini na vlast je dovela novu vladu koja je bila voljna da se suoči sa poslijeratnim izazovima tranzicionog društva, uključujući i borbu protiv organiziranog kriminala. Nakon atentata na premijera Zorana Đinđića 2003. godine i policijske akcije "Sablja" koja je potom uslijedila, a koja je praktično obezglavila Zemunski klan, Srbija je pošla putem ozbiljnih napora u borbi protiv organiziranog kriminala.

Razbijanje Zemunskog klana, iako uspješno izvedeno, okarakterisano je kao samo još jedno "talasanje po površini"²³⁹. Međutim, nedavni rezultati istrage²⁴⁰ i informacije o prisluškivanim telefonskim razgovorima u periodu priprema za pokušaj atentata na premijera Dodika²⁴¹ od strane petočlane bande izvršilaca, profesionalnih ubica srpske i hrvatske nacionalnosti, a zbog njegovog angažmana u zagovaranju i aktiviranju politike protiv organiziranog kriminala i objavljivanja formiranja Posebnog odjela za unapređivanje borbe protiv organiziranog kriminala, te njegovih često javno objavljenih namjera da se uhvati u koštac odnosno direktno sukobi sa "jedanaest izvođača u procesu privatizacije", pokazuju upravo suprotno.

U izvjesnoj mjeri već su preduzete aktivnosti na rješavanju problema povezanosti između službi obezbjeđenja, organiziranog kriminala, političara, privrede i bivših (para)vojnih formacija koje je podupirao Miloševićev režim, a koje su nastale u toku rata 90-ih godina. Pokrenuti su reformski procesi u cilju razdvajanja obavještajnih službi bezbjednosti i policije, i uvođenja civilnog nadzora i transparentnosti u rukovođenju sektorom bezbjednosti. Njihov uspješan završetak i održivost, uz rješavanje raznih problema koji se odnose na hapšenje bivšeg generala vojske bosanskih Srba Ratka Mladića i ostalih lica optuženih za ratne zločine te njihovo izručenje Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije u Hagu²⁴², biće od ključnog značaja za smanjivanje prijetećeg organiziranog kriminala u Srbiji, odnosno za ponovno pokretanje preliminarnih pregovora sa EU za sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju²⁴³. Ovi pregovori prekinuti su maja 2006. godine zato što Srbija do isteka roka 30. aprila nije izručila bjegunca Ratka Mladića. Pored toga, Beograd i Podgorica bi trebali otpočeti konstruktivne i ubrzane pregovore o svom "baršunastom razdvajanju" nakon istorijskog referenduma o samostalnosti Crne Gore maja 2006. godine.

Sada obje strane moraju poštivati pravila koja su dogovorile razne stranke uz podršku EU i moraju se pridržavati standarda usaglašenih sa EU u pogledu gašenja njihove labave federacije. EU će uskoro prezentirati modifikovani mandat za pregovore sa Srbijom kao pravnom nasljednicom Srbije i Crne Gore.

Srbija je usvojila novi Krivični zakonik, koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine, i koji npr. sadrži pravne definicije pojmova kao što su "organizirani kriminal", "organizirana kriminalna grupa" i "druga organizirana kriminalna grupa"²⁴⁴ sa kaznama zatvora od 4 godine pa na više. Stoga

²³⁹ Razgovor iz 2005. godine sa pripadnikom organa gonjenja Srbije.

²⁴⁰ Kao što su hapšenja pripadnika moćne organizirane kriminalne grupe Magdina početkom 2006. godine, koji su već prije dijelom bili osuđeni na kazne dugotrajnog zatvora.

²⁴¹ Oslobođenje, Dnevni avaz i Slobodna Bosna, 15-19. maj 2006, bilten Centra za jugoistočnu Evropu Univerziteta u Gracu (Austrija).

²⁴² Mladić je optužen za masakr 8.000 Bošnjaka u Srebrenici 1995. godine, kao i za opsadu Sarajeva koja je trajala 43 mjeseca, u kom periodu je poginulo 10.000 civila.

²⁴³ "EU je spremna da nastavi pregovore onog dana kada bude ostvarena puna saradnja," Komesar EU za proširenje, Ollie Rehn, u svom uvodnom obraćanju na sastanku Pakta za stabilnost u Jugoistočnoj Evropi, Beograd, 23. maj 2006.

²⁴⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnostima državnih organa u suzbijanju organiziranog kriminala, 11. april 2003

nema jasnih brojevanih pokazatelja o organiziranom kriminalu, a postojeći podaci su razvrstani u različite vrste kriminala ili se razlikuju od godine do godine prethodnog perioda²⁴⁵.

S obzirom na moć organiziranog kriminala – finansijsku i svaku drugu – čini se da kriminal vezan za trgovinu drogama, krijumčarenje ljudi i privredni organizirani kriminal za Srbiju predstavlja glavnu prijetnju. Korupcija, privatizacijske prevare i pranje novca stečenog profitiranjem od kriminala izazivaju zabrinutost slično kao i u drugim projektnim područjima. Nakon 2000. godine smanjeno je krijumčarenje visokotarifnih roba (nafte i cigareta), uz poboljšanje efikasnosti naplate javnih prihoda. Međutim, socijalne, ekonomske i političke posljedice nezakonitog bogaćenja podrivaju povjerenje javnosti u vladajuće strukture, policijske i pravosudne organe. Veći broj predmeta iz oblasti organiziranog kriminala okončan je izricanjem osuđujućih presuda, dok je broj ubistava značajno opao od promjene režima 2000. godine²⁴⁶. Iako su postignuti pozitivni rezultati, tekući proces protiv osumnjičenih za ubistvo premijera Đinđića predstavlja lakmus test za vraćanje povjerenja javnosti u sistem²⁴⁷.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Srbija je prvenstveno klasična "tranzitna zemlja" – ponekad "zemlja privremenog odredišta" – ali sve više i više takođe postaje i "zemlja krajnjeg odredišta", prije svega na tržištu marihuane, a sve više i sintetičkih droga. S obzirom na svoj geografski položaj, organizirana trgovina drogom trenutno predstavlja jedan od najopasnijih oblika organiziranog kriminala u Srbiji, čija su meta veći gradovi u zemlji, kao što su Beograd, Novi Sad, Niš i Kragujevac, gdje su policijski organi i izvršili najveće zapljene.

Organi gonjenja u Srbiji uspješno su učestvovali u nizu međunarodnih policijskih operacija, naročito u kontrolisanim isporukama i zajedničkim aktivnostima – u vezi psihotropnih supstanci i prekursora. Srbija ostvaruje tijesnu saradnju sa Centrom SECI, usvojila je Nacionalnu strategiju za borbu protiv ovisnosti o drogama, i formirala Nacionalnu komisiju za opojne droge kako bi vršila koordinaciju svih aktivnosti na nacionalnom nivou, kontrolisala pravilnu primjenu svih konvencija čija je Srbija potpisnica, te obezbijedila međunarodnu saradnju. Takođe su usvojene izmjene i dopune "Zakona o opojnim drogama" a donijet je i novi "Zakon o prekursorima".

Nema sumnje da preko teritorije Srbije prolaze poznate "Balkanske rute". Heroin u Srbiju dolazi iz Avganistana preko Albanije/Crne Gore, Bugarske (granični prelaz *Gradina*), Kosova i Metohije, ili Kosova i Crne Gore, a iz Srbije ide dalje u Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i EU (granični prelaz *Đeneral Janković*). Sintetičke droge (ekstazi) češće dolaze iz zemalja EU i u Srbiju ulaze preko Mađarske i Hrvatske. Kanabis dolazi iz Crne Gore i Albanije, a nedavno otkrivene krijumčarske rute iz Srbije idu prema Mađarskoj. Nisu poznati nikakvi podaci za 2004. i 2005. godinu.

Sintetičke droge (ekstazi i amfetamini), koje su jako popularne kod mladih ljudi, veoma su prisutne na domaćem tržištu – i cijenama su dostupne za sve socijalne kategorije – uglavnom dolaze iz Holandije. Međutim i u samoj zemlji je otkriveno nekoliko laboratorija za proizvodnju ekstazija, nakon čega je uslijedilo hapšenje glavnih organizatora i vlasnika preduzeća koja su poslužila kao

²⁴⁵ U 2004/2005. godini procijenjeno je da postoje 62 grupe sa nekih 420 članova. "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu" Vijeća Evrope, sa posebnim osvrtom na prijetnju privrednog kriminala, pregled po zemljama, decembar 2005.

²⁴⁶ Prema riječima jednog visokog policijskog zvaničnika, broj ubistava pao je sa 200 na 60 godišnje nakon pada Miloševićevog režima. Intervju, juni 2005.

²⁴⁷ CNN 22.12.2003: Protiv ukupno 36 osumnjičenih članova bandi i pripadnika elitne policijske jedinice podignuta je optužnica za "krivično udruživanje" u cilju svrgavanja Đinđićeve vlade. Ukupno je uhapšeno 21 lice protiv kojih će biti vođen postupak na sudu. Đinđić, prvi demokratski lider Srbije u 50 godina, ubijen je ispred zgrade Vlade Srbije 12. marta 2003. godine. Među okrivljenima kojima će se suditi biće i bivši zamjenik komandanta paravojne jedinice Crvene beretke Zvezdan Jovanović, 38, koji je optužen da je lično ispalio hica kojima je ubijen Đinđić. Navodnom mozgu čitave operacije, bivšem komandantu Crvenih beretki Miloradu Lukoviću "Legiji", i još 14 drugih lica osumnjičenih za planiranje ili učešće u ubistvu, biće suđeno u odsustvu.

paravan za ove radnje. Zaplijenjeno je blizu 2 miliona pilula ekstazija, kao i 20 tona kiseline neophodne za proizvodnju ekstazija, u vrijednosti od nekoliko miliona eura. Slično kao i u Bosni i Hercegovini, policija je i u Srbiji otkrila mrežu trgovaca hemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke i Rumunije, koji se onda krijumčare u Bugarsku i Tursku.

Proizvodi od kanabisa (hašiš, marihuana) su najrasprostranjenije droge u Srbiji i kao takve predstavljaju najveći problem. Dok je u 2003. godini otkrivena i zaustavljena proizvodnja nekih 2.000 stabljika marihuane u jednom napuštenom rudniku, za 2004. i 2005. nije prijavljena nikakva proizvodnja kanabisa. Kanabis se uglavnom uvozi i relativno je niske cijene, što ga čini pristupačnim za široke slojeve.

Heroin zauzima drugo mjesto po prisutnosti na srbijanskom tržištu, s obzirom da prodaja i krijumčarenje heroina spada u najprofitabilnije kriminalne aktivnosti. Do sada nije otkrivena nikakva proizvodnja heroina u Srbiji. Većina heroina potiče sa Kosova, tako da policija Srbije ostvaruje redovnu saradnju sa UNMIK-om i policijom Kosova u predmetima koji se odnose na trgovinu heroinom, iako bi po mišljenju organa Srbije razmjena informacija mogla biti i bolja.

Trgovina *kokainom* uglavnom je namijenjena lokalnom tržištu, ali može se reći da su veće količine u tranzitu preko Srbije. Trgovačke rute su izgleda u posljednje vrijeme unekoliko izmijenjene, tako da sada kokain brodovima iz Latinske Amerike, često pakovan u bocama, stiže u luke Grčke, Crne Gore, Hrvatske, Albanije i Italije, a odatle se kamionima prevozi u Srbiju i dalje ka EU. Policijski organi Srbije su u sklopu zajedničke istražne operacije sa drugim snagama policije, uglavnom italijanskim, učestvovali u akciji zapljene 200 kg kokaina (190 kg je zaplijenjeno u Italiji, a 10 kg u Srbiji). Kriminalne grupe umiješane u trgovinu kokainom su jako dobro organizirane i imaju efikasne strategije prevoza robe.

Prema raspoloživim informacijama, preko 60% organiziranih kriminalnih grupa u Srbiji je umiješano u trgovinu drogom. Oko 50% ovih grupa je, pored trgovine drogom, umiješano i u delikte nasilja kao što su ubistva, ucjene, otmice i iznuđivanje, iako je broj ovih djela znatno opao nakon 2003. godine. Kao što je utvrdio i UNMIK, najorganiziranije i najjače kriminalne grupe u Srbiji koje se bave trgovinom drogama jesu albanske grupe, čiji su članovi uglavnom porijeklom sa Kosova i južne Srbije.

Takođe se stiče utisak da su bugarske i albanske kriminalne organizacije jedni drugima konkurencija u pogledu dominacije na ilegalnom tržištu droga u Srbiji. Kao i u Albaniji, organizirane kriminalne grupe rade na konsolidovanju svog uticaja, dok u isto vrijeme šire svoje aktivnosti kako na druga ilegalna tržišta tako i na legalne poslove. Što se tiče trgovaca drogom domaćeg porijekla, policijska akcija "*Sablja*" razbila je nekoliko organiziranih kriminalnih grupa i neutralizirala jednu od najvećih mreža za trgovinu i rasturanje heroina u Srbiji i drugim evropskim zemljama.

Najveća od ovih grupa, "*Zemunski klan*"²⁴⁸, imao je šest podgrupa koje su se bavile rasturanjem i prodajom, sa svojim vlastitim mrežama. Klan je bio ozloglašen po čestom pribjegavanju sili u disciplinovanju svojih članova i lica koja im se nađu na putu. Nakon što je ovaj klan razbijen²⁴⁹, riješen je veći broj slučajeva ubistava i pokušaja ubistava. Vođe klana su svoju zaradu ulagali u pokretnu i nepokretnu imovinu te luksuznu robu. Kako bi osigurali svoje poslove, koristeći svoju ogromnu finansijsku moć koja se procjenjuje na stotine miliona eura, klan je podmićivao zvaničnike u pravosuđu i policiji, i čak osnovao jednu medijsku kuću kako bi vršio uticaj na javno mnijenje. Nezakonitu dobit su uglavnom ulagali u privatizaciju, nekretnine, komercijalne poslove itd.

²⁴⁸ Zemun je naselje pored Beograda.

²⁴⁹ Nakon ubistva pokojnog premijera Đinđića (mart 2003), identifikovane su 123 grupe sa 844 članova. Policijska operacija "*Sablja*", koja je uslijedila odmah nakon toga, pomogla je u razbijanju veza kriminalnih mreža u Srbiji sa onima na Kosovu i Metohiji, čime je znatno promijenjena struktura organiziranog kriminala u Srbiji.

Tabela 10: Tabelarni pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Srbija)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)			262 995,0	469 604,0	342 010,0	
Hašiš (kg)			648,1	3 350,1	8 020,0	
Marihuana (kg)			774 284,1	3 901.870,1	1 142.005,0	
Kokain (kg)			5 336,1	15 468,0	5 321,0	
Amfetamini (kg)			113,1	6,1	1,1	
Ekstazi (tablete)			76 194	9 260	7 539	
LSD (doze)			167	102	1 013	
Kanabis (biljke)			2 000			
Mak (biljke)						
Čl. 245. KZ (predmeti)			2 276	3 879	4 968	

TRGOVINA LJUDIMA

U pogledu trgovine ljudima, Srbija je postigla značajan napredak u usklađivanju svojih zakonskih propisa sa međunarodnim standardima. Od 1. januara 2006. godine, novi Krivični zakonik sadrži pravne definicije za trgovinu ljudima (član 388. KZ), u skladu sa međunarodnim konvencijama, sa zatvorskim kaznama koje se kreću u rasponu od 2 do 12 godina; u teškim slučajevima (kao što su trgovina maloljetnim licima, trgovina ljudima koja dovede do teških tjelesnih povreda, trgovina ljudima od strane organizirane grupe) minimalna propisana kazna zatvora iznosi od tri do pet godina); ako dođe do smrti nekog lica, kazna se penje na čak 10 godina. Unijete su i posebne odredbe u član 389. KZ "Trgovina djecom radi usvojenja" i član 390. KZ "Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu"²⁵⁰.

Zbog svog geografskog položaja i ekonomskih faktora, naročito siromaštva i nezaposlenosti, društveno marginaliziranih grupa (Romi) itd., Srbija se smatra prvenstveno zemljom tranzita i prolaznom destinacijom za građane Rumunije, Bugarske, Ukrajine i Moldavije. Što se tiče trgovine djecom, uglavnom Romima, Srbija je zemlja porijekla ovih žrtava, dok je u pogledu trgovine ljudima radi radne eksploatacije Srbija uglavnom tranzitna zemlja, ali sve više postaje i zemlja porijekla.

Trgovina ljudima, uglavnom radi seksualne eksploatacije, prosjačenja i prisilnog rada, u većini slučajeva spada u organizirani kriminal. Počinioci su izgradili čitave međunarodne mreže, ali zabilježeno je i djelovanje manjih grupa koje se ne uklapaju u pravnu definiciju «organiziranog kriminala» kakvu daje Krivični zakonik Srbije. Prema podacima nadležnih organa Srbije, u 2004. godini zabilježeno je oko 10 kriminalnih grupa sa približno 100 članova, koje su bile umiješane u trgovinu ljudima. Nažalost, sličnih ili bar uporedivih podataka nema za 2005. godinu. Ove grupe su uglavnom aktivne u pograničnim područjima, dobro su organizirane i blisko povezane sa kriminalnim grupama u susjednim i drugim zemljama, kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Italija, «Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija», Rumunija, Slovenija, Turska i Ukrajina.

Grupe su fleksibilne i vrlo lako sklapaju saveze ako im je to u zajedničkom interesu. Koriste šifre za međusobnu komunikaciju i sastaju se na mjestima gdje se nalaze žrtve trgovine ljudima. Kao svojevrsno osiguranje svojih poslova, koriste takozvane «čistače» - vozila koja idu ispred «transporta» kako bi upozorili na eventualne opasnosti. Vođe ovih kriminalnih grupa nikada direktno ne učestvuju u ovim aktivnostima, ali su odgovorni za plaćanje po obavljenom transportu. Novac se često prenosi preko banke «Western Union». Zarada se ulaže u komercijalne poslove, te pokretnu i nepokretnu imovinu.

²⁵⁰ Službeni list Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005

Broj žrtava trgovine ljudima koje stižu u Srbiju kao zemlju krajnjeg odredišta donekle je izgleda opao u posljednjih par godina²⁵¹, prvenstveno zbog novih viznih režima za građane Rumunije i Moldavije. U 6 proteklih godina, MUP Srbije zabilježio je 314 slučajeva trgovine ljudima, sa 286 počinitelaca. Novi trend je izgleda da se žrtve vrbuju na lokalnom nivou (preko Interneta) i putem interne trgovine, u okviru koje građani Srbije prvo bivaju eksploatisani u samoj Srbiji a tek onda se prevoze u druge zemlje.

Od kako su skloništa za žrtve trgovine ljudima obezbijedena januara 2002. godine, do danas je utočište u njima potražilo oko 190 žrtava (od kojih su 151 bili strani državljani) uz brigu i nadzor «Službe za koordinaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima». U 2005. godini ukupni broj ovih žrtava bio je 44, od kojih su njih 21 bili strani državljani, iz Moldavije (8), Ukrajine (6), Rumunije (3), Hrvatske, Rusije i Konga (po jedno).

Nedavni naponi organa gonjenja usmjereni su ka razbijanju mreža trgovine djecom preduzimanjem mjera protiv roditelja koji prodaju svoju djecu i protiv lica koja tu djecu kupuju. U dva slučaja podnesene su krivične prijave za trgovinu ljudima radi prisiljavanja na brak – u oba slučaja žrtve su bile kćerke koje su njihovi roditelji prodali za 300 eura u jednom i za nekretnine u drugom slučaju. U 2005. godini zabilježeno je da je od pomenute 44 žrtve njih 9 bilo maloljetno (7 iz Crne Gore, Srbije, i po jedno iz Bugarske i Rumunije).

Pošto je samo jedna od 20 krivičnih prijava dovela do nepravosnažne presude kojom je izrečena zatvorska kazna za 4 počinioca, u trajanju od 3 do 8 godina, nema elemenata za izvlačenje zaključka o mrežama i sistemima organiziranog kriminala u ovoj oblasti. U pomenutom slučaju se radi o grupi od 3 državljana Srbije, jednog Ukrajine i jednog Bosne i Hercegovine – koji je i bio organizator grupe – koji su vrbovali 2 žrtve Ukrajinke kako bi ih prevezli u Italiju i natjerali da se bave prostitucijom.

KRIJUMČARENJE LJUDI

Srbija je svoj Krivični zakonik uskladila sa međunarodnim standardima²⁵². "Nedozvoljen prelazak državne granice i krijumčarenje ljudi" regulisano je članom 350. KZ, sa kaznama u rasponu koji zavisi od vrste krijumčarenja ljudi.

Krijumčarenje ljudi kao kriminalna aktivnost uzima sve više maha, uglavnom zbog toga što ono na neki način služi kao zamjena za trgovinu drogama, a donosi dobru zaradu sa manje rizika. U 2005. godini, ukupno 1.076 stranih državljana je ilegalno ušlo na teritoriju Srbije, što u poređenju sa 2004. godinom (1.053 stranih državljana) predstavlja porast od 2%. Gledajući međutim na spolnu strukturu krijumčarenih lica, potrebno je istaći da je došlo do mnogo većeg porasta krijumčarenih žena: u 2004. godini bilo je 58 žena, a u 2005. čak 115, što predstavlja porast od skoro 100%. Ovo se tumači na način da bi značajan dio ovih žrtava zapravo mogle biti žrtve trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije. Takođe je zabilježen i porast krijumčarenja maloljetnih lica (2004: 85 stranih državljana, 2005: 135 stranih državljana), što predstavlja jedan alarmantan porast od oko 60%.

Krijumčarenje migranata generalno organizuju lica iz zemlje porijekla žrtava skupa sa krijumčarima iz regiona, i za njih naplaćuju od 2.500 do 8.000 eura. Najnoviji trendovi krijumčarenja ukazuju na prebacivanja manjih grupa od 4 do 8 lica, ili čak samo jedno do dvoje lica, uz korištenje putničkih vozila, kombija i kamiona sa posebno ugrađenim "bunkerima". Ilegalni migranti prevoze se automobilima do granice, gdje ih preuzimaju "vodiči" koji ih onda pješke prebacuju preko granice. Po prelasku granice preuzima ih drugo vozilo do naredne granice sa Mađarskom ili Hrvatskom, a odatle dalje do zemlje krajnjeg odredišta u EU.

²⁵¹ Prema nadležnim organima u Srbiji, 2000. godine u restoranima i hotelima "radilo" je 2.000 stranih državljanke. U 2003. godini ova cifra pala je na 203.

²⁵² Službeni list Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

Prema podacima iz 2003. godine, presječna su 22 kanala putem kojih je bilo prokrijumčareno 247 lica.

U 2004. godini zabilježeno je da su najčešći migranti kroz Srbiju bili državljani Rumunije, uglavnom iz ekonomskih razloga, nakon čega slijede migranti iz Avganistana, Iraka i Turske (uglavnom Kurdi). Nedavno presijecanje krijumčarskih mreža preko aerodroma u Sarajevu i Prištini uzrokovalo je preusmjeravanje krijumčarskih ruta na Bugarsku i Rumuniju, odakle se državljani Turske onda krijumčare u Srbiju na svom putu ka zapadnim zemljama.

U 2005. godini je ipak podneseno 37 krivičnih prijava protiv 87 počinitelja (73 državljana Srbije, 5 Kine, 4 BiH, 3 Makedonije, 1 Holandije i 1 Indije) zbog toga što su počinili 37 krivičnih djela krijumčarenja 219 migranata, uglavnom iz Albanije (92), Kine (56), Turske (29), Crne Gore, Srbije sa Kosovom/Metohijom (21), Indije (8), Bangladeša (4), Sri Lanke (4), Ukrajine (2) i Rumunije (1).

Napori usmjereni ka suzbijanju krijumčarenja ljudi obuhvataju bolju kontrolu granica, donošenje propisa kojima se reguliše režim izdavanja viza, poboljšane i koordinirane mjere represije protiv kriminalnih grupa umiješanih u krijumčarenje, te kontrolu objekata za koje se sumnja da se u njima kriju migranti, kao i efikasan sistem izvještavanja sa sveobuhvatnom i kvalifikovanom analizom kriminaliteta.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Nedavni pregled situacije vezane za organizirani kriminal u Evropi²⁵³ ukazuje na to da u Srbiji organizirani *privredni kriminal* predstavlja glavno tržište za aktivnosti organiziranog kriminala (38 slučajeva organiziranog privrednog kriminala od ukupno 92 predmeta u kojima su vođene istrage u 2003. godini), nakon čega dolazi krijumčarenje i trgovina ljudima (27 predmeta) i trgovina drogom (15 predmeta). Posebno štetnim smatraju se djela iz oblasti finansijskog kriminala, uključujući i pranje novca i korupciju. Kao i u ostalim zemljama jugoistočne Evrope, djela prevare, kao npr. pronevjere i zloupotrebe povjerenja, uz porezne i carinske prevare, osnivanje fiktivnih preduzeća i lažne stečaje, predstavljaju najčešće oblike privrednog kriminala. Za 2004. i 2005. godinu međutim nema podataka kretanjima u privrednom kriminalu, osim nekih informacija o *kompjuterskom kriminalu*, krijumčarenju i pirateriji.

Krijumčarenje visokotarifnih roba (cigareta, nafte i naftnih derivata) znatno je smanjeno nakon ukidanja sankcija i akcija policijskih organa u periodu od 2000. godine. Načini krijumčarenja su shodno tome promijenjeni kako bi se prilagodilo novim okolnostima i uspjelo oduprijeti naporima organa gonjenja, istovremeno nastavljajući integraciju u evropske i svjetske krijumčarske tokove i rasturanje zakonito i nezakonito proizvedenih cigareta. Krijumčarene cigarete skrivaju se u teretnim i putničkim vozilima, ili se pakuju kao druga vrsta namirnica (smrznuto voće ili brašno namijenjeno kao humanitarna pomoć).

Kao i u drugim zemljama regiona, trgovina cigaretama i drugim akciznim robama obavlja se preko fiktivnih preduzeća i falsifikovanih dokumenata. Takođe su primijećeni slučajevi proizvodnje krivotvorene robe za krijumčarenje, trgovine alkoholnim pićima proizvedenim od sirovina uvezenih preko fiktivnih preduzeća, a odnedavno i namirnicama kojima je istekao rok trajanja.

Piraterija je doživjela svoj procvat u 90-im godinama. Početkom 2003. godine, preduzet je veći broj mjera²⁵⁴ na suzbijanju piraterije, što je dovelo do zapljene preko 60.000 video kaseti i CD-ova, te velikih količina video i audio opreme korišćene za snimanje slike i zvuka, kao i kompjuterskog softvera.

²⁵³ "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu" Vijeća Evrope, sa posebnim osvrtom na prijetnju privrednog kriminala, pregled po zemljama, decembar 2005.

²⁵⁴ Formiranje Odbora za suzbijanje piraterije, koji je usvojio razne zakonske propise i preduzeo mjere protiv zloupotrebe prava na intelektualnu svojinu.

PRANJE NOVCA

Što se tiče *pranja novca*, većina opranih sredstava potiče od utaje poreza, zatim trgovine drogom i ljudima, te konačno od delikata nasilja kao što su iznuđivanje i otmice. Međutim, bez obzira na predikatna krivična djela, smatra se da su počinioci krivičnih djela pranja novca obično pripadnici organiziranih kriminalnih grupa sa poslovnim i iskustvom iz ekonomije. Zarada se uglavnom investira u privatizaciju, nekretnine i pokretnu imovinu u raznim državama, ili se prebacuje na bankovne račune u zemlji i inostranstvu. Veliki transferi novca obavljaju se preko Mađarske, Kipra i Austrije, kao i "ofšor (off-shore)" računa. Počinioci ovih djela uglavnom su osobe sa poslovnim i iskustvom u ekonomiji.

Novi Krivični zakonik Srbije u članu 231. daje pravnu definiciju pranja novca, i za počinioce propisuje maksimalnu kaznu zatvora od 10 godina i oduzimanje nezakonito stečene dobiti. Takođe je regulisano i "finansiranje terorizma" (član 393. KZ), povezanost sa terorizmom (član 312. KZ), međunarodni terorizam (član 391. KZ) i uzimanje talaca (član 392. KZ). Pored toga, pri Službi za borbu protiv organiziranog kriminala formirano je "Odjeljenje za borbu protiv pranja novca", a pred usvajanjem je i Posebni akt o sprečavanju terorističkih aktivnosti.

Nadležni organi u Srbiji imaju podatke o samo jednoj krivičnoj prijavi podnesenoj protiv troje knjigovođa koji su pomagali organiziranoj kriminalnoj grupi. Ovo odjeljenje je učestvovalo u ukupno pet istraga uključujući i jedan predmet gdje je predikatno djelo bila otmica.

KORUPCIJA

Novi Krivični zakonik koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine ispunjava međunarodne standarde pisanja zakona u pogledu aktivnosti povezanih sa korupcijom. U posljednje tri godine, i pored novih propisa o "Protivzakonitom posredovanju" (član 366. KZ), "Primanju mita" (član 367. KZ) i "Davanju mita" (član 368. KZ), borba protiv korupcije nije postigla priželjkivane rezultate.

Korupcija i dalje predstavlja duboko ukorijenjenu, široko rasprostranjenu i pogubnu pojavu, kojom se manje više nadležni bave samo verbalno ili u okviru zakonskih odredbi, ali ne i njihovom realizacijom. U 2003. godini u Srbiji je zabilježeno 18 slučajeva korupcije koji se odnose na organizirani kriminal, počinjenih od strane 4 organizirane kriminalne grupe sa 81 počiniocem. Iako nadležni organi Srbije nisu bili u mogućnosti prikupiti odgovarajuće statističke podatke ili bar izvještaje o broju ovih predmeta u 2005. godini, pretpostavlja se da je njihov broj i dalje veoma velik.

4.6 KOSOVO

Posljednje područje koje je bilo zahvaćeno ratovima u bivšoj Jugoslaviji 1990-ih godina, pokrajina Kosovo, slično kao i Bosna i Hercegovina, suočava se sa izazovima poslijeratne obnove i tranzicije pod upravom UNMIK-a. Na pragu najvažnije faze pregovora o budućem statusu pokrajine pod okriljem UN-a, neizbježno se nameću pitanja u vezi trenutne situacije sa izgradnjom institucija u oblasti bezbjednosti i sloboda, usvajanja neophodnih zakona i konvencija koje zadovoljavaju evropske odnosno međunarodne standarde, te njihove stvarne primjene uključujući i obuku policijskih organa. Od posebnog interesa trebala bi biti situacija u borbi protiv organiziranog kriminala, naročito borba protiv organiziranih kriminalaca albanske nacionalnosti.

Kosovo se s jedne strane suočava sa raseljavanjem stanovništva, uništavanjem imovine, prevaziđenom tehnologijom, zastojsima u procesu privatizacije na koji sjenku bacaju uticaji političara i kriminalaca, jednim opštim nivoom nestabilnosti, kolapsom proizvodnog sektora, visokim stepenom nezaposlenosti²⁵⁵ i smanjenim životnim mogućnostima za ogromnu većinu mlade populacije²⁵⁶. Od završetka sukoba na Kosovu 1999. godine, iz pokrajine je izbjeglo oko 200.000 Srba, a tamo još uvijek živi njih oko 100.000. Nedavno su²⁵⁷ Srbi u sjevernom dijelu Kosova proglasili vanredno stanje i zaprijetili prekidom odnosa sa UNMIK-om zbog nedovoljne zaštite od nasilnih napada.

S druge strane, Kosovo ima policijsku službu koja je, u poređenju sa drugim policijskim službama u regionu, adekvatno opremljena i dobro obučena, naročito ako se pogledaju jedinice za borbu protiv organiziranog kriminala, uprkos manjku ljudstva i iskustva u primjeni novih smjernica i procedura (radi se o još uvijek vrlo mladoj policijskoj službi). U prošlosti je postojala djelimično konkurentna i nepovjerljiva "saradnja" sa Jedinicom civilne policije UNMIK-a (CIVPOL) koja se sastojala od policajaca iz 50 različitih zemalja, bez Ministarstva unutrašnjih poslova i bez sveobuhvatne strategije u pogledu evropskih ili međunarodnih standarda²⁵⁸, bez kvalitetnih sistema izvještavanja, sa manjkavim ili nekompatibilnim bazama podataka, nepoznatim ili nejasnim organizacionim strukturama, još uvijek bez zakona o zaštiti svjedoka (koji su bitni naročito za istrage ratnih zločina), i sa još mnogo drugih primjedbi. U međuvremenu je skoro u potpunosti izvršena tranzicija Odjela za organizirani kriminal u lokalnu instituciju, te stoga i KPS preuzima sve veću odgovornost a strani službenici prepuštaju vodeće pozicije i ostaju da djeluju samo kao posmatrači i savjetnici.

Sve u svemu učinjen je nezadovoljavajući napredak u uspostavi "majke svih standarda", pravnoj državi – a tu je i još nedefinisani konačni status pokrajine²⁵⁹. Više nego u drugim susjednim projektnim područjima, politički i privredni vakuum dao je puno prostora organiziranom kriminalu.

Privremeni krivični zakon Kosova (PKZK), koji je stupio na snagu krajem aprila 2004. godine, pravno je definisao pojam "organizirana kriminalna grupa". Međutim, u članu 274. PKZK nekoliko odredbi odražavaju pojam "organiziranog kriminala", sa propisanom kaznom zatvora od minimalno 5 godina (za osnivače odnosno "rukovodioce" organiziranih kriminalnih grupa predviđena je

²⁵⁵ AGEF Priština "Pregled nezaposlenosti", objavljen na sajtu www.agef-saar.de, 22. marta 2005. godine, koji nezaposlenost procjenjuje na preko 60%.

²⁵⁶ Za stanje u kome se nalazi privreda Kosova vidi *De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story*, Inicijativa za stabilnost u Evropi, mart 2002, www.esiweb.org

²⁵⁷ Reuters, 13. juni 2006 (<http://de.today.reuters.com/news/news>).

²⁵⁸ Dana 9. juna 2006. godine, Međunarodna kontakt grupa (Francuska, Njemačka, Italija, Rusija, Velika Britanija i SAD) nadležnim organima Kosova predala je spisak 13 minimalnih ustavnih standarda koji trebaju biti ispunjeni do kraja ove godine. Zaštita manjina predstavlja jednu od ključnih tema za buduću razvoj.

²⁵⁹ Erhard Busek, Koordinator EU za Balkan, u intervjuu za "Berliner Zeitung", 13. 06. 2006. godine Busek je izjavio: "Radim pod pretpostavkom da će Srbija, srednjoročno gledano, izgubiti i Kosovo".

minimalna kazna od 7 do 20 godina), uz olakšice za one koji djelo prijave. UNMIK je prihvatio UN-ovu definiciju organiziranog kriminala²⁶⁰ u okviru njene radne definicije.

Međutim, i pored svih ovih instrumenata i mehanizama, još uvijek je otežana analiza i poređenje sa stanjem u drugim zemljama i svijetu. U 2003. i 2004. godini, ukupno 27 organiziranih kriminalnih grupa počinilo je 27 djela organiziranog kriminala, koja su se odnosila na trgovinu drogom (15 slučajeva i grupa sa nekih 150 počinilaca), trgovinu ljudima (82 slučaja, nije bilo organiziranih grupa, sa 83 uhapšene osobe), privredni kriminal (3 upitna predmeta i grupe sa nekih 600 počinilaca), uz nepoznate podatke o svim drugim vrstama kriminala. Za 2005. godinu nije dat sličan sveobuhvatni pregled.

Postoji spoznaja da na Kosovu još uvijek nema institucije koja bi na zahtjev mogla dati tražene podatke, i generalno je mišljenje da je glavna prijetnja Kosovu međudržavni organizirani kriminal umiješan u trgovinu drogama i ljudima, krijumčarenje migranata, utaju poreza i korupciju. Organizirane kriminalne grupe locirane na Kosovu uglavnom su organizirane preko porodičnih veza, klanova ili pripadnosti bivšim organizacijama, kao što su Kosovska oslobodilačka armija (KLA), i veoma su zaštićene, kao što stoji u zaključku analize službenih tajnih dokumenata²⁶¹.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Kosovo je ključna lokacija u regionu za mnoge kriminalce iz jugoistočne Evrope. Tijesne veze sa Albancima iz "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i Albanije, kao i sa albanskom dijasporom, ove organizirane kriminalne bande sa Kosova čini naročito efikasnim u trgovini, i to posebno drogama, i njihovom prebacivanju ka zapadnim tržištima.

Na Kosovu je borba protiv trgovine drogama organizirana na dva različita nivoa:

- Direkcija za organizirani kriminal, *Istrage prekograničnog organiziranog kriminala*, koja se bavi dugoročnim istragama u saradnji sa Švajcarskom, Francuskom, Austrijom, Njemačkom, Bugarskom, i Turskom. Ova struktura je prije svega formirana da bi se bavila istragama svih vrsta organiziranog kriminala.
- Direkcija za organizirani kriminal, Odjel za narkotike, koji se bavi istragama vezanim za opojne droge na teritoriji Kosova.

U 2004. i 2005. godini zabilježeno je ukupno 265 krivičnih djela vezanih za opojne droge, sa 458 počinilaca, koja ne potpadaju pod organizirani kriminal. Između 2003. i 2005. godine pokrenute su istrage u četiri dugoročna predmeta međudržavnog kriminala vezanog za droge. Između juna i decembra 2003. godine, na Kosovu je zaplijenjeno 38kg heroína, dok je po 24kg i 28kg zaplijenjeno u Italiji i Bugarskoj (a za koje se vjeruje da potiču sa Kosova), što ukupno iznosi 90 kg.

U 2004. i 2005. godini bile su pokrenute istrage u 20 dugoročnih predmeta, od kojih je u njih 6 bilo potrebno ostvariti međunarodnu saradnju. Na osnovu ovih istraga, od januara do decembra 2004. godine na Kosovu je zaplijenjeno 45,5 kg heroína, dok je još 504,5 kg zaplijenjeno u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj, i Albaniji (odakle se vjeruje da ova droga i potiče), što ukupno iznosi 550 kg heroína zaplijenjenog u ovom periodu. Pet dugoročnih istraga su trenutno u toku.

²⁶⁰ Konvencija UNTOC, koja se može smatrati do sada najvažnijim pokušajem postizanja globalne saglasnosti o konceptu organiziranog kriminala, stupila je na snagu septembra 2003. godine. Do 2006. godine već su je potpisale i ratifikovale sve zemlje regiona.

²⁶¹ Njemačka federalna obavještajna služba, Analiza organiziranog kriminala na Kosovu, 22. februar 2005; Centralna obavještajna jedinica UN - Izvještaj od 29.12.2003; Izvještaj KFOR o organiziranom kriminalu; svi citirani u članku o Kosovu koji je u listu "Die Weltwoche" br. 43/2005, objavio J. Roth.

U 2005. godini bile su pokrenute istrage u ukupno 15 predmeta vezanih za krijumčarenje droge od strane organiziranih kriminalnih grupa sa preko 55 umiješanih lica²⁶². U srednje velikim količinama, trgovci i krijumčari drogom koristili su turistička vozila sa austrijskim, njemačkim, srbijanskim i švajcarskim tablicama kako bi prevezli između 7 i 32 kilograma heroina sakrivenog u svakom od vozila, uglavnom iz Albanije na Kosovo ili sa Kosova u Italiju u Austriju.

Sintetičke droge (uglavnom amfetamini) dopremaju i rasparčavaju organizirane grupe. Nema informacija o tome da ova vrsta droge predstavlja veći problem na Kosovu.

Produkti kanabisa (hašiš, marihuana) sve više postaju dio tržišta droge na Kosovu. Kosovska policija i UNMIK otkrili su i uništili 12 polja kanabisa u 2004. godini.

Heroin, prema podacima iz raspoloživih studija, a u svjetlu ono malo informacija o akcijama zapljene droge na Kosovu, jeste najprisutnija vrsta droge na tržištima na Kosovu, tako da se koordiniranim i usklađenim akcijama na međunarodnom nivou mogu organizirati zapljene velikih količina, kako u zemlji tako i u inostranstvu²⁶³. Međutim, sudeći po procjenama o ogromnim količinama heroina koji prelazi preko Albanije i Kosova, zapljene su još uvijek na osrednjem nivou.

Kokain se može naći na domaćem tržištu. Daljih informacija nema.

O kriminalnim grupama i mrežama koje djeluju u zemlji postoje samo oskudne informacije. Prema raspoloživim saznanjima, kosovske kriminalne grupe ne prezaju od upotrebe sile, preduzimaju zaštitne mjere i aktivnosti kao što je kontra-nadzor, a imaju i kodirana i sofisticirana sredstva komunikacije, što sve skupa policiji znatno otežava rad. Pored toga, aktivnosti koje se odnose na pranje novca obično su povezane sa trgovinom drogama.

Tabela 11: Tabelarni pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Kosovo)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.*
Heroin (kg)	0,82	6,11	46,78	23,28	36,48	5,81
Hašiš (kg)				0,95	0,21	0,26
Marihuana (kg)	30,72	48,05	30,82	23,29	55,30	16,16
Kokain (kg)	0,04	1,41	8,48	0.01	3,79	
Amfetamini (kg)	0,03	0,02		12,00	13,12	
Ekstazi (komada)	4	50	40	56	39,5	
LSD (doze)	1					
Kanabis (biljke)				7 983	31 158	
Mak (biljke)						

* januar - maj 2006

TRGOVINA LJUDIMA

Zakonodavstvo Kosova u pogledu trgovine ljudima ispunjava evropske i međunarodne standarde. Član 139. PKZK za ovo djelo propisuje osnovnu kaznu zatvora od 2-12 godina. U težim slučajevima predviđene su i strožije kazne kao npr. u slučajevima trgovine maloljetnim licima (3-15 godina), ako se trgovina vrši u okviru kriminalne grupe (7-20 godina), odnosno ako do trgovine dođe usljed djelovanja službenog lica u obavljanju svoje dužnosti (5-15 godina).

²⁶² Podaci dobijeni od međunarodnih tužilaca koji djeluju pri Odjelu za pravosuđe UNMIK, podaci Kosovske policijske službe nisu dostupni.

²⁶³ U 2003. godini, u inostranstvu je, a u vezi sa istragama provedenim na Kosovu, zaplijenjeno oko 52,0 kg heroina, uglavnom u Italiji i Bugarskoj. U 2004. godini je, u vezi sa istragama provedenim na Kosovu, u inostranstvu zaplijenjeno oko 504,5 kg heroina, uglavnom u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji.

Odjel za trgovinu ljudima (THBS)²⁶⁴ Policije UNMIK već je podnio vrlo kvalitetne izvještaje u odgovoru na upitnik iz 2005. godine, čime je omogućio detaljniju analizu. Dana 1. novembra 2005. godine dovršene su razne izmjene u strukturi i nazivima policije, a izvršena je i vjerovatno konačna tranzicija regionalnih odjela THBS pod punu komandu KPS, njihova integracija u Odjel za organizirani kriminal (DOC) te njihova kompletna regionalizacija. Međunarodni pripadnici policije izgubili su status supervizora i od tada imaju ulogu posmatrača i oficira za vezu.

Maja 2005. godine usvojen je Kosovski plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima, kao jedan konsolidovani okvir za sve akcije i aktere koji učestvuju u aktivnostima usmjerenim na sprečavanje trgovine ljudima.

Na Kosovu je uspostavljena funkcija obavještajnog koordinatora THBS i 2006. godine data je poboljšana analiza. U 2005. godini službenici THBS organizirali su niz kurseva obuke. DOC THBS, skupa sa UNMIK-ovom graničnom policijom, učestvuje na dvomjesečnim sastancima sa kolegama iz MUP-a Srbije u okviru Potkomiteta Radne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata. Ostvarena je i dobro funkcionirajuća saradnja sa policijskim organima susjednih zemalja i Centrom SECI.

U 2003. godini IOM je prijavio veliki broj stanovnika Kosova (83) koji su bili žrtve interne trgovine ljudima, a radi se uglavnom o maloljetnim licima od oko 15 godina starosti²⁶⁵. U 2004. godini, identifikovano je 48 žrtava, od kojih su njih 11 bili djeca (ispod 18 godina starosti). Većina žrtava je porijeklom bila iz Moldavije (17), Albanije (13) a samo 11 sa Kosova.

Prema službenim i pouzdanim izvorima UNMIK-ovog THBS-a za 2005. godinu²⁶⁶, zabilježeno je ukupno 95 krivičnih djela trgovine ljudima, a prijave su podnesene protiv nekih 90 počinitelja, od kojih je njih 34 uhapšeno. Većina počinitelja bili su albanske nacionalnosti (45). Ukupno je bilo 49 žrtava trgovine ljudima, od kojih su 14 bili djeca, a 38 žrtava (11 djece) prihvatili su smještaj u prihvatilištu a djelimično i repatrijaciju (14).

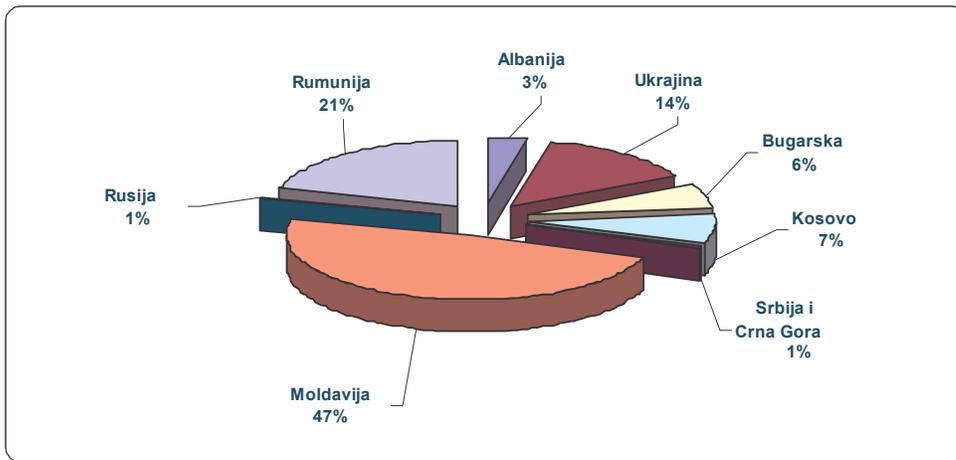
U 2005. godini preduzeto je nekoliko opsežnih i tajnih operacija. Do danas (I/2006) je THBS provjerio 603 objekta, zatvorio njih 15, izvršio 20 hapšenja zbog trgovine ljudima i prostitucije, i identifikovao 20 žrtava, od kojih je za njih 13 obezbijeđena pomoć od strane "DAS-a" (Direktna pomoć za žrtve trgovine ljudima, kao partnerska saradnja više organizacija, uključujući THBS, Direkciju za organizirani kriminal, CSW, IOM i NVO-e). Analiza predmeta u 2005. godini još uvijek pokazuje da je svrha pojave trgovine ljudima na Kosovu uglavnom seksualna eksploatacija. Kosovo je još uvijek tranzitno područje za strane žrtve trgovine ljudima, sa uočljivim porastom interne trgovine ljudima. Kosovo je u manjoj mjeri i područje porijekla žrtava trgovine ljudima.

²⁶⁴ Ovaj novi naziv bivšoj policiji UNMIK-a dat je januara 2005. godine, Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (TBIU).

²⁶⁵ Vidi Izvještaj Amnesty International (2004) i IOM (juli 2004) str. 63 - 64.

²⁶⁶ THBS - Godišnji izvještaj 2005; međunarodni tužioci, u saradnji sa Odjelom za pravosuđe UNMIK, u istom periodu prijavili su samo 17 slučajeva sa 37 počinitelja, od kojih je 17 na kraju osuđeno.

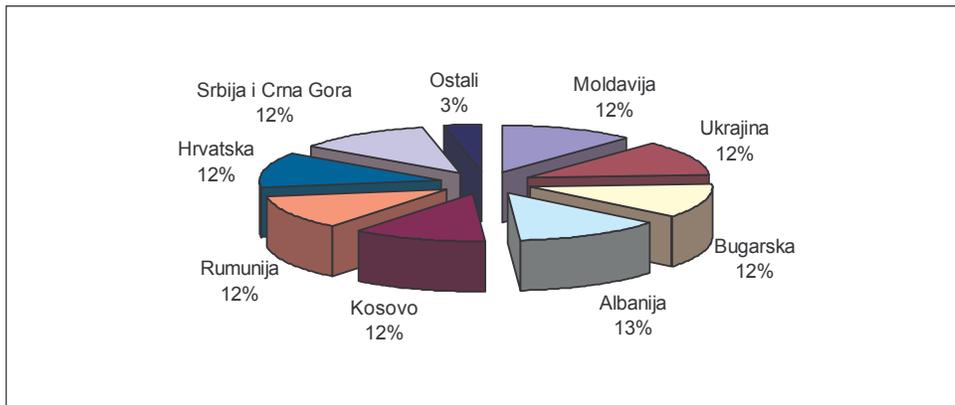
Dijagram 9: Zemlja porijekla osoba koje su bile predmet trgovine ljudima na Kosovu 2004. godine

Izvor informacija: Policija UNMIK, Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (TPIU)

Ovaj dijagram koji prikazuje stanje u 2004. godini jasno pokazuje da je većina žena žrtava trgovine ljudima porijeklom iz siromašnih zemalja (Moldavije, Rumunije, Ukrajine). Većina žrtava su u starosnoj dobi između 18 i 30 godina, s tim da su jedna trećina njih maloljetnice između 12 i 18 godina. Putevi trgovine ljudima poklapaju se sa podacima kojima raspolažu zemlje porijekla: naime žrtve iz svojih zemalja porijekla uglavnom dolaze putevima preko Crne Gore, Srbije (56.2%), "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (23,7%) i Albanije (4,6%). Samo nekoliko žrtava je došlo avionom iz Turske (3,2%). Međunarodna trgovina ljudima sve više raste, i obuhvata sve mlađe žrtve i mladiće koji se seksualno iskorištavaju (prosječna starosna dob žrtava interne trgovine ljudima je manja od 20 godina).

Kao što pokazuje naredni dijagram za 2005. godinu, izgleda da je došlo do postizanja određenog "balansa" što se tiče zemalja iz kojih žrtve dolaze:

Dijagram 10: Zemlja porijekla osoba koje su bile predmet trgovine ljudima na Kosovu 2005. godine

Izvor informacija: Policija UNMIK, Služba za borbu protiv trgovine ljudima (THBS)

Kosovo je u isto vrijeme i tranzitno područje i krajnje odredište, u početku zbog prisustva međunarodnih vojnih snaga a sada sve više i zbog domaće klijentele. Slično kao i u Bosni i Hercegovini, domaća klijentela za seksualne usluge je brojna, i sada već čini i do 90% svih mušterija²⁶⁷. Strukture kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu ljudima direktno su povezane sa zemljama snabdjevačima. Grupe koje se bave seksualnom eksploatacijom na Kosovu svoje žrtve preuzimaju odmah po dolasku na Kosovo, što ukazuje na direktnu povezanost između grupa koje djeluju u zemljama porijekla žrtava i ovih grupa koje djeluju na samom Kosovu.

Izgleda da postoje tri nivoa kriminalnih grupa koje djeluju na Kosovu, a koji su često međusobno povezani. Grupe nižeg nivoa zadužene su za prebacivanje žrtava vozilima ili kombijima, ili jednostavno obezbjeđuju novac koji je neophodan da bi žrtva mogla preći granicu autobusom, i onda ih smještaju u iste prostorije u kojima i dolazi do iskorišćavanja žrtava. Grupe višeg nivoa organizuju putne aranžmane, uključujući i nabavku lažnih ili falsifikovanih dokumenata i viza, ali sami nisu umiješani u iskorišćavanje žrtava, iako učestvuju i u organizaciji ponovne trgovine sa tim istim žrtavama. Ove grupe djeluju na jedan bolje organizirani i strukturirani način i često imaju svoju hijerarhiju, koja ide od "frontmena" koji služe kao paravan za glavne šefove, preko osoblja za bezbjednost koji su zaduženi za ometanje policijskih aktivnosti, do korumpiranih zvaničnika koji kriminalne grupe obavještavaju o planiranim upadima policije.

Kriminalne grupe umiješane u ovu vrstu kriminala stoga u svojoj biti imaju miješanu nacionalnu strukturu iako pojedine nacionalnosti mogu biti dominantne u okviru grupe. Ove grupe su slične grupama koje se bave trgovinom ljudima, a djeluju u tijesnoj saradnji sa grupama iz Albanije, Bugarske, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Srbije, Crne Gore i Slovenije.

Metod rada organiziranih kriminalnih grupa na ovom tržištu postaje sve sofisticiraniji i sve više se okreće ka opsluživanju i regionalnog i domaćeg tržišta. Takođe su prisutni i interna trgovina ljudima i vrbovanje žrtava. Počinioci krivičnih djela vezanih za trgovinu ljudima povezani su sa drugim kriminalnim grupama i vrstama kriminala, kao što su trgovina drogom i oružjem i drugo. U nekim slučajevima oni imaju i vrše uticaj na lokalne policijske organe. Nisu date nikakve dodatne informacije o ostvarenoj dobiti i imovini stečenoj ovim kriminalnim aktivnostima.

Trebalo bi međutim istaći jednu interesantnu promjenu do koje je došlo: lica koja se na Kosovu bave vrbovanjem žrtava trgovine ljudima su i do 50% žene koje su obično i same nekad bile žrtve seksualne industrije, dok struktura muškaraca koji se bave vrbovanjem varira od "mladih

²⁶⁷ IOM (juli 2004), str. 67.

ljubavnika" do barmena, polurespektabilnih biznismena (vlasnika noćnih klubova, barova, restorana itd.), koji potencijalnim žrtvama nude lažne ponude za posao.

ILEGALNE MIGRACIJE

Krijumčarenje ljudi regulisano je nedavno usvojenim Privremenim krivičnim zakonom Kosova. Tržište krijumčarenih migranata na Kosovu postalo je veoma isplativo, kao uostalom i svuda drugo, bilo da se radi o organiziranju krijumčarenja ili omogućavanja putnih aranžmana (putničke agencije), privremenom smještaju ilegalnih migranata ili nabavci lažnih ličnih isprava.

Broj prokrijumčarenih migranata preko teritorije Kosova procjenjuje se na nekoliko hiljada godišnje (prema podacima iz upitnika iz 2005. godine). Međutim, prema odgovorima na upitnik iz 2006. godine, Jedinica za istrage Granične policije KPS za 2005. godinu prijavila je samo 105 slučajeva ilegalne migracije, dok su međunarodni tužioc i saradnji sa UNMIK-ovim Odjelom za pravosuđe prijavili svega 7 slučajeva sa 27 počinitelja i nepoznatim brojem migranata iz Pakistana, Bangladeša i Indije (nijedan od počinitelja do sada još nije osuđen).

U većini ovih slučajeva bile su izdate lažne vize i lažna garantna pisma, čime je omogućen ulazak u Evropu preko aerodroma u Prištini ili, što je odnedavno postala praksa zbog pojačanih mehanizama kontrole na aerodromu, kopnenim putevima koristeći međunarodne autobuske linije ili lokalni kombi prevoz. Nekoliko ruta koristi se za krijumčarenje migranata sa Kosova ka zemljama EU, uglavnom i isprva u Njemačku, Italiju ili Švajcarsku.

U pogledu strukture, krijumčarske grupe slične su grupama koje se bave trgovinom ljudima, jer ostvaruju tijesnu saradnju sa grupama iz Albanije, Bugarske, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Srbije, Crne Gore i Slovenije. Primijećeno je da organizirane kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem ljudi takođe mogu biti umiješane i u krijumčarenje oružja i druge nezakonite aktivnosti.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Privreda Kosova se skoro u potpunosti zasniva na trgovini, što znači da javni prihodi zavise od samo jednog izvora, a što je opet pogodno tlo za privredni kriminal. Krijumčarenje, utaja poreza i carinskih dažbina, te druge vrste kriminala povezane sa korupcijom u javnom sektoru, takođe predstavljaju prijetnju kosovskom društvu. Neke reforme koje su do sada učinjene, kao što je licenciranje uvoza cigareta i goriva, te kompjuterizacija sistema carina, već su dovele do znatnih promjena u prikupljanju prihoda. Slično kao i u Crnoj Gori, većina ekonomskih aktivnosti i rada preduzeća obavlja se iz Prištine, što eventualno može olakšati provođenje istraga u oblasti privrednog kriminala.

Vrlo je malo raspoloživih informacija o privrednom kriminalu, jer nema niti brojni niti detaljnijih analiza, osim činjenice da je u 2004. godini registrovano nekih 5.000 krivičnih predmeta iz ove oblasti, ali samo su 3 bila jasno povezana sa organiziranim kriminalom u konvencionalnom smislu²⁶⁸. Međutim, u odgovoru na upitnik iz 2005. godine date su neke opšte poznate osnovne informacije o okruženju privrednog kriminala, kao što su problemi tranzicije, iskorištavanje procesa privatizacije, nepoznavanje sektora javnih nabavki i privatnog poduzetništva, osjetljivost bankovnog sektora, utaja poreza, krijumčarenje, slabi organi gonjenja, korupcija, zaostalo zakonodavstvo i drugi problemi.

Policija UNMIK-a formirala je Odjel za privredni i finansijski kriminal, ali su u odgovoru na upitnik iz 2006. godine prijavljeni slijedeći veći nedostaci u ovoj oblasti:

²⁶⁸ "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu" Vijeća Evrope, sa posebnim osvrtom na prijetnju privrednog kriminala, decembar 2005 ("Privredni kriminal i organizirani kriminal", str. 88 ff.).

- Finansijsko informativni centar ("Finansijsko-obavještajna jedinica-FIU"), formiran u septembru 2004. godine, još uvijek nije u potpunosti profunkcionisao;
- Tražena baza podataka nije dobro implementirana /instalirana;
- Nedovoljno uspostavljena Uprava za oporezivanje i Carinska služba;
- Računi i drugi dokumenti iz oblasti privatnog i javnog poduzetništva nisu pravilno pohranjeni;
- Zakon o utaji poreza ima mnogo nedostataka i mora se revidirati;
- Saradnja sa nadležnim domaćim i međunarodnim organima još uvijek je na niskom nivou.

Pregled stanja urađen od strane Vijeća Evrope²⁶⁹ navodi krijumčarenje svih vrsta roba i krivotvorenih proizvoda, kao i druge oblike privrednog kriminala (uključujući i prevare u oblasti javnih nabavki, akciza, te porezne i carinske prevare) kao problem broj 1. za Kosovo i za čitavu Evropu, "naročito u svjetlu njegove uloge u krijumčarenju krivotvorenih proizvoda". U izvještaju dalje stoji:

"Privreda Kosova je direktno pogođena izbjegavanjem plaćanja dažbina zbog krijumčarenja roba. Kompletno društvo trpi zbog veoma negativnog uticaja na povjerenje građana u zvaničnike (organe za gonjenje i pravosuđe, političare...). Više od osjećaja opšte nesigurnosti, glavna prijetnja može biti pojava nove građanske krize u ovom području izazvana ekonomskim problemima."

Nakon svega, upečatljivo je da od 2003/2004. godine nije učinjen nikakav značajniji napredak. To se takođe odnosi i na *kompjuterski kriminal*, o kome nisu dostavljene apsolutno nikakve informacije.

KORUPCIJA

Smatra se da je korupcija krivično djelo koje zadire u pravilno funkcionisanje ekonomskog sistema na Kosovu. Konkretni članovi Privremenog krivičnog zakona u osnovi pokrivaju ovu vrstu kriminala (Primanje mita – čl. 343. PKZ i Davanje mita – čl. 344. PKZ), ali nadležni kosovski organi imaju podatke samo o manjim predmetima (mito u iznosu od nekih 250 eura) i ne daju nikakve konkretne podatke; prema tvrdnjama međunarodnih tužilaca koji saraduju sa UNMIK-ovim Odjelom za pravosuđe, bilo je ukupno 62 ovakva djela sa 177 počinitelaca, od kojih je do danas osuđeno njih 6 (nema podataka o procentu predmeta koji se odnose na organizirani kriminal ili o izrečenim kaznama).

PRANJE NOVCA

U skladu sa Propisom UNMIK-a br. 2004/2, odjeljak 10.2, koji se odnosi na oblast pranja novca, a kojim se zahtijeva osnivanje "Kancelarije za borbu protiv pranja novca", uspostavljen je Finansijski informativni centar. U odgovoru na upitnik iz 2005. godine spomenuto je otvaranje ove kancelarije, ali nisu date nikakve brojke, predmeti niti podaci. U odgovoru na upitnik iz 2006. godine nisu date nikakve dodatne informacije, osim slijedeće napomene: "*istrage/procesuiranje predmeta vezanih za pranje novca na Kosovu još su u samom začetku*".

²⁶⁹ "Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu" Vijeća Evrope, sa posebnim osvrtom na prijetnju privrednog kriminala, pregled po zemljama, decembar 2005, str. 64.

4.7 "BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA"

Sa izuzetkom kratkotrajnog sukoba 2001. godine, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" uspjela je izbjeći veća ratna razaranja i raseljavanje stanovništva.

Kao posljedica takvog razvoja događaja, politička situacija je stabilizovana, obezbijedena je opšta sigurnost u zemlji a institucije normalno funkcionišu. Doneseni su neophodni amandmani na postojeći zakon a usvojeni su i novi zakoni kako bi se zadovoljili međunarodni propisi i zahtjevi. Trenutno je u toku proces implementacije, koji takođe ima pozitivan uticaj na međunarodne odnose i rastuću toleranciju između različitih zajednica u zemlji. Otpočela je i reforma pravosuđa; implementacija reforme policije iz 2005. godine uspješno je izvršena, u skladu sa planom akcije na nivou države. Ipak treba reći da privredni pad i stagnacija, visoki porezi, nezaposlenost (na nivou od oko 35% radno sposobnih građana), te rasprostranjena ekonomija u sjenci, i dalje značajno utiču na usporeni razvitak zemlje. Državni budžet dominira privredom zemlje, iz čega proizilazi da su javne nabavke jedini izvor za ekonomsko preživljavanje, što opet dovodi do korupcije. Kao i u drugim zemljama regiona, ovi faktori organiziranom kriminalu daju brojne mogućnosti i prednosti.

Član 29. Zakona o Javnom Tužilaštvu daje pravnu definiciju "organiziranog kriminala", koja je u potpunosti u skladu sa međunarodnim definicijama²⁷⁰, kao i glavne zadatke "Jedinice za borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije" u okviru Javnog Tužilaštva na jednoj strani, i nedavno formiranog Sektora za borbu protiv organiziranog kriminala sa oko 280 uposlenih u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova na drugoj. Pored toga, član 122. stav 20. Krivičnog zakona definiše termin "organizirana kriminalna grupa", dok su 2004. godine u odgovarajuće odredbe Zakona o krivičnom postupku unesene izmjene i dopune vezane za posebne istražne mjere i sredstva (nažalost, još uvijek nisu usvojene neke bitne zakonske odredbe, npr. za presretanje komunikacije i za konfiskaciju dobiti ostvarene kriminalnim aktivnostima).

Smatra se da za "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" organizirani i privredni kriminal predstavlja veliku prijetnju, naročito u smislu trgovine drogama, krijumčarenja migranata, oružja i raznih proizvoda (cigareta, alkohola, nafte itd.) i aktivnosti vezanih za privredni kriminal, kao što su prevare u sektoru javnih nabavki, stečaj, prevare u privatizaciji i prevare vezane za porez na dodatnu vrijednost. U ovom trenutku ne postoje detaljne procjene o šteti koja u javnim prihodima nastaje usljed ovih vrsta krivičnih djela, ali se zna da ona dostiže stotine miliona eura. Istrage ovih djela su pokrenute, i njihove rezultate ćemo moći vidjeti u bliskoj budućnosti. Međutim, u skladu sa odgovorima na upitnike iz 2005. i 2006. godine, a nasuprot pomenutim prijetnjama i opasnostima, stvarne cifre i nisu tako velike: 2003. godine prijave su podnesene protiv osam organiziranih kriminalnih grupa. Ove grupe miješane organizacione strukture djelovale su u zemlji i inostranstvu, trošeći i ulažući svoje dobiti na vrlo vidan i uočljiv način, istovremeno šireći svoje poslovne aktivnosti i nekretnine. Za 2004. godinu nema podataka. U 2005. godini Ministarstvo unutrašnjih poslova prijavilo je 20 organiziranih kriminalnih grupa, koje su većinom bile umiješane u poslove s drogom, krijumčarenje migranata, cigareta, oružja i luksuznih automobila. Ove grupe se obično sastoje od 5 do 30 pojedinaca (u zavisnosti od vrste krivičnog djela) i imaju međunarodnu hijerarhijsku strukturu i tačno podijeljene uloge i zadatke (finansijeri, organizatori, prevoznici, kuriri itd.)²⁷¹.

²⁷⁰ Združena akcija 98/733/JHA od 21. decembra 1998. godine, koju je usvojilo Vijeće na osnovu člana K.3 Sporazuma o EU, i Vijeće Evrope, Preporuka (2001)11 Ministarskog vijeća, septembar 2001; Ujedinjene nacije "Konvencija o međunarodnom organiziranom kriminalu (UNTOC)", 2003.

²⁷¹ Prema "Izvještaju o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005. godinu" Vijeća Evrope, sa posebnim osvrtom na prijetnju privrednog kriminala, iz decembra 2005, cifre se razlikuju po veličini i kvalitetu.

2003: Ukupno 59 krivičnih djela, koje je počinilo 47 organiziranih kriminalnih grupa sa 158 individualnih počinilaca;

Članovi organiziranih kriminalnih grupa koji su prethodnih godina bili osuđivani za ova djela intenzivno ulažu dobit stečenu kriminalnim aktivnostima u zakonite poslove. Kao i svim drugim krivičnim postupcima u Evropi, najveći problem predstavlja teret dokazivanja u pogledu konfiskacije, koji uvijek leži na tužiocu.

NEDOZVOLJENA TRGOVINA DROGAMA

Rastući broj lica koja se bave trgovinom droga ima ogroman uticaj na mnoge segmente makedonskog društva. Trgovina droga dešava se u trenutku kada u zemlji vlada teška socijalno ekonomska situacija (nezaposlenost, siromaštvo itd.) jer se na taj način dolazi do brze i lake zarade, kojom se bez puno napora mogu priuštiti sve prijatne strane modernog života sa svim atributima koje nosi bogatstvo.

Od unazad nekoliko godina, ova zemlja je izgubila status čisto tranzitne postaje za trgovce drogom – tako da sve više postaje odredišna zemlja u kojoj se bilježi sve veća potražnja za drogom, uglavnom heroinom i kanabisom, iako sama veličina zemlje i njena ekonomska situacija nisu odveć primamljive za rastuće potrošačko tržište. Ipak, sudeći prema nadležnim organima u zdravstvu, svake godine između 600 i 700 lica zatraži lječarsku pomoć zbog uživanja droga.

Starosna dob ovisnika o drogi sve više se smanjuje, a u nekim slučajevima su i djeca od 12 godina registrovana kao korisnici droga. Svake godine između 15 i 20 lica umre zbog uzimanja prekomjerne doze. Mladi ljudi ovim ne dovode u opasnost samo svoje vlastite živote, zdravlje, obrazovanje i društveni razvoj, već to obično predstavlja početak njihovih kriminalnih karijera (npr. kao provalnika, lopova, prostitutki itd.) jer na taj način nabavljaju novac neophodan za nabavku dnevnih doza droge, a time takođe ugrožavaju i društveno ekonomski razvoj zemlje tako što umanjuju svoj udio u bruto nacionalnom proizvodu i povećavaju potrebe za socijalnom i medicinskom brigom države.

Ukupno su otkrivena i istražena 292 krivična djela “nezakonite proizvodnje i distribucije opojnih droga, psihotropnih supstanci i prekursora” sa 355 počilaca.

Trgovci drogom su uvijek isključivo muškarci, starosne dobi od 22 do 55 godina, a većina njih su državljani Makedonije. Sve u svemu, mješoviti su i struktura i sastav kriminalnih grupa koje se bave drogama. Veze se uspostavljaju i učvršćuju preko porodičnih ili drugih bliskih veza, ali njihova čvrstina ne mora nužno biti dugog vijeka. Samo mali broj počilaca ima strano državljanstvo, i to najčešće albansko, crnogorsko, srpsko, grčko ili bugarsko. Trgovinom drogom bave se prilično raštrkane kriminalne grupe i na taj način snabdijevaju domaće tržište narkotika. Naglašava se da bi bilo “nerealno zaključiti da u zemlji postoji velika, međusobno povezana i koordinirana kriminalna organizacija koja bi obavljala sve kriminalne aktivnosti u ovom području”.

Uprkos ovim činjenicama primijećene su manje grupe sa hijerarhijskom strukturom, jasnom podjelom uloga i zadataka (finansijeri, snabdjevači, usluge posrednika pri prevozu, uključujući izradu tajnih pregrada i pretinaca u vozilima, kamionima i kontejnerima, zatim čuvari robe, distributeri itd.).

Na osnovu pet najtipičnijih slučajeva u 2005. godini, uočava se nacionalna heterogenost: prevaziđen je stereotip “jednonacionalnih i porodično orijentisanih” organiziranih kriminalnih grupa koje se bave trgovinom drogom. Obavještajni podaci kojima raspolaže policija ukazuju na to da domaći kriminalci imaju kontakte sa kriminalnim grupama u Švajcarskoj, Njemačkoj i skandinavskim zemljama. Takođe je primijećeno da kriminalne grupe koje su povezane sa putevima droge često

2004: Ukupno 217 krivičnih djela, koja se uglavnom odnose na krivotvorenje novca (122 predmeta), trgovinu drogom (19 predmeta), trgovinu ljudima (19 predmeta), krijumčarenje robe (14 predmeta), i korupciju (31 predmet).

tijesno sarađuju i po pitanjima ilegalne migracije, nezakonitog prebacivanja novca, razmjene advokata odbrane za uhapšene članove, plaćanja pologa itd.

Osim nekih brojki koje se odnose na zapljenu ekstazija, tableta dijazepamima, smješa kafetina i paracetamola, metadona i heptanona, nije zabilježeno postojanje nekog većeg tržišta odnosno proizvodnje ovakvih opijata, niti su dostavljene dodatne informacije u vezi proizvodnje i prometa sintetičkim drogama, prekursorima, eteričnim hemijskim proizvodima, katalizatorima ili laboratorijskom opremom za tajne laboratorije.

Zabilježeno je samo sporadično i rijetko uzgajanje kanabisa za domaću upotrebu. Produkte kanabisa, i hašiš i marihuanu, koji dominiraju domaćim tržištem (grube analize pokazuju da se u opticaju nalazi oko 800 kg produkta kanabisa), na uličnom nivou i malo iznad toga kontrolišu Makedonci, dok hašiš koji se uzgaja u Albaniji i prevozi do domaćeg tržišta droga, kao i velike pošiljke namijenjene tržištima u zapadnoj Evropi kontrolišu kriminalne grupe u kojima glavnu riječ vode Albanci, ali u kojima sve više ima i Makedonaca. Do sada je uglavnom bila tačna slika iz 2004. godine u kojoj u organiziranim kriminalnim grupama preovladavaju Albanci sa tijesnim vezama na Kosovu i Albaniji, sa izvjesnim stepenom delegiranja manjih zadataka na kriminalce drugih nacionalnosti. Neprobojnost albanskih organiziranih kriminalnih grupa i politička osjetljivost o kojoj se mora voditi računa prilikom svake istrage i krivičnog gonjenja ovakvih slučajeva ometaju i onemogućavaju napore organa gonjenja u tom smislu.

Jedna gruba analiza potrošnje narkotika na domaćem tržištu, npr. na osnovu broja osoba koje zatraže ljekarsku pomoć, dovodi do zaključka da se u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" godišnje konzumira približno 300 kg heroina. Smanjene cijene opijuma posljedica su priliva robe iz Avganistana, gdje se proizvodnja opijuma povećava.

Zarada od ovog tržišta u Makedoniji se penje do iznosa od 10-12 miliona eura. Nije bilo moguće detaljnije utvrditi ukupnu dobit od kriminala povezanog sa narkoticima s obzirom na nedostatak istraga u oblasti pranja novca.

Međutim, iz ostalih policijskih podataka i aktivnosti stiče se utisak da se dobit od ovih aktivnosti ulaže u nekretnine, turizam i komercijalne poslove, kao što su noćni klubovi i barovi, koji se često koriste za seksualno eksploataciju žena.

Pored heroina koji se dobavlja iz Turske preko poznate "Balkanske rute", manje količine kokaina iz susjednih luka takođe pronalaze svoj put do tržišta u zemlji. Zbog ovakve vrste visoko isplativog kriminala i riskantnog okruženja, često se primjenjuje nasilje i zastrašivanje, usmjereno uglavnom na konkurentne organizirane kriminalne grupe ili pripadnike organa gonjenja. Mala veličina same zemlje, gdje mnogi ljudi znaju jedni druge i gdje je lako doći do svakoga, kao i činjenica da javni djelatnici primaju ekstremno male plate, predstavlja faktore koji stvaraju plodno tlo za korupciju velikih razmjera.

Tabela 12: Tabela pregled zaplijenjenih količina opojnih droga ("Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija")

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					69,3	
Hašiš (kg)					3,2	
Marihuana (kg)					203,2	
Kokain (kg)					11,0	
Amfetamini (kg)					1,8	
Ekstazi					2 857	
LSD (doze)					-	
Kanabis (biljke)					3 077	
Mak (biljke)						

TRGOVINA LJUDIMA

U skladu sa članom 418-1 Krivičnog zakona ("trgovina ljudima"), trgovina ljudima definirana je na sljedeći način: prebacivanje, kupovina, prodaja, skrivanje i prihvatanje lica radi njihove eksploatacije putem prostitucije ili drugih vrsta seksualne eksploatacije, pornografije, prisilnog rada ili služenja, ropstva, prisilnih brakova, prisilne oplodnje, nezakonitog usvajanja ili bilo kakvog sličnog ponašanja ili odnosa, ili nezakonite i nedozvoljene transplantacije ljudskih organa ili dijelova tijela. Takođe, prema članu 418-v Krivičnog zakona Makedonije, regulisana je i organizacija ovakvih inkriminacija, čime su ispunjeni međunarodni pravni standardi i uslovi iz međunarodnih konvencija.

U proteklim godinama Makedonija je uglavnom bila samo tranzitna zemlja za trgovinu ljudima. Nedavni podaci IOM-a i UNICEF-a ukazuju na vrbovanje lica u samoj zemlji, na trgovinu unutar zemlje, i na stvaranje domaćeg tržišta, što međutim nije u potpunosti potvrđeno podacima kojima raspolažu domaći organi. Makedonija je takođe zemlja porijekla mnogih od žrtava (u samo tri registrovana slučaja trgovine ljudima žrtve su bili strani državljani?). Kako u samoj zemlji raste potražnja za seksualnim uslugama, neophodno je preduzeti sveobuhvatne mjere sprečavanja i suzbijanja ovih aktivnosti.

Prema izvještajima domaćih organa, između 2000 i 4000 žena bile su žrtve trgovine ljudima kroz Makedoniju, s tim da su često neko vrijeme provele u samoj zemlji prije nego što su prosljeđene u druge zemlje. Eksploatacija se uglavnom dešava u klubovima i barovima, u kojima žene opslužuju 2-3 mušterije dnevno, sa zaradom od najmanje 50 eura, što godišnje iznosi približno 15.000 eura, ili ukupno 30 miliona eura godišnje za cjelokupno domaće tržište. Nasuprot ovim procjenama, broj prijavljenih slučajeva i dalje je jako malen (za 2003. i 2004. godinu nema statističkih podataka, a u 2005. godini prijavljeno je 12 krivičnih djela sa 40 počinitelja (muškarci Makedonci starosne dobi od 20 do 50 godina).

ILEGALNA IMIGRACIJA

Ilegalni prelasci državne granice kažnjivi su prema Krivičnom zakonu Makedonije, čl. 402. ("Nedozvoljeni prelazak državne granice") i organizirani oblik ove pojave spada pod stav treći člana 402. Međutim, zbog sve većeg prisustva, organizirani karakter ovog krivičnog djela i međunarodna povezanost krijumčara, kao i potreba za usklađivanjem sa međunarodnim i EU standardima, doneseni su amandmani Krivičnog zakona u martu 2004. godine, uvodeći dva nova člana koja direktno kažnjavaju krijumčarenje migranata: čl. 18-b («Krijumčarenje migranata») i čl. 418-v (vidi Trgovina ljudima).

2005. godine, bilježi se 35 evidentiranih slučajeva sa 61 počiniocem, od kojih dva okvalificirana kao organizirani kriminal sa 23 počinioca. U jednom slučaju organizirana grupa sa 31 pripadnikom (iz Albanije, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije") bavila se krivotvorenjem pasoša, krijumčarenjem migranata, a otkriveno je 11 ukradenih vozila u jednoj velikoj istrazi koja je trajala šest mjeseci. U devet različitih aktivnosti grupa je prokrijumčarila oko 100 ljudi preko makedonsko-grčke granice, djelimično uz pomoć tri zaposlenika makedonske granične policije, koji su takođe uhapšeni.

Krijumčarenje migranata uglavnom se odvija sa istoka preko "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" ka Grčkoj, ulazu u EU i od tamo dalje ka drugim zemljama odredišta u EU, gdje postoji manjak jeftine radne snage (posebno u poljoprivredi, turizmu, građevinarstvu), kao i uglavnom dobro uklopljena etnička dijaspora, dobar zdravstveni i socijalni sistem, što sve zajedno pruža obećanje boljeg života.

Vrlo često se krijumčare albanski i kosovski građani koji po osobi moraju platiti između 50 i 100 eura za prevoz automobilom (u većini vozači su iz Crne Gore i automobil je taksi) i 600 i 800 eura za organizatore krijumčarenja. Krijumčarske grupe su hijerarhijski organizirane, uloge i zadaci su podijeljeni (organizator, dobavljač krivotvorenih dokumenata, vozač, saradnik za privremeni

smještaj migranata, pomagači u organima kontrole granica), uglavnom državljani Albanije, Bugarske, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Slovenije bili su predmet istrage. Krijumčarenje migranata sa Bliskog Istoka i Južne Amerike preko "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", na primjer, uglavnom organiziraju kriminalne grupe iz Bugarske i Kosova.

LAKO I MALOKALIBARSKO NAORUŽANJE (SALW) I EKSPLOZIVI

Borba protiv nedozvoljene trgovine ili posjedovanje lakog i malokalibarskog naoružanja i eksploziva predstavlja najveći problem u ovoj zemlji, posebno u vezi sa konfliktom iz 2001. godine, kada je ilegalno oružje korišteno za izvršenje velikog broja nasilnih krivičnih djela. Kao rezultat intenzivnih mjera za provedbu zakona, izvršena je istraga 335 krivičnih djela "nedozvoljene proizvodnje, posjedovanja i prometa oružjem i drugim sredstvima koja se koriste za učinjenje krivičnog djela" i 7 počinilaca. Policija je oduzela 464 komada oružja, većinom pištolja/revolvera (165) i pušaka (oko 110), ali i granata/ručni granata (110), teških, poluautomatskih i protivavionskih pušaka (12), mitraljeza (3), bacača projektila (2) jednu protivtenkovsku minu, 10.351 kg industrijskog eksploziva i 1,0 kg TNT-a. U odnosu na 2004, oduzimanje lakog i malokalibarskog naoružanja i eksploziva poraslo je za 100 procenata. Na žalost, nisu date informacije o organiziranim kriminalnim grupama umiješanim u nedozvoljeni promet ovim oružjem.

PRIVREDNI KRIMINAL I KOMPJUTERSKI KRIMINAL

Širok raspon krivičnih djela, iz odgovora Makedonije i smatranih "privrednim kriminalom", obuhvaćen je u nekoliko odjeljaka izmijenjenog i dopunjenog Krivičnog zakona (kao što su krivična djela protiv javnih finansija, imovine i službene dužnosti), Zakona o javnim nabavkama i Zakona o carinama. Nedavne izmjene i dopune iz septembra 2004. uvele su i mogućnost kažnjavanja pravnih subjekata.

Privredni kriminal kao što su izazivanje stečaja, prevare u privatizaciji i pronevjera javnih fondova u javnom komunalnom sektoru uključuje menadžersku klasu, političke veze i korupciju. Složenost i osjetljivost ovakvih slučajeva otežava njihovu istragu i krivično gonjenje, do socijalne i ekonomske posljedice koje imaju za šire društvo čine javnost posebno osjetljivu za njihov rezultat.

2005. godine, najčešće uočena krivična djela navedena kao "privredni kriminal", bila su, kako slijedi:

- 275 krivičnih djela "zloupotrebe službenog položaja i ovlasti" sa 344 počinioaca,
- 140 krivična djela "krivotvorenja ili uništavanja finansijskih evidencija",
- 114 krivična djela "izbjegavanja poreza" sa 178 počinilaca i
- 51 krivična djela "krivotvorenja službenih isprava" sa 58 počinilaca.

Prevare u nabavkama često se vrše nakon što se izabere kompanija koja je najbolje plasirana na tenderu tako što se dodaju klauzule ugovoru kojima se smanjuje cijena početne ponude. Bankarske prevare su takođe zabilježene, kod kojih se daju krediti i grantovi na osnovu krivotvorenih dokumenata. Krivotvorenje službenih i administrativnih dokumenata čini se rasprostranjeno radi ostvarenja nezakonite imovinske koristi, dobivanje dozvola za uvoz robe pod povoljnim uslovima, itd.

Prevare vezano za PDV i krijumčarenje i krivotvorenje legalne robe takođe su utvrđeni kao problem, a ovo posljednje je u opadajućem trendu, dok su prevare vezano za PDV u porastu. Korupcija je vrlo raširena u svrhu omogućavanja prevarnih aktivnosti, dobivanja dozvola za uvoz i izvoz. Neke kompanije čak započinju koruptivne aktivnosti i lobiranje u toku postupka izbora državnih zvaničnika na imenovane dužnosti.

Što se tiče *piratske proizvodnje* i krijumčarenja legalne robe, nisu date nove brojke. 2004. godine makedonski organi su zabilježili ilegalnu proizvodnju, distribuciju, prodaju i iznajmljivanje pornografskih filmova i i kompjuterskih proizvoda. Nedavnim akcijama protiv ovog kriminala

uništena je kriminalna grupa koja je proizvodila ove proizvode i oduzeta je oprema i snimljeni materijali. Tu su i slučajevi krivotvorenja prehrambenih proizvoda, bezalkoholnih i alkoholnih pića, i drugih roba široke potrošnje namijenjene domaćem tržištu.

Krijumčarenje akcizne robe, cigareta naročito, uključuje kanale sa Kosova u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", i dalje u Grčku. Krijumčarenje alkoholnih pića odvija se iz Grčke i Bugarske u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" i iz Crne Gore i Srbije u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju". Tekstilna roba kineskog, turskog i bugarskog porijekla takođe se krijumčari u zemlju, dok se mobilni telefoni, kompjuteri i kompjuterski dijelovi krijumčare iz Grčke. Prehrambeni proizvodi se krijumčare iz Bugarske, kao i iz Crne Gore i Srbije.

Krijumčarenje legalne robe odvija se preko legalnih i ilegalnih prelaza duž državne granice. U pogledu načina djelovanja, kriminalne grupe uključene u krijumčarenje često imaju barem jednog carinskog službenika koji im pomaže da pređu granicu. Često se služe mitom da potkupe carinske službenike i prevarom za uvoz robe preko fiktivnih kompanija. Struktura ovih grupa relativno je ravna, u kojoj su različite osobe zadužene za nabavku robe koja se krijumčari, prelazak granice i prodaju robe na tržištu. Članovi grupe su različitog etničkog i društvenog porijekla i nivoa obrazovanja. Djeluju transnacionalno i oslanjaju se na komunikaciju mobilnim telefonima sa "pre-paid" karticama, zbog čega je teško odrediti identitet korisnika. Zarada se uglavnom ulaže u posao, ali i u pokretnu i nepokretnu imovinu.

U toku 2003. godine, otkriveno je 8 ovakvih grupa koje su počinile 174 krivična djela. 2003. oduzeto je skoro 20.000 kutija cigareta i 21 tona alkoholnih pića. U prvih devet mjeseci 2004. godine, oduzeto je oko 32.700 kutija cigareta, zajedno sa 13.034 litra alkoholnih pića, kao i tehničke robe, prehrambenih proizvoda, tekstilne robe, itd. Vrijednost oduzete robe u 2003. i 2004. godini iznosi skoro 17 miliona eura.

U vezi sa *krivotvorenjem novca* kako na domaćem tako i međunarodnom planu, koje se smatra jednim od težih kriminalnih područja jer može ugroziti finansijski sistem zemlje, postoje odgovarajuće zakonske odredbe (čl. 268 i 271 KZ). "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nije za 2005. god. navela značajnije količine krivotvorenog stranog novca, samo veliki broj falsificiranih novčanica u manjim apoenima, uglavnom 100 makedonskih dinara, u nekim slučajevima od 500 i 1000 dinara. Raspačivači krivotvorenog stranog novca obično nabavljaju falsificirane novčanice veoma dobrog kvaliteta (euri i US dolari) od organiziranih kriminalnih grupa u susjednim zemljama (Bugarska, Albanija) koje očigledno koriste veoma naprednu tehniku. Smatra se da su počinioci ovih krivičnih djela obično umiješani i u druga kriminalna područja. Makedonske agencije za provedbu zakona istražile su 2005. god. ukupno 195 krivičnih djela koja je počinilo 127 počinitelaca (u 48 krivičnih djela istraga je vođena protiv nepoznatih počinitelaca) i oduzeto je 6 novčanica od 500 eura, 59 novčanica od 200 eura, 19 novčanica od 100 eura, i 68 novčanica od 50 eura (nisu date brojke o makedonskim dinarima ili US dolarima, nema ni informacija o domaćim lokacijama za proizvodnju).

U vezi sa *kompjuterskim kriminalom*, doneseno je nekoliko novih zakona o informacijskim tehnologijama i izmjenama i dopunama Krivičnog zakona uvođenjem nekoliko članova, kao što su član 251. (Oštećivanje i nedozvoljen ulazak u kompjuterski sistem), član 251-a (Proizvodnja i ubacivanje kompjuterskih virusa), 251-b (Kompjuterska prevara), čl. 286 (Nedozvoljeno korištenje inovacije ili softvera). Međutim, nisu date brojke o tome.

Najčešća krivična djela su, prije svega, kupovina proizvoda putem interneta korištenjem podataka sa ilegalno nabavljene kreditne kartice, ranijom krađom, hakiranjem (provaljivanjem u bazu podataka, npr. kompanija, trgovina, procesora trećih strana ili banaka i kopiranjem pohranjenih podataka iz tih baza, i kasnijim prevarnim korištenjem podataka u različite svrhe, kao što je proizvodnja

krivotvorenih kreditnih kartica²⁷², ili nešto drugo, zatim, drugo, "spamiranje" konkurentskog provajdera, tj. pravljenje ogromnog prometa preko interneta kako bi se blokirala konkurentska mreža koje dovede do "odbijanja usluge - *denial of service* (DOS)", i treće, piratskom proizvodnjom ilegalnim kopiranjem kako privatnim tako poslovnim softver proizvodima, uglavnom proizvodima Microsofta (Windows XP i Windows Office). Druga značajna krivična djela su slučajevi "phishinga" (što je relativno nova tehnika koja se koristi za dobijanje privatnih i finansijskih podataka u svrhu krađe identiteta ili prevare: lažne web-stranice obično krađu identitet velikih banaka i napravljene su da izgledaju kao originalne web-stranice stvarnih banaka; žrtve se namame da daju podatke o svom bankovnom računu, a prevaranti kasnije koriste te podatke za prebacivanje novca na druge račune), zatim "nigerijski e-mailovi" (e-mail poruke u kojima se traži pomoć), krivotvorenje kreditnih kartica, i druga slična djela.

U skladu s tim, počinioci dolaze iz različitih sredina - od makedonskih mladića do direktora i stručnjaka iz odjeljenja za informacijske tehnologije u kompanijama. Još uvijek nema dokaza o kriminalnim organizacijama - osim međunarodnih mreža kao što su "nigerijski e-mailovi" i činjenice da su neki počinioci u prvoj kategoriji čestih krivičnih djela članovi "FROUDE foruma kreditnih kartica" kojem su domaćini strane međunarodne web-stranice i nude različite podatke (broj važećih kreditnih kartica, datum važenja, PIN kodove, CVV2, lične podatke pravih vlasnika kreditnih kartica, itd.). Istraga ovakvih slučajeva je veoma složena i zahtijeva tijesnu međunarodnu saradnju, a kako je razmjena informacija preko Interpola isuviše spora, pokrenut je poseban projekt u okviru SECI Centra nazvan SCIMER za unapređenje saradnje između agencija za provedbu zakona i banaka.

KORUPCIJA

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" je potpisala sve međunarodne konvencije o antikorupcijskim mjerama. Makedonski KZ ne daje zakonsku definiciju pojma "korupcije". Manje ili više vjeruje se da je korupcija dovoljno opisana u nekoliko članova, kao što su povreda službene dužnosti (član 353. KZ), primanje ili davanje mita (član 358, 358. KZ), ilegalno posredovanje (član 359 KZ), otkrivanje i nezakonito pribavljanje službene tajne (čl. 360, 360-a. 281 KZ), potkupljivanje tokom izbora i glasanja (član 162. KZ) i neka druga krivična djela koja se odnose na privredni kriminal.

Međutim, antikorupcijska politika je dobro formulirana posebnim Zakonom o sprečavanju korupcije" iz 2002²⁷³, koji u članu 3. opisuje uz pravnu definiciju više kriminološki izraz za korupciju koji se može koristiti da se bolje nabroje koruptivna krivična djela:

"Povreda službenog položaja, položaja službene osobe koja obavlja dužnosti od javnog interesa za ostvarivanje bilo kakve koristi za sebe ili za drugog, smatra se korupcijom i zahtijeva kaznu, građansku ili drugu odgovornost". U izmjenama i dopunama ovog zakona, u članu 3. data je šira definicija²⁷⁴: "Korupcijom se smatra iskorištavanje funkcije, javne ovlasti službene dužnosti, ili položaja, za ostvarivanje bilo kakve koristi za sebe ili za drugog."

Formiranje nezavisne i samostalne Državne komisije za sprečavanje korupcije 2002. godine, usvajanje Nacionalnog programa protiv korupcije i Državnog programa za sprečavanje i suzbijanje korupcije sa šemom akcijskog plana (2003.) predstavljaju prekretnice u borbi protiv korupcije²⁷⁵.

Zvaničnici zaduženi za provođenje stečajnog postupka ranijih državnih preduzeća izgleda da su naročito podložni u ovom smislu. Drugi oblici nižeg i višeg nivoa korupcije takođe su zabilježeni.

²⁷² 2005. god. provedene su zajedničke operativne aktivnosti sa NTHCU iz Velike Britanije. U ovom slučaju državljani Srbije i Crne Gore pribavio je lične podatke sa kreditne kartice od jedne IP adrese u Vijetnamu i prodao je jednom britanskom državljani, koji je oštetio birtanske banke za iznos od 1.000.000 britanskih funti.

²⁷³ Službeni glasnik "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", br. 28/2002.

²⁷⁴ Službeni glasnik "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", br. 83/2004.

²⁷⁵ Detaljnije u Vijeće Evrope, GRECO Izvještaj o drugoj evaluaciji "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Strasbourg, 10-14. oktobar 2005. (www.greco.coe.int).

2004. godine policija bilježi 536 krivičnih djela vezanih za korupciju koje je počinilo 664 osoba. Slučajevi vezani za zloupotrebu službene dužnosti čine 504 od ukupnog broja slučajeva, sa 631 počiniocem, nakon čega su slučajevi davanja i primanja mita. Na žalost nisu dati statistički podaci za 2005. godinu.

PRANJE NOVCA

Krivični zakon "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" u članu 273. daje zakonsku definiciju pranja novca i drugih prihoda stečenih kriminalom i jednu opširnu odredbu o tim kriminalnim aktivnostima. Osim toga, Krivični zakon je dopunjen članom 394-a koji govori o finansiranju terorizma.

Na osnovu iskustava iz 1999. i 2000. godine (5 slučajeva sa 9 počinilaca u iznosu od oko 45 miliona makedonskih dinara), iz 2003. (1 slučaj sa jednim počiniocem u iznosu od 600 miliona makedonskih dinara), iz 2005. (1 slučaj sa 2 počinioca sa štetom koja iznosi do 148 miliona makedonskih dinara), saopštava se da je u većini slučajeva pranja novca glavno krivično djelo izbjegavanje poreza, prevarne aktivnosti, a u 2005. godini spomenuti su i "favoriziranje kontraktora", "prevara u osiguranju" ili "izbjegavanje poreza". Uprkos procjeni o velikim iznosima prihoda od drugih krivičnih djela, kao što su nedozvoljen promet drogom, ilegalna imigracij ili trgovina ljudima, nisu date informacija o tim kriminalnim područjima.

5 ZAKLJUČCI

Organizirani kriminal je dinamičan koncept koje se stalno prilagođava promjenljivoj sredini i novim mogućnostima za kriminal. Ovo važi i za organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi:

Tradicionalne balkanske rute krijumčarenja droge postale su dvosmjerne, kojima se heroin i kanabis prevoze u EU dok se prekursori, kokain i sintetičke droge voze na istok. U nekim zemljama domaća narko-tržišta rastu zajedno sa brojem uživalaca. Potrebno je poboljšati ne samo represivne, nego naročito preventivne mjere.

Usklađeni naponi regulatornih institucija i agencija za provedbu zakona u borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja osoba su izgleda dali pozitivan rezultat što se pokazuje smanjenjem broja osoba koje se krijumčare i kojima se trguje preko granice. U isto vrijeme trgovina ljudima sada predstavlja nove izazove u smislu unutrašnje trgovine (unutar zemlje) i regrutiranja, te sve veće domaće klijentele.

Privredni kriminal koji ozbiljno pogađa sve zemlje regije napreduje. Kraj sankcija protiv Srbije i kasnije uništavanje krijumčarskih kanala za cigarete i naftu, kao i drugi naponi agencija za provedbu zakona i regulatornih institucija, značajno su doprinijeli većem prikupljanju javnih prihoda. Tako su određene prilike za ilegalnu trgovinu u regiji uklonjene. Međutim, ostale su druge. Krivotvorenje dokumenata i fiktivne kompanije – ključni instrumenti za izbjegavanje poreza i pranje novca – čine se sveprisutni u svim projektnim područjima. Vjeruje se da su drugi vidovi privrednog kriminala – kao što je prevare vezane za javne nabavke, privatizaciju i finansijski sektor – u porastu i da i dalje utiču na povjerenje javnosti u tržišnu ekonomiju i krivičnopravosudni sistem.

Kako kriminalno tržište sazrijeva, tako kriminalne grupe pokušavaju da objedine postojeće aktivnosti, da se prošire na druge i da ozakone svoju zaradu i položaj u društvu. Korupcija, kako na višem tako i na nižem nivou, čini se glavni instrument za vršenje uticaja i ulazak u političke i komercijalne strukture. Trenutni naponi u borbi protiv korupcije u zemljama doveli su do sve većeg broja istraga i krivičnih gonjenja, ali malo osuđujućih presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja do sada usvojila sveobuhvatne antikorupcijske strategije i uspostavila antikorupcijske službe je ohrabrujuća. Ti naponi mogu pomoći da se prekinu veze organiziranog i privrednog kriminala sa zakonodavim i javnim strukturama.

Uprkos nekim izrazitim odlikama svake zemlje i područja, problemi vezani za organizirani kriminal i privredni kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi zahtijevaju regionalna rješenja koja, međutim, treba da uključe EU perspektivu. Približavanje zakonskih akata i, po mogućnosti, usklađivanje, zajedničke i uštimate strategije, zajedničke akcije, zajedničke aktivnosti agencije za provedbu zakona i razmjena policijskih obavještajnih podataka na regionalnom nivou i uključujući Europol, kad god je to moguće i primjereno, biće ključni za uspjeh u borbi protiv teškog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. Za to policijsko djelovanje potkrijepljeno obavještajnim podacima u regiji mora biti postavljeno na čvrste osnove izgradnjom koherentnih sistema prikupljanja obavještajnih podataka i izvještavanja.

Iako su zemlje prepoznale negativ uticaj teškog kriminala na njihovo društvo, nema ocjena o gubicima javnih prihoda zbog privrednog kriminala ili o veličini domaćeg tržišta. Uz nekoliko izuzetaka, sistemi za provedbu zakona u regiji još uvijek nemaju kapacitet za prikupljanje obavještajnih podataka, analizu i istragu.

Uz zaradu kao zajednički nazivnik različitih vidova privrednog i organiziranog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obavještajni rad odlučujući su za svaku analizu privrednog i organiziranog kriminala. Zemlje i područja regije osnovale su finansijsko-obavještajne jedinice i u određenoj mjeri sada provode finansijske istrage u vezi sa kriminalnim istragama. Ove instrumente bi trebalo koristiti na sistematičniji način.

Mjere koje su projektna područja izradila u okviru CARPO projekta pomoći će da se prevaziđu ovi nedostaci. To su:

- Poboljšanje prikupljanja informacija i analize svih pojava organiziranog i privrednog kriminala s ciljem povećanja znanja i razumijevanja ovih pojava u regiji. U budućnosti ovo treba primijeniti i na polje terorizma i finansiranja terorizma.
- Podizanje statistike o domaćem kriminalu na nivo EU, upotreba zajedničkih pojmova i definicija, uspostavljanje zajedničkog sistema izvještavanja u skladu sa sistemom koji koristi EUROPOL i dvadeset pet zemalja članica (ENFOPOL 35), uz poklanjanje pažnje osiguranju nivoa tajnosti (uključujući provedbu odgovarajućih evropskih pravnih instrumenata o tajnosti i zaštiti podataka), redovnoj izradi godišnjih izvještaja o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala ili procjeni opasnosti, zajedničkim instrumentima za mjerenje kriminala na međuinstitucionalnom i međujurisdikcionom nivou, studijama o slabostima ekonomskih sektora i finansijskom uticaju organiziranog i privrednog kriminala, saradnji organa za provedbu zakona sa nezavisnim istraživačima i akademijama;
- Mehanizmi na osnovu obavještajnih podataka s proaktivnim pristupom za formuliranje politike na osnovu detaljne procjene, utvrđivanje strategija ili akcionih planova, uz saradnju u istrazi i stvarne, ciljane i prioritetima vođene saradnje među svim organima za provedbu zakona zemalja u regiji. To može slijediti formulu: "Obavještajni podaci su procesuirane informacije namijenjene djelovanju organa za provedbu zakona", i može se provesti slično kao instrument EU-a nazvan "zajednički istražni tim", ali treba biti oblikovan više u praktičnom smjeru i da se izbjegnu birokratske i zakonodavne prepreke, na osnovu "modela ciljane grupe" koji je razvio Europol, te treba uključiti policiju, graničnu policiju, carinu i druge specijalizirane službe za provedbu zakona. Potrebno je takođe tražiti blisku saradnju sa zemljama članicama EU i drugim zemljama, posebno putem ambasada (policijski atašei i eksperti), Europol (mreža službenika za vezu sa EU), Frontexa (u nastajanju), Interpola (NCB), SECI Centra (nacionalni deskovi), tematskih radnih grupa i, uvijek kad je to zakonski moguće i adekvatno, putem Eurojusta odnosno OLAF-a (u svojstvu posmatrača, učesnika, pomagača).
- Povećavanje osposobljenosti za provođenje istraživanja u oblasti organiziranog i privrednog kriminala. Ovo može uključivati značajne napore da se prevaziđu jezičke prepreke pomoću odgovarajuće jezičke obuke za službenike za provedbu zakona. Primjena posebnih istražnih tehnika, prikriveno djelovanje, obavještajno djelovanje, sistemi monitoringa za prekursore, mašine za tabletiranje, zaštita svjedoka i žrtava, finansijsko-obavještajno djelovanje, oduzimanje nezakonitog prihoda stečenog kriminalnom aktivnošću, ili drugi posebni metodi rada, npr. operacije visokog učinka (engl. skraćenica HIO), sektorski pristup usmjeren na prioriteta područja (SWAP), standardne procedure djelovanja (SOP).
- Praćenje učinkovitosti mjera za sprječavanje i kontrolu organiziranog i privrednog kriminala na sistematskom osnovu. Ovdje ne mora biti sadržana samo konačna ocjena CARDS programa, uključujući i CARPO projekt i druge projekte koji se realiziraju²⁷⁶. Dobro bi bilo da se nekada u budućnosti, kad god bude adekvatno, uradi cost-benefit analiza i naruči studija u kojoj će se istražiti koji regionalni forumi i projekti dobro funkcioniraju, prema partnerima iz regiona, a koji ne. Stvorene su mogućnosti, ali trebalo bi ih još više iskoristiti da bi postale realnost. Stvaranje regionalnih ili državnih upravnih odbora sastavljenih od predstavnika najvažnijih međunarodnih tijela podrške i domaćih partnera moglo bi dodatno pojačati sinergije i povećati uštedu troškova;
- Ratifikacija i potpuna provedba evropskih instrumenata konačno će pomoći projektnim područjima da ostvare napredak u ovom pogledu i olakšati međunarodnu saradnju. To

²⁷⁶ Npr. MOLI-MK, PACO-Srbija ili PACO-Uticaj.

uključuje posebno Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), Konvenciju o pranju, pretresu, privremenom oduzimanju i trajnom oduzimanju dobiti ostvarene finansiranjem terorizma (CETS 198) i Konvenciju o djelovanju protiv trgovine ljudima (CETS 197). Međutim, od velikog značaja za projektna područja će biti i usvajanje i provođenje standarda i regulativa Vijeća Evrope i EU, posebno pravnih instrumenata o privatnosti i odgovarajućoj zaštiti podataka, i druge EU Direktive za jačanje njihovog "vlasništva" nad cijelim procesom, povećanje kredibiliteta i interesa i dostizanje operativnih sporazuma sa Europolom. To će biti put ka budućem pristupanju Evropskoj uniji i pomoći u popunjavanju praznina u sigurnosnoj arhitekturi Evrope.

6 LITERATURA

Amnesty International:

Kosovo (Serbia & Montenegro) – “So does this mean that I have rights?” – *Protecting the human rights of women and girls trafficked for forced prostitution in Kosovo*, London, 2004

Kosovo Trafficked women and girls have human rights, saopštenje za štampu, 5 juni 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>)

Kosovo: *International peacekeepers fuelling explosion in sexual exploitation, trafficking and human misery*, 6. maj 2004.

Begovic Boris, Mijatovic, Bosko, i Hiber Dragor, *Corruption in Judiciary*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2004. <http://www.clds.org.yu>

Bosna i Hercegovina, Ministarstvo sigurnosti: Izveštaj o sigurnosti: Prvi kvartal, 2004.

British Broadcasting Corporation (BBC, <http://news.bbc.co.uk>):

Kosovo UN troops 'fuel sex trade', 5. juni 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm

Economic crime 'costs UK £40b', 17. oktobar 2004

Ashdown Sacks Top Bosnian Croat, 29. mart 2005,

www.newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm

Black, C., Vander Beken, T., Frans, B., Paternotte, M. (2001): *Reporting on Organised Crime. A shift from Description to Explanation in the Belgian Annual Report on Organised Crime*, Antwerp, Maklu.

Blue Bird Project (Agenda for Civil Society in Southeast Europe: *In Search of Responsive Government: State Building and Economic Growth in the Balkans*, Centre for Policy Studies, Central European University, 2003 (www.cls-sofia.org))

Capps, Robert: *Outside the Law and Sex-slave whistle-blowers vindicated*, iz jula i avgusta 2002. www.salon.com.

Castells, M. (2003²): *The Rise of the Network Society*. Malden/Oxford/Victoria.

Centar za studij demokratije (www.csd.bg/publications.php)

Corruption, Contraband, and Organised Crime in Southeast Europe, Sofija, 2003.

Drug market in Bulgaria, Sofija, 2003.

Partners in Crime: Risk of Symbiosis between the Security Sector and Organised Crime in Southeast Europe, Centar za studij demokratije, Sofija, 2004.

Transport, Smuggling and Organised Crime, Centar za studij demokratije, Sofija, 2004.

Crime Trends in Bulgaria: Police Statistics and Victimization Surveys, Centar za studij demokratije, Sofija, 2005.

Chossudovsky, Michel: *UN rights chief places part of the blame on EU states for failing to curb rising trafficking in SE Europe*, 26 July 2002, Centar za istraživanje globalizacije, www.globalresearch.ca

Vijeće Evrope:

Trgovina ljudima i korupcija (PACO Program, TP 28 rev.), Strasbourg, 2002.

Trgovina ljudima, krivičnopravna reforma u Jugoistočnoj Evropi, Projekt "LARA", Zagreb, april 2003.

Izveštaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2004 - Fokus: Prijetnja od kompjuterskog kriminala, Strasbourg, 2005.

Izveštaj o stanju u oblasti organiziranog kriminala za 2005 - Fokus: Prijetnja od privrednog kriminala, Strasbourg, decembar 2005.

Vijeće Evrope / Multidisciplinarna grupa o organiziranom kriminalu (2003): *The smuggling of manufactured tobacco products in the EU and its links with organised crime*. Brisel (CRIMORG 90).

Evropska komisija:

Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union: Communication from the Commission, Komisija Evropskih zajednica, Brisel, 20. april 2004.

The Stabilization and Association Process for South East Europe: Third Annual Report, Komisija Evropskih zajednica, Brisel, 2004

Delegacija Evropske komisije u BiH: *Possible Sugar Fraud*, Press Release, Sarajevo, 2. 8. 2004, www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm

Evropski monitoring centar za droge i ovisnosti o drogama (EMCDDA):

Annual report 2003: The state of the drugs problem in the European Union and Norway, Lisabon, 2003

Annual report 2003: the state of the drugs problem in the acceding and candidate countries to the European Union. Lisabon, Evropski monitoring centar za droge i ovisnosti o drogama

Evropska inicijativa stabilnosti (www.esiweb.org):

The Helsinki Moment: European Member State Building in the Balkans, 1. 02. 2005.

De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story, mart 2002.

EUROPOL:

(www.europol.eu.int)

European Union Organised Crime Report, decembar 2004,

European Union Organised Crime Report, oktobar 2005,

Trafficking of Human Beings for sexual exploitation in the EU: A Europol Perspective, januar 2006,

(www.europol.eu.int)

European Union Organised Crime Threat Assessment (OCTA) 2006.

Computer-related crime within the EU: Old crimes new tools; new crimes new tools, (2002), Hag.

EUROPOL/ISISC/OPCO Working Group, Final Proposal on minimum requirements for potential legislation at European Union Level, Siracusa/Italy, maj 2005,

Financial Times: *Probe into Montenegro's role at illegal cigarette trade*, 9. avgust 2001;

FOCUS:

"Fauler Geschmack", izvještaj o krijumčarenju duhana i nedozvoljenoj proizvodnji cigareta u Njemačkoj, No. 20, maj 2006.

"Weiße Lawine", izvještaj o oduzimanju kokaina u Evropskoj uniji, No. 27. juli 2006.

FIJNAUT, Cyrille i Letezia Paoli, *Organised Crime in Europe, Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond, Studies of Organised Crime*, edited by Springer, Doordrecht/NL, septembar 2004.

HINA (Hrvatska novinska agencija): *Employee of the State Administration in Makarska under Investigation*, Jutarnji List, 12. maj 2005.

Human Rights Watch: *Hopes Betrayed: Trafficking of women and girls to post-conflict Bosnia and Herzegovina for forced prostitution*, svezak 14, br. 9, novembar 2002.

Huremagic, Ramiz: *Tackling "The Ghost": Organised Crime and Its Control*, magistarski rad iz kriminologije i krivičnog pravosuđa, Univerzitet u Velsu, Kardif, septembar 2001. (neobjavljeno)

Međunarodna komisija o Balkanu: *The Balkans in Europe's Future*, april 2005., www.balkan-commission.org

Međunarodna organizacija za migracije (IOM):

Changing Patterns and Trends of Trafficking in Persons in the Balkan Region: Assessment carried out in Albania, Bosnia and Herzegovina, the Province of Kosovo (Montenegro, Serbia), the Former Yugoslav Republic of Montenegro, Serbia and the Republic of Moldova, juli 2004, www.iom.int

Međunarodna krizna grupa:

Serbia: *Spinning its Wheels*, Update Briefing, Europe Briefing br. 39, 23. maj 2005, Beograd/Brisel, www.crisisgroup.org

Serbia's U-Turn, Europe Report br°154, 26. mart 2004, www.crisisgroup.org

Međunarodno ratno i mirnodopsko izvještavanje (IWPR, www.iwpr.net)

Jovanovska, Svetlana: *EU Ponders New Aid Deal for Balkans*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Barnett, Neil: *Missiles Seized in Albania*, IWPR, br. 533, 16. decembar 2004.

Musta, Suela: *Nano Questioned on Arms Smuggling Claims*, IWPR, br. 528, 19. novembar 2004.

Ahmetasevic, Nidzara: *Bosnia Opposition Urges Anti-Corruption Laws*, IWPR, br. 552, 15. april 2005.

Jelacic, Nerma: *Mafia Prosecutors Under Fire*, IWPR, br. 542, 18. februar 2005.

Lasica, Natalija: *Bosnia Struggles With Wave of Drug Addiction*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Jelacic, Nerma i Griffiths, Hugh: *Mafia Prosecutors Under Fire*, IWPR, br. 542, 18 februar 2005.

Jelacic, Nerma i Griffiths, Hugh: *Will Europe Take on Bosnia's Mafia?*, (IWPR), br. 531, 2. decembar 2004.

Jelacic, Nerma: *Explosive Leaks*, IWPR, br. 458, 05. septembar 2003.

Papic, Srdjan: *BiH Smugglers Find Way Round Border Clampdown*, IWPR, br. 425, 25. april 2003.

Radic, Renata: *Bosnia's High-Spending Leaders Blow Hole in Budget*, IWPR, br. 511, 12. april 2004.

Anna McTaggart i Drago Hedl: *Croatia: A Work in Progress*, IWPR br. 562, 27. juni 2005.

Dimovski, Sase: *Montenegro, Serbian Courts in Crisis*, IWPR, br. 437, 13. juni 2003.

Hajrullahu, M., Salihu, A., Xharra, J.: *Kosovo's Wild West*, IWPR, br 542, 18. februar 2005.

Xharra, Arbana: *Gangs and Red Tape Deter Kosovo Investors*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Sullivan, Stacy: *Special Report: Is Kosovo Up To Standard?*, IWPR, br. 549, 1. april 2005.

Sunter, Daniel: *Police Take Over Serbia's Frontiers*, IWPR, br. 543, 25. februar 2005.

Sunter, Daniel: *Police Chief Sacking Seen as "Purge"*, IWPR, br. 512, 20. avgust 2004.

Cvijanovic, Zeljko: *EU Green Light Would Secure Wobbly Government*, IWPR, br. 548, 23. mart 2005.

Simpson, John i Bojovic, Zelimir: *Serbia Losing Customs Corruption Battle*, IWPR, br. 541, 11. februar 2005.

Serbia: *EU May Extend Sugar Ban*, IWPR br. 445, 18. juli 2003.

Joosens, Luk/Raw, Martin (1998): *'Cigarette smuggling in Europe: who really benefits?'* In: *Tobacco Control* 1998 (7) 66-71.

Kleinfeld Belton, Rachel: *Competing Definitions of the Rule of Law: Implications for Practitioners*, Carnegie Papers, Rule of Law Series, Carnegie Endowment for International Peace, br.55, januar 2005 (www.ceip.org/files/projects/dlr/dlr_home_121002.ASP)

Krastev Ivan: *Anti-Corruption Rhetoric and Reform Policies*, Centre for Liberal Strategies, 1997 (www.cls-sofia.org)

Morrison, J. (1992): *'Environmental scanning'*, in M. Whitely et al (eds.): *A Primer for New Institutional Researchers*, Tallahassee, The Association for Institutional Research.

National Crime Intelligence Service (NCIS): *UK Threat Assessment: The Threat from Serious and Organised Crime 2003*, www.ncis.gov.uk

Nelken, D. (2002): *White-collar Crime*. In: Maguire et al., 844-876.

Nicolic-Ristanovic, V. et al (2004): *Trafficking in people in Serbia*. Beograd (Društvo viktimologa u Srbiji i OSCE).

Obradovic, Vladimir: *Trafficking in Women in Bosnia and Herzegovina*, Istraživački centar Fakulteta kriminologije, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, januar 2004.

OLAF (Antikorupcijski ured Evropske unije) www.europa.eu.int/olaf:

Olaf gives evidence at the trial on the "Montenegro Connection" involvement in international cigarette trafficking, Press Release OLAF/12/2003, 30. april 2003,

Olaf Investigation into Sugar Imports from Balkan Region, OLAF/15/2003, 29. maj 2003,

Institut Otvoreno društvo (www.eumap.org):

Monitoring the EU Accession Process: Corruption and Anti-Corruption Policy, OSI, 2002.

Monitoring the EU Accession Process: Judicial Capacity, OSI, 2002.

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (www.osce.org):

Independent Expert's Report to the Secretaries General of the OSCE and the Council of Europe on their Visit to Podgorica (Montenegro, Serbia) od 22. do 24. jula 2003, zajednički izvještaj Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi i Vijeća Evrope, 3. septembar 2003.

Standing and Conclusion of the Government of Montenegro with Regard to the Independent Experts' Izvještaj generalnom sekretaru o posjeti OSCE-a i Vijeća Evrope Podgorici (Crna Gora i Srbija), od 22. do 24. jula 2003., Vlada Crne Gore, 16. oktobra 2003.

Komisija za restrukturiranje policije za Bosnu i Hercegovinu, *Final Report on the Work of the Police Restructuring Commission of Bosnia and Herzegovina*, decembar 2004 (www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/)

Radio Slobodna Evropa: [*Montenegro: Prime Minister Denies Allegations of Cigarette Smuggling*](#), 7. novembar 2003.

Regional Intelligence Liaison Office for Western Europe - RILO (2001): *LASSO 2000 - Review on Cigarette Smuggling in Europe*, Keln/Rotterdam.

Save the Children UK (Program za Srbiju) 2004: *Protecting Children from THB*. Beograd.

Savona, Ernesto U. i Curtol, Federica: *The Contribution of Data Exchange Systems to the Fight Against Organised Crime in the SEE Countries: Final Report*, Transcrime (Zajednički istraživački centar o transnacionalnom kriminalu Università Degli Studi di Trento i Università Cattolica Del Sacro Cuore), novembar 2004, www.transcrime.unitn.it

Skrozza, Tamara: Intervju - Verica Barać: *Vlada je centar korupcije*, Vreme No. 748, 5. maj 2005, www.vreme.com

Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu: *First Annual Report on Victims of Trafficking in South Eastern Europe*, Stability Pact Task Force on THB, septembar 2003.

TRANSCRIME, istraživački centar o transnacionalnom kriminalu na Univerzitetu u Trantu, januar 2003! "The Organised Crime Situation in the SEE Countries and the Illicit Activities Perpetrated by Organised Criminal Groups", ocjena za Pakt stabilnosti, pripremio

Transparency International:

Global Corruption Report 2005: Corruption in Construction and Post-Conflict Reconstruction, Transparency International, (www.globalcorruptionreport.org)

Tisné, Martin, i Smilov, Daniel: *From the Ground Up: Assessing the Record of Anti-Corruption Assistance in Southeastern Europe*, Centre for Policy Studies, Central European University, The Soros Foundation Network, 2004

Anti-Corruption in Southeast Europe: First Steps and Policies, Centre for the Study of Democracy, Southeast European Legal Development Initiative (SELDI), 2002, www.seldi.net/

Ujedinjeni narodi (UN):

UNMIK Trafficking and Prosecution Investigative Unit's (TPIU): *End of Year Report 2003*

Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, Joint Report with UNICEF, UNOHCHR, and OSCE/ODIHR, novembar 2003.

Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe: 2004 – Focus on Prevention, zajednički izvještaj UNICEF, UNOHCHR, i OSCE/ODIHR, mart 2005.

UNODC (www.unodc.org)

World Drug Report 2004, Beč

Drugs and Crime Trends in Europe and Beyond, 2004 (a), Beč.

Seventh United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, covering the Period 1998 – 2000, United Nations Office on Drugs and Crime/Centre for International Crime Prevention, 2002, Beč.

U.S. Department of State: *Trafficking in Persons Report*, Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, , 14. juni 2004,

(www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004)

Vander Beken, Tom: *Measuring Organised Crime in Europe: A Feasibility Study of a Risk-Based Methodology across the European Union*, Institut za međunarodno istraživanje o kriminalno politici, Ghent University, Maklu Publishers, 2004.

Von Lampe, Klaus (2001) *The Illegal Cigarette Market in Germany: A case study of organised crime* (Rad predstavljen na prvom godišnjem sastanku Evropskog društva za kriminologiju, u Lozani, Švicarska, 6. septembra 2001.)

Xenakis, Sappho: *The Challenge of Organised Crime to State Sovereignty in the Balkans, An Historical Approach*, 7. januar 2001.

www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW3/Sappho_Xenakis.pdf

7 SKRAĆENI NAZIVI

ABA CEELI	Američka advokatska komora/Pravna inicijativa za Centralnu i Istočnu
AFCOS	Strukture za koordinaciju borbe protiv prevara
AHTU	Odjel za borbu protiv trgovine ljudima UNODC-a
AI	Amnesty International
AIDS	Stečeni sindrom imunodeficijencije
AISI	Jadransko-jonska inicijativa
ARQ	Upitnik za godišnje izvještaje
ATS	Stimulansi vrste amfetamina
BiH (BIH)	Bosna i Hercegovina
BUMAD	Program pomoći EU za prevenciju zloupotrebe droge i trgovine drogom u Bjelorusiji, Ukrajini i Moldaviji
BSCE	Inicijativa za crnomorsku saradnju
CADAP	Akcionni program EU protiv droge za Centralnu Aziju
CAN	Mreža kriminalističke analize
CARDS	Program pomoći EZ za obnovu, razvoj i stabilnost
CEDAW	Konvencija za uklanjanje svih oblika diskriminacije prema ženama
CEE	Centralna i Istočna Evropa
CEI	Centralnoevropska inicijativa
CEPOL	Evropski policijski koledž
CIA	Centralna obavještajna agencija
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj
CIS	Komonvelt nezavisnih država
CIVPOL	UNMIK Jedinica civilne policije
CNPA	Policija za borbu protiv narkotika Afganistan
COE	Vijeće Evrope
CRC	Konvencija o pravima djeteta
CPI	Indeks percepcije korupcije
DAS	Direktna pomoć žrtvama trgovine
DFID	Britanski odjel za međunarodni razvoj
DG	Generalna direkcija
DOC	Odjeljenje za organizirani kriminal
DOS	Odbijanje usluge
EC	Evropska komisija
EU	Evropska unija
EUFOR	Snage Evropske unije u Bosni i Hercegovini
EURODAC	EU Baza podataka o otiscima prstiju tražilaca azila
EUROPOL	Evropska policija
EUROJUST	Jedinica za pravosudnu saradnju Evropske unije
ELCS	Europolov sistem logotipa kokaina
EPLN	Europolova mreža za edukaciju
EMDCCA	Evropski monitoring centar za droge i ovisnosti o drogama
FATF	Radna grupa za finansijske mjere protiv pranja novca
FIU	Finansijsko-obavještajna jedinica
FIC	Finansijski informativni centar
FRONTEX	Frontières Extérieures, (pravno: Agencija Evropske unije za upravljanje operativnom saradnjom na vanjskim granicama zemalja članica Evropske unije)
FSRB	Regionalno tijelo po uzoru na FATF
GAP	Globalni program procjene
GDP	Bruto nacionalni proizvod
GPAT	Globalni program protiv trgovine ljudima
GPO	Ured glavnog tužioca

GRECO	Grupa zemalja protiv korupcije
HAART	Veoma aktivna antiretrovirusna terapija
HDI	Indeks humanog razvoja
HIO	Operacije velikog učinka
HINA	Hrvatska novinska agencija
HOPS	Projekt zdrave opcije Skoplje
HIV	Humani virus imunodeficiencije
IDI	Indeks nedozvoljenih droga
ICITAP	Međunarodni kriminalističko-istražni program pomoći u obuci
ICMC	Međunarodna katolička komisija za migracije
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracijske politike
ICS	Italijanski konzorcijum solidarnosti
ICTY	Međunarodni tribunal za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije
IIPM	Italijanska Interforze policijska misija
IHRLG	Grupa za međunarodno humanitarno pravo
ILO	Službenik za vezu za pitanja imigracije (EU mreža)
ILO	Međunarodna organizacija rada
ILO-IPEC	ILO Međunarodni program ukidanja dječijeg rada
INTERPOL	International Police Organization
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPO	Službenik međunarodne policije
IREX	Međunarodni odbor za istraživanje i razmjenu
ISS	Međunarodne socijalne službe
KFOR	Snage na Kosovu (pod vodstvom NATO-a)
KLA	Kosovska oslobodilačka vojska
KPS	Kosovska policijska služba
LPO	Lokalni službenici projekta CARPO Vijeća Evrope
MAPE	Multinacionalni savjetodavni policijski element
MARRI	Inicijativa Pakta stabilnosti za migracije, azil, izbjeglice i repatrijaciju
MoI (MOI)	Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP)
MOJ	Ministarstvo pravosuđa
ML/TF	Pranje novca/finansiranje terorista
MONEYVAL	Odabrano vijeće eksperata o evaluaciji mjera za sprečavanje pranja novca Vijeća Evrope
MOU	Memorandum razumijevanja
NCB	Nacionalni centralni biro (Interpol)
NGO	Nevladina organizacija (NVO)
NHDR	Nacionalni izvještaj o humanom razvoju (UNDP)
NPA	Nacionalni akcioni plan
NPO	Neprofitna organizacija
NRM	Holandski nacionalni izvještač u borbi protiv trogovine ljudima
OCTA	Procjena opasnosti od organiziranog kriminala
OHR	Ured visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu
ODIHR	OSCE Ured za demokratske institucije i ljudska prava
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OLAF	Evropski ured za borbu protiv prevare
OPDAT	Ured za međunarodnu pomoć, usavršavanje i profesionalnu obuku u krivičnom gonjenju
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
OSCE/CPE	OSCE Centar za prevenciju kriminala
OSCE/ODIHR	OSCE Ured za demokratske institucije i ljudska prava
PAMECA	Misija za pomoć policiji Albaniji Evropske zajednice
PCU	Jedinica za kontrolu prekursora
PMI	Philip Morris International

PRSP	Strategija za smanjenje siromaštva
PNI	Programska mreža Ujedinjenih naroda za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe
SALW	Lako i malokalibarsko naoružanje
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SAP	EU-Zapadni Balkan proces stabilizacije i pridruživanja
SCF	“Save the Children” Fond
SDC	Švicarska agencija za razvoj i saradnju
SECI	Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi
SEE	Jugoistočna Evropa
SEEPAG	Savjetodavna grupa tužilaca Jugoistočne Evrope
SEESAC	Klirinška kuća Jugoistočne Evrope za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja
SELDI	Inicijativa za izgradnju vladavine prava u Jugoistočnoj Evropi
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu (Bosna i Hercegovina)
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
SOP	Standardne operativne procedure
SP	Pakt stabilnosti
SPMU	Jedinica za strateška policijska pitanja OSCE-a
SPOC	Inicijativa za organizirani kriminal Pakta stabilnosti
SPTF	Radna grupa za trgovinu ljudima Pakta stabilnosti
STI	Seksualno prenosiva infekcija
STR	Sumnjiva transakcija
SWAP	Sektorski pristup
TAXUD	Poreska i carinska unija (Evropske komisije)
TI	Transparency International
TIP	Odjel za trgovinu ljudima Ministarstva vanjskih poslova SAD-a
THB	Trgovina ljudima
THC	Tetrahidrokanabinol
THBS	Odjel za trgovinu ljudima (Kosovo)
TPIU	Jedinica za istraživanje trgovine ljudima i prostitucije (Kosovo)
TRANSCRIME	Centar za istraživanje transnacionalnog kriminala na Univerzitetu u Trentu
UN	Ujedinjeni narodi
UNAIDS	Združeni program Ujedinjenih naroda o HIV/AIDS-u
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda
UNFPA	Fond za stanovništvo Ujedinjenih naroda
UNHCR	Visoki komesar za izbjeglice Ujedinjenih naroda
UNICEF	Fond za djecu Ujedinjenih naroda
UNICRI	Interregionalni institut za istraživanje kriminala i pravosuđa Ujedinjenih naroda
UNIFEM	Razvojni fond za žene Ujedinjenih naroda
UNINCB	Međunarodni odbor za kontrolu opojnih droga Ujedinjenih naroda
UNMIK	Privremena uprava na Kosovu misije Ujedinjenih naroda
UNODC	Ured za droge i kriminal Ujedinjenih naroda
UNOHCHR	Ured visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih naroda
USAID	Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj
UNTOC	Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala Ujedinjenih naroda
VAT	Porez na dodanu vrijednost (PDV)
VOICE	Ad hoc radna grupa sastavljena od 40+ NVO-a aktivnih u oblasti trgovine ljudima
WODC	Centar za istraživanje i dokumentaciju (Holandski centar znanja u oblasti pravosuđa)